Управління освіти і науки Кіровоградської обласної державної адміністрації
Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені
Василя Сухомлинського

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР КІРОВОГРАДЩИНИ НА 2009 РІК

ЛЮДИ. ПОДІЇ. ФАКТИ

В. М. Босько. ***Історичний календар Кіровоградщини на 2009 рік. Люди. Події. Факти.*** Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2008.

Альманах містить відомості про ювілеї близько 400 визначних особистостей як минулих часів, так і сьогодення, пов'язаних з нашим краєм. Нагадує про пам'ятні події, що відбувалися на території Єлисаветградщини (Кіровоградщини) впродовж трьох століть. Історико-краєзнавчі нариси розповідають про драматичні долі відомих людей та пам'яток архітектури Степової Еллади. Видання ілюстроване, розраховане на широке коло читачів.

Автор-упорядник: **В. М. Босько**, методист з преси КОІППО імені Василя Сухомлинського; лауреат обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова, лауреат обласної премії у галузі образотворчого мистецтва імені Олександра Осмьоркіна.

Рецензенти:

Г. Д. Клочек, доктор філологічних наук, академік, ректор КДПУ імені Володимира Винниченка.

А. С. Бик, кандидат педагогічних наук, доцент, заступник директора з наукової роботи КОІППО імені Василя Сухомлинського.

К. В. Шляховий, провідний науковий співробітник обласного краєзнавчого музею.

Відповідальна за випуск: **Л. В. Корецька**, директор Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського.

Скарга

Нам буття не судилось. Ми – тільки потік.
Ми всі форми наповнюєм радо собою:
Форму ночі і дня, русло років і рік,
Піднебіння печери і тишу собору.
І нема нам спочинку, нема вороття,
Ми в дорозі, ми гості, ні поля, ні плуга.
Нас жене по світах вічна спрага буття,
У завершеність форми не втілена туга.
Ми не знаємо, хто ми. Ми – сни у віках.
Мов крізь пальці проходим крізь час і природу.
Ми лиш глина покірна у Бога в руках,
Котру ліплять, але не випалюють зроду.
Зупинитися! Бути! Зажевріть теплом!
Ось до чого ми прагнем у вічній тривозі.
Але прагнення ці – лиш міраж, лиш фантом,
Що ніколи не стане спочинком в дорозі.

Герман Гессе, переклад з німецької Ліни Костенко

Конец года

Не символическая
смена цифр,
не жалкий троп,
связующий два мига,
не завершенье оборота звезд
взрывают
тривиальность этой ночи
и заставляют ждать
тех роковых двенадцати ударов.
Причина здесь иная:
всеобщая и смутная догадка
о тайне Времени,
смятенье перед чудом –

наперекор превратностям судьбы

и вопреки тому, что мы лишь капли

неверной гераклитовой реки, в нас остается нечто

незыблемое.

Хорхе Луис Борхес

10 СІЧНЯ – 70 РОКІВ ВІД ДНЯ УТВОРЕННЯ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

ДОЛЯ МАЛИХ БАТЬКІВЩИН

У радянські часи народилося жахливе за своєю суттю формулювання-вирок «неперспективні села», що означало їхню смерть. У довіднику «Кіровоградська область. Адміністративно-територіальний поділ» станом на 1 липня 1977 року нараховувалось 163 населених пункти, про які сказано, що їх «виключено з облікових даних у зв'язку з переселенням людей». Було село − і нема! Понад 500 населених пунктів об'єднано з іншими, тобто укрупнено; ще 253 − змінили свої назви.

Дивовижно, що все це відбувалося протягом якихось десяти років (1966-1976), а в підсумку майже тисяча(!) населених пунктів області так чи інакше змінили свій статус. Це не менш трагічна сторінка історії українського села XX століття, ніж колективізація та голодомори.

Боляче ж, передовсім, за рідні місця. Батьківщина вочевидь починається не з картинки у букварі, а все-таки з пам'ятних для тебе і твоєї родини місць. У зрілому віці все частіше замислюєшся над тим, хто ти й звідки, якого роду-племені частка. Від багатьох наших «малих батьківщин» уже й згадки не лишилося.

Для автора цих рядків рідними є деякі села Знам'янського, Олександрівського та Бобринецького районів. В одному народилася мати, в іншому батько, в третьому пішов до школи, у четвертому щоліта гостював у діда й баби і т. п. От, приміром, маленьке село Антоновичі (за прізвищем поміщика) поблизу сіл Трепівки та Доніно-Кам'янки. Його спочатку перейменували у Червону Кам'янку, а потім взагалі ліквідували як неперспективне. Ну, гаразд, нехай Антоновичі − село нічим не знамените. Інша справа, сусідня Мотронівка, увічнена в десятках картин всесвітньо відомим українським художником, уродженцем села Іваном Похитоновим. Нема вже на карті області й Мотронівки: її буцімто приєднали до села Зелений Гай. А насправді, недавно побувавши на батьківщині Похитонова, з сумом виявив, що від неї майже нічого не лишилося: десятки два напівзруйнованих або покинутих хат та з десяток мешканців, які й не чули про художника.

Зникло й не менш відоме село Орлова Балка, куди до Миколи Лисенка привозили на прослуховування юного Кароля Шимановського, і український композитор напророкував йому велике майбутнє. Воно розчинилося у с. Петровому Знам'янського району.

Помандруємо далі. Село Сентове Олександрівського району(звідки родом мій батько), де 90 років тому відбувся останній акт української трагедії часів громадянської війни (вбивство батьком Нестором Махном отамана М. Григор'єва), ні сіло ні впало перейменували у Родниківку (хоча б уже в Джерелівку). Нема більше на карті Кіровоградщини с. Громоклій у Бобринецькому районі, де минуло дитинство Левка Троцького.

Щодо перейменувань, то логіку комуністичних перейменовувачів збагнути неможливо. Позбулись Єлисаветграда, однак залишили Єлизаветградку (на честь Єлисаветградського гусарського полку). Двічі невдало перейменовували Ерделівку (село належало почесному громадянинові м. Єлисаветграда О. Ерделі): спочатку − в Чубарівку (на честь голови Раднаркому УРСР В. Чубаря), а потім − у село Леніна. Зникло у Новоархангельському районі

село з дивовижною назвою Іудина Криниця, і вже ніхто не розповість легенду, чому воно так називалось.

Подив викликає той факт, що недоторканою залишили назву села Трепівки, в якому я буцімто народився (хоч насправді це сталося в Кіровограді). Залізнична станція тут була збудована у 1868 році, поселення виникло у 1916 році. На честь кого названа? Та, очевидно, на честь Олександра Трепова, міністра шляхів сполучення Росії у 1915-16 роках, потім голови ради міністрів. Його батько − сумнозвісний генерал Ф. Трепов, у якого стріляла В. Засулич і була виправдана, − уславився ще й винятковою безграмотністю (у слові «еще» він робив чотири помилки, пишучи його, як «исчо»). Що не кажіть, а от не перейменували Трепівку, здавалось би, однією з перших приречену на цю процедуру, а чому − і запитати нікого.

Приємно, що не зачепили село Рощахівку Бобринецького району, де я пішов у перший клас. Очевидно, його назва походить від прізвища Рощаківський – так звали поміщиків, які ним володіли. Лише недавно дізнався, що представник цієї родини, випускник Харківського університету Костянтин Олександрович Рощаковський (1815-1862) увійшов в історію як визначний громадський діяч і філантроп. В „Русском Биографическом Словаре" про нього сказано, що Рощаковський був людиною доброю і гуманною, багато сил віддав справі визволення селян: „**Это был один из наиболее деятельных и честных служителей местного общества, которое многим ему обязано".** У 1843 році Костянтин Олександрович був обраний почесним наглядачем Бобринецького повітового училища, якому приніс багато користі своїми щедрими пожертвуваннями й турботою. З 1859 року і до самої смерті Рощаковський – Бобринецький і Єлисаветградський повітовий предводитель дворянства. Написав багато статей про селянську реформу для газети „Одесский вестник", був одним з найшанованіших співробітників видання. „Мемуары времени освобождения крестьян" Рощаковського надруковані в „Киевской старине" (1887, июнь-июль).

Його сини Сергій та Володимир були шанованими земськими діячами, обирались гласними та мировими суддями. Зокрема перший у 1879 році подарував земельну ділянку для спорудження у с. Олександрівці (Рощахівці) земської школи.

Про історію сіл, наших «малих батьківщин», ми знаємо, як правило, до прикрого мало. Зникали села − втрачалась пам'ять народу. Певно ж, кожен мешканець області старшого покоління має, як і автор цих рядків, свій сумний реєстр втрат. Особливо прикро, що цей процес триває і в новітні часи. За часи незалежності України, приміром, у сільській місцевості закрилося понад тисячу шкіл. Що це означає, коментувати зайве!

Січень

1(13) − 110 років від дня народження (м. ***Єлисаветград***) **Михайла Ісайовича Торчинського**(1899-1986), співака (бас). Вокальну освіту здобув у Харківському музично-драматичному інституті (1925). У 1925-1930 – соліст Великого театру СРСР. У 1945-1949 – соліст Львівського театру опери і балету. Заслужений артист УРСР (1951).

1 – 90 років від дня народження (*с. **Трояни Добровеличківського району***) **Василя Калениковича Іщенка,** військового діяча. ***Після семирічки вступив у 1937 до Кіровоградського технікуму механізації сільського господарства, навчався у місцевому аероклубі, який закінчив у 1937.*** Під час ВВВ здійснив 310 бойових вильотів, провів 66 повітряних боїв, збив 14 ворожих літаків. Герой Радянського Союзу (1945).

1 – 80 років від дня народження ***(с. Полонисте Голованівського району)*** **Петра Спиридоновича Сиволапа**, поета-гумориста і сатирика. Закінчив Львівський університет. З 1960 – на журналістській роботі в обласній газеті „Кіровоградська правда". Автор поетичних збірок: „Душа і ноги" 1984), „Баранячий фасад" (1989), „Етикетка для колгот" (1994). Член Національної Спілки письменників України.

2 – 120 років від дня народження (Херсонська губернія) **Олександра Олександровича Козакова** (1889-1919), військового діяча, льотчика. ***У 1908 закінчив Єлисаветградське кавалерійське училище у чині корнета.*** Захопився авіацією, став одним з найвідоміших асів Першої світової війни. Полковник. У 1916 – командир 19-го авіазагону. Збив 17 німецьких літаків, загинув під Верденом. Російський ас І. У. Павлов писав: **„Казаков в моем представлении был самым крупным героем 10-миллионной царской армии. Человек с громадной силой воли, необычайно храбрый, способный в воздушном бою подходить в упор к противнику и драться до тех пор, пока тот не свалится на землю – он вызывал восхищение в летной среде".** Про Козакова розповідається в нарисах-спогадах А. Матвеєва „Разбитые крылья», написаних в еміграції; у книзі Ю. Гальперіна „Воздушный казак Вердена. Повесть-хроника" (М.,1990).

2 – 95 років від дня народження (на Луганщині) **Миколи Гнатовича Бондаренка,** художника. Навчався у Київському (1931-1934) та Одеському художніх інститутах (до 1940). Учасник ВВВ, був співробітником СМЕРШу (до1946). ***Вів фронтовий щоденник, частково опублікований у кіровоградському часописі „Вежа" (1997, №8-9). З 1946 і до кінця життя мешкав у Кіровограді.*** Член Національної Спілки художників України.

3(16) – 105 років від дня народженн (м. ***Єлисаветград***) **Бориса Євгеновича Кохна (**1904-1990)**,** музичного діяча, поета. ***У 1918-1919 разом із К. Шимановським та Г. Нейгаузом брав активну участь у культурно-мистецькому житті Єлисаветграда.*** З 1920 – в еміграції. У 1921 став секретарем та помічником Сергія Дягілєва й постійним лібретистом „Російського балету" в Парижі. Йому належить лібретто до „Маври" І. Стравінського, „Блудного сина" С. Прокоф'єва, „Створення світу" Мійо та ін. У 1939-1940 очолював балетні трупи у Лондоні та Парижі. Автор книги „Дягилев и русские балеты" (1970, 1974) на англійській та французькій мовах. ***Вів щоденник, писав вірші, які присвячував Г.Нейгаузу; автор цікавих спогадів.***

5(18) – 100 років від дня народження (м. ***Єлисаветград***) **Рудольфа Юлійовича Бершадського** (1909-1979), письменника. Закінчив Московський інститут історії, філософії та літератури (1937). Літературну діяльність розпочав як поет, видав три збірки віршів. Учасник ВВВ, був командиром артбатареї, з якою дійшов до Берліна. Працював у „Литературной газете". У 1953 був заарештований, але того ж року після смерті Сталіна звільнений. Писав нариси, оповідання, повісті, кіносценарії. Представлений в антології „Украина. Русская поэзия. XX век" (2007).

5 – 50 років від дня народження (с. ***Краснопілка Маловисківського району***) **Тетяни Леонідівни Подашевської,** журналістки і правознавця. Закінчила філологічний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Близько 10 років очолювала центр громадських зв'язків УМВС України в Кіровоградській області. З 2003 – начальник департаменту зв'язків з громадськістю Міністерства внутрішніх справ України. З 2004 – генерал-майор міліції; перша в Україні жінка, удостоєна такого звання.

6 – 175 років від дня народження **Степана Васильовича Руданського**(1834-1873), поета-байкаря, етнографа, перекладача, громадського діяча.. Після закінчення Шаргородської бурси у 1849 вступив до Кам'янець-Подільської духовної семінарії. ***Влітку 1851-1855 разом з А. Свидницьким (автором роману „Люборацькі") щороку гостював у с. Струньковому (поблизу Гайворона) у вдови Єлизавети Княгницької. З її трьома доньками майбутні письменники записували народні пісні, прислів'я, приказки та повір'я. Сестри позували Руданському для ікони „Жони-мироносиці". Після його від'їзду на навчання до Петербурзької медико-хірургічної академії (1856) Марію Княгницьку, в яку він був закоханий, видали заміж за іншого. Тугу за втраченим коханням Руданський вилив у віршах „Ти не моя, дівчино дорогая", „Мене забудь" та всесвітньо відомій пісні „Повій, вітре, на Вкраїну". 29.08.1999 у Гайвороні на приміщенні залізничного вокзалу відкрито меморіальні дошки на честь перебування у місті С. Руданського та А. Свидницького.***

6(19) – 120 років від дня народження (м. ***Златопіль***) **Арона Ізраїльовича Гайстера** (1889-1937), економіста. У 1925 закінчив Інститут червоної професури. З 1926 – на викладацькій роботі. У 1931-1932 працював у Держплані СРСР. На XVII з'їзді ВКП (б) у 1934 обраний членом Комісії радянського контролю при Раднаркомі СРСР. У 1935-1937 – член ВАСГНІЛ, заступник наркома землеробства СРСР, член Аграрної секції Комуністичної академії. Доктор економічних наук. Автор праць з історії аграрних відносин у дореволюційній Росії та СРСР: „Сельское хозяйство капиталистической России» (1928), «Расслоение советской деревни» (1928), «710 хозяйств Самарской деревни» (1927), «Проблемы Севера» (1933), «Сельское хозяйство. Словарь-справочник» (1934). У 1937 заарештований „як троцькіст" і розстріляний. Реабілітований у 1956.

7(19) – 160 років від дня народження (м. ***Новомиргород***) **Володимира Миколайовича Давидова**(1849-1925) (справжнє прізвище **Горєлов Іван Миколайович**), актора і педагога. Навчався у 2-й Київській гімназії. У 1867-1880 працював у провінційних театрах. У 1880-1924 – актор Александринського театру (Петербург), а з 1924 – Малого театру (Москва). Викладав у Петербурзькому театральному училищі. Народний артист Республіки (1922).

11 – 80 років від дня народження (с. ***Лелеківка Петрівського району***) **Віктора Степановича Шевелухи,** біолога-рослинознавця. Доктор біологічних наук, професор. Був заступником міністра сільського господарства СРСР. Академік Російської академії сільськогосподарських наук. Автор 166 наукових праць. У 1986 при Тимірязевській академії створив і очолив кафедру сільськогосподарської біотехнології. Лауреат Державної премії Росії у галузі науки і техніки. Дійсний член ВАСГНІЛ (1985).

13 – 165 років від дня народження **Катерини Костянтинівни Брешко-Брешковської** (1844-1934), професійної революціонерки, яка стояла біля витоків створення партії есерів. Сучасники любовно називали її „бабусею російської революції". Енергійно підтримувала Тимчасовий уряд. ***Єлисаветград відвідала 5.07.1917. Виступила на мітингу у вщерть заповненому приміщенні цирку із закликом „іти на фронт і перемогою над ворогом закріпити свободу". Публіка з ентузіазмом вітала ветерана революційного руху. Її супроводжував особистий секретар та Єлисаветградський повітовий комісар С. І. Мрочковський.*** Після Жовтневого перевороту зайняла ворожу позицію до радянської влади. Емігрувала до США у 1919, потім переїхала до Чехословаччини.

15 – 110 років від дня народження (м. ***Олександрія***) **Леоніда Чернова** (справжнє прізвище **Малошийченко Леонід Кіндратович**) (1899-1933), поета і прозаїка. ***Закінчив Олександрійську гімназію***, навчався на юридичному та математичному факультетах Київського університету. ***Отримував до 1917 стипендію від Олександрійського повітового земства (60руб.)***. Був учителем, актором, організатором театру, кінооператором, дипломатом, журналістом, мандрівником. Автор поетичних книг: „Фронт" (1931), „На розі бурь" (1933); нарисів та оповідань „125 днів під тропіками" (1928), **„Станція Знам'янка" (1930)** та ін.

15 – 55 років від дня народження **Василя Васильовича Бондаря**, письменника, журналіста і громадського діяча. Закінчив факультет журналістики Київського університету (1980). ***Працював кореспондентом кіровоградських газет „Молодий комунар" та „Вечірня газета", головним редактором Центрально-Українського видавництва. З 1995 – голова обласної організації Національної Спілки письменників України.*** У 1994 видав першу збірку оповідань „Одвідини", у 2001 – „Смарагдові китиці у воді" та ін. ***Головний редактор літературно-мистецького часопису Кіровоградщини „Вежа". Лауреат обласних премій імені В. М. Ястребова (у галузі краєзнавства) та Є. Ф. Маланюка (у галузі літератури).***

15 – 55 років від дня народження***(с. Богданівка Знам'янського району)*** **Миколи Васильовича Савицького,** будівельника, архітектора. ***У 1971 із золотою медаллю закінчив Богданівську СШ № 1, яку очолював Герой Соціалістичної Праці І. Г. Ткаченко.*** У 1971-1976 навчався в Дніпропетровському інженерно-будівельному інституті, який закінчив з відзнакою. Доктор технічних наук (1994), професор. Дійсний член Української академії наук (УАН) та Академії будівництва України (АБУ) з 1996. Проректор з наукової роботи Придніпровської академії будівництва та архітектури (м. Дніпропетровськ). Автор понад 300 наукових праць, 2 монографій, 20 винаходів.

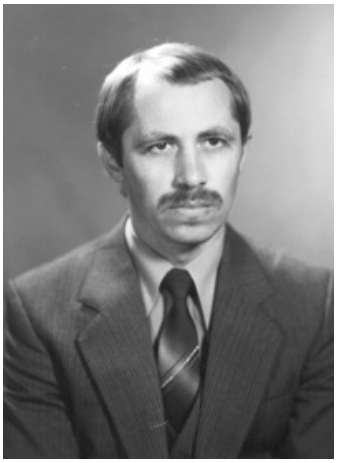

16 – 70 років від дня народження **Тамари Гнатівни Журби,** поетеси.

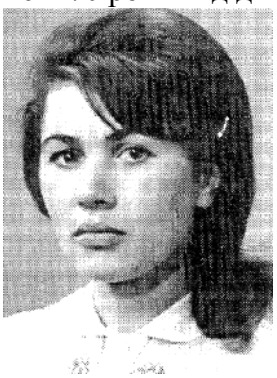

З 1968 живе у с. Іванівці Долинського району. Працювала завідуючою Іванівською сільською бібліотекою, вихователем у дитячому садку. Член Національної спілки письменників України (1983). Автор поетичних збірок: „Дотиком серця" (1979), „Лагідна земля" (1982), „Жіноча розмова" (1987), „Звідки ти, журавлятко?" (2002). Лауреат обласної літературної премії ім. Є. Ф. Маланюка (2004). У 2005 виїхала до дочки в Аргентину.

17 – 85 років від дня народження (с. ***Варварівка Долинського району***) **Івана Григоровича Савенка** (1924-1987), художника. У 1930 родина була розкуркулена і потрапила на Урал. У 1943, визволяючи Україну, Савенко втратив праву руку та все ж зумів стати художником. У 1950 закінчив Київський художній інститут, потім аспірантуру Ленінградського інституту живопису, скульптури і архітектури ім. І. Ю. Рєпіна під керівництвом О. Герасимова. Пейзажист. Кращі твори, об'єднані в серію „Рідні поля", експонувалися на персональних виставках у США, Японії, Фінляндії. Заслужений художник Російської Федерації (1975).

18(30) – 175 років від дня народження (м. Махнівка Бердичівського повіту) **Володимира Боніфатійовича Антоновича** (1834-1908), історика, основоположника української школи історичної науки. Навчався в Одеській гімназії. Закінчив медичний та історико-філологічний факультети Київського університету. Фундатор української археології, засновник українофільської просвітницької організації Київська Громада. Справив величезний вплив на формування світогляду **Є. Чикаленка, О. Михалевича, І. Карпенка-Карого** ***та багатьох інших єлисаветградців***. ***У серпні 1884, перебуваючи в Єлисаветграді, розкопав декілька курганів поблизу фортеці Св. Єлисавети.***

18 – 135 років від дня народження (м. ***Олександрія***) **Доменіки Василівни Ванеєвої-Труховської**(1874-1920)**,** революціонерки, педагога. ***Закінчила Олександрійську гімназію***. З 1894 навчалася на Вищих жіночих курсах у Петербурзі. Разом з подругою Н. К. Крупською

учителювала у недільних школах, познайомилась з її нареченим В. І. Ульяновим (Леніним). Стала активним членом створеного ним „Союзу боротьби за визволення робітничого класу". У 1896 за розповсюдження листівок і прокламацій заарештована. Відбувши покарання, жила у м. Борі (Нижегородська губернія); у 1918 організувала тут дитячий садок. На фасаді цього дошкільного закладу встановлено меморіальну дошку на її честь.

19 – 100 років від дня народження (м. ***Єлисаветград***) **Олександра Григоровича Архангородського** (1909-1977), інженера-суднобудівника. У 1931 закінчив Миколаївський суднобудівний інститут, де й викладав впродовж багатьох років. У 1935 створив лабораторію зварювання, читав курс лекцій з електрозварювання. Під час ВВВ в евакуації у Киргизії проектував озерні судна. З 1942 − завідувач кафедри кораблебудування. У 1947-1952 − декан кораблебудівного факультету. З 1952 по 1959 − завідувач кафедри Миколаївського суднобудівного заводу. З 1959 по 1976 працював у Калінінградському технологічному інституті рибної промисловості й господарства.

19 – 60 років від дня народження ***(с. Солгутове Гайворонського району)*** **Григорія Григоровича Пилипишина,** самодіяльного митця: різьбяр, живописець-пейзажист. Працював лісником у Мурманському ліспгоспі, мисливцем у мисливському господарстві держпромгоспу Красноярського краю, виготовляв чучела для музею. Захопився різьбленням по дереву й живописом. ***З 1997 у приміщенні Гайворонського РБК відкрито постійно діючу виставку творів дерев'яної скульптури, живопису і таксидермії Пилипишина, якій у 1998 присвоєно звання „народний музей".*** Його твори експонувалися на фестивалі „Словянський базар" у Вітебську, на виставці „Пектораль – 98", в Національному Палаці „Україна".

20 − 65 років від дня народження **Анатолія Єгоровича Короткова,** педагога, хореографа. ***У 1974 закінчив КДПІ ім. О. С. Пушкіна. Був солістом, згодом – директором ансамблю „Ятрань", водночас з 1970 – художній керівник зразкового народного хореографічного ансамблю „Пролісок"*** – володаря Гран-прі Міжнародного фестивалю „Слов'янський базар" (1997), Гран-прі „Срібний дельфін" Міжнародного фестивалю „Світ музики" в Італії (2002) та інших конкурсів. ***У 1990 за його ініціативою створено обласну школу мистецтв, у 1996 на її базі – обласний загальноосвітній навчально-виховний комплекс гуманітарно-естетичного профілю (гімназія-інтернат-школа мистецтв) для обдарованих дітей Кіровоградщини (близько 1000 учнів). Заклад нового типу вперше в Україні забезпечує безперервну загальну середню освіту та здобуття вищої у КДПУ імені Володимира Винниченка, де у 1999 Коротков відкрив та очолив кафедру хореографічних дисциплін.*** Професор. Почесний академік Міжнародної Академії Людини в Аерокосмічних системах. Народний артист України (1994). Лауреат премії ім. Є. Чикаленка Ліги українських меценатів (2007).

23 – 40 років від дня народження (м. ***Кіровоград***) **Андрія Канчельскіса**, спортсмена, футболіста. ***Закінчив Кіровоградську ДЮСШ (тренер В. П. Капінус)*** та Харківський спортінтернат. ***Дебютував у кіровоградській „Зірці" у 1986, за два сезони 1986 -1987 провів 68 матчів, забив 4 голи.***. Грав за київське „Динамо" (1988-1989) та донецький „Шахтар" (до 1991). У складі молодіжної збірної СРСР виграв чемпіонат Європи 1990. З 1991 по 1995 – гравець

англійського клубу „Манчестер Юнайтед”, за який провів 158 матчів і забив 36 м’ячів. Чемпіон Англії 1993 і 1994, володар Суперкубка УЄФА 1992. У 1996-1997 грав за „Евертон”, забив 20 голів. У 1997-1998 – у складі італійської „Фіорентини”. У 1999-2000, граючи за „Глазго Рейнджерс”, двічі вигравав Кубок Шотландії і чемпіонський титул. З 2004 – у московському „Динамо”. Є підданим Великої Британії.

24 − 85 років від дня народження***(с. Тишківка Добровеличківського району)*** **Івана Романовича Усенка** (1924-2002 у Кіровограді), військового діяча. У 1936 закінчив 6 класів місцевої школи, працював у колгоспі трактористом. На фронтах ВВВ з квітня 1944. Відзначився на території Польщі. Війну закінчив у Бреслау командиром взводу автоматників. Герой Радянського Союзу (1945). ***Після того, як вийшов у відставку, працював у Кіровограді.***

24 − 85 років від дня народження ***(м. Зінов’євськ)*** **Володимира Степановича Шелестова** (1924-1994), правознавця. У 1951 закінчив Харківський юридичний інститут (тепер Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого). ***У 1951-1953 працював помічником прокурора м. Кіровограда.*** З 1953 викладав у Харківському юридичному інституті. Доктор юридичних наук (1969), професор (1969), член-кореспондент Академії Правових наук України (1993). Заслужений працівник освіти України(1991). Лауреат Державної премії УРСР в галузі науки і техніки (1984).

24 − 65 років від дня народження (с. ***Михайлівка на Кіровоградщині***) **Таміли Лаврентіївни Казаріної,** лікаря та профспілкового діяча. Закінчила Київський медичний інститут (1970). У 1961-1971 працювала медсестрою та лікарем. З 1973 займається профспілковою діяльністю, голова ЦК профспілки працівників охорони здоров’я України (з 1991). Брала безпосередню участь у підготовці проекту Закону України „Основи законодавства про охорону здоров’я”. Заслужений лікар України (1999).

26 − 145 років від дня народження **Дмитра Абрамовича Гайдамаки** (справжнє прізвище **Вертепов**) (1864-1936), актора і режисера, діда видатного російського художника XX століття ***Петра Оссовського*** (***уродженця Малої Виски***). Навчався в Московській сільськогосподарській академії. ***Творчу діяльність розпочав 1891 у трупі Кропивницького.*** У 1898-1927 працював у різних українських театральних колективах. ***Мав свою трупу, з якою у 1920-1921 заснував у Єлисаветграді перший стаціонарний театр під назвами „Червоний театр імені Л. Троцького” та „1-й Радянський”. Після того, як кращих артистів забрала з собою 1-а Кінна Армія, колектив припинив існування. У 1922 разом з*** Колісниченком ***та залишками трупи створив драматичний гурток при Маловисківському цукровому заводі.*** У 1927-1936 працював у Донецькому драматичному театрі та Дніпропетровському театрі ім. Т. Шевченка.

27 − 105 років від дня народження (м. ***Єлисаветград)*** **Григорія Никифоровича Перекрестова,** військового діяча. ***До 1914 навчався у Масляниківській школі у передмісті Єлисаветграда. У 1918 закінчив міське ремісниче училище. З відзнакою − 5-у Українську кавалерійську школу ім. С. М. Будьонного в Єлисаветграді(1930), був командиром взводу і курсовим командиром.*** Велику Вітчизняну війну зустрів слухачем Військово-повітряної академії. За вміле керівництво операціями по розгрому Квантунської армії удостоєний звання Героя Радянського Союзу (1945). По війні – командуючий військами Приволзького військового округу (1950-1953), до 1958 – заступник начальника військової академії, генерал-лейтенант.

27 − 135 років від дня народження **Івана Гавриловича Барбовича**(1874-1947)**,**

військового діяча. ***У 1896 закінчив Єлисаветградське кавалерійське училище.*** Учасник Першої світової та громадянської воєн у складі Добровольчої армії. Генерал-майор (1919). З 18.12. 1919 − командир кавалерійського корпусу. Генерал-лейтенант (1920). Георгіївський кавалер, нагороджений орденом Св. Миколая Чудотворця. ***В еміграції − почесний голова Товариства колишніх юнкерів Єлисаветградського кавалерійського училища, створеного в Бєлграді.***

28 − 80 років від дня народження (с***. Калмазове Вільшанського району***) **Олександра Опанасовича Жука,** економіста. У 1952 закінчив Одеський кредитно-економічний інститут, у 1984 – Академію народного господарства СРСР Москва. З 1985 до 1994 – заступник міністра статистики УРСР, представник України в Комісії з питань народонаселення ООН та Комісії з питань статистики ООН. Голова Асоціації статистиків України (1990). Президент Федерації керівників аудиторських фірм України (1994). З 1993 до 1999 – голова редколегії науково-практичного журналу „Інформаційний бюлетень Міністерства статистики України", який з 1998 має назву „Статистика України". Академік Академії економічних наук України (1995), професор (1999).

29 − 120 років від дня народження (м***. Єлисаветград***) **Петра Дмитровича Покаржевського** (1889-1969), живописця, графіка, баталіста, монументаліста. ***Навчався в Єлисаветградському земському реальному училищі та міському училищі, відвідував ВРК*** (у ***Ф. С. Козачинського***) до 1905. У 1908 закінчив Київське художнє училище, у 1917 – із золотою медаллю Академію мистецтв (майстерня батального живопису М. С. Самокиша). Понад 30 років викладав у Московському художньому інституті ім. В. І. Сурикова. Заслужений діяч мистецтв РРФСР. ***Подарував Кіровоградській картинній галереї (нині обласний художній музей) понад 100 живописних та графічних робіт, а син художника передав на батьківщину машинописний примірник спогадів батька „Записки художника"*** (не опубліковані). Твори зберігаються у Третьяковській галереї, Державному Російському музеї, Київському музеї російського мистецтва та інших.

29 − 70 років від дня народження (с. ***Долинівка Гайворонського району***) поета **Леоніда Миколайовича Народового** (1939-1993), автора збірок „Чорнозем”(1969), „Вічне жито”(1976).

30 – 120 років від дня народження **Володимира Михайловича Дешевова**(1889-1955)**,** композитора. Випускник Петербурзької консерваторії (1914). ***Жив у Єлисаветграді, брав найактивнішу участь у музичному житті міста (1917-1919). Рецензії про концерти друкував у єлисаветградській газеті „Голос Юга” під псевдонімом Пелеас. Був секретарем музичної секції Підвідділу мистецтв при Єлисаветградському повітовому відділі народної освіти. Заохочував юного* Ю. Мейтуса *до занять композицією.*** Автор одного з перших радянських балетів „Червоний вихор” та однієї з перших радянських опер на революційну тему „Лід і сталь”. У 1923-1933 викладав у музичних технікумах, завідував музичною частиною, був диригентом у драматичних театрах Ленінграда.

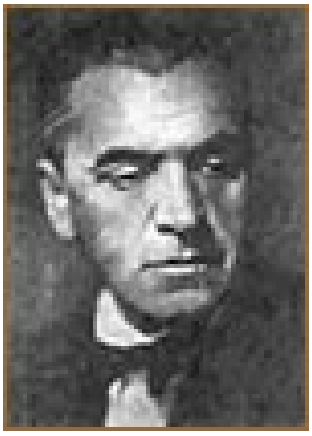

31 – 125 років від дня народження **Наталії Дмитрівни Полонської-Василенко**(1884-1973), історика. Закінчила Фундуклеївську жіночу гімназію у Києві (1900) та історико-філологічне відділення приватних Вищих жіночих курсів (1911). З 1916 – приват-доцент Київського університету, працювала у Київському археологічному інституті (1918-1922). ***У 1925 опрацювала архів фортеці Св. Єлисавети і зробила про це доповідь в Археографічній комісії. Наш край – головний об’єкт дослідження у монографії „Заселення Південної України в половині XVIII ст.”,*** вперше виданої у 1960 Українським Вільним Університетом у Мюнхені (наклад 200 примірників). ***Передрук цієї праці здійснив кіровоградський літературний часопис „Вежа” (1995-2004).***

1.01.1909 (100 років тому) – В Олександрії почала виходити газета „Известия Александрийского уездного земства”.

5.01.1944 (65 років тому) − Від німецько-фашистських загарбників звільнено **с. Аджамку** (тоді райцентр).

7.01.1769 (240 років тому) – Спробу захопити **фортецю Св. Єлисавети** здійснило військо татар на чолі з ханом Крим-Гіреєм, однак обмежилося лише спустошенням навколишніх сіл **Лелеківки, Цибулевого** та інших. Татари вивели із Єлисаветинської провінції понад тисячу полонених, багато худоби, спалили більше тисячі будинків. Це був останній напад татар на територію Російської імперії.

8.01.1944 (65 років тому) – Від німецько-фашистських загарбників звільнено м. **Кіровоград**.

9.01.1944 (65 років тому) – Від німецько-фашистських загарбників звільнено **смт Олександрівку**.

10.01.1939 (70 років тому) – Указом Президії Верховної Ради СРСР утворена Кіровоградська область, місто Кірово перейменовано на Кіровоград. До її складу увійшов 31 район: 12 районів Миколаївської області – Аджамський, Бобринецький, Витязівський, Єлисаветградківський, Знам’янський, Кіровоградський, Компаніївський, Новгородківський, Новопразький, Олександрійський, Устинівський, Червонокам’янський (виділився з Олександрійського); 10 районів Одеської області – Великовисківський, Добровеличківський, Маловисківський, Новоархангельський, Новомиргородський, Новоукраїнський, Піщанобрідський, Рівненський, Тишківський, Хмелівський; 5 районів Київської області – Златопільський, Кам’янський, Олександрівський, Підвисоцький, Чигиринський; 2 райони Дніпропетровської області –

Долинський, Петрівський; 2 райони Полтавської області − Новогеоргіївський, Онуфріївський. Такий склад області зберігався до 1954 року.

У січні 1954 (55 років тому) − На підставі Указу Президії Верховної Ради СРСР про створення Черкаської області, Златопільський та Кам'янський райони відійшли до Черкаської області, у лютому 1954р. до Черкаської області передали Чигиринський район. Натомість Вільшанський, Гайворонський, Голованівський та Ульяновський райони (колишній Грушківський) Одеської області дістались Кіровоградській області.

15.01.1999 (10 років тому) – У реєстр визначних пам'яток історії та культури України, що потребують першочергового відтворення (всього їх 56), включено **фортецю Св. Єлисавети**.

17.01.1824 (185 років тому) – Засновано міську лікарню на 50 ліжок замість військового госпіталю, який існував у **фортеці Св. Єлисавети** з 1777 року.

Січень 1859 року (150 років тому) – В Єлисаветграді відкрилося офіцерське кавалерійське училище (у 1865 році реорганізоване в юнкерське кавалерійське училище), один з найвідоміших військових закладів Російської імперії („славная южная школа") .

21.01.1959 (50 років тому) – Ліквідовано Червонокам'янський район, який увійшов до складу Олександрійського району.

22.01.1784 (225 років тому) – Видано указ, згідно з яким Новоросійська та Азовська губернії були перейменовані в Катеринославське намісництво, Єлисаветинська провінція – в Єлисаветградський повіт Катеринославського намісництва, а фортеця Св. Єлисавети – в повітове місто Єлисаветград.

„... РОКУ 1754 МАЛЮВАВ ІКОНИ ДЛЯ ЦЕРКВИ ФОРТЕЦІ СВ. ЄЛИСАВЕТИ"

У 1914 році з нагоди 150- річчя Єлисаветградського гусарського полку міська дума замовила для нього ікону Св. праведної Єлисавети у відомої московської фірми Хлєбникова. Звісно ж це було зображення, виконане у традиціях російського іконопису. А як малювали святу Єлисавету в Україні у XVIII столітті за життя імператриці Єлизавети Петрівни? Щоб відповісти на це запитання, перенесемось у Київ 1742-1744 років, який вона неодноразово відвідувала. Видатний український мистецтвознавець, дослідник мистецтва XVII-XVIII століть Павло Жолтовський відзначає: «Серед українського старшинства імператриця набула певних симпатій відновленням гетьманства, проявами особистих зацікавлень українською культурою».

У 1742 році почепський протопоп Матвій Телесницький підніс Єлизаветі Петрівні створений ним панегірик, твір, в якому поєднано літературну та образотворчу алегористику, яскраво відбито ставлення українців до імператриці. Досить сказати, що постать Єлизавети Петрівни оточена сімома чеснотами − вірою, надією, любов'ю, милістю, істиною, правдою і миром в образах гарних, юних українських дівчат з вінками квітів на головах. А згори, сидячи на хмарах, імператрицю Єлизавету вшановують: пророк Самуїл мастить їй голову єлеєм; цар Давид подає корону та скіпетр держави; апостол Петро вручає Єлизаветі камінь адамант, Андрій − орден Андрія Первозваного і т. п.

У 1744 році до приїзду Єлизавети Петрівни були завершені настінні розписи Троїцької надбрамної церкви Києво-Печерської лаври. Виконав їх видатний український художник Алімпій Галик (1685-1768), або, як він підписувався, «Иеродиакон Алимпий иконописец».

Роки праці Галика в Лаврі − це найбільш яскравий та цікавий період її історії. За часів Єлизавети у Києві розгорнулось капітальне будівництво, реконструкція древніх храмів. Ці роботи сприяли розвитку національного монументального мистецтва. Серед співробітників Лаври були великі майстри: будівничий лаврської дзвінниці Йоган Готфрид Шедель, золотих та срібних справ майстер Іван Равич (у так званій «колекції Ільїна» зберігався виготовлений ним кубок, який потрапив до краєзнавчого музею), гравер Григорій Левицький (батько знаменитого живописця), живописець Іван Февіміст, а також група молодих їхніх колег − Алімпій Галик, Степан Ковнір, Андрій Соколовський та ін. У їхньому колі гаряче обговорювались прогресивні ідеї нового напрямку національного мистецтва, високого та досконалого, орієнтованого на кращі твори майстрів епохи Відродження та XVII століття. У лаврській школі було багато

гравюр з картин Рубенса, Ван-Дейка, Рембрандта, Гольбейна та інших. Їхні роботи тут наполегливо вивчали, художники вільно користувались альбомами та книгами, виданими за кордоном.

Українське мистецтво того часу кардинально відрізнялось від російського. Українським митцям, як і їхнім колегам із Західної Європи, моделями часто служили реальні чоловіки та жінки, з яких вони писали богів та святих.

Про життя А. Галика до нас дійшли скупі та фрагментарні відомості. З 1724 по 1744 рік він працював у малярні Києво-Печерської лаври під наглядом Івана Февіміста, виконуючи розписи Успенського собору. З 1744 по 1755 рік Алімпій очолював цю малярню. Галика приваблювали біблійні та історичні сюжети. На замовлення він писав алегоричні сцени, образи мадонни та Христа, мучениць Варвару та Катерину, портрети сучасників і навіть народні картинки «козак Мамай». Але його вабили великі теми, роботи монументального характеру.

Весь свій творчий потенціал він сповна реалізував у настінних розписах Троїцької надбрамної церкви. Це – шедевр, унікальна пам'ятка українського монументального мистецтва, в якому його особливості проявилися чітко й послідовно. Насамперед слід відзначити, що алегоричні, історичні та біблійні сюжети у розписах Галика трактовані неканонічно. Світський характер світогляду художника, живий подих сучасності відчуваються в кожному сюжеті.

Культурне значення цієї пам'ятки національного мистецтва важко переоцінити. Її слід розглядати як підсумок прогресивних традицій та шукань Київської школи живопису. Не будемо детально описувати та аналізувати всі сюжети. Живопис Алімпія підкорює глибиною та грандіозністю задуму, життєрадісним колоритом.

Декілька сходинок ведуть угору на галерею. Відвідувачі немов проходять крізь стрій ченців, царів, пророків та мучеників, які з'юрмились перед дверима до раю. Цей живописний цикл об'єднується загальною темою – проходженням праведників у рай. Зупинимося на сюжеті, який до теми нашої розмови має пряме відношення.

Біля самого входу до храму, на коробовому склепінні, художник написав діву Марію. І тут – несподіванка, а для багатьох непідготовлених – взагалі шок! В алегоричному образі Богородиці легко пізнати кругловиду, повненьку.... царицю Єлизавету Петрівну в супроводі почту світських жінок. Легкі шовкові та важкі парчові тканини підкреслюють їхні граціозні фігури. Одна з жінок несе модель храму, нагадуючи про обіцянку Єлизавети побудувати в Києві Андріївську церкву, друга − квітку, третя − пальму миру, інші жваво розмовляють. Значна індивідуалізація облич змушує думати, що сучасники могли легко пізнати серед цих жінок конкретних київських красунь, які позували Галику. Художник використав також вбрання української та російської знаті того часу.

Парною до цієї композиції є сцена проходу до раю праведників, очолюваних Іоанном Предтечею. За ним поспішають духовні та світські особи з тривожною невпевненістю на обличчях, чи пустять їх до раю? Тут ми бачимо єпископа та книжника, купця, грішних жінок, солдатів і ченців. За книжником доволі спокійно, роззираючись довкола, йде чернець. Мистецтвознавець П. Мусієнко доводить, що це − автопортрет художника. Варто лише порівняти це зображення з рисунком олівцем автопортрета художника, який зберігся в одному з альбомів Києво-Печерської малярні. Автопортрет Алімпія виконано в традиціях епохи Відродження.

Патріархальна простота у стосунках Галика з учнями також нагадувала звичаї, які панували у майстернях італійських, голландських та фламандських художників епохи Відродження.Учнів Галик любив і турбувався про них, як про власних дітей, терпимо ставлячись до їхніх дивацтв та «єресей», в які вони впадали.

Якось у велику халепу вскочив його учень Григорій Сердюченко, працюючи в м. Василькові. Муровий доглядач Грицько Криворукий 2 жовтня 1757 рокуї знайшов записку, написану кров'ю. З'ясувалось, що вона адресована Люциферові (тобто чорту), а написав її Сердюченко, очевидно, напившись до чортиків. Він просив у чорта... грошей. Навіщо? Відповідь знаходимо у його зізнаннях: «И те деньги хотел отдать отцу Алимпию, чтобы его научил иконописства, а того де Алимпий у него не требовал». Васильківський ієромонах Рафаїл велів забити злочинця в колодки та відіслав у канцелярію Лаври на допит. Викликали Галика, який розповів, що прийняв Грицька на золотарську роботу, «не интересуясь есть ли у него

пашпорт». Зрештою, заступництво учителя допомогло, і справа закінчилася тим, що на Сердюченка наклали єпитим'ю з відбуванням її у живописній школі.

Всі дослідники творчості А. Галика відзначають, що з великих робіт, виконаних ним після настінних розписів Троїцької надбрамної церкви, відомі ікони для церкви у фортеці св. Єлисавети 1754 року: запрестольна, на жертовник та храмова. Храмова ікона являла собою, як вважає мистецтвознавець Петро Мусієнко, портрет цариці Єлизавети Петрівни в образі її патронеси св. Єлисавети. У справі Алімпія Галика, що зберігається у Центральному державному історичному архіві України, є власноручна розписка художника про отримання грошей за ці роботи.

Ікони, виконані Алімпієм, призначались, як ми гадаємо, для кам'яної церкви в ім'я св. Трійці з боковими вівтарями на честь св. праведних Захарія і Єлисавети та апостолів Петра й Павла у фортеці Св. Єлисавети. Із «Исторического очерка г. Елисаветграда» дізнаємось: «...По представлению главного управляющего Новопоселенными слободами генерал-майора Глебова и по челобитью, как говорили тогда, соборного протопопа Иоанна Орловского, ездившего для этого в С. -Петербург, Правительствующий Синод предписал одному из архитекторов петербургских Висту составить чертеж с изложением внутреннего украшения церкви, а также и смету. Приказано было все сделать немедленно и представить в Синод, но почему-то приказание это не было исполнено». Та й пізніше «... постройка новой каменной церкви была приостановлена впредь до особой резолюции указом полученным из Новороссийской губернской канцелярии в 1766 году». Слід обов'язково переглянути згадану архівну справу в Києві, можливо, у ній є якісь подробиці, які залишились поза увагою дослідників.

Виконуючи розписи Троїцької надбрамної церкви, Алімпій у 1744 році впав з риштування і пошкодив собі ноги. Ось як він писав про це у донесенні архимандриту Лаври: «... за троецкою брамою монастырской работы обвалившись двократно рештованье мене нижайшого весьма прибило». Цікаво, що після смерті Алімпія архієпископ синайський Кирило писав до Києво-Печерської лаври, що покійний буцімто мав 3000 червінців, з яких 1200 мав намір віддати лаврі, а решту 1800, розділивши на три рівні частини, заповідав передати до Ієрусалиму, Синаю та Афона. Із Лаври Кирилові відповіли, що Алімпій не залишив після себе ніякого майна, за винятком декількох ікон.

Отже, якщо ми справді хочемо мати в місті ікону св. Єлисавети подібну до тієї, яку малював 1754 року для церкви фортеці Св. Єлисавети Алімпій Галик, то майбутньому виконавцеві цієї роботи слід уважно вивчити творчу спадщину іконописця, а надто настінні розписи Троїцької надбрамної церкви. Безперечно, та ікона являла собою алегоричний портрет імператриці Єлизавети Петрівни в образі Св. праведної Єлисавети. Незвично, несподівано, але це наша історія, цуратися якої негоже!

Такої честі, як імператриця Єлизавета Петрівна, в українському іконописі не удостоєний більше жоден російський самодержець. Принаймні відомостей, що імператрицю Катерину II, імператорів Петра I, Павла I, трьох Олександрів та двох Микол зображували в образах відповідних святих, − немає. До того ж, виявляється, не тільки св. Єлисавету писали в образі імператриці Єлизавети Петрівни.

Сучасна українська дослідниця іконографії Святої великомучениці Параскеви-П'ятниці Надія Верещагіна зазначає: **«В Україні XVIII століття в образі святої часто відбито риси російської імператриці Єлизавети Петрівни, яка вважала Параскеву своєю святою покровителькою. Єлизавета Петрівна, прихильниця козачої старовини, яка таємно обвінчалася з сином козака із Чернігівщини Олексієм Розумовським, відновила в Україні гетьманство й дала привілеї українській знаті, була популярною серед заможного козацтва».**

P. S. 2009 рік – дивовижно рясний на ювілейні дати, пов'язані з найменуваннями нашого краю та його головного міста. Виповнюється 300 років від дня народження імператриці Єлизавети Петрівни (1709-1762), на виконання указу якої 255 років тому була закладена фортеця Святої Єлисавети (1754); 245 років − від дня заснування Єлисаветинської провінції у складі Новоросійської губернії (1764), 225 років − з дня утворення Єлисаветградського повіту з повітовим містом Єлисаветградом (1784), 85 років тому Єлисаветград був названий Зінов'євським (1924); 75 років тому його перейменували на Кірово (1934) і, нарешті, 70 років − від дня народження Кіровограда (1939).

115 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ФАУСТА НІКІТІНА

КРОЛИКИ ДЛЯ ДИКТАТУРИ ПРОЛЕТАРІАТУ,

або Єлисаветградський Фауст у місцевій катівні

На відміну від Фауста Й. В. Гете, названий на його честь єлисаветградець угод з дияволом чи його прислужниками, аби уникнути смерті і збагнути сенс життя, не укладав. Та дивовижне ім'я, схоже, наклало відбиток на все життя та долю Фауста Васильовича Нікітіна. Він, зберігши пам'ять, прожив так багато (не менше ста років!), що також здавався безмертним. Батько Фауста − росіянин за походженням, Василь Нікітін, переїхавши у 1903 році до Єлисаветграда на посаду нотаріуса, став визначним українофілом, першим головою єлисаветградської «Просвіти». Зрозуміло, що уникнути репресій у 30-ті роки цій родині було просто неможливо. Батько і брат Юрій (загинув у ГУЛАЗі) вважались націоналістами, сам же Фауст Васильович − учасник Першої світової війни, офіцер, георгіївський кавалер − був одним із фундаторів місцевого краєзнавчого музею, видав тут, незадовго до арешту у 1930 році, українською мовою свою першу книгу «Практичне кролівництво».

Впродовж багатьох десятиліть Фауст Нікітін, працюючи у Бірюлівському звірорадгоспі, що в Татарії, листувався із завідуючою відділом природи обласного краєзнавчого музею Г. Проводян, написав спогади про Єлисаветград, про своїх друзів дитинства, видатних учених І. Тамма, М. Чеботарьова, Г. Лангемака, братів Завадовських та ін.

У 1951 році він був удостоєний звання лауреата Державної премії СРСР за визначний внесок у розвиток кролівництва. Ці спогади про найтрагічніший момент життя написані Фаустом Васильовичем у 1980 році, коли навіть мріяти про їх оприлюднення було ризиковано. Я нічого в них не змінював.

...Йшов 1930 рік, позначений бурхливим розвитком сільського господарства: організацією колгоспів і радгоспів, створенням могутньої промисловості, для чого потрібно було мати величезну кількість кадрів найрізноманітніших професій. Крім того, освоювалися віддалені регіони, куди „добровільно” неохоче їхали фахівці фізичної та розумової праці. За такої обстановки загального соціалістичного підйому в сільській місцевості відбувалося „розкуркулювання” середняків, які ніколи не користувалися найманою працею в своїх господарствах, зате були кваліфікованими спеціалістами різних професій, конче бажаних у віддалених регіонах.

Восени 1930 року і в Єлисаветграді розпочалися арешти серед працівників розумової праці. У середині жовтня дійшла «черга» й до мене. Неждано-негаданно я опинився за ґратами. Спочатку допити велися більш-менш гуманно. Складалося враження, що просто йде чергова перевірка політичної благонадійності й нічого більше. Через два місяці поступово почали випускати на Волю. Невдовзі й мені привели буцімто на допит до слідчого, та виявилося, що викликав мене «мобілізований» слідчий − голова ДТСААФ − мій знайомий, який вирішив порадувати мене звісткою про звільнення.

Та далі події розгорталися зовсім не так. До в'язниці повернули не лише всіх раніше звільнених, а й велику кількість «новобранців». Поширювалися чутки, що до нас у місто прибула з Одеси група слідчих для ведення допитів заново. Говорилося й про те, що «одесити» застосовують тортури, зокрема, змушують сидіти до тих пір, поки людина не почне давати потрібні їм зізнання. Після трьох-чотирьох діб «сидячого життя» допитувані писали все, що від них вимагалося, аби лише припинити неймовірні страждання. Все це виявилося правдою. Не уникнув цього катування і я. Після того, як я «відсидів» декілька діб і категорично відмовився писати наклеп на себе й на інших, мене на деякий час залишили у спокої.

Певно, таких витривалих, як я, виявилося чимало. Тому слідчі вдалися до значно жорстокішої тортури під назвою «Статуя». Це катування виявилося настільки болісним і нестерпним, що дехто із підслідних закінчував життя самогубством, а декілька чоловік збожеволіло, Я особисто «вистояв» 20 діб і, як заявив «одесит», побив рекорд по стоянню в Єлисаветграді, з чим мене і «поздоровив». Після цього відправив в одиночку, де я проспав три з половиною доби. І лише якимись процедурами лікарю вдалося повернути мене до життя із „мертвого сну". Оскільки ці допити наклали відбиток на моє здоров'я (судоми внутрішніх органів), то я хочу трохи детальніше зупинитися на моїх переживаннях та діях під час тортур.

Все почалося з того, що мене знову привезли на допит. Слідчий - „одесит" зустрів мене радісно, привітався, потиснув руку і запропонував сісти. Потім він почав розповідати мені, що нині ми перебуваємо „на гребені революції" і тому маємо бути особливо пильними. Після такого вступу, але вже іншим тоном, наказав написати про те, що мені відомо «про організацію», до якої я начебто належу.

Я сказав, що вперше про таку організацію почув саме тут, у цих стінах, від слідчого, а тому анічогісінько повідомити не можу. У відповідь на мою відмову писати «одесит» попередив, що в такому разі я буду стояти доти, поки не зізнаюсь у тому, що від мене вимагається, а міліціонеру наказав, щоб той неухильно стежив за виконанням розпорядження. Спочатку я стояв у черевиках і калошах, а коли почали набрякати ступні, мені дозволили їх зняти, і я залишився у шкарпетках, потім довелося стояти босоніж. На ранок ноги набрякли так, що не згиналися у колінах. У туалет я ходив, чіпляючись за стіну, човгаючи на прямих ногах. Унітаз був весь забризканий кров'ю. Її було так багато, що мимоволі подумалося, а чи не тут розстрілюють. Годували нас тричі на день: вранці − склянка чаю і 100 грамів хліба, на обід − миска рідкого супу і 100 грамів хліба, на вечерю − знову склянка чаю і 100 грамів хліба.

Все це подавав черговий міліціонер. Вечорами навідувався «одесит», висловлював жаль і радив зізнаватися, щоб припинити стояння. Одного разу він приніс декілька справ, поклав їх на стіл, розпорядився, щоб міліціонер дозволив мені сісти і писати. Цим я не скористався, оскільки запідозрив якусь каверзу з метою звинуватити мене в чомусь і виправдати тортури. Через деякий час він знову зайшов і, побачивши мене стоячим, а не сидячим за столом, схопив справи, буцімто випадково забуті, і поспішно вибіг.

Наступного разу «одесит» прийшов до мене в камеру разом зі своїм начальником, і вони обидва почали «співчувати», мовляв, через впертість я не зізнаюсь, а тому й гину, у мене вже утворились набряки на руках і обличчі, ще трохи й «водянка» дійде до серця, я помру, і мої діти залишаться сиротами. У відповідь на це я вигукнув, чи усвідомлюють вони, що чинять, адже це садизм! Від сильного удару я знепритомів. Отямившись, відчув, що мене тримають попід руки і обливають холодною водою. Після чого знову змусили стояти.

Був і такий випадок. Прийшов «одесит», люб'язно зі мною привітався і сказав, що я, очевидно, дуже зголоднів, і запитав, чи полюбляю я смажену рибу з гарніром. Я чесно відповів, що зараз з'їв би навіть смаженого пацюка. «Одесит» розпорядився принести мені з ресторану порцію смаженої риби з гарніром. Швидко все це було подано, й запаморочливий аромат розлився по всьому кабінету. Я хотів сісти, однак слідчий попередив, що спочатку я маю написати зізнання, і тільки після цього він дозволить мені поїсти. Я заявив, що обманювати радянську владу вигадками я нізащо не погоджусь. Риба негайно була відправлена назад, а мені сказано, що у мене «кишка тонка» опиратися радянській владі.

Якось прийшов «одесит» з іншим, місцевим слідчим, щоб умовити мене писати. Я сказав, що їм хотілося б мене знищити фізично, але вони, очевидно, такого права не мають, тому я згоден їм допомогти, якщо вони нададуть мені можливість покінчити з собою. Вони зареготали і пішли. Проте в один з наступних днів знов навідались і запитали, чи я не передумав. «Ні в

якому разі», − сказав я і повторив своє прохання. Тоді місцевий слідчий вийняв з кобури револьвер і простяг його мені. Я приклав зброю до скроні і натиснув на курок. Пострілу не пролунало, мабуть, через те, що револьвер був попередньо розряджений. Слідчий вихопив його з моїх рук, і вони, сміючись, пішли.

Переконавшись, що таким чином позбутися страждань неможливо, я у відчаї з усієї сили вдарився лобом об протилежну кам'яну стіну. Отямившись, відчув страшенний біль в голові. І знову мене тримали попід руки і обливали холодною водою. Коли всі пішли, міліціонер показав мені який великий і товстий кусок штукатурки я відбив головою. Яким же я виявився живучим! Можна лише дивуватися цьому, та і «кишка» у мене виявилася більш витривалою, ніж передбачали мої мучителі.

Мимоволі виникає запитання, а чи була тоді якась антирадянська організація, заради «викриття» якої катували невинних людей? Судячи з наслідків, можна сміливо відповісти, що такої організації в Єлисаветграді не існувало взагалі: вона була «створена» з метою залякування і для виправдання висилки спеціалістів у віддалені регіони, куди б вони самі не поїхали. Що стосується трудової інтелігенції, то вона, як завжди, була прогресивно настроєна і вважала соціалізм найбільш бажаною стадією у розвитку людського суспільства. Щоправда, ставилась іноді з деяким сумнівом до можливості його реального існування під час загальної господарської розрухи і свого напівголодного існування. Однак це нічого спільного з антирадянськими виступами не мало.

Врешті-решт, мене, хоч я й не написав ніякого зізнання, у 1931 році разом з багатьма старими інтелігентами вислали з Єлисаветграда. Коли я перебував у Харкові на пересильному пункті, мене несподівано викликав один із високопоставлених чекістів і оголосив, що мене направляють для роботи за спеціальністю (кролівництво) у радгосп № 3 НКВС у Мордовській АРСР. Адміністрація радгоспу звернула увагу на мої творчі здібності; все нове, що я пропонував, обговорювалося і відразу ж втілювалося в життя. В результаті, згідно з постановою ВЦВК, моє заслання припинилося, і я отримав можливість влаштуватися на роботу, де побажаю. Втім, повністю мене реабілітували лише у 1956 році.

Лютий

2 (13) – 225 років від дня народження (м. Полтава) **Миколи Івановича Гнєдича**(1784-1833), поета і перекладача. Навчався у Полтавській духовній семінарії, Харківському колегіумі та Московському університеті. Автор повного перекладу російською мовою „Іліади" Гомера (1829), багатьох оригінальних поезій. Добре знав мову, історію й культуру українського народу. Україні присвятив ряд віршів („Ластівка" та ін.), писав також українською мовою. ***Мав маєток у с. Шпакове Новомиргородського району.***

2(14) – 150 років від дня народження (***Єлисаветградщина***) **Олександра Васильовича Самсонова** (1859-1914), військового діяча, генерала від кавалерії.

2(15) − 150 років від дня народження (Полтавщині) **Падалки Льва Васильовича** (1859-1922), земського діяча, статистика, історика. Був членом Полтавської Громади***. Працював земським статистиком Єлисаветградського повіту.*** Автор багатьох праць в „Сборнике Херсонского земства": „Землевладение немцев – бывших колонистов в Херсонской губернии» (1891), ***«Бюллетени о состоянии сельского хозяйства по Елисаветградскому земству за 1887-1888, 1888-1889»,*** «Исторический очерк 25-летней деятельности Херсонского земского сельскохозяйственного училища 1874-1899» та ін. Повернувшись на батьківщину, написав низку історико-краєзнавчих творів: „Минуле Полтавської території і її заселення" (1914), „Карти козацьких полків на Полтавській території" (1914), які зберігають пізнавальне значення.

2 − 145 років від дня народження (***Єлисаветградський повіт***) **Петра Федоровича Федоровського** (1864-1944), архітектора. ***Навчався в Єлисаветградському земському реальному училищі та Вечірніх Рисувальних Класах при ЄЗРУ в академіка*** П. О. Крестоносцева. У 1895 закінчив архітектурне відділення Санкт-Петербурзької АМ (майстерня (Л. Бенуа). Працював міським архітектором Томська (1897-1905 та 1913-1916), Тамбова і Нижнього Новгорода, ***Єлисаветграда (1910-1912).*** Викладав у Томському технологічному інституті (1900-1905, 1914-1915). За його проектами у Томську збудовано декілька споруд, визнаних пам'ятками архітектури федерального значення Росії. Вважається одним із фундаторів Томської архітектурної школи.

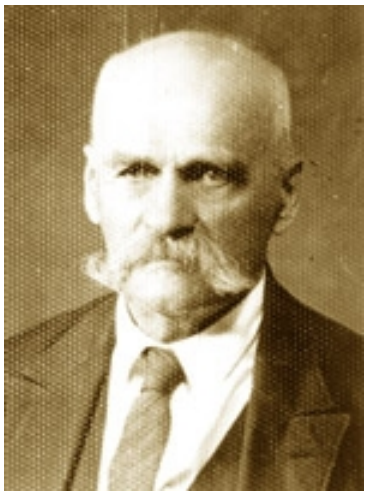

5 − 85 років від дня народження ***(с. Свердлове Бобринецького району)*** **Віталія Семеновича Кравченка,** живописця і графіка. У 1950 закінчив Харківський художній інститут. Працює у галузі станкового живопису та книжкової графіки. Автор картин: „Форсування річки Міус" (1950), „Заочник" (1957), „Григорій Сковорода" (1970); ілюстрацій до роману М. Стельмаха „Правда і Кривда" (1961), до повісті Т. Шевченка „Музикант" (1962) та ін.

6 – 90 років від дня народження (с. ***Цибулеве Знам'янського району***) **Івана Гурійовича Ткаченка** (1919-1994), педагога. З 1944 до 1979 – директор Богданівської СШ Знам'янського району. Заслужений учитель Української РСР (1962). Герой Соціалістичної Праці (1971). Кандидат педагогічних наук (1973). Після виходу на пенсію викладав у КДПІ ім. О. С. Пушкіна. У 2004 його ім'я присвоєно Богданівській загальноосвітній школі.

8 – 70 років від дня народження **Володимира Леонідовича Мироновича** (1939-2008), актора. Закінчив Київський театральний інститут ім. І. Карпенка-Карого (1960). Працював у Черкаському (1960-1964), ***Кіровоградському (1965-1969),*** Луганському (1969-1972), Полтавському (1972-1991) та знову ***Кіровоградському музично-драматичному театрі ім. М. Л. Кропивницького (з 1991 до 2008).*** Заслужений артист УРСР (1984).

8 – 65 років від дня народження (м. ***Кіровоград***) **Анатолія Олександровича Горбенка**, художника. Закінчив Одеське художнє училище (1970) та Одеський педагогічний інститут (1980). Навчався у майстерні **М. Божія**. Виставкову діяльність починає з 1970. Працює переважно у жанрі пейзажу. Персональні виставки, крім України, влаштовувалися в Болгарії (1977), Румунії (1989), Італії (1990), США (1991), Японії (1990), Німеччині, Англії, Іспанії, Австрії (1992-1993). Головний художник міста Іллічівська Одеської області. Двічі виставлявся у Російській Академії мистецтв. Головні твори: триптих „Біля рідної хати" (1988), „Самотність" (1996), „На лимані"(1987). Заслужений художник України. ***Персональну виставку влаштував у рідному місті у 2000.***

9 – 110 років від дня народження (м. ***Олександрія***) **Григорія Юхимовича Шполянського**(1899-1981)**,** художника. Закінчив факультет живопису Одеського художнього училища. Виконав твори: „Портрет Е. Багрицького” (1947, відзначений на IX республіканській художній виставці в Києві), „Знавці” (1954), „Гості прийшли” (1957), „Лірика” (1960), „Партизанські ночі” (1961), „Рибалки” (1967) та ін. Картини експонувалися у Москві та за кордоном. На знімку: репродукція картини Шполянського „Знавці”.

10 – 100 років від дня народження (***с. Кам’яна Криниця Ульяновського району***) **Дмитра Спиридоновича Сусла** (1909-1988), правознавця. У 1949 закінчив юридичний факультет Київського університету. З 1939 – член Верховного Суду УРСР, у 1943-1944 – заступник голови Верховного Суду УРСР, під час ВВВ був членом військових трибуналів. У 1949 був безпідставно засуджений до 10 років позбавлення волі. Після звільнення і зняття судимості з 1953 викладав у Київському університеті. Доктор юридичних наук (1973), професор (1976).

Д. С. Сусло.

13 – 130 років від дня народження (на Полтавщині) **Юрія Євграфовича Глібовського,** військового діяча. ***У 1899 закінчив Єлисаветградське кавалерійське училище***. Полковник російської армії. На II Всеукраїнському з’їзді (5-10.05.1917) був обраний членом Українського генерального військового комітету, увійшов до складу Української Центральної Ради. Під час більшовицького наступу на Київ у січні 1918 – начальник штабу міського гарнізону, керував українськими частинами при обороні Києва та відходом їх на Житомир. У жовтні 1918 гетьманом П. Скоропадським призначений отаманом козацтва Київщини. За Директорії – генерал-поручник Армії УНР.

14 – 95 років від дня народження (с**. *Бежбайраки Новоукраїнського району***) **Григорія Андрійовича Карєва**(1914-1992)*,* письменника.З 1936 до 1961 служив у лавах Військово-Морських Сил СРСР. Закінчив Військово-політичну академію ім. В. І. Леніна (1954). Автор романів „Пылающий берег” (1966), „Хлеб мой, моя вода” (1974), „Зеленые орехи” (1985) та інших творів.

14 – 70 років від дня народження (м. Харків) **Віктора Івановича Носуленка**, техніка, педагога. У 1962 закінчив Харківський політехнічний інститут, ***відтоді працює в КІСМі: доцент (1980), професор (2001).*** Наукові інтереси – електроерозійна обробка металів. З 1994 – завідувач кафедри обробки металів тиском, науковий керівник лабораторії розмірної обробки металів електричною дугою. Доктор технічних наук (2000). Автор понад 150 наукових праць, 50 авторських свідоцтв і патентів. Винайшов новий спосіб електрофізичної розмірної обробки металів, впроваджений на ряді підприємств. Заслужений винахідник України.

14 – 35 років від дня народження ***(м. Кіровоград)*** **Симоненка Олександра**, спортсмена, велосипедиста (трековик). Заслужений майстер спорту (1998). Триразовий чемпіон світу в індивідуальній та командній гонках переслідування на 4 км (1998, 2002). Срібний призер XXVII літніх Олімпійських ігор у Сіднеї. ***Почесний громадянин м. Кіровограда (2003).*** Нині працює заступником голови ради обласної організації ФСТ „Динамо".

15 – 80 років від дня народження (***с. Нововолодимирівка Кіровоградського району***) **Миколи Полікарповича Лактіонова-Стезенка,** кінорежисера. Закінчив сценарний відділ Всесоюзного державного інституту кінематографії у Москві (1961). У творчому доробку понад 50 фільмів, переважно за власними сценаріями. З 1961 до 1990 працював на Київській студії хронікально-документальних фільмів, де поставив картини. Заслужений діяч мистецтв УРСР (1981). Автор сценарію художньо-документального фільму „Нестор Махно" (1990-1993).

18(3.03) – 95 років від дня народження (***м. Єлисаветград***) **Віри Августівни Гмирі-Нові**(1914-1996), лікаря, дружини видатного українського співака **Бориса Гмирі** (1903-1969). У 1937 закінчила Київський медичний інститут. Під час другої світової війни – військовий лікар. Потім працювала в Інституті гігієни праці та професійних захворювань (1937-1939), Київському стоматологічному інституті (1946-1949). З 1949 по 1970 – в Інституті фізіології АН УРСР. Досліджувала кору головного мозгу. Доктор біологічних наук (1970).

18 – 85 років від дня народження (***м. Єлисаветград***) **Олександра Матвійовича Талєєва,** живописця і графіка. Навчався у Казанському художньому училищі (1945-1949). Працює в галузі станкового живопису: „Літо" (1960), „Сполох" (1963); графіки: серія „Мої сучасники" (гуаш, 1961) та ін.

19 – 80 років від дня народження (м. Кіровоград) **Юрія Семеновича Іващенка** (1929-1990)**,** художника і педагога. Закінчив Одеське художнє училище. ***Понад 25 років викладав у Кіровоградській дитячій художній школі, був її директором.*** Учасник обласних та республіканських виставок. ***Експонент виставки кіровоградських художників „Єлисаветград 1913 – Кіровоград 1988", присвяченої 75-річчю Першої міської художньої виставки***. Кращі твори: „Автопортрет" (1978), „Анатолій Карпов" (1981), „Відлига" (1983), „Березень" (1984) та ін.

20 – 115 років від дня народження (м. Кальник Вінницької області) **Ярослава Івашкевича** (1894-1980), польського письменника (поета, прозаїка, драматурга) та громадського діяча.

21 − 45 років від дня народження (с. ***Новогригорівка Маловисківського району***) **Олега Володимировича Гуцола,** художника-карикатуриста. ***Закінчив Кіровоградський машинобудівний технікум*** і факультет журналістики Київського університету. Першу карикатуру надрукував у 1987. Публікувався у журналах „Перець", „Крокодил", „Вожик" (Білорусія); ***кіровоградській газеті „Народне слово***", „Сільських вістях" та багатьох інших виданнях. Брав участь у міжнародних конкурсах карикатури „ОЗОН-88" (Болгарія), „Ура, культура!" (СРСР) та інших. Лауреат журналу „Перець" та багатьох інших нагород виставок і конкурсів карикатури. Видав дві книги своїх робіт.

22 – 80 років від дня народження (с. ***Іванівка Бобринецького району***) **Василя Лук'яновича Мунтяна**, правознавця. У 1953 закінчив Київський філіал Всесоюзного заочного юридичного інституту. Працював в органах суду та адвокатурі. Доктор юридичних наук (1976), професор (1978). З 1957 – науковий співробітник Сектору держави і права АН УРСР. З 1976 – завідуючий кафедрою Київського університету. З 1981 – професор кафедри правознавства Київського педагогічного інституту.

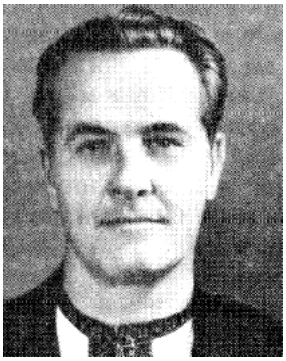

23 – 90 років від дня народження (с. ***Ганнівка Петрівського району***) **Сергія Трохимовича Завало,** математика, педагога. У 1941 закінчив Московський університет ім. М. В. Ломоносова. Доктор фізико-математичних наук (1958). У 1946-1957 викладав у Черкаському педагогічному інституті, доцент. У 1957 був призначений заступником міністра освіти Української РСР.

24 – 75 років від дня народження (с. Журавка Варвинського району Чернігівської області) **Володимира Івановича Желіби**, державного та громадського діяча. Закінчив Уманський сільськогосподарський інститут (1957), та Академію суспільних наук у Москві (1979). ***У 1980-1991 – голова виконкому Кіровоградської обласної Ради народних депутатів***. У ті роки досягнуто найвищого рівня виробництва, вихід на проектну потужність найбільших в області підприємств. Нове приміщення отримала обласна наукова бібліотека ім. Н. К. Крупської (з 1994 − ОУНБ ім. Д. І. Чижевського), відкрито меморіальний музей М. Л. Кропивницького, в обласній філармонії створено ансамбль „Зоряни". З 1992 – народний депутат України. Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Бєларусь (до 1998). ***Тривалий час очолював раду Кіровоградського земляцтва у Києві.***

25 – 95 років від дня народження (м. Катеринослав) **Євгена Степановича Березняка**, розвідника, педагога. ***Випускник Помічнянської СШ Добровеличківського району. Після закінчення Зінов'євського педагогічного технікуму вчителював у селах Кіровоградщини*** і Дніпропетровщини. Керував розвідгрупою „Голос", яка врятувала від руйнування м. Краків. Був представлений до звання Героя Радянського Союзу, але, оскільки деякий час перебував у гестапівських застінках, то потрапив у концтабір НКВС, де й зустрів День Перемоги. У 1947

закінчив історичний факультет Львівського педагогічного інституту. Освіті віддав 67 років життя. Автор шести монографій, трьох томів вибраних педагогічних праць, ***значна частина яких присвячена спадщині В. О. Сухомлинського, досвіду роботи кращих шкіл Кіровоградщини (Павлиської, Богданівської, Новопразької та ін.).*** Протягом багатьох років очолював Управління шкіл Міністерства освіти України. Заслужений учитель УРСР (1961), доктор педагогічних наук (1968). Почесний академік Академії педагогічних наук. Одночасно легендарний розвідник часів другої світової війни („Майор Вихрь"), розсекречений у 70-ті роки. Про свою розвідувальну діяльність розповів у книзі "Я - Голос", вперше опублікованої у Москві (1971) та інших: „Пароль:Dum spiro", „Операція „Голос". Їхній загальний наклад − понад 2 млн. примірників. Остання книга має назву „Миттєвості мого життя". Портрет представлено у залі Слави зовнішньої військової розвідки Росії серед 40 найвидатніших розвідників. Герой України. Почесний громадянин міст Києва і Кракова.

27 – 45 років від дня народження ***(м. Кіровоград)*** **Олега Анатолійовича Семенюка,**

мовознавця. ***У 1985 закінчив філологічний факультет КДПІ ім. О. С. Пушкіна.*** Доктор філологічних наук (2002), ***професор кафедри загального та російського мовознавства (2003), завідувач кафедри зарубіжної літератури та компаративістики КДПУ ім. В. К. Винниченка.*** Сфера наукових інтересів − лексикологія, соціолінгвістика, порівняльне мовознавство. Автор монографії „Язык эпохи и его отражение в сатирико-юмористическом тексте, навчально-методичних посібників, статей у провідних фахових журналах – всього понад 50 наукових праць.

29 – 85 років від дня народження (с. ***Покотилове Новоархангельського району***) **Данила Никифоровича Зубицького** (1924-2003), фітотерапевта, патріарха народної медицини. ***З 14 років допомагав батькові в лікуванні народними засобами.*** Головна мета життя – відродження народної медицини України. Став фундатором української фітотерапії − „Народна медицина Данила Зубицького", створив понад 180 засобів народного лікування, організував мережу з 76 аптек.

29 – 45 років від дня народження ***(м. Кіровоград)*** **Комарова Володимира Валентиновича –** актора-коміка, музиканта. Дитинство пройшло в Одесі, де закінчив школу, почав займатися пантомімою у районному Палаці піонерів. Один семестр провчився в Одеському інституті харчової промисловості, три роки прослужив на Північному флоті. На професійній сцені з кінця 80-х. З 1985 по 2003 працював у знаменитій комік-групі „Маски-шоу". Багато знімається у серіалах та художніх фільмах. Організував у Одесі власну студію звукозапису, відкрив салон краси. У 2007 презентував дебютний музичний альбом «Владимир Комаров и «Д-р БрМенталь». Брав участь у Джаз-карнавалі, фестивалі «Пикейные жилеты», «Байк-фестивале» в Одесі. Знявся у фільмах та серіалах: „Света с того света" (2007), „Прапорщик" (2007), «Улицы разбитих фонарей. Менты 7» (2005), «Гражданин начальник 2» (2005), «Атаман» (2005), «Сармат» (2004) та ін.

6.02.1919 (90 років тому) – Війська УНР під натиском більшовицьких військ змушені залишити **Єлисаветград**.
6.02.1919 (90 років тому) − Утворено **Єлисаветградський повітовий революційний комітет (**ревком) − „тимчасовий надзвичайний орган пролетарської влади для боротьби з контрреволюцією, встановлення суворого революційного порядку та організації господарського життя повіту". Припинив свою діяльність у 1921 році „після виконання революційних завдань".
12.02.1914 (95 років тому) – В **Єлисаветграді** у приміщенні Громадського Зібрання влаштовано благодійний вечір на користь місцевого **Товариства покровительства тваринам**, зібрано 279 руб.
18.02.1894 (115 років тому) – Затверджено статут „**Саблино-Знаменского общества песчано-сахарного и рафинадного завода**" з капіталом 500 000 руб.

20 ЛЮТОГО - 115 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

ЯРОСЛАВ ІВАШКЕВИЧ: „ЦЕ ЗЕМЛЯ, ЯКА МЕНЕ СФОРМУВАЛА"

Є у творчому доробку Ярослава Івашкевича дивовижний верлібр під назвою „Велике сафарі", написаний в останній період творчості письменника (18 листопада 1968 року в Римі), коли його талант сягнув світових висот:

Что мог чувствовать слон
который сошел с ума
на Банной Площади
в Елисаветграде
в 1908 году
Он вылил себе на голову бочку
воды
а потом его застрелили
и мы не видели его больше в цирке
Лежал он в пыли
в кровавой луже
и прислушивался к шумам далекого буша
а рядом чахлые акации теряли листья
Что могла чувсвовать обезьянка
которую нес какой-то человек сегодня
в тесной клетке
в Риме
на Виа дельи Фори Империали

в 1968 году
Она посмотрела на меня
потом на Форум Романум
и не было лианы
за которую она могла бы ухватиться
(перевод Н. Астафьевой)

60 років – майже все життя – у бездонних глибинах пам'яті поета зберігався спомин про трагічну подію в Єлисаветградському цирку, щоб ожити у Вічному місті при вигляді нещасної мавпочки у затісній клітці. Дивовижна асоціація, на якій побудований вірш, наштовхує на філософські роздуми. Він не тільки і не стільки про долю тварин, вирваних із звичного середовища... Кожна жива істота має своє місце під сонцем, де вона народилась і зросла, і втрата якого завжди болісна.Для самого Івашкевича батьківщиною була і назавжди залишилась Україна і Єлисаветградщина зокрема. Що й не дивно, адже до Варшави, щоб стати класиком польської літератури XX століття, Ярослав виїхав у 24-річному віці.

Його все життя переслідувала ностальгія за дитячими роками, за юністю: „**Молоді літа ніколи не стають далекими, вони завжди з нами, вічно живі"; „ты ищешь только твоей, давно забытой, травой поросшей молодости»; «…лишь помнить, помнить темные церкви, светлые степи Украйны»** і т.д. Україну Івашкевич називав землею, яка його сформувала.

„Жалкую, що нема змоги відвідувати колишній Єлисаветград, − нарікав письменник, − **адже там я залишив частку дитячого серця, там починалися мої гімназичні роки".**

Після смерті батька у 1902 році, залишившись без засобів до існування, мати з дітьми спочатку переїхала до Варшави, а потім на тривалий час (1904-1909) Івашкевичі поселились в

Єлисаветграді. По-перше, тут мешкала родина Шимановських − родичів по лінії матері, − на допомогу й підтримку яких вони могли розраховувати, а по-друге, у місті на Інгулі працювала музична школа Нейгаузів (також родичів), в якій музично обдарований Ярослав міг продовжити навчання.

Івашкевич згадує: „У 1905 році я почав ходити до тітки Нейгауз на заняття з фортепіано, які тривали до 1909 року. Тітка часто хворіла мігренями, і тоді ми пропускали уроки. Інколи її заміняв Гаррі (мова йде про Генріха Нейгауза). Він дав мені два уроки, від яких я був у захваті. Я відвідував також по неділях школу теорії, де з нами займався сам Густав Вільгельмович Нейгауз".

Спочатку, як бачимо, майбутній письменник повністю віддався музиці і хотів їй присвятити життя. Навчаючись згодом одночасно на юридичному факультеті Київського університету та у Київській консерваторії, Івашкевич навіть напише цикл пісень, сонату та поему для двох фотрепіано. І хоча професійним музикантом він так і не став, музика, як відзначають дослідники, пронизує всю його поезію.

А поки що Ярослав після двох місяців грунтовної підготовки успішно витримав вступні екзамени і став учнем 1-го класу Єлисаветградської громадської гімназії. В ній Івашкевич навчався 5 років, нормально переходячи з класу в клас; навіть розпочав навчання у 6-му класі. Однак, як відзначає письменник, з років, прожитих в Єлисаветграді, краще запам'яталися стосунки сімейні, особливо пов'язані з родиною Шимановських, аніж гімназичні. Далеко не всі викладачі викликали у хлопця симпатію, хоча деякі й подобались. Добрим словом зокрема Івашкевич згадує старого, „дивакуватого" викладача географії Антона Кіндратовича Кондрацького, який цікаво розповідав про польські міста. Запам'ятався тривалий конфлікт з викладачем російської словесності, бо Ярослав ніяк не міг при читанні позбутись польського акценту та „полонізмів" у письмових роботах.

Зате Єлисаветграду судилося стати місцем зустрічі Ярослава Івашкевича і Кароля Шимановського, яка переросла в дружбу і творчу співдружність і так багато дала польській та світовій культурі. „Моє дитинство від 8 до 15 років проходило під знаком родини Шимановських, − згадує Івашкевич. − Щойно ми переїхали до того містечка, як цілковито потрапили в їхню орбіту... Так на моєму дитячому горизонті з'явилося те неспокійне і особливе явище, збірна назва якого – Шиманіада".

Вплив композитора (він на 12 років старший) на формування особистості Івашкевича був дуже великий. Шимановський першим оцінив художнє обдарування свого родича і навернув його до літературної праці. Згодом Івашкевич, уже будучи відомим поетом, присвятить Шимановському цикл поезій „Сіцілійські сонети" та низку інших творів. У 1918 року в Єлисаветграді вони разом працюватимуть над оперою „Король Рогер" (Івашкевич – автор лібрето). Нарешті, уже в Польщі Івашкевич напише книгу про життя і творчість Кароля Шимановського.

„З 15 років, − згадує Івашкевич, − я почав заробляти уроками... Барвистий хоровод дворів, двориків, будинків, дач і палаців пройшов преді мною від 1909 по 1920 рік". Ці поїздки в ролі репетитора під час літніх канікул стали великою школою для майбутнього письменника. Вони дали йому багатющий життєвий матеріал – враження, краєвиди, настрої і, головне, персонажів.

На сторінках "Книжки моїх спогадів" Івашкевич цікаво описує Гайворон, де був маєток Ржевуських, у якому він бачив на почесному місці в одній з кімнат невеликий портрет Бальзака. Племінники Евелини Ганської − героїні однієї з найромантичніших історій кохання, − які проживали тоді в Гайвороні, називали Бальзака своїм дядьком.

Польська письменниця Моніка Варненська у захоплюючій книзі „Романтична подорож пана Оноре" розповідає, що їй вдалося розшукати цих гайворонських Ржевуських у Парижі, і вони показували їй деякі сімейні реліквії – зокрема виделку з ініціалами Евеліни Ганської. Єлисаветградські враження відчутні, як зізнавався сам Івашкевич, в трилогії „Хвала і слава", у повісті „Тіні", декількох новелах; їх особливо багато у „Книжці моїх споминів" та книзі „Зустрічі з Шимановським".

Крім рідної польської мови, Івашкевич добре знав українську, російську, англійську, іспанську, італійську й данську; перекладав з усіх цих мов. Значну частину Європи він навіть не об'їздив, а обходив: надавав перевагу пішому способу з рюкзаком за плечима. Він намагався охопити своєю думкою весь континент, повернути Європі її культурно-історичну єдність та гуманізм. Його найбільш повне зібрання творів нараховує 30 томів.

Епіграфом до всієї творчості Я. Івашкевича, якого К. Паустовський назвав „патріотом своєї батьківщини і патріотом всього людства”, можна взяти щемливі рядки ще одного верлібру:

Не родится
никакой уже новый родник
так уж и останется до конца
неисчерпаемое вдохновение детства
твой деревянный старый теплый дом
мой весенний ветер
и летний запах полыни
и все те же друзья
по могилам своим как живые
и все те же восторги
которых должно было хватить
на целую жизнь
и дальше
(перевод В. Британишского).

130 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕНЯ

МИТРОПОЛИТ МИКОЛА БОРЕЦЬКИЙ: ЗАМУЧЕНИЙ ЗА УКРАЇНСЬКУ АВТОКЕФАЛЬНУ ПРАВОСЛАВНУ ЦЕРКВУ

Початок відродженню автокефалії (незалежного статусу помісної національної церкви з власним предстоятелем − патріархом чи митрополитом) був покладений гетьманським урядом Української Держави. На церковному Соборі 12 листопада 1918 року проголошено декларацію: «В самостійній державі має бути й самостійна Церква. Це не лише церковна, але й національна наша необхідність... Українська Церква має стати автокефальною». Однак громадянська війна перешкодила реалізації цієї мети.

Відродження УАПЦ було урочисто проголошено ЗО жовтня 1921 року на Першому Соборі, що проходив у Святій Київській Софії. Першим ієрархом УАПЦ обрано митрополита Василя Липківського. За шість років існування у вкрай несприятливих умовах УАПЦ все ж спромоглась об'єднати понад три тисячі парафій, мала 35 єпископів та три тисячі священиків. Зрозуміло, що відродження УАПЦ аж ніяк не влаштовувало ні Російську Церкву, ні більшовицький уряд.

Розгром Української Церкви розпочався на Соборі 1927 року, коли під тиском Москви було усунено з посади її першого предстоятеля митрополита Василя Липківського. Та надії ліквідаторів автокефалії, що його наступник митрополит Микола Борецький виявиться більш поступливим та слухняним, не виправдалися. Новий ієрарх УАПЦ, передчуваючи свою трагічну місію, виголосив знаменні пророчі слова: **«Поруч зі щойно розіп'ятим митрополитом Василем на мене чекає мій хрест. З безмежної любові до Бога, до Вас, до нашого народу я готовий на жертву... Нехай буде воля Всевишнього».**

Нагадаємо деякі віхи страдницького життя великого патріота України. Висвячений на священика в 1904 році, отець Микола був спочатку священиком 75-го Севастопольського полку, викладав Закон Божий у гімназіях міста Гайсина на Вінничині, брав участь у Першій світовій війні. Ось яким запам'ятався молодий священик Микола Борецький гімназистам: «Поставний, вище середнього росту, з гарним обличчям, з добрими ясними очима, шатен, він нагадував Христа, як його малюють на образах. Завжди вдягався дуже дбайливо і мав сильний дар слова... Ми, учні, страшенно його любили».

Він відразу приєднався до українського автокефального руху, уже 1922 року Микола Борецький був висвячений на єпископа Гайсинського. А в липні 1927 року перейшов на служіння до єпископської кафедри у місті Зінов'євську. На превеликий жаль, ми і досі не маємо відомостей про чисельність парафій УАПЦ на території нашого краю у ті часи. Достеменно відомо, що в самому Зінов'євську існували дві українські парафії: Грецька церква та Вознесенський храм на Кущівці. Мала УАПЦ також соборну парафію у Новомиргороді, церкву в селі Зелена Діброва та інших населених пунктах.

Єпископом Зінов'євським та Новомиргородським Микола Борецький пробув недовго − лише три місяці: у жовтні 1927 року його було обрано митрополитом УАПЦ. Деяке уявлення про те, в яких умовах існували українські парафії, дають публікації в місцевій газеті «Зінов'євський пролетар». Зокрема писалося, що **«українські церкви перетворилися на осередки для антирадянських елементів із бувших петлюрівців та інших темних дільців».**

Так цькували людей за природне бажання молитися Богові рідною українською мовою. Трагічна розв'язка наближалася... Нарешті у січні 1930 року всіх єпископів Української Церкви зібрали у Києві і примусили їх підписати акт про «самоліквідацію» УАПЦ.

Невдовзі митрополита Миколу було арештовано і після ув'язнення в київській та харківській тюрмах вислано до політичного ізолятора в Ярославль. Там агенти ДПУ вимагали, щоб митрополит підписав листа про те, що в СРСР немає утисків релігії. На це митрополит Микола відповів: «Коли б в Совєтському Союзі не було утисків релігії, то я б тут не сидів». Після рішучої відмови митрополита підписати листа його почали катувати. У 1933 році Миколу Борецького перевезено на Соловки, через два роки запроторено до божевільні в Ленінграді, де він і помер,− замучений за Українську Автокефальну Православну Церкву.

Березень

2 – 55 років від дня народження (м. ***Кіровоград***) **Юрія Тупиці,** живописця і педагога.

Навчався у Кіровоградській дитячій художній школі. Випускник СШ № 3. Закінчив Одеське художнє училище та Ленінградський інститут живопису, скульптури та архітектури ім. І. Ю. Репіна у 1988. Живе і працює у Кронштадті. Член Міжнародної Федерації художників ЮНЕСКО (посвідчення № 1143) та Санкт-Петербурзького Товариства вільних художників. Твори зберігаються у галереях та приватних зібраннях Німеччини, Франції, Бразилії, Ізраїлю, Фінляндії.

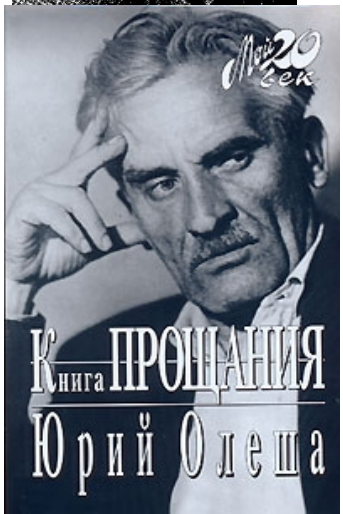

3 – 110 років від дня народження (м. ***Єлисаветград***) **Юрія Карловича Олеші** (1899-1960), письменника. Навчався у Рішельєвській гімназії та Одеському університеті (1916-1918). ***Відвідав Єлисаветград у 1918 в складі товариства молодих одеських поетів „Зелена лампа", виступив з читанням своїх віршів. У Єлисаветграді тоді жив (вулиця Петровська, будинок Очесальського) і працював старшим контролером акцизного окружного управління Мамерт Антонович Олеша – певно, рідний брат батька Юрія Олеші.*** **Автор знаменитого афоризму:**

„Письменники – інженери людських душ”. Автор роману „Заздрість” (1927) роману-казки „Три товстуни” (1924), п’єс „Змова почуттів” (1929) та „Список благодіянь” (1931). Проза Олеші, за висловом В. Б. Шкловського, **„визначала ритм літератури того часу”.** У 1998 в повному обсязі вийшла підсумкова книга письменника під назвою „Юрий Олеша. Книга прощания”. Американський літературознавець О. Жолковський відзначає: „**Олеша был знаменит своей пророческой проницательностью и щедрым раздариванием творческих идей**”.

3 – 155 років від дня народження (м. Одеса) **Артура Адольфовича Абрагамсона** (1854-

1924), інженера. Нар. 3.03.1854 в Одесі, пом. 1924 у Москві. Після закінчення 2-ї одеської гімназії вступив на фізико-математичний факультет Новоросійського університету. З 1872 по 1876 навчався на інженерному відділенні Цюріхського політехнікуму, захистив диплом інженера. Після повернення в Росію продовжив навчання у Санкт-Петербурзькому інституті інженерів шляхів сполучення. Як талановитий високоосвічений інженер, вчений, активний і неперевершений організатор сформувався у Києві. Місцеве відділення Російського технічного товариства обрало Абрагамсона головою механіко-будівельного відділу. За його проектом і під його наглядом протягом 1902-1903 на місці тимчасової електростанції, яка на початковому етапі забезпечувала експлуатацію першого у Східній Європі електричного трамваю, було споруджено Центральну електричну станцію акціонерного товариства "Київська міська залізниця". Стояв біля витоків організації Київського яхт-клубу (1887) і «медичної рятувальної станції» (1902). ***За його проектами споруджувалися добротні будівлі тягових підстанцій для залізничного та трамвайного транспорту в Єлисаветграді (1896-1897). Працював головним інженером, керуючим будівництвом єлисаветградського трамваю, був присутній на його урочистому відкритті 13.07.1897.*** У 1900, представляючи російський залізничний відділ на Всесвітній виставці в Парижі, став кавалером ордену Почесного легіону. Працював начальником служб шляхів Південно-Західної залізниці (1904), Північної залізниці (1910), директором правління Московсько-Казанської залізниці (1911). З 1898 по 1917 був редактором журналу «Инженер». Член правлінь: Товариства Московсько-Казанської залізниці, ***Єлисаветградського електричного товариства,*** Київської міської залізниці і Московського вагонобудівного заводу. Автор ідеї спорудження київського фунікулера (1905). Розроблені ним тоді кліщові гальма застосовуються на канатних дорогах усього світу. Дійсний статський радник. С. Ю. Вітте, під керівництвом якого Абрагамсон працював на Південно-Західній залізниці, називав його "інженером у квадраті".

3 – 85 років від дня народження ***(с.Злагода Долинського району)*** **Миколи Ілліча Сичова,** військового діяча. Перед війною закінчив семирічну школу і перший курс Новобузького педагогічного технікуму. Воював у складі 1-го Білоруського фронту. Полковий розвідник, старший сержант. З боями дійшов до Берліна. Повний кавалер ордена Слави. Після війни закінчив Кіровоградський технікум механізації сільського господарства. ***Працював у Долинському районі.***

3 – 80 років від дня народження (с. Логинове Івановської області) **Миколи Федоровича Жидельова,** графіка і живописця. Навчався у Московському художньому інституті ім. В. І. Сурикова (1953-1959). Учасник виставок з 1946. Писав пейзажі Криму і Закарпаття (1960-70-ті рр.). Оформив низку книг для Кіровського книжкового видавництва. ***З 1964 жив і працював як***

художник-оформлювач у Гайвороні на Кіровоградщині. Після смерті в Будинку культури відкрито постійно діючу експозицію його творів.

3 – 65 років від дня народження (м. ***Кіровоград***) **Віктора Володимировича Перепічая,**

живописця і педагога. Закінчив Київський художній інститут (викладачі А. Пламеницький, В. Пузирьков). ***З 1969 по 1994 працював у Кіровоградських художньо-виробничих майстернях Художнього фонду УРСР. У 1994-2004 викладав у Кіровоградській дитячій художній школі.*** Учасник художніх виставок з 1976. Член Національної Спілки художників України. Улюблені жанри – пейзаж і натюрморт.

4 – 80 років від дня народження (***смт Олександрівка***) **Олександра Олександровича Мельниченка**(1929-1999), політичного і громадського діяча української діаспори. З 1949 жив у США. Закінчив Міннеаполіський Бізнес Коледж (1953). Служив у 82-й парашутній дивізії американської армії(1950-1952). З 1953 по 1986 працював у Пейко Корпорації. Активіст Республіканської партії США. Видавав військово-політичний журнал Легіону ім. Симона Петлюри „Штурм" (українською мовою), був головою парафіяльного уряду церкви Св. Юрія в Міннеаполісі (Міннесота). Займався благодійницькою діяльністю: зібрав кошти для онкологічної клініки у Києві, гроші на видання творів українських письменників тощо.

4 – 75 років від дня народження (с. ***Андріївка Новомиргородського району***) **Аркадія Юхимовича Пастушенка** (1934-1983), письменника. У 1962 закінчив факультет журналістики Львівського університету. Працював у редакції літературного часопису „Жовтень", редактором у видавництві „Каменяр". Автор роману „Під мечем Дамокла" (1969) та збірок оповідань.

5 – 95 років від дня народження ***(с. Варварівка Новоукраїнського району)*** **Леоніда Миколайовича Філіпенка**, військового діяча. ***Початкову освіту здобув у рідному селі.*** У 1936 закінчив Бобруйський педагогічний робітфак. У лавах Червоної Армії – з 1936. Учасник радянсько-фінської війни (1940). На фронтах ВВВ – з червня 1941. Воював на Західному, Волховському, Донському, Сталінградському, Центральному та всіх трьох Білоруських фронтах. Особливо відзначився у січні-лютому 1945 у Східній Прусії, коли його батальйон на захопленому плацдармі відбив 4 ворожі контратаки. Герой Радянського Союзу (1945). З 1960 – підполковник запасу. Жив і працював у Вітебську.

5 – 70 років від дня народження (с. Злинка Маловисківського району) Володимира Сорокіна

– богослова. Своє духовне служіння починав іподияконом митрополита Кіровоградського і Миколаївського Нестора у період його перебування на Кіровоградській кафедрі (1959-1962). Закінчив семінарію і духовну академію. Доктор богослов'я, професор. Впродовж багатьох років був ректором Ленінградської духовної академії та семінарії, настоятелем Миколо-Богоявленського собору в Санкт-Петербурзі. Нині − настоятель храму Федорівської ікони Божої Матері, протоієрей. Секретар Санкт-Петербурзької єпархії РПЦ.

9 – 195 років від дня народження **Тараса Григоровича Шевченка** (1814-1861), поета, художника, українського пророка. ***У повісті „Наймичка" розповідається про подорож малого Тараса з батьком, який чумакував, Єлисаветградщиною (1824). Згадуються Гуляйполе (Златопіль), Новомиргород, Грузьке, Єлисаветград. Єлисаветградське кавалерійське училище закінчив (1874) небіж Тараса Йосип Варфоломійович Шевченко. У Знам'янці жила правнучка Т. Г. Шевченка Н. В. Красицька, яка створила у місті кімнату-музей Великого Кобзаря. В обласному художньому музеї зберігається унікальний прижиттєвий портрет Шевченка – гравюра лейпцизького майстра Ф. Брокгауза (1861)***.

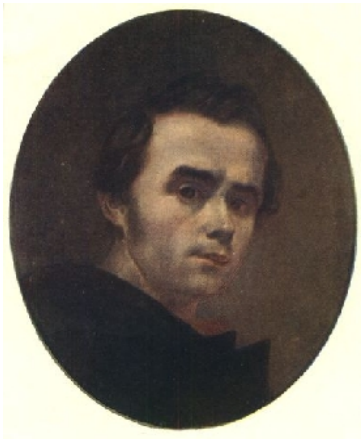

10 – 60 років від дня народження ***(с. Злинка Маловисківського району)*** **Миколи Леонтійовича Степаненка**, громадського діяча і підприємця. У 1974 закінчив Одеську спеціальну середню школу міліції, у 1978 – Київську вищу школу МВС СРСР за спеціальністю „Карний розшук". До 1991 служив в органах МВС СРСР, полковник міліції, учасник ліквідації Чорнобильської катастрофи. З 1993 – генеральний директор ТОВ „Український сувенір", яке займається пропагандою кращих зразків народного мистецтва. У 1998-2001 був головою Київської обласної організації Народного Руху України та членом Центрального проводу УНР. З березня 1999 очолює партійну комісію з розслідування обставин загибелі В.М.Чорновола. З липня 2004 – голова громадської організації „Земляцтво Кіровоградщини" у Києві. Разом з дружиною Тамарою Василівною - автор проведення та виконавчий директор унікальної Всеукраїнської культурно-мистецької громадсько-політичної акції "Рушник національної єдності" (його вишивали понад тисячу чоловік з усіх регіонів України). ***Обласний етап акції, в якому взяло участь 19 майстрів-вишивальників Кіровоградщини, пройшов 17.08.2007 за участю подружжя Степаненків. Упорядник першого тому книги «Майже все про загибель В. М. Чорновола».***

11 – 175 років від дня народження **Миколи Васильовича Рєпніна** (1734-1801), державного і військового діяча. На військовій службі – з 1745. Одна з найвидатніших особистостей XVIII століття. Князь, генерал-фельдмаршал. ***У 1787 командував головним корпусом Катеринославської армії, яка перебувала на зимових квартирах на території нашого краю. У Єлисаветграді була штаб-квартира армії, і тут Рєпнін провів зиму 1788. В архіві фортеці Св. Єлисавети зберігалось багато ордерів Рєпніна, зокрема розпорядження про зарахування на службу в Єлисаветградський шпиталь „уродженця Венеціанської республіки лікаря Фактучія".***

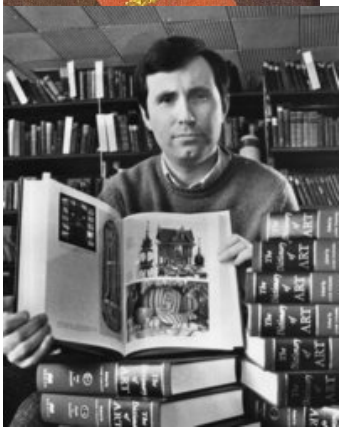

12 – 50 років від дня народження (м.***Кіровоград***) **Олександра Вікторовича Чуднова,** бібліографа, краєзнавця. ***Закінчив філологічний факультет Кіровоградського державного***

педагогічного інституту ім. О. С. Пушкіна (1984). Працював викладачем зарубіжної літератури пединституту, завідуючим відділом рідкісної книги та краєзнавства ОУНБ ім. Д. І. Чижевського. Автор-упорядник історико-краєзнавчого додатку „Єлисавет" газети „Народне слово" (1992-1993, вийшло 27 номерів). Упорядник та один з авторів книги „Спасо-Преображенський собор в Єлисаветграді" (2005), автор-упорядник колекційного видання – книги „На память о родном крае. Історія Центральної України в слові, фарбах, світлинах та поштових листівка XVIII- початок XX ст." та ін. Лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В. М. Ястребова.

15 − 85 років від дня народження ***(с. Суходільське Долинського району)*** **Олександра Миновича Олексієнка**(1924-1995), військового діяча. На фронтах ВВВ з жовтня 1942. Відзначився у червні-липні 1944 у боях за визволення Білорусії. За чотири дні особисто знищив 200 ворожих солдат і офіцерів. Герой Радянського Союзу (1945). Після війни жив і працював у Кривому Розі.

15 − 45 років від дня народження (с. ***Роздолля Компаніївського району***) **Віктора Анатолійовича Кононенка,** художника (графіка). ***У 1985 закінчив історичний факультет КДПІ ім. О. С. Пушкіна. Працював учителем історії, керівником танцювального колективу, редактором Олександрійської міської газети, завідувачем відділу історії Олександрійського краєзнавчого музею***. Основні напрямки творчості: художник книги, філософський малюнок, гумор. Проілюстрував понад 40 книг (переважно твори братів та племінника) загальним накладом близько 500 тисяч примірників. Учасник та переможець художніх конкурсів у Японії, Франції, Югославії, Ірані, Болгарії, Польщі та інших країнах. Влаштував 10 персональних виставок. Лауреат Всеукраїнської літературної премії імені Івана Огієнка (2003).

16 – 115 років від дня народження (м. ***Єлисаветград***) **Юрія Юрійовича Дарагана** (1894-1926), поета. Батько – українець, мати – грузинка. Дитячі й юнацькі роки пройшли в Грузії. Навчався у Тираспольському реальному училищі. З 1917 по 1922 – на службі у війську УНР, досконало оволодів українською мовою. Після поразки національно-визвольних змагань – в еміграції. Навчався в Українській господарській академії у Подєбрадах та Українському педагогічному інституті ім. М. Драгоманова (Прага). Стояв біля витоків Празької поетичної школи. Автор збірки поезій „Сагайдак" (1925), яка здійснила помітний вплив на творчість сучасників.

21 – 120 років від дня народження **Олександра Миколайовича Вертинського**(1889-1957), поета, композитора, актора. Навчався у Першій Київській гімназії, Захоплювався українським театром, грою братів Тобілевичів, Заньковецької, Манька. У Києві на все життя заприятелював з уродженцем Єлисаветграда О. Осмьоркіним. Надзвичайну популярність здобув після Першої світової війни як виконавець власних пісень у гримі та костюмі П'єро. ***Гастролював у Єлисаветграді у 1918.*** Чверть століття перебував в еміграції (до 1943). ***У книзі мемуарів „Дорогой длинною..." (1990) розповідає про своє українське походження, про зустрічі з О. Осмьоркіним, І. Золотаревським, Доном Амінадо, О. Разумним та іншими єлисаветградцями.***

21 – 90 років від дня народження (м. ***Єлисаветграді***) **Галини Василівни Адамової**, художниці прикладного мистецтва. Навчалась на художньому факультеті Московського текстильного інституту (1937-1944) у П. П. Пашкова і В. М. Шугаєва. Учасниця виставок з 1945. Художник комбінату „ Трьохгорна мануфактура”(з 1945). Отримала золоту медаль на Всесвітній виставці у Брюсселі (1958).

21 – 90 років від дня народження (с. ***Станкувате Добровеличківського району***) **Юрія Семеновича Гілевича** (1919-1990), лікаря. У 1949 закінчив Ленінградську військово-медичну академію. Одним з перших у світі успішно зробив операцію на серці. Був піонером хірургічного лікування гострої стафілококової деструкції легенів дітей, зробив фундаментальні дослідження грудної хірургії і ендотрахеального наркозу; займався комплексним лікуванням бронхіальної астми. Опублікував понад 500 наукових праць з хірургії, у тому числі 14 монографій. Доктор медичних наук, професор. Заслужений діяч науки РРФСР (1970).

23 – 60 років від дня народження (м. ***Мала Виска***) **Анатолія Івановича Михайлова**, журналіста і колекціонера. ***Випускник Маловисківської СШ № 3. У 1972 закінчив філологічний факультет КДПІ ім. О. С. Пушкіна***, у 1982 – відділ журналістики ВПШ при ЦК КПУ. ***З 1975 по 1986 працював у редакції Маловисківської районної газети (заступник редактора, редактор). У 1988-1989 – головний редактор Кіровоградського обласного радіомовлення.*** З 1994 по 2001 – головний редактор, начальник Управління фото- відеоінформації Укрінформу (ДІНАУ). З 2001 – заступник генерального директора Українського національного інформаційного агенства „Укрінформ”. Колекціонує мелодії, голоси та зображення.

25 – 150 років від дня народження (Канівщина) **Миколи Васильовича Левитського** (1859-1936) – „артільного батька”, громадського діяча.

26 – 85 років від дня народження (с. ***Зелене Петрівського району***) **Олександра Михайловича Таранця** (1924-1995), співака (баритон). У 1955 закінчив Київську консерваторію (клас І. Паторжинського). З 1953 – соліст Укрдержеестради (з 1959 – Укрконцерту). Перший виконавець багатьох популярних пісень українських композиторів: „Ми підем, де трави похилі”, „Марічка”, „Пісня про рушник”, „”Ясени”, „Чорнобривці”, „Осіннє золото”, „Прилетіла ласттівка” та ін. Виконував пісні у 48 кінофільмах. Про його творчий шлях знято телефільм „І на тім рушничкові” (2003). Народний артист УРСР (1984).

27 – 60 років від дня народження (м. Волчанськ Харківської області) **Віктора Михайловича М’ягкого,** лікаря. У 1972 закінчив Дніпропетровський медичний інститут. ***Працював лікарем-урологом Кіровоградської обласної лікарні. З 1988 – завідувач урологічного відділення міської лікарні швидкої допомоги.*** Втілює у життя новітні лікувальні та діагностичні методи провідних НДІ урології України та зарубіжних країн. Виконав тисячі успішних операцій в Україні та Алжирі, де працював декілька років. Заслужений лікар України. ***Почесний громадянин м. Кіровограда (2003).***

28 – 65 років від дня народження (с. ***Богданівка Знам'янського району***) **Віктора Григоровича Шевченка,** контррозвідника, педагога, письменника. У 1964 закінчив Саратовське вище командно-інженерне училище. З 1982 – начальник військової контррозвідки Головкомату Ракетних військах стратегічного призначення. Закінчив Вищу Червонопрапорну школу КДБ СРСР, Академію Генерального штабу Збройних Сил Російської Федерації. Доктор юридичних наук, професор. Ректор Академії Національної безпеки, оборони та правопорядку; Президент Академії проблем безпеки, оборони і правопорядку; Голова Національного Комітету громадських нагород РФ. Автор понад 50 наукових праць, 5 монографій. Лауреат премії Президента РФ в галузі освіти за створення і впровадження організаційно-педагогічного комплексу „Теоретичні та прикладні основи ефективної військової праці" (1999). Член Спілки письменників РФ, автор 12 книг. Лауреат Міжнародної літературної премії ім. Чінгіза Айтматова та ін.

29 – 80 років від дня народження (***смт Олександрівка***) **Адольфа Михайловича Федорченка** (1929-1994 у Києві, похований на Байковому кладовищі), фізика. У 1954 закінчив Київський державний університет ім.Т. Г. Шевченка. В аспірантурі був учнем видатного вченого Миколи Миколайовича Боголюбова. Майже 30 років працював завідуючим кафедрою теоретичної фізики КДУ. Один з фундаторів наукової школи теоретичної фізики в Україні; підготував багато талановитих теоретиків, які успішно працюють як в Україні, так і за кордоном.. Доктор фізико-математичних наук (1970), професор. Автор багатьох наукових праць, підручників. Видавався за кордоном (Великобританія). Є автором та співавтором 17 посібників для студентів, серед яких визначне місце займає курс теоретичної фізики. В 1994 році отримав нагороду Ярослава Мудрого. Свої найзначніші наукові здобутки він підсумував у монографії «Абсолютная и конвективная неустойчивость в плазме и твердых телах» (Москва, «Наука», 1981).

29 – 70 років від дня народження (с. ***Піщаний Брід Добровеличківського району***) **Володимира Григоровича Орищенка,** економіста, педагога. У 1967 закінчив Одеський інститут народного господарства, викладав в Одеському інженерно-будівельному інституті та Одеському педагогічному інституті ім. К. Д. Ушинського. Кандидат економічних наук (1972). З 1984 по 2003 – ректор Одеського педагогічного інституту (з 1994 – Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського). Професор (1991). Автор близько 200 наукових праць: 11 монографій, підручників і навчальних посібників. Академік Російської академії педагогічних наук, Міжнародної слов'янської академії освіти. Заслужений працівник освіти України.

31 – 80 років від дня народження (на Харківщині) **Рози Григорівни Турбай (Федосеєвої),** краєзнавця У 1954 закінчила історичний факультет Харківського університету. З 1956 по 1976 була головним хранителем фондів Кіровоградського обласного краєзнавчого музею. Автор книги про співака Й. Петрова „Єлисаветградський Сусанін. Погляд крізь віки" (2003, у співавт. з В. Шураповим). Лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В. М. Ястребова (2004). У 2005 побачила світ ще одна книга, написана у співавторстві з В. Шураповим, „Земний уклін тобі, солдате..."

31 – 70 років від дня народження (с. ***Олешки, приєднане до смт Вільшанки***)**Лариси Семенівни Рибачок,** правознавця. Закінчила Харківський юридичний інститут (1970). У 1981-1984 – прокурор по нагляду за розглядом цивільних справ у судах прокуратури Києва. Начальник відділу нотаріату Київського міського управління юстиції (1984-2000). Заслужений юрист України.

1.03.1954 (55 років тому) – Відкрита обласна дитяча туристсько-екскурсійна станція.
10.03.1944 (65 років тому) – Від німецько-фашистських окупантів звільнено **Новгородку**.
11.03.1944 (65 років тому) – Від німецько-фашистських окупантів звільнено **Велику Виску, Златопіль і Новомиргород**.
12.03.1944 (65 років тому) – Радянськими військами звільнено м. **Долинську.**
13.03.1944 (65 років тому) – Звільнено від німецько-фашистської окупації **Малу Виску, Тишківку** та **Устинівку.**
14.03.1944 (65 років тому) – День визволення від німецько-фашистських окупантів **Новоархангельська, Підвисокого і Хмельового.**
15.03.1944 (65 років тому) – Звільнено смт **Компаніївку.**
15.03.1919 (90 років тому) – Утворено як самостійний відділ **статистичне бюро Єлисаветградського** повітового виконавчого комітету ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів.
16.03.1944 (65 років тому) – Триває наступ радянських військ: звільнено ще два райцентри Кіровоградщини – **Бобринець і Рівне**.
17.03.1944 (65 років тому) – Від німецько-фашистських окупантів звільнено **Добровеличківку та Новоукраїнку**. Сім військових частин і з'єднань, які особливо відзначилися у цій операції, почали іменуватися Новоукраїнськими.
18.03.1944 (65 років тому) – Від німецько-фашистських окупантів звільнено ще два райцентри Кіровоградсської області – **Витязівку й Піщаний Брід**.
22.03.1764 (245 років тому) – Був сформований Єлисаветградський пікінерський полк, що увійшов в історію як **Єлисаветградський гусарський полк.**
22.03.1919 (90 років тому) – Організовано першу комуну в с. **Суботці** Знам'янського району.
23.03.1944 (65 років тому) – Наказом Народного комісаріата оборони було відтворено **Одеський військовий округ з місцем дислокації його управління в Кіровограді**, а з жовтня 1944 − в Одесі.
25.03.1919 (90 років тому) – Рішенням **Єлисаветградського** повітового виконавчого комітету ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів вулиці Двірцевій присвоєно ім'я „засновника комуністичної партії і радянської держави В. І. Леніна".
25.03.1954 (55 років тому) – Рада Міністрів СРСР ухвалила постанову про будівництво **Кременчуцького гідровузла**.
26.03.1919 (90 років тому) – Почала виходити газета „Известия **Александрийского** уездного исполкома Совета рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов".

9 БЕРЕЗНЯ – 170 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

МОДЕСТ МУСОРГСЬКИЙ: „РІШУЧИЙ КРОК, ЗРОБЛЕНИЙ МНОЮ, ВИПРАВДОВУЄТЬСЯ...”

У житті й творчості принаймні двох великих композиторів XIX століття Єлисаветграду судилося відіграти роль значно більшу, ніж просто місця чергових гастролей. Тут вони вирішували ключові, доленосні питання свого подальшого життя.

У 1847 році Ф. Ліст дав у Єлисаветграді останній у своїй блискучій кар'єрі піаніста-віртуоза концерт, маючи надію домогтися аудієнції в імператора Миколи I, щоб умовити його дати дозвіл на розлучення Кароліни Івановської-Вітгенштейн із чоловіком.

А на початку серпня 1879 року Єлисаветград відвідав інший геній − Модест Петрович Мусоргський (1839-1881), одна з найтрагічніших постатей в історії світової музики. Його по-справжньому оцінили лише після смерті. А за життя композитора навіть друзі у листах називали його «майже ідіотом» (М. Балакирєв), «цілковитим ідіотом» (В. Стасов), його музику (зокрема оперу «Борис Годунов») вважали «какофонією у п'яти діях».

Дійсно, в його вчинках, з точки зору обивателя, багато дивного. Блискучий гвардійський офіцер, Мусоргський, усвідомивши своє справжнє покликання, відмовляється від військової кар'єри і віддається музиці до самозречення. Серед його творів немає таких, на які надихнуло кохання до жінки. Мусоргський жодного разу не побував за кордоном, не з'їздив навіть у Веймар, куди його запрошував Ф. Ліст, один із небагатьох сучасників, захоплених його творчістю. Він не мав постійного житла і мандрував з квартири на квартиру. Не кажу вже про хронічне безгрошів'я композитора.

Одержимий музикою, самотній Мусоргський, якого не критикував тільки лінивий, знаходив втіху в алкоголі. Проте був у його житті момент, коли Модест Петрович почувався щасливим. Це сталося завдяки одній-однісінькій за все життя гастрольній поїздці південними містами Росії. Він прийняв запрошення співачки Дарії Михайлівни Леонової бути її акомпаніатором. Мусоргського передовсім привабила нагода побувати на батьківщині Йосипа Петрова − свого наставника і друга − в Єлисаветграді.

Про благотворний вплив видатного співака на життя і творчість композитора розповідають усі музикознавці. Наприкінці 70-х років Йосип Афанасійович та його дружина Анна Яківна стають першими цінителями творчості композитора. Саме наш земляк надихнув Мусоргського на створення комічної опери за твором М. Гоголя «Сорочинський ярмарок», спеціально для нього він писав характерну роль Черевика. Композитор брав найактивнішу участь у відзначенні 50-річчя творчої діяльності видатного співака. Разом з Л. Шестаковою (сестрою М. Глінки) він складає програму вшанування ювіляра, домігшись від градоначальника дозволу на влаштування ілюмінації перед будинком Й. Петрова (**на знімку**).

Бенефіс співака відбувся 21 квітня 1876 року: «дідусь російської опери», 70-річний Петров, блискуче виконав партію Сусаніна в опері М. Глінки «Життя за царя». Та через два роки, у лютому 1878-го, Петров помирає. Ридаючи над домовиною співака, Мусоргський говорив: «Зі смертю «дідуся» я все втратив, я втратив опору мого гіркого життя. Останнім часом у його оселі я почував себе рідним. Я втратив незамінимого наставника... »

Дарія Леонова (1829-1896), яка запросила Мусоргського відвідати з концертами Україну, співачка-контральто, учениця

Глінки, удосконалювала свою майстерність за кордоном(**на знімку**). На ті часи їй виповнилося 50 років. Це була енергійна, експансивна, визнана й обдарована жінка. Посварившись із театральною дирекцією, Леонова здійснювала самостійну гастрольну діяльність. Влітку 1879 року, супроводжуючи Д. Леонову у концертному турне по Україні, Мусоргський мав можливість виконувати фрагменти з трьох своїх незакінчених опер.

1серпня 1879 року газета «Елисаветградский вестник» вмістила оголошення про концерт «артистки імператорських театрів Д. М. Леонової і М. П. Мусоргського», який мав відбутися наступного дня у приміщенні Благородного Зібрання. На них чекав шалений успіх. Трохи більше ніж добове перебування у Єлисаветграді виявилося дуже насиченим. Передовсім, Мусоргський у листі до В. Стасова повідомляє, що в Єлисаветграді **«познайомився... з дуже милим сімейством Блуменфельдів, досить передовим у музичних справах, яке пильно стежить за музичними новинками і добре їх знає, тому бесіда летіла так, немов відбувалася у самому Пітері».**

Особливо пожвавив товариство приїзд із села в Єлисаветград на концерт Леонової і Мусоргського майбутнього тестя Фелікса Блуменфельда Віктора Івановича Анастасьєва. Після цього, зазначає Модест Петрович, «взаємним радощам та захопленню не було кінця; не обійшлося, звісно, без показу новин від Мусорянських справ {тобто, творів самого Мусоргського, який підписував листи: «Мусорянин»). А показував композитор єлисаветградським цінителям музики не що інше, як «Сорочинський ярмарок». «Українці та українки, − писав він Стасову, − визнали характер музики «Сорочинського ярмарку» цілком народним, та я і сам переконався в цьому, перевіривши себе на українській землі".

У Єлисаветграді Леонова вперше виконала свій твір − вальс «Лист після балу». «Тут, − пише Мусоргський, − був новий тріумф Дарії Михайлівни серед вибраного товариства. Неможливо передати живий інтерес, який оволодів слухачами на початку концерту і переріс у цілковитий захват, який свідчить про справжню художню насолоду». Після концерту до Леонової і Мусоргського прийшла депутація єлисаветградців з проханням дати ще один концерт, однак змінити маршрут гастролей було запізно, і того ж дня вони залізницею вирушили до Миколаєва.

«Рішучий крок, зроблений мною в моєму художньому житті, − пише Мусоргський Л. Шестаковій, − виправдовується...» У листах до друзів та знайомих Мусоргський не втомлюється наголошувати: **«Бачив місце народження «дідуся» Петрова в Єлисаветграді під найнеозорішими степами, безмежними, вільними і розкішними, як дідусева широка, могутня душа».**

А це з іншого листа: **«На батьківщині дорогого «дідуся» весь його могутній, люблячий образ постав живим переді мною...; почуттям і думкою, я довго розмовляв з ним, немов він ніколи не покидав нас; так, все пригадалося, все прокинулося і до самого кореня зворушило мене»..**

... Через якихось півтора року Мусоргський помирає у солдатському госпіталі, куди його помістили через бідність як «денщика ординатора». І. Рєпін за чотири сеанси встиг написати портрет вмираючого композитора. Портрет-прозріння! Лише після цього Росія спохопилась, кого вона втратила. Портрет Мусоргського був показаний на виставці передвижників, коли він ще лежав у домовині. «Мусоргський, − пише музикознавець І. Зюзюкін про портрет, − не дивиться на людей. Світлими бідолашними, вже нетутешніми очима він, який усе зрозумів і всіх простив, вдивляється в потойбіччя, де немає ніяких запитань − одні відповіді». Чи мала сенс така одержимість музикою? Певно що так: Мусоргський сьогодні − автор визнаних усім світом шедеврів музичного мистецтва.

25 БЕРЕЗНЯ – 150 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ М. В. ЛЕВИТСЬКОГО

ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКА ЕПОПЕЯ АРТІЛЬНОГО БАТЬКА

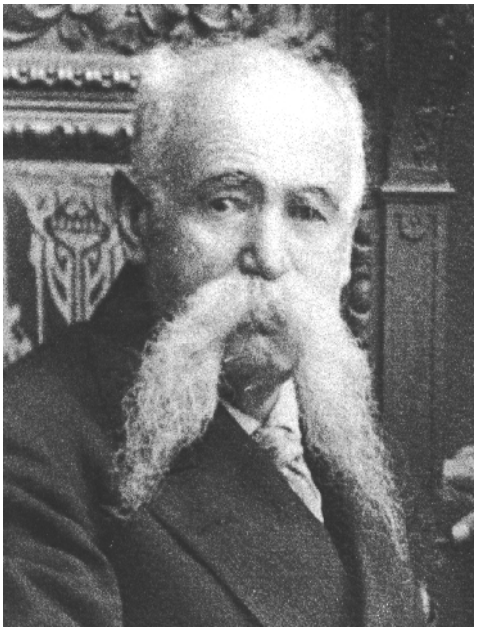

Левитський був майже символом народолюбного, ідеалістичного, чесного світу.
О. СЕМЕНЕНКО.

Земельне питання, певно, у всіх країнах світу − найголовніше. Ще б пак! Адже від його вирішення залежить, чи буде нагодований народ. Що вже говорити про Україну, яка мала колись славу «житниці Європи»! Чому, володіючи найродючішими чорноземами в світі, ми живемо сьогодні так ганебно бідно? Чому неймовірно важко йдуть реформи на селі? Що для України краще − фермерські господарства чи колективні? Чи стане нарешті земля, як раніше, приватною власністю? Чому в недалекому минулому затятий індивідуаліст, сьогодні селянин так вперто тримається колективної форми власності?..

Ці та інші питання, виявляється, не менше хвилювали людей і якихось сто років тому. Все в історії так чи інакше повторюється... Ця прописна істина наповнюється конкретним змістом, коли пробуєш розгадати феномен громадської діяльності Миколи Левитського (1859-1936), якого сучасники називали Артільним Батьком, батьком української кооперації.

Буваючи на Хуторі Надія, ви, напевне, відвідували могилу Івана Тобілевича (Карпенка-Карого). На все життя запам'ятовується відлитий у металі афоризм ***«Люди помирають − ідеї вічні»***. А знаєте, звідки він? Це слова Мирона Серпокрила − персонажа п'єси Карпенка-Карого «Понад Дніпром», прототипом якого вважається Левицький.

Наприкінці XIX століття наш провінційний Єлисаветград гримів на всю Росію. Про те, що відбувається в селах Єлисаветградського повіту, писали майже всі поважні столичні часописи, до міста розпочалося справжнє паломництво відомих людей. Всі вони з величезним інтересом спостерігали за «єлисаветградським експериментом» Левитського. Дійсно, своєю нечуваною популярністю у ті роки, як ви певно здогадалися, місто завдячує цій людині. Сучасники згадують, що були навіть цигарки з портретом Левитського, які продавалися по всій Російській імперії.

Народився Микола Васильович у 1859 році на Канівщині в родині священика. Коли йому виповнилося 3 роки, батька перевели служити у церкву с. Федвар (нині с. Підлісне Олександрівського району). Спочатку Левитський навчався на юридичному факультеті Московського університету, звідки був виключений за «вільнодумство», однак йому все ж вдалося здобути юридичну освіту в Харківському університеті. В юності він відвідував у Єлисаветграді українофільський гурток Громада лікаря Опанаса Михалевича.

Ще у студентські роки в юнака зародилась одна всепоглинаюча ідея: створення сільськогосподарських артілей та кооперативів. Молодий адвокат отримує призначення на посаду секретаря Єлисаветградської повітової земської управи і починає свою артільну справу, яку сучасники називали «єлисаветградською епопеєю». Річ у тім, що Левитський із своїми ідеями опинився у самісінькому епіцентрі тогочасної громадсько-політичної думки, гострої дискусії із земельного питання між ліберальними народниками, які вбачали у сільгоспартілях мирну соціалізацію села, та «соціал-демократами» (на той час переконаними марксистами), котрі відстоювали ідею пролетарської революції, що й мала остаточно вирішити земельне питання в Росії.

Історикам відоме ім'я першої людини, яку Левитський зумів переконати у перевагах артільного господарювання. Це − федварський селянин Михайло Баробус. Вперше Микола Васильович запропонував землякам-федварцям об'єднатися у 1886 році, та лише через шість років до нього пішки в Єлисаветград прийшли Михайло Баробус і Лук'ян Колісник сказати, що вони згодні. Микола Васильович, облишивши службу в земстві, працював тоді присяжним повіреним Єлисаветградського суду. З 1889 року він стає членом впливового Єлисаветградського благодійного товариства поширення грамотності й ремесел, яке прихильно ставилось до його справи.

Федварські селяни позичили у Левитського гроші, але віддати не змогли, тому, певно, й погодились на створення артілі. Вона складалася з чотирьох дворів, 15 десятин землі, пари коней. Плуг погодився продати в кредит Ельворті. На власні й позичені гроші Микола

Васильович придбав для артільників чотирьох коней і воза. У своєму щоденнику Левицький зробив запис: ***„ 18 вересня 1894 р. Мені незабаром 36. Народилась перша артіль у Федварі».***

І процес, як мовиться, пішов... Через рік у навколишніх селах утворилося ще 14 сільськогосподарських товариств. Левитський, який став всеросійською знаменитістю, склав і віддрукував артільний договір.

Найбільшого розмаху артільний рух набув у чотирьох селах Єлисаветградського повіту: Федварі, Сентовому, Канежі, Панчевому. Напрочуд «урожайним» на артілі виявився 1896 рік. В Єлисаветградському повіті їх налічувалося уже 78, вони об'єднали 287 господарств, понад півтори тисячі селян. Причому у Сентовому утворилося 11 артілей, у Канежі − 8, Федварі − 10, у Панчевому − 20.

Про артілі Левитського заговорила Європа. У Відні читають про них лекції, у Франції перекладають артільний договір. 13 січня 1896 року Левитський виступив з доповіддю про артілі єлисаветградських селян на зібранні Вільного економічного товариства у Петербурзі. Це був справжній тріумф Артільного Батька. Такого інтересу не викликало жодне інше зібрання Вільного економічного товариства. На той час Левитський мав сто двадцять підписаних договорів на створення товариств землеробів!

На сторінках столичної преси спалахнула бурхлива полеміка навколо «єлисаветградської артільної епопеї» Левитського. Один з головних ідеологів та публіцистів ліберальних народників, перший перекладач «Капіталу» на російську мову Даніельсон, який листувався з Марксом, заявив: ***«Маркс від щирого серця оплесками вітав би заходи пана Левитського».*** Кореспондент журналу «Русская беседа» Рагозін, який відвідав Єлисаветград і був свідком народження однієї з артілей у селі Федварі, розчулено писав, що селяни спершу спільно читали артільний договір, а потім Євангеліє. Артільною справою Левитського захопився також популярний публіцист Фаресов, який оглянув декілька артілей у єлисаветградських степах.

Лунали й інші голоси, критичні та скептичні. Лідер «легальних марксистів» Петро Струве писав: ***«Ніякого артільного царства або навіть артільного повіту і взагалі ніяких міцних результатів від артільних починань Левитського я не чекаю...»*** Статею «Землеробські артілі Херсонської губернії» в журналі «Новое слово» відгукнувся молодий петербурзький філософ та економіст Сергій Булгаков. Використовуючи багатий фактичний матеріал, аналізуючи економічні дані, він доводить нежиттєздатність артільної справи Левитського. Та найболючішого удару завдав О. Потресов, у майбутньому один з лідерів меншовиків. У листопадовому номері «Нового слова» за 1897 рік опублікована його стаття «Артільна епопея». Потресов пише: ***«Перед нами з шумом і тріском пародіює пан М. Левитський − засновник безлічі існуючих на папері артілей».*** Критично оцінює „справу Левитського" засланий в Тобольськ український поет Павло Грабовський.

У 1899 році хліборобські артілі в Аджамці та Суботцях відвідала Леся Українка. Пильний інтерес до «єлисаветградського дива» знаходимо в Івана Франка. У спомині на смерть свого єлисаветградського приятеля − земського діяча Євгена Борисова І. Франко пише***: «Зацікавлений справою хліборобських спілок, які у тій самій губернії засновував М. Левитський, я запитав покійного Борисова про сю справу. Відповів нерадо, з якоюсь гіркістю в голосі: «Се чиста фікція д. Левитського. Ніяких таких спілок нема. Спілки засновуються на папері, щоб узяти позичку з фонду, який вистарав д. Левитський; дістави гроші, люди діляться ними і сплачують свій пай кожний окремо».***

Приблизно те ж саме про артілі Левитського, посилаючись на видрукуваний в «Земском Сборнике» звіт Є. Борисова, пише в своїх спогадах Євген Чикаленко. Та особливий інтерес викликає участь у дискусії тоді мало кому відомого Володимира Ульянова, який виступав у пресі під псевдонімом «К. Тулін».

ЗО серпня 1897 року в газеті «Русские ведомости» з'являється стаття Левитського «Про деякі питання, що стосуються народного життя». Наш земляк висовує нові проекти вирішення селянського питання. Він мріє про створення селянських кас доступного і дешевого кредиту, про ремісницькі, споживчі та кредитні артілі, про страхування життя всього сільського населення, а головне − про заснування Всеросійського товариства сприяння землеробським артілям.

Майбутньому вождеві більшовиків все це страшенно не подобається. У жовтневому номері «Нового слова» за 1897 рік Ленін пише у відповідь статтю «З приводу однієї газетної замітки". У притаманному йому стилі «К. Т-н» намагається будь-що висміяти опонента і його погляди, називає ідеї Левитського... «кріпосним соціалізмом» та маніловщиною. Очевидно, Ленін

відчував в артілях Миколи Васильовича загрозу майбутній революції. Вона могла б і не відбутись, якби Левитському вдалося втілити свої задуми в життя. Щоправда, вождь, слід йому віддати належне, не ставить під сумнів порядність і чесність Артільного Батька, як ***«людини, сповненої, взагалі кажучи, найкращих намірів»***. Ідеї Левитського, попри невдачу, яка спіткала його «артільну справу», були підхоплені есерами, які заклали в аграрну програму своєї партії ось таке положення: ***«Розвиток в селянстві всіляких видів громадських об'єднань та економічних кооперацій... для поступового звільнення селянства з-під влади фінансового капіталу... І для підготовки майбутнього колективного землеробського виробництва»***. Ленін зазначив на полях: *«Заміна класової боротьби всілякими коопераціями». Пізніше, у 1902 році, на сторінках «Искры»,* критикуючи аграрну програму есерів, Ленін іронізує: ***«Поставити поруч у програмі − мінімум соціалізацію землі і кооперації, для цього необхідна була, зізнаймося, рідкісна громадянська мужність... З одного боку − Бабеф, з іншого − пан Левитський».*** Взагалі, здається, нікого з єлисаветградців він так часто не згадував, як Левитського. Ленін тонко підмічає: ***«Товариства дрібних сільських господарів − звичайно, ланка економічного прогресу, але означають вони перехід до капіталізму, а зовсім не до колективізму...»***

Ну, не міг майбутній вождь спокійно сприймати переконаність єлисаветградського адвоката у тому, що селянське питання може бути вирішене у вигляді «кооперативного соціалізму», який можна збудувати без революції, у «союзі та злагоді». Взагалі логіка вождів буває досить дивною. До революції Ленін боровся з Левитським, висміював його артільну й кооперативну справу. Після революції те, проти чого боровся, почав примусово насильницьким шляхом, у спотвореному вигляді втілювати в життя. Виявилось, що Ленін зовсім не проти кооперації, навпаки − він радить в інтересах соціалістичного будівництва використовувати ідеї Артільного Батька. Як свідчать архівні матеріали, перші сільськогосподарські об'єднання в Єлисаветградському повіті виникли у 1919 році. Це були, як тоді писали, перші паростки здійснення Ленінського плану кооперації. Об'єднання мали три форми: комуни, товариства спільного обробітку землі (ТОЗ) та артілі, які між собою відрізнялися ступенем усуспільнення засобів виробництва та способом розподілу прибутків.

Основною формою колгоспного будівництва в СРСР була визнана артіль, в котрій, вважалось, найкраще поєднуються громадські та особисті інтереси селян. Тому в період завершення суцільної колективізації комуни і товариства були реорганізовані в сільськогосподарські артілі − колгоспи. За іронією долі, Левитський, який пішов на співробітництво з радянською владою, стояв біля витоків перших колгоспів на Єлисаветградщині. 70 років тому він разом з колишніми артільниками Михайлом Баробусом та Лук'яном Колісником створює у Федварі один з перших колгоспів. Більше того, Левитський − автор (тексту і музики) «Революційного маршу - гімну колгоспників»:

В ряди колгоспнії вставайте,
Вперед під прапором всі йдіть,
Колгоспам славу здобувайте,
Всім приклад добрий покажіть.

Чи усвідомлював Левитський, що колгоспи − це зовсім не те, про що він мріяв? Певно, що так. Адже О. Семененко у своїх спогадах зазначає, ***«... що й досі*** (мемуари написані у 1976 році.− **Авт.)** ***селянин не має нічого того, що пропонував артільний батько у 1897 році».***

Чому ж Левитський зі своєю артільною справою зазнав невдачі 115 років тому? Головна причина − в психології селянина. Один із канізьких селян так прямо й сказав столичному журналісту: «Потрібне одне серце, щоб була артіль», тобто селянське «моє» перемогло «наше».

«Люди помирають − ідеї вічні...» Коли сьогодні дізнаємось, що французькі фермери об'єднані в кооперативи, то виникає питання, чи не скористались у Франції ідеями Левитського? Адже, пам'ятаєте, французи переклали текст артільного договору. Воістину, немає пророка у своїй Вітчизні! Артільна та кооперативна діяльність Левитського − невіддільні від українофільської. На Першому Всеросійському кустарному зїзді, що відбувся 1902 року в Петербурзі, Микола Васильович домігся внесення в резолюцію права видавати брошури з кооперації українською мовою. Ще у 1915 році він у «Голосі Юга» виступив зі статтею «Українська стихія в нашому краї», яка справила великий вплив на сучасників. Ця тема безумовно заслуговує окремої розмови.

Знайомлячись з архівними джерелами, музейними матеріалами, мемуарною літературою, переконуєшся, що для «українізації» нашого краю Левитський зробив більше, ніж будь-хто інший з його сучасників. Почнемо з того, що передовсім завдяки його авторитету повітове земське зібрання на своїй надзвичайній сесії 19 грудня 1917 року майже одностайно (37 голосів «за», 4 − «проти», 4 − «утрималися») ухвалило історичне рішення «про приєднання Єлисаветградського повіту до території автономної України» (після проголошення III Універсалу Центральної Ради). Левиткому − члену Центральної Ради та почесному голові місцевої повітової Ради − зібрання надало слово, і він розповів про історію України та минуле нашого краю. Ще до Жовтневого перевороту 1917 року Левитський створив у Єлисаветграді Союз кредитових кооперативів. Судячи з усього, ця організація була досить впливовою і чисельною: саме вона займалася українською справою у Єлисаветграді у 1918-19 роках. Союз кредитових кооперативів опікувався, зокрема, відкриттям у місті та повіті українських гімназій, виданням україномовної преси (кооперативно-громадського тижневика «Наша хата», газет «Новий шлях» та «Вісник Єлисаветградського земства»).

Надзвичайно теплі спогади про Левитського містяться в книзі О. Семененка «Харків, Харків...» Мав він власний скромний будинок по вулиці Кавказькій; сімейне життя Артільного Батька не склалося (короткий час він був у шлюбі з шовіністично настроєною росіянкою).

У 1917 році Левитський своїм коштом видавав у друкарні Пікуса у Єлисаветграді власні твори історико-патріотичного змісту – збірки поезій „Сусіди України” (1901), „Туга України” (1917) та ін. Це були малесенькі книжечки, які Левитський роздавав селянам. І мемуарист слушно відзначає: ***«Ніхто не скаже, скільки уяви розгойдали його прості наївні віршики в ті гарячі часи... І не всує писав їх старий народник».***

P. S. За радянських часів, щоб більш-менш об'єктивно розповісти про якусь складну й суперечливу постать української історії, та ще й критикованої Леніним, дослідники змушені були вдаватися до так званої «езопової мови», побудованої на алегоріях, натяках, алюзіях, підтексті. Блискучим зразком такого твору є документальна повість журналіста Ісаака Тетьмана «Про них думав Ленін» (тобто про селян. − Авт.). Надрукована журналом «Радуга» майже сорок років тому, вона, судячи з усього, пройшла непоміченою нашими краєзнавцями. Певно, аж через занадто вже тенденційну назву. А тим часом − це насичена величезним фактичним матеріалом розповідь про... Миколу Левитського. Начебто критикуючи «Артільного Батька», І. Тетьман насправді щиро захоплюється цією людиною, справою, якій він присвятив все життя. До моїх рук вона потрапила випадково і, значною мірою, надихнула на цю публікацію, хоча, звичайно, при підготовці нарису використані й власні знахідки.

Нинішнього року відзначатиметься 150 років від дня народження Миколи Левитського, і є надія, що з'являться нові дослідження про видатного єлисаветградця. Саме на часі, не вдаючись до езопової мови, розповісти про виняткову громадську діяльність Артільного Батька цілком об'єктивно, якимось чином увічнити пам’ять про цю людину. А то у нас навіть Кіровоградський кооперативний технікум (нині кооперативний коледж економіки і права) з 1965 року носить ім’я мало кому відомого радянського кооператора М. П. Сая, колишнього голови Кіровоградської облспоживспілки (1944-1950).

.

Квітень

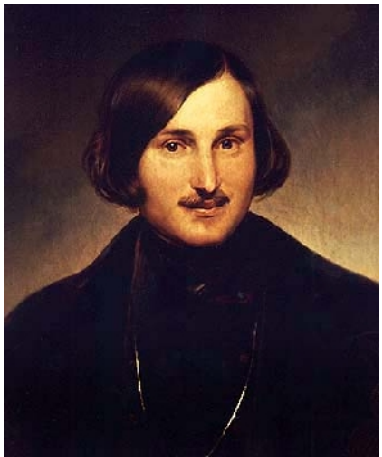

1 – 200 років від дня народження **Миколи Васильовича Гоголя**(1809-1852)**,** письменника. Основоположник критичного реалізму в російській літературі, який збагатив її українським бароковим світобаченням. Ф. М. Достоєвський вважав, що вся російська література у її кращих зразках вийшла з гоголівської „Шинелі”. Автор безсмертних шедеврів: поеми „Мертві душі”, комедії „Ревізор”, повістей „Ніс”, „Тарас Бульба”, „Вій”, „Страшна помста” та ін. ***Відомостей про перебування в Єлисаветграді не знайдено. У 1873 в місті заснували Балківське***

народне училище ім. М. В. Гоголя. З нагоди 50-річчя від дня смерті письменника Єлисаветградська міська дума перейменувала вулицю Беспопівську на Гоголя. 21.02.1902 у ніші над вікном одного з будинків на цій вулиці було встановлено бюст (скульптор Б. В. Едуардс***) письменника – один з перших в Російській імперії. Єлисаветградець М. Садовський переклав на українську мову „Тараса Бульбу". Значний внесок у дослідження феномену творчості Гоголя зробив Є. Маланюк у книзі „Спостережень".***

4 – 115 років від дня народження (м. ***Олександрія***) **Дмитра Івановича Чижевського**(1894-1977)**,** філософа, літературознавця. ***Закінчив Олександрійську чоловічу гімназію (1911),*** історико-філологічний факультет Київського університету (1917), слухав лекції філософів Ясперса та Гуссерля (1921-1922). Докторську дисертацію захистив у 1933. Працював в університетах Гейдельберга, Фрайбурга, Марбурга (Німеччина) та Гарвардському (США). ***Бібліографія творчої спадщини нараховує понад 900 робіт. Ім'я Чижевського присвоєно Кіровоградській обласній науковій універсальній бібліотеці.***

5 – 140 років від дня народження (м. Одеса) **Володимира Семеновича Лапідуса** (псевдонім С. Владимиров) (1869-1914) – журналіста літератора ***На початку XX століття декілька років був редактором-видавцем газети „Елисаветградские новости". У 1906 подарував Єлисаветградській Громадській Бібліотеці свою книгу „Призрак счастья" та книгу свого приятеля*** **Тенеромо (Файнермана)** ***„Воспоминания о Л. Н. Толстом".***

5 – 115 років від дня народження (с. Калинівка Курської області) **Микити Сергійовича Хрущова**(1894-1971)**,** державного і партійного діяча СРСР. У 1938-1949 – перший секретар ЦК КП(б)У, одночасно у 1944-1947 – Голова Раднаркому УРСР. З 1953 до 1964 – перший секретар ЦК КПРС, одночасно у 1958-1964 – Голова Ради Міністрів СРСР. На XX з'їзді КПРС (1956) виступив з доповіддю, в якій розвінчав культ особи Сталіна. Ця подія названа однією з найважливіших у XX столітті. З симпатією ставився до української мови та культури. ***Твором, який справив на нього в дитинстві незабутнє враження і надихнув згодом на викриття злочинів сталінського режиму, він називав оповідання В. К. Винниченка „Піня". Вперше побував на будівництві Кремгесу в серпні 1957. 21 08. 1957 на міському стадіоні відбувся багатотисячний мітинг. 17.03.1961 колишній районний центр м. Новогеоргіївськ, перенесений із зони затоплення, і селище гідробудівників були об'єднані в одне місто під назвою Хрущов. Вдруге Микита Сергійович відвідав наш край 29.07.1962 з нагоди урочистого пуску Кременчуцької ГЕС. Глава радянського уряду увімкнув 7-му резервну турбіну і перерізав червону стрічку перед входом у машинний зал. На багатолюдному мітингу вручив колективу Кременчукгесбуду орден Трудового Червоного Прапора і виступив з промовою про перспективи розвитку радянської енергетики. Тоді ж він наказав змінити назву міста. 25.10.1962 Президія Верховної Ради УРСР присвоїла йому назву Кремгес, а у 1969 – місто Світловодськ.***

5 − 120 років від дня народження ***(с. Ганнівка Петрівського району)*** **Миколи Олександровича Тюленєва** (1889-1969), агромеліоратора. В 1911 закінчив сільськогосподарське відділення Київського політехнічного інституту. Працював в Українському науково-дослідному інституті гідротехніки і меліорації (1932-1941 і 1956-1969), Інституті фізіології рослин і агрохімії АН УРСР (1949-1955). Доктор сільськогосподарських

наук (1940), член-кореспондент АН УРСР (1948), професор (1955). Основні праці присвячені питанню сільськогосподарського освоєння осушених торфоболотних грунтів.

5 – 65 років від дня народження (с. ***Миронівка Новогеоргіївського-Світловодського району***)

Миколи Павловича Кошмана, військового та державного діяча. Закінчив Дніпропетровський автодорожний технікум, Уссурійське військове училище та Військову академію транспорту й тилу (1973). Генерал-полковник. Заступник Голови уряду Російської Федерації, його повноважний представник у Чеченській Республіці (1999-2000). З 2002 – голова комітету уряду РФ з питань капітального будівництва та житлово-комунального господарства. Вважається одним із найвпливовіших російських політиків. ***Разом з двома іншими уродженцями Кіровоградщини Д. М. Козаком та Б. М. Кузиком*** включений до **енциклопедії біографій М. Зенькевича „Самые открытые люди" (2004), яка містить 330 довідок про найвідоміших росіян.**

8(21) – 115 років від дня народження (м. ***Єлисаветград***) **Володимира Яковича Шульгина** (1894-1918)**,** археолога, громадського діяча, героя Крут. Після закінчення Київської гімназії у 1913 вступив на природничий відділ фізико-математичного факультету Київського університету, захоплювався археологією. У 1912-1916 брав участь в археологічних експедиціях, які досліджували палеолітичну стоянку біля с. Мізин. Один з організаторів Помічного Студентського Куреня, який у нерівному бою з більшовицьким військом поліг біля станції Крути за незалежність України. У 30-ті роки XX століття труну з прахом Шульгина та його друга В. Наумовича таємно перепоховано на Лук'янівському цвинтарі Києва.

10 – 125 років від дня народження (с. ***Федвар-Підлісне Олександрівського району***) **Терентія Петровича Юри**(1884-1973)**,** актора. ***Брат Г. Юри. У 1905 вступив до професійної української трупи С. Максимовича у Єлисаветграді.*** З 1921по 1957 грав у Київському українському драматичному театрі ім. І. Я. Франка. Народний артист УРСР (1940). Знімався в кіно (фільм „Іван" О. Довженка та ін.).

11 – 100 років від дня народження (с. ***Талова Балка Світловодського району***) **Григорія Аврамовича Федоруса,** фізика. У 1932 закінчив Кам'янець-Подільський інститут соціального виховання (техніко-математичне відділення). У 1935-1942, 1946-1960 працював в Інституті фізики АН УРСР. З 1960 – завідуючий відділом Інституту напівпровідників АН УРСР. Доктор технічних наук (1974), професор (1981). Заслужений діяч науки УРСР (1980). Лауреат Державної премії УРСР (1981).

14 – 70 років від дня народження ***(с. Косори Кіровоградської області)*** **Григорія Олександровича Петрова**, письменника. У 1969 закінчив філологічний факультет МДУ ім. М. В. Ломоносова. Працював бібліотекарем. Друкує прозові твори з 1991 у московських часописах „Знамя” (1993), „Новый мир” (1994, 1996), „Октябрь” (1993), „Часть речи” та ін. Член Спілки письменників Росії (1992) та Москви (1996).

16 – 90 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Раїси Гаврилівни Марголіної,**

художниці.У 1932 закінчила Київський художній інститут. Працює в галузі театрально-декоративного мистецтва. У 1958 на Міжнародній вистаці у Брюсселі її роботи відзначені срібною медаллю. Нагороджена Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР. Була дружиною відомого художника, багаторічного директора Київського музею західного і східного мистецтва В. Ф. Овчинникова (1907-1978). У 60-ті рр. він на подвір’ї музею виконав серію мозаїк, для однієї з них („Української мадонни”) позувала Раїса Гаврилівна з дочкою.

17 – 90 років від дня народження (с. ***Табурище, тепер м. Світловодськ***) **Віктора Федоровича Соколова**(1919-2002), поета. З 1958 по 1966 очолював Донецьку обласну організацію Спілки письменників України. Був головним редактором журналу „Донбас”. Автор понад 20 книг поезій, роману у віршах „Моє серці в Донбасі” (1960), поеми для дітей „Сталевар” (1976), збірки нарисів „Разговор с земляком” (1957) та інших творів. ***Багато творів присвятив рідному краю, який опинився на дні рукотворного моря: цикл віршів „До свого серця”, віршований роман-сповідь „Листи до матері у потойбічний світ”, збірки „Табурище, моє Табурище”, „З поличок пам’яті”. Почесний громадянин м. Світловодська (2003, посмертно)***

20 – 145 років від дня народження (м. ***Єлисаветград***) **Діонео** (справжнє прізвище **Ісаака Вульфовича Шкловського**) (1864-1935), публіциста, критика, перекладача, дяді **В. Б. Шкловського**. ***Навчався у Єлисаветградській гімназії (1879-1882)*** та Одеському реальному училищі. ***Друкувався в „Єлисаветградском вестнике”. За участь у діяльності Єлисаветградського народовольчого гуртка був засланий на 5 років до Сибіру.*** Досконало оволодів англійською, німецькою, французькою, італійською та іспанською мовами. З 1896 – лондонський кореспондент „Русских ведомостей” та „Русского богатства”. Найвідоміші книги: „Очерки современной Англии” (1903), „На темы свободы” (1908), „Меняющаяся Англия” (1914-1915), „Когда боги ушли” (1923), „Пестрая книга” (1921), та ін. Публіцистичну творчість високо цінували В. Короленко, В. Вересаєв, В. Набоков, П. Струве та багато інших діячів культури.

20 – 110 років від дня народження (с. ***Федвар, Підлісне Олександрівського району***) **Семена Івановича Долженка** (1899-1973), військового діяча, партизана. У 1912 закінчив земську школу. У 1917-1919 – секретар Федварського волосного земельного комітету. У 1919 воював з денікінцями у складі партизанського загону, створеного старшим братом Панасом. До 1922 служив у Червоній Армії. До 1941 працював у органах міліції на Кіровоградщині. ***У 1942-1943 – організатор і керівник партизанського загону ім. К. Є. Ворошилова, який вів боротьбу з окупантами на території нашої області і базувався у Нерубайському лісі.***

20 – 80 років від дня народження (с. ***Торговиця Новоархангельського району***) **Мойсея Абрамовича Іткіса,** спортсмена (кульова стрільба), педагога. У командних змаганнях, починаючи з 1954, був семиразовим чемпіоном світу. Чемпіон світу 1958 зі стрільби стоячи з малокаліберної гвинтівки (374 очки) – це був світовий рекорд. Багаторазовий чемпіон Європи та СРСР. Викладав у Ленінградському Військово-інженерному інституті імені Можайського. Кандидат педагогічних наук. Заслужений майстер спорту СРСР.

21 – 80 років від дня народження (м. ***Зінов'євськ***) **Григорія Олександровича Гамарника,** спортсмена, борця класичного стилю. У 1960 закінчив Київський інститут фізичної культури. Чемпіон СРСР у 1953 та 1956-1958. У 1955 виборов титул чемпіона світу. Заслужений майстер спорту СРСР (1955).

22 – 105 років від дня народження (м. ***Єлисаветград***) **Михайла (Міхала) Костянтиновича Хороманського**(1904-1972), польського письменника, драматурга.

22 – 95 років від дня народження **Федора Федоровича Оксанича** (1914-1997), педагога. ***Багаторічний директор Новопразької середньої школи,*** сучасник і послідовник ідей В. О. Сухомлинського. У школі відразу після війни силами учнів та вчителів було збудовано астрономічну обсерваторію, яка щорічно приймала до трьох тисяч відвідувачів. Фізико-технічний гурток школи виготовив повний комплект приладів і моделей, необхідних для проведення уроків з фізики, 24 радіоприймачі для населення, акумулятори та ін. Гордістю школи була виробнича бригада, яка мала 103 га землі, чотири трактори, два автомобілі, сад і теплицю. Заслужений учитель України.

22 – 80 років від дня народження (*с. **Вільшанка Вільшанського району***) **Василя Івановича Стойкова,** церковного діяча, богослова**.. *У 1948 закінчив Вільшанську СШ***. Духовну освіту здобув у Ленінградській духовній академії (1955) зі ступенем кандидата богослов'я. Багато років викладав у ленінградських духовних школах гомілетику й аскетику. З 1955 − протоієрей, настоятель Успенського храму в Ленінградській області. Ректор Санкт-Петербурзької духовної академії та семінарії, академік, заслужений професор. Нагороджений орденом Святого благовірного князя Даниїла III ст.

22 – 70 років від дня народження (м. Запоріжжя) **Володимира Ілліча Воловенка** (1939-1999), хорового диригента, співака, музиканта. Навчався в Херсонському музичному училищі, та Одеській консерваторії ім. А. Нежданової Навчався в Херсонському музичному училищі, а потім – Одеській консерваторії ім. А. Нежданової. Хорову майстерність опановував у визначних корифеїв хорової справи: професорів К. Пігрова та Д. Загрецького. Був солістом державного народного хору Комі АРСР. ***З 1973 – викладач кафедри музики і співів музично-педагогічного факультету Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. О. С. Пушкіна. Талант хормейстера особливо яскраво виявився в роботі зі студентською академічною хоровою капелою педагогічного інституту, лауреата багатьох республіканських фестивалів та конкурсів. За виконавську музично-просвітницьку роботу 1972 року колектив був відзначений золотою медаллю Республіканського фестивалю самодіяльного мистецтва, присвяченого 50-річчю Союзу РСР. Був винятково талановитою особистістю: писав ліричні вірші, гарно малював.***

23 – 90 років від дня народження (Читинська область) **Георгія Тимофійовича Красоти,** військового діяча. ***Дитинство і юність пройшли в Кіровограді, де він закінчив середню школу і аероклуб.*** Навчався у Пермській військовій авіаашколі. На фронтах ВВВ – з січня 1942. Визволяв Україну у складі 5-ї Повітряної армії, командир ескадрильї. До вересня 1943 здійснив 197 бойових вильотів. Особисто збив 2 ворожих літаки, ще 6 – у групових боях. Герой Радянського Союзу (1944). Жив і працював у Львові.

24 − 65 років від дня народження (***с. Нововікторівка Піщанобрідського району, нині Добровеличківського***)**Ніни Іванівни Василенко**, майстрині художньої кераміки. У 1972 закінчила Львівський інститут декоративно-прикладного мистецтва. Працювала головним художником на Городищенському фарфоровому заводі (1972-1978), провідним художником на Дружківському фарфоровому заводі Донецької області (1978-2003).

25 – 65 років від дня народження (с. ***Федосіївка Бобринецького району***) **Володимира Яковича Новикова,** економіста. Закінчив Донецький державний університет. З 1975 по 1985 − начальник управління „Південноенергомеханізація” (Донецьк). З 1985 – заступник керуючого Всесоюзним будівельним трестом „Енергомеханізація” (Москва). З 1986 по 2001 – головний інженер, директор Слов’янського арматурно-ізоляційного заводу ім. Ф. Артема (генеральний директор ВАТ „АІЗ – Енергія”). Народний депутат України (1990-1994). Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (1998).

29 – 145 років від дня народження (с. ***Капітанівка Новомиргородського району***) **Якова Івановича Бровара** (1864-1941), живописця.

1.04.1939 (70 років тому) – Утворена обласна організація профспілки працівників державних установ.

3.04.1914 (95 років тому) – **Єлисаветградський футбольний гурток** отримав від миколаївських спортсменів запрошення зіграти матч.

3.04.1914 (95 років тому) – В **Єлисаветграді Акціонерним Товариством Г. О. Зельцер відкрито фабрику штучних мінеральних і фруктових напоїв**, які виготовлялись виключно з натуральних соків та рафінадного цукру. Фабрика була обладнана найновішою закордонною технікою.

7.04.1914 (95 років тому) − В залі **Громадського Зібрання** відкрилася пересувна виставка з Москви про хворобу туберкульоз. Експонати у вигляді анатомічних препаратів демонстрували вражені хворобою різні органи людей і тварин. Виставку відвідало 1300 чоловік, наступного дня – ще 2400 мешканців **Єлисаветграда.**

7.04.1914 (95 років тому) − У залі Дворянського Зібрання відкрилася **Друга Єлисаветградська художня виставка,** влаштована Товариством поширення грамотності й ремесел. Експонувалося близько 300 творів 68 художників різних напрямків і течій.

7.04.1914 (95 років тому) − В **Олександрії** розпочалися гастролі відомого цирку І. Леррі.

7.04.1914 (95 років тому) − В **Єлисаветграді** відкрився сезон видовищ та розваг: театр, сад, ілюзіони відвідали понад три тисячі чоловік. .

8.04.1914 (95 років тому) − У Зимовому театрі **Єлисаветграда** відбулося дитяче свято, організоване засновницею дитячого садка **Е. В. Яновською.** Була виконана казкова опера „Спляча красуня", діти демонстрували ритмічну гімнастику, грав дитячий оркестр.

8-9.04.1914 (95 років тому) − **Єлисаветградське відділення Всеросійського союзу християн-тверезників** влаштувало в місті „Свято тверезості". У ці дні заборонялась торгівля міцними спиртними напоями у трактирах та інших закладах, за винятком ресторанів першого розряду.

9.04.1914 (95 років тому) − Правління місцевого товариства заохочення конярства влаштувало на **Єлисаветградському іподромі змагання зі скачок.**

14.04.1914 (95 років тому) – У **Петербурзі** товариство архітекторів влаштувало конкурс **проектів міського критого ринку для Єлисаветграда.** Міську управу в журі представляли гласний І. Пашутін та архітектор Л. Любельський. Кращими (з 10 проектів) визнано три: „Французький ключ" (премія 500руб.), „Червоне яєчко" (300руб.), „Єлисаветграду" (100руб.).

16.04.1914 (95 років тому) – У **Бобринці** відбулося освячення місця і закладання будівлі для чоловічої гімназії за проектом одеського архітектора Бораковського.

17.04.1914 (95 років тому) – У Зимовому театрі **Єлисаветграда** розпочалися гастролі української театральної трупи під орудою Ф. Свєтлова за участю **М. Заньковецької і П. Саксаганського**.

18.04.1914 (95 років тому) – Відбулося засідання комісії **Єлисаветградського товариства охорони народного здоров'я, на якому обговорено питання про влаштування літньої дитячої колонії (табору відпочинку)**. Завідувачі початкових шкіл мали визначити по 5 учнів для направлення в колонію.

19.04.1944 (65 років тому) – В **Кіровограді** радянські каральні органи розстріляли **Миколу Гагалія** – священика УАПЦ в окупованому місті, поета.

20.04.1914 (95 років тому) – В **Єлисаветграді** з дозволу Херсонського губернатора **місцеве відділення товариства охорони народного здоров'я влаштувало день благодійності „Біла квітка"** для збирання пожертвувань хворим на туберкульоз.

21.04.1914 (95 років тому) – В залі **Громадського Зібрання** відбувся концерт відомих столичних співаків Наталії Тамари і Бориса Трояновського.

21.04.1929 (80 років тому) – У **Зінов'євському міському театрі ім. Т. Г. Шевченка** відбувся вечір української літератури за участю відомих письменників В. Сосюри, І. Микитенка, Л. Первомайського, А. Дикого, С. Голованівського.

25.04.1914 (95 років тому) − **Єлисаветградський поліцмейстер** видав розпорядження про те, щоб усі місцеві автомобілісти отримали дозволи на право їздити по місту і пред'являли їх поліції за першою вимогою.

25.04.1914 (95 років тому) − В **Єлисаветградському Зимовому театрі** з лекцією „Ідея рівноправності жінок" виступив член Державної Думи Росії, професор Микола Некрасов.

26.04.1939 (70 років тому) − Утворено обласну організацію професійної спілки працівників початкової та середньої школи (нині – профспілка працівників освіти і науки).

27.04.1934 (75 років тому) − Голова окрвідділу ДПУ, чекіст, згодом письменик Д. Медведєв (автор книг „Сильні духом", „Це було під Рівним") через газету „Соціалістичний наступ" звернувся до мешканців міста із закликом взяти активну участь у будівництві стадіону **м. Зінов'євська**.

Квітень 1919 (90 років тому) – В **Єлисаветграді оформилась перша комсомольська організація,** яка вже через кілька днів прийняла рішення послати в Червону Армію третину своїх членів.

22 КВІТНЯ – 105 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

МІХАЛ ХОРОМАНСЬКИЙ: „ВОЛІЮ ВІДДАТИСЯ ЖИТТЮ...”

Якщо про визначних польських письменників Міхала Грабовського та Ярослава Івашкевича, пов’язаних з нашим краєм, маємо досить ґрунтовні розвідки краєзнавців, то прозаїка і драматурга Міхала Хороманського такою увагою обділено. Тим часом, як відзначають польські літературознавці, творчість Міхала Хороманського - явище оригінальне і неповторне, яке стоїть осібно в сучасній польській літературі. Не дивно, що у неї були і залишаються як ревні шанувальники, так і супротивники. І твори Хороманського, і сам автор стали яскравим явищем літературного життя довоєнної Польщі.

Народився він 22 квітня 1904 року в Єлисаветграді. Історія родини Хороманських невіддільна від історії міста. Тут його дід, на честь якого він дістав ім'я, Михайло Хороманський редагував першу в Росії повітову газету "Елисаветградский вестник". Його дядько Євген Хороманський - учень земського реального училища - був учасником народовольського гуртка Олександра Тарковського. Цікаво, що за походженням Міхал Хороманський - поляк лише наполовину. Поляком був батько Костянтин Хороманський, який закінчив реальне училище в Єлисаветграді, відвідував Вечірні Рисувальні Класи при ЄЗРУ у академіка П.О Крестоносцева, захоплювався музикою. Потім здобув вищу освіту, за фахом − ветеринар. На початку ХХ ст. працював ветеринарним лікарем Єлисаветградського повіту (до 1904). Потім завідував у Єлисаветграді ветеринарним бактеріологічним кабінетом (до 1910). Згодом працював на Васильківському кінному заводі поблизу Києва. Приятелював з українським поетом О. Олесем, також ветеринаром за освітою. Міхалу не виповнилося й 14 років, як батько загинув у Києві від вибуху артилерійського снаряда (1918).

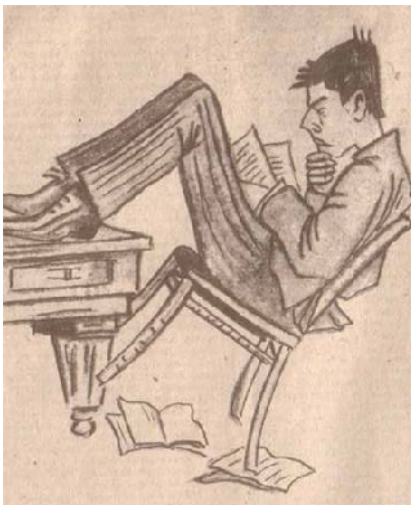

А от мати майбутнього письменника Олександра Рогацька була не то росіянкою, не то українкою. Навчався Міхал Хороманський в Єлисаветградській гімназії. Був безперечним інтелектуальним лідером серед єлисаветградської творчої молоді. Арсеній Тарковський згадував: **"...Хороманський був нашим учителем. Він писав вірші по-людськи, перекладав з французької Верхарна та символістів, він був першим, хто показав мені принаймні краєчок "нової поезії".** На знімку: шарж Федоровського на юного Хороманського.

Подальше життя Хороманського нагадує захоплюючий роман з вкрай напруженим сюжетом, несподіваними, драматичними поворотами долі. Після закінчення гімназії у Єлисаветграді майбутній письменник вивчає педагогіку та психологію у радянських університетах. В юності, шукаючи своє покликання, Хороманський змінив багато занять. Одне з них - робота в лікарні - виявилося вирішальним, бо привело його в журналістику, інтерес і потяг до неї обумовлені ще й спадковим фактором, коли згадаємо діда Хороманського - відомого Єлисаветградського журналіста. До Польщі він виїздить у 1924 році, тобто у 20-річному віці, майже не знаючи польської мови.

Не дивно, що Хороманський спочатку багато мандрує, знайомлячись з країною своїх предків, яка віднині стає і його батьківщиною. Потім він знаходить притулок у гостинному будинку вдови чудового польського поета Яна Каспровича, яка гаряче умовляє його взятися за переклади з польської мови на російську. Умовляння подіяли, і Хороманський здійснив переклади віршів Словацького, Каспровича, Тувіма. Але справжній дебют Хороманського у польській літературі відбувся у 1932 році, коли побачили світ його "Оповідання з підтекстом". Майже одночасно він завершує свій перший роман "Ревнощі і медицина" (1933), високохудожнє психоаналітичне дослідження одного з найскладніших людських почуттів. Перекладений на багато мов світу, цей роман приніс Хороманському європейську славу. Не пориває він і з журналістикою. Публікує репортажі з психіатричної лікарні про людей з "розбитою на друзки душею", дотепні інтерв'ю з відомими діячами культури. Одним з кращих вважається інтерв'ю з Каролем Шимановським. Роздобути б його та прочитати − їм, колишнім єлисаветградцям, було про що згадати.

Наступна книга Хороманського "Лікарня Червоного Хреста" - сувора і аскетична розповідь про людей хворих і вмираючих. Вибір тем, зосереджених на людських стражданнях, на душевних переживаннях нещасних людей, на складних взаєминах хворих і здорових, пояснювався просто. Міхал Хороманський сам був тяжкохворою людиною, що й наклало відбиток на все його життя і творчість. Він хворів на кістковий туберкульоз, який вважався невиліковним, і лікарі напророкували йому не більше семи років життя. І він поспішав отримати від життя максимум задоволення, жив жадібно, насолоджуючись кожною миттю буття, імпонуючи оточуючим своїм молодецтвом та розмахом. Життєлюбство Хороманського зробило чудо. Його вилікували! Це йому належить парадоксальний вислів: **"Ніщо так не навчає правильному підходу до життя, як хвороба".**

У 1939 році Хороманський одружується. На Міжнародному конкурсі танцю, що проходив у Варшаві, він закохався у відому німецьку танцівницю Рут Сорель, і вона відповіла йому взаємністю. Водночас, несподівано для всіх, він припиняє свою так блискуче розпочату літературну діяльність. Розгубленим прихильникам своєї творчості він пояснює: "Адже писати, по суті справи, страшенно нудно. Я волію віддатися життю. Немає нічого більш захоплюючого, ніж саме життя". Ще до одруження, хворим, він немало помандрував по світу - побував у Західній Африці, Аргентині. Непосидючість, любов до переміни місць не покинули Хороманського і після одруження. Та й в особі дружини він знайшов відданого супутника. Напередодні війни вони виїздять до Італії, звідти дістаються до Франції, деякий час перебувають в Англії, а потім потрапляють до Південної Америки. Осідають спочатку в Бразилії.

Скупу, зате інтригуючу інформацію маємо про цей період життя Хороманського: "Писати він не міг. Захопився живописом". Якщо людина талановита, то талановита різнобічно. Про рівень художньої освіти в Єлисаветграді написано чимало, і легко визначити, звідки у Хороманського любов та навички до живопису. Відомо, що батько Міхала відвідував Вечірні Рисувальні Класи при реальному училищі, і їхній засновник − академік портретного живопису Петро Крестоносцев − відзначав його успіхи. У свою чергу важко уявити, що гімназист Міхал Хороманський не відвідує, як переважна більшість його друзів, ті ж самі Вечірні Рисувальні Класи, якими керує на той час талановитий художник і педагог Феодосій Козачинський. Можливо, колись нам пощастить познайомитись з живописом Міхала Хороманського.

З Бразилії Хороманський переїхав до Канади, де зумів стати матеріально забезпеченою людиною. Восени 1957 року Хороманський з дружиною повертається у Польщу і в літературу. Перевидаються його старі твори, він пише нові - "про долі людей, які заплутались у дивних політико-психологічно-любовних ситуаціях". Однак здобути прихильність літературних критиків та популярність, які мав раніше, Хороманському не вдається. Це його страшенно непокоїть. Незадовго до смерті Хороманського (помер у 1972 році від серцевої хвороби) вийшла в світ його психологічно-побутова повість "Убивство, молитва і провидці" (у двох томах). А загалом, видано вісім його повістей та романів, декілька п'єс і збірників оповідань. Феномен Хороманського вбачають в тому, що він, як письменник, сформувався під впливом

культур трьох слов'янських народів – польського, російського та українського. Зокрема, в його творчості відчутний вплив Гоголя і Достоєвського.

Російською мовою, наскільки мені відомо, надруковано лише один твір Хороманського − роман „Певец тропических островов" у 1985 році, а от перекладів його книг українською, як не дивно, досі не з'являлося. А тим часом у романі „Певец тропических островов" є такі ностальгійні замальовки України: **„...Бескрайняя степь, поросшая буйными травами, белые хатки под соломенными стрехами, палисадники с мальвами и ноготками, зреющие в садах вишни…, синие шаровары и расшитые черно-красным крестом блузки, черные, как смоль, девичьи косы…, посеребренный луною скачущий через пороги ручей – все это, как кинолента разматываясь в воздухе, выплывало из открытых окон на Новый Свят и светилось и играло красками над автомобилями, мчащимися по мостовой…».**

А ось інший фрагмент з роману: „Один из них, тот, что был пониже ростом, словно забыв о чопорном этикете, неожиданно вдруг запел:

Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці,

Бо на вечорницях – дівки чарівниці.

Для тих читачів, хто не знає української мови, Хороманський подає такий коментар: „Что примерно означает – „Ой, не ходи на посиделки или на танцы, потому что на посиделках – девушки-колдуньи". Суть этой народной песенки вовсе не была такой уж невинной, она звучала скорее как совет".

29 КВІТНЯ – 145 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

ПОМИЛКА МИКОЛИ РЕРІХА, АБО „БЕЗ ВИНИ ВИНУВАТИЙ" ЯКІВ БРОВАР

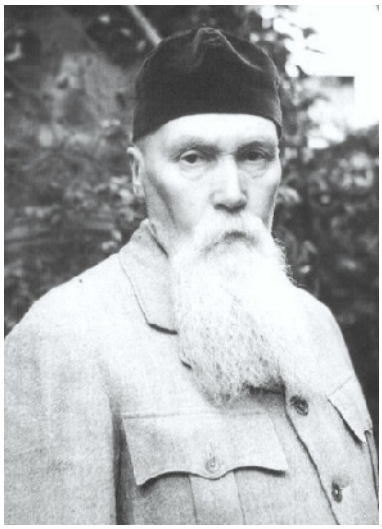

В історію образотворчого мистецтва художники потрапляють, як правило, завдяки таланту, високій професійній майстерності, новаторству і т. п. Бувають винятки, коли цьому сприяє нє стільки їхня творчість, скільки гучні скандали, трагічні події, до яких вони причетні, І важко сказати, що гірше: повне забуття, якого кожен митець намагається уникнути, чи здобута таким чином популярність.

Уродженцю нашого краю, художникові Якову Івановичу Бровару (1864-1941) можна тільки поспівчувати. Він разом з Костянтином Крижицьким став жертвою фатального збігу обставин. Крижицький заподіяв собі смерть, Бровар цього не зробив, а отже, й залишився

назавжди винним, і сталася ця трагедія не в результаті нещасного випадку, аварії чи бійки: смерті одному митцеві та горя іншому завдали їхні картини.

До 1911 року Яків Бровар був досить благополучним живописцем, все у нього йшло гаразд. Народився він 29 квітня 1864 року в с. Капітанівці (тепер Новомиргородського району). Навчався в Академії мистецтв (з 1883 року) у М. Клодта, А. Куїнджі та І. Шишкіна, Які імена! На вчителів Бровару дійсно пощастило. За час навчання в АМ він отримав чотири срібні медалі (дві малі й дві великі). У 1894 році Бровар був удостоєний звання класного художника другого ступеня, а в 1896 − художника першого ступеня за пейзаж «Березень у лісі». Яків Іванович брав участь у виставках АМ, ТПХВ з 1887 року. За картину «Старий будинок» у 1890 році отримав премію С. Г. Строганова на виставці Товариства заохочення мистецтв, а у 1905 році пейзажем «Осіння дорога» переміг на конкурсі ім. А. І. Куїнджі. Дві персональні виставки Якова Бровара влаштовувались у Петербурзі в 1908 та 1912 роках.

Товаришем Бровара по навчанню в АМ був Микола Реріх (**на знімку**). У далекій Індії в 1936 році він записує до свого щоденника: **«Сорок років минуло відтоді, як учні Куїнджі розлетілися із майстерні його в АМ, але у кожного з нас живе все «така ж гаряча любов до Учителя життя”.** Згадуючи художників, з якими разом навчався, Реріх пише: **«...Не знаю, де Борисов.., де Кандауров? Де Калмиков? Де Бровар?.. Якби зустрілися, то сорок років минули б непомітно. Нічого неприємного не може виникнути між учнями Куїнджі... Пам'ятаємо заповіти Вчителя».**

Як не прикро про це писати, але якраз учні Куїнджі, українці за походженням Яків Бровар та академік пейзажного живопису Костянтин Крижицький (**на знімку**) опинились в епіцентрі скандальної історії з трагічними наслідками. З ініціативи Крижицького у 1910 році було засновано Товариство ім. А. Куїнджі, головою якого він був обраний. Сучасники відзначають нервовість та гарячкуватий характер Костянтина Яковича, що породжувало конфліктні ситуації з іншими членами товариства.

Власне кажучи, якби щось подібне трапилося сьогодні, воно не те що не мало б гучного розголосу, на нього просто не звернули б уваги. Нині нікого не здивуєш тим, що живописці при написанні картин користуються фотографіями. Іншим було ставлення до цього на початку XX століття.

А трапилося ось що. Обидва художники випадково написали пейзажні картини (Бровар − «Біловезьку Пущу», Крижицький − «Повіяло весною») з однієї і тієї ж фотографії, яка продавалась у магазинах. Якийсь фатум тяжів над учасниками цієї історії на всіх її етапах. Восени 1910 року на виставку російського живопису в Лондоні Крижицький подав 13 своїх картин, чотири з них були продані. Що стосується великої, щойно закінченої картини «Повіяло весною» (**на знімку**), то він зажадав її повернення з Лондона до закриття виставки, щоб мати можливість експонувати в залах АМ на весняній виставці 1911 року. На цю ж виставку представив свою картину «Біловезька Пуща» і Яків Бровар.

Поява на одній виставці двох схожих картин не минула непоміченою. На довершення в газетах з'явилась підла стаття, яка звинувачувала Крижицького у плагіаті, буцімто це він украв у Бровара мотив. Зчинилася справжнісінька свистопляска у «жовтій» пресі. Звинувачення такого майстра, як Крижицький, у плагіаті було зовсім безглуздим, але для вразливого художника воно виявилося смертоносним. А вина Бровара, як уявляється сьогодні, полягає в тому, що він не спростував цього наклепу, не виступив на захист колеги, і головне: жоден з художників не захотів визнати того, що обидва вони користувались фотографією.

Картина Крижицького «Повіяло весною» сьогодні — визнаний шедевр пейзажного живопису. Її тема − улюблене художником пробудження весни, початок ранніх теплих днів. З фотографії Крижицький запозичив лише мотив великого роздвоєного дерева, який, за фатальним збігом, облюбував для своєї картини і Яків Бровар.

І хоча картини не мали нічого спільного ні за темою (у Крижицького − узлісся, пробудження весни, у Бровара − куточок Біловезької Пущі із зубрами), ні за колоритом (зеленувато-голубий ранок − у Крижицького, яскравий .захід − у Бровара), ні за майстерністю виконання, оте «процитоване» обома живописцями дерево все ж упадало в очі.

Крижицький − людина честі − повісився на мотузці від картини, знищити яку у нього не піднялася рука. Після самогубства Крижицького, на захист якого виступили прогресивні діячі, преса переключилася на Бровара. Письменник Василь Немирович-Данченко, батько відомого режисера, у статті «Торжество бездарності» писав з цього приводу: **«Ні, це не його тремтячі руки, що так ніжно тримали священний пензель, наклали зашморг на шию. Убили його підлі, бездарні нездари!»** Після смерті Крижицького та зливи обвинувачень на свою адресу так до кінця і не оговтався Яків Бровар, хоча й прожив ще тридцять років − він почувався морально розчавленим.**_На знімках: твори Бровара „Пасіка" і „Місячна ніч у Малоросії".**

<u>Травень</u>

1 – 80 років від дня народження **В'ячеслава Євгеновича Шкоди,** педагога і краєзнавця. ***Закінчив Олександрійське культосвітнє училище*** та філологічний факультет Одеського університету. ***З 1965 по 1996 – викладач Знам'янської дитячої музичної школи. З 1990 – директор Знам'янського міського літературного музею Т. Г. Шевченка „Тарасова Світлиця". Автор нарису про м. Знам'янку в „Історії міст і сіл Української РСР. Кіровоградська область" (1972) та інших праць. Почесний громадянин м. Знам'янки.***

2 – 60 років від дня народження (с. ***Кам'яний Брід Ульяновського району***) **Сергія Вікторовича Колесникова,** поета. ***У 1963 закінчив Кіровоградське медичне училище***, у 1981 – філософський факультет Київського університету ім. Т. Г. Шевченка. Ліквідатор наслідків Чорнобильської катастрофи (1986). Друкується з 1971. Автор книг пародій „Шлях у генії" (1994), „Поет на груші"; книги ліричних поезій „Весни обірване суцвіття" та ін. Член Національної Спілки письменників України.

3(15) – 150 років від дня народження(с. Кам'яно-Костувате Братського району на Миколаївщині) **Панаса Саксаганського** (справжнє прізвище **Тобілевич Панас Карпович**) (1859-1940), актора і режисера. ***Навчався у Єлисаветградському земському реальному училищі,*** ***грав у аматорських драматичних гуртках.*** На професійній сцені з 1883. У 1890 почав режисерську діяльність у власній трупі „Товаристві малоросійських артистів під керівництвом П. К. Саксаганського". ***Часто виступав у Єлисаветграді***. У 1918-1922 очолював у Києві постійний Державний народний театр, на основі

якого 1922 утворено Театр ім. М. К. Заньковецької. Народний артист УРСР (1925), народний артист СРСР (1936), Герой Праці (1924). Автор книг: „Як я працюю над роллю", „До театральної молоді", „До молодих режисерів", „Театр і життя" (1932). Його ім'ям названо Київський обласний український музично-драматичний театр (м. Біла Церква).

3 – 100 років від дня народження (м. ***Бобринець***) **Ісаака Хаскелевича Грінштейна**(1909-1966)**,** графіка, педагога. У 1930 закінчив Одеський художній інститут, викладав у ньому (1930-1933). Учасник виставок з 1928. Малював для московських журналів (з 1935) „Огоньок", „Смена" та ін. Ілюстрував книги для видавництв Детгиз, „Детский мир", „Молодая гвардия". Виконав портрет художника М. С. Сар'яна (пастель, 1948), який зберігається у Державній картинній галереї Вірменії.

3 – 90 років від дня народження (м. ***Новомиргород***) **Аркадія Федоровича Ковачевича,** військового діяча. ***З 1927 навчався у школах Новомиргорода, Знам'янки, Кіровограда. У 1934 вступив до Кіровоградського технікуму механізації сільського господарства; відвідував місцевий аероклуб, який закінчив у 1937.*** Герой Радянського Союзу (1943). До вересня 1944 здійснив 520 бойових вильотів, збив 26 особисто і в парі – 19 літаків. Генерал-лейтенант авіації, викладав у Військово-повітряній академії ім. Ю. О. Гагаріна. ***Почесний громадянин м. Новомиргорода.***

5 – 95 років від дня народження **Семена Яковича Пилипчука**, церковного діяча,

єпископа Кіровоградського і Миколаївського **Севастіана**(1914-1992). У 19-річному віці вступив до Свято-Духовського скиту Успенської Почаєвської Лаври. У 1938 прийняв чернецтво з іменем Севастіан. З 1938 по 1966 служив у Почаєвській Лаврі (архімандрит), потім з 1966 по 1976 – у Свято-Успенському чоловічому монастирі в Одесі. За його молитвами і вказівками у монастирі відкрита криниця з цілющою водою. ***З 1977 по 1989 очолював Кіровоградсько-Миколаївську єпархію. За час його служіння відреставровано Кафедральний собор Різдва Пресвятої Богородиці та багато інших храмів.*** З цього приводу у храмі Похвали Пресвятої Богородиці Почаєвської Лаври і Кіровоградському кафедральному соборі встановлено меморіальні дошки.

8 – 75 років від дня народження (м. ***Кіров, Кіровоград***)**Анатолія Андрійовича Кравчука,** актора і режисера. Після закінчення 1957 Київського інституту театрального мистецтва ім. І. Карпенка-Карого працював у театрах Кам'янця-Подільського, Хмельницького, Одеси, Києва та Львова. У 1980-1985 – головний режисер Львівського українського драматичного театру ім. М. К. Заньковецької. З 1985 – режисер Львівського російського драматичного театру Радянської Армії. З 1991 працює у Львівському українському молодіжному театрі ім. Леся Курбаса. Народний артист України (1975).

8 – 75 років від дня народження **Едуарда Петровича Рейзвіха**, економіста.
З 1956 по 1994 працював на керівних посадах у виконавчих органах Кіровоградської області, здійснював наукове керівництво розвитком та розміщенням продуктивних сил регіону. ***З 1994 викладав у КІСМі***. Кандидат економічних наук. Академік Академії економічних наук (1993).

10 – 115 років від дня народження (м. Кременчук, ***за іншими даними в Єлисаветграді***)**Дмитра Зіновійовича Тьомкіна**(1894-1979), композитора. ***Син уродженця Єлисаветграда, лікаря З. Тьомкіна. Навчався у Петербурзькій консерваторії у Фелікса Блуменфельда,*** Ізабелли Венгерової та Олександра Глазунова. Працював тапером у кінотеатрах, акомпаніатором балерини Тамари Карсавіної. У 1920 пише музику до грандіозної постановки „Штурм Зимового Палацу". У 1921 переїздить до Німеччини, де жив батько; виступає з концертами як піаніст. З 1925 живе і працює в США (Нью-Йорк). До 1967 його творчість пов'язана з Голлівудом, автор музики до фільмів знаменитих режисерів Альфреда Хічкока, Стенлі Крамера та ін.

14 – 80 років від дня народження (с. ***Мар'янівка Петрівського району***) **Володимира Григоровича Бойка,** літературознавця і фольклориста. Закінчив у 1952 Київський університет, викладає в ньому з 1976. Був завідувачем кафедри теорії літератури (до 1986), з 1993 до 2002 − на кафедрі фольклористики. Доктор філологічних наук (1970), професор (1982). Брав участь у підготовці до видання багатотомної серії „Українська народна творчість", 20-томного видання творів М. Рильського. Упорядкував більш як 30 збірок українського фольклору.

14 – 80 років від дня народження (с. ***Успенка Онуфріївського району***) **Миколи Івановича Кодака** (1929-1994)**,** педагога. ***Випускник Деріївської СШ Онуфріївського району (1947). У 1952 закінчив Кіровоградський державний педагогічний інститут ім. О. С. Пушкіна з відзнакою. Директор Деріївської середньої школи (1961-1991) та Павлиської СШ ім. В. О. Сухомлинського (1970-1976).*** Про життя Деріївської школи знято науково-популярний фільм московською студією документальних фільмів (1968). Ініціатор створення у школі краєзнавчого музею та музею Дніпровської переправи. Досвід педагогічного колективу з проблем навчально-виховного процесу висвітлив у книзі „Сільська школа сьогодні" (1976). **Пам'яті М. І. Кодака присвячено книгу „Нам пощастило працювати з ним" (Кіровоград, 2007).**

15 – 140 років від дня народження (с. Сербичівка на Черкащині) **Марка Нещадименка**(1869-1942)**,** лікаря (мікробіолог, епідеміолог). ***У 1889 закінчив Златопільську гімназію.*** Медичну освіту здобув у Київському університеті (1896). З 1896 по 1940 працював у Київському бактеріологічному інституті (з 1939 − Український НДІ епідеміології та мікробіології), його багаторічний директор. Доктор медичних наук (1910). Засновник перших в Україні кафедр мікробіології та епідеомології в Київському медичному інституті (1919). У роки УНР започаткував викладання мікробіології українською мовою. Автор близько 50 наукових праць. Один з творців української науково-медичної літератури.

18 – 80 років від дня народження (м. Зінов'євськ) **Костянтина Федоровича Гуценка**, правознавця. У 1954 закінчив юридичний факультет Ленінградського університету. Доктор юридичних наук, професор. З 1978 по 1987 – директор Всесоюзного НДІ радянського законодавства. Брав

участь у роботі над проектами Кримінально-процесуального кодексу, законом „Про судову систему”, Конвенцією ООН про права дитини та ін. З 1987 – завідувач кафедри юридичного факультету МДУ ім. М. В. Ломоносова.

19 – 105 років від дня народження (Саратовська область) **Миколи Івановича Климова** (1904-1992), військового діяча. Закінчив робітфак у 1931 і два курси зоотехнічного інституту в 1934. У 1941 після закінчення другого курсу Військової академії ім. М. В. Фрунзе був направлений у діючу армію; воював на Брянському, Південно-Західному, Степовому, 1, 2 і 3-му Українських фронтах. Брав участь у Курській битві, визволенні України, Молдавії, Румунії, Угорщини, розгромі ворога на території Австрії. Звання Героя Радянського Союзу гвардії підполковнику Климову, командиру 122-го гвардійського стрілецького Кишинівського полку, присвоєно 28.04.1945 года вміле командування полком при форсуванні Дунаю та відбитті контрудару ворога в районі Будапешта. ***Після війни жив у Кіровограді, працював військовим комісаром.***

18 – 55 років від дня народження (м. Балашиха Московської області) **Наталії Олександрівни Василенко,** педагога, громадського діяча. ***У 1976 закінчила КДПІ ім. О. С. Пушкіна. У 1980-1982 – старший викладач КІСМу***. Кандидат педагогічних наук (1989). ***З 1993 по 1998 і з 1999 – ректор Кіровоградського інституту комерції. Автор наукових праць: „Проблема совершенствования урока в педагогическом наследии В. А. Сухомлинского”(1993), „В. А. Сухомлинский о самовоспитании школьников” (1995)*** та ін. Доктор філософії у педагогічних науках (1995).

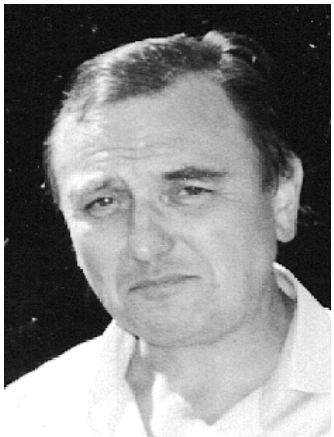

20 – 60 років від дня народження (с. Підлісне Козелецького району Чернігівської області) **Віталія Миколайовича Бабича,** мовознавця, перекладача. ***У 1970 закінчив факультет іноземних мов КДПІ ім. О. С. Пушкіна.*** Викладав у школах США (1976) та Англії (1979). ***Працював у КДПІ з 1973 до 1994, деканом факультету іноземних мов у 1976-1993.*** Кандидат філологічних наук (1978). ***Був головою обласної організації Всеукраїнського товариства „Просвіта” ім. Т. Г. Шевченка (1991-1994).*** Володіє англійською, німецькою та французькою мовами. Автор близько 20

наукових публікацій. Переклади англомовних письменників друкувалися у журналі „Всесвіт”. З 1994 мешкає у Києві, працює перекладачем. Дочка **Ярослава Бабич** (нар. 24.07.1976) – поетеса, автор декількох книг, член Національної Спілки письменників України.

21 – 110 років від дня народження (с. ***Цибулеве Знам'янського району***) **Михайла Івановича Дорошенка,** письменника, публіциста. Брав участь у визвольних змаганнях повстанських загонів Холодноярської республіки (1918-1920). ***У роки Другої світової війни працював в українських установах Знам'янки та Кіровограда.*** Наприкінці 1943 емігрував, мешкав у Німеччині та США. Автор книг „Холодноярськими стежками” (Філадельфія, 1973) та „Українська трагедія: спогади з Другої світової війни” (Нью-Йорк, 1980).

21 – 90 років від дня народження (с. ***Рівне Новоукраїнського району***) **Івана Івановича Кувіки**(1919-1982), військового інженера. Працював агрономом Рівненської МТС. Закінчив Архангельське військове інженерне училище (1941) та Вищу офіцерську інженерно-мінерну школу (1945). У серпні-жовтні 1943 під його керівництвом на 700-кілометровому шляху знешкоджено чотири мінних поля, розміновано понад 100 км шосейних доріг, сотні будинків. Герой Радянського Союзу (1944). У 1950 закінчив Військову академію ім. М. В. Фрунзе, викладав. З 1961 по 1970 – на спортивній роботі. Очолював дитячу спеціалізовану школу фігурного катання у Ленінграді.

22 – 55 років від дня народження (Ростовська обл.) **Миколи Станіславовича Чигріна,** державного і громадського діяча. У 1977 закінчив Київський інститут інженерів цивільної авіації за спеціальністю „експлуатація літаків і двигунів”, інженер-механік. ***З 1970 по 1980 працював у Кіровоградській школі вищої льотної підготовки. З 1991 до 1998 – заступник голови Кіровоградського облвиконкому. Відповідаючи за гуманітарну сферу, домігся відкриття низки міських музеїв: літературного І. Карпенка-Карого, художньо-меморіального О. Осмьоркіна, музичної культури ім. К. Шимановського. З 2002 по 2006 – кіровоградський міський голова.***

24 – 85 років від дня народження ***(с. Кам'януватка Новомиргородського району)*** **Анатолія Якимовича Ткаченка**, військового діяча. ***Закінчив семирічну школу.*** До лав Червоної Армії призваний у травні 1942. Старшина, командир 76-міліметрової гармати. З боями пройшов Україну, Крим, Прибалтику. Повний кавалер ордена Слави. Після війни працював у Ташкенті.

25 – 85 років від дня народження (с. ***Злинка Маловисківського району***) **Петра Степановича Максименка,** художника кіно. У 1955 закінчив Київське училище прикладного мистецтва. Працював художником на Київській та Ялтинській студіях художніх фільмів. З 1963 – художник Київської кіностудії ім. О. П. Довженка. Оформив кінострічки: „За всяку ціну” (1959), „Іду до вас” (1961), „Дресирувальники” (1962), „Вечір на Івана Купала” (1968), „Хліб і сіль” (1970), „Жива вода” (1971), „Женці” (1978) та ін.

25 – 65 років від дня народження (с. ***Покровка Кіровоградського району***) **Володимира Олексійовича Білоуса,**

живописця і педагога. У 1973 закінчив Київський художній інститут. З 1983 по 1987 − директор Республіканської художньої середньої школи ім. Т. Шевченка. Учасник республіканських виставок з 1976. Основна тематика творів − міфологія і побут українського народу, краєвиди Києва. Заслужений діяч мистецтв України (1998).

26 – 235 років від дня народження (на Полтавщині) **Карпа Степановича Павловського**(1774-1832 ***в Єлисаветграді*)**, священика, протоієрея. Закінчив духовну семінарію (1794), служив у Миколаїві та Херсоні. ***17.10.1794 одружився з дочкою Новомиргородського протоієрея Григорія Саражиновича. З 1809 – настоятель Єлисаветградського Успенського собору. Брав найактивнішу участь у рятуванні мешканців міста від епідемії чуми (1812-1813). Засновник та перший смотритель Єлисаветградського духовного училища (1820), викладав у ньому Закон Божий та латинь до кінця життя.***

27 – 90 років від дня народження **Арона Борисовича Рєзніка** (1919-1995 у ***Гайвороні*)**,

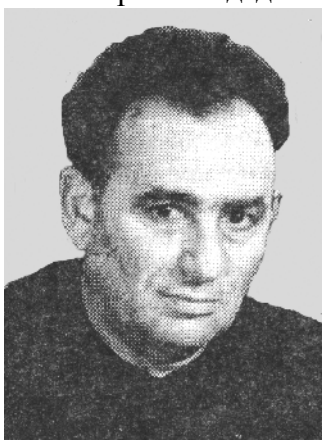

педагога. У 1936-1941 навчався на філологічному факультеті Одеського університету (закінчив у 1945). Учасник ВВВ. ***З 1963 по 1979 – директор Гайворонської СШ № 5.*** Автор понад 50 статей з методики та дидактики викладання історії та суспільствознавства, російської мови та літератури, міжпредметних зв'язків, самоосвіти учнів тощо. Кандидат педагогічних наук (1977). З 1980 – старший науковий співробітник НДІ трудового навчання і профорієнтації АПН СРСР, завідуючий науковою лабораторією з питань інновацій. ***Ініціатор створення у 1992-1993 на міжшкільній основі класу „Самоосвіта" для учнів випускних класів трьох шкіл Гайворона.***

27 – 85 років від дня народження (м. Москва) **Андрія Олександровича Комарова,**

авіатора. Учасник ВВВ. У 1952 закінчив Київський інститут цивільної авіації, до 1978 викладав у ньому. Доктор технічних наук, професор. ***З 1978 по 1984 працював начальником Кіровоградського вищого льотного училища ЦА. Під його керівництвом відбувалося становлення нового вищого навчального закладу – Кіровоградської Державної льотної академії України.*** У 1984 повернувся до Києва завідувачем кафедри Київського міжнародного університету ЦА. Автор 260 наукових та науково-методичних праць: 6 монографій, 4 підручників та 20 посібників. Заслужений діяч науки і техніки України. Американський біографічний інститут присвоїв Комарову звання „Людина року 1999".

28 – 50 років від дня народження (с. ***Андрусівка Світловодського району***) **Ольги Павлівни Аболмасової**(1959-2008), краєзнавця. Закінчила бібліотечний факультет Харківського інституту культури. До 1988 працювала бібліотекарем центральної дитячої районної бібліотеки. ***З 1988 до 2008 – директор Світловодського міського краєзнавчого музею. Автор історико-краєзнавчої розвідки „Реквієм втраченого села” (1995) про села і містечка, що загинули у водах Кременчуцького моря, та інших праць. Лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В. М. Ястребова (1996).***

30 – 85 років від дня народження (м. ***Помічна Добровеличківського району***) **Анатолія Івановича Трегубенка,** лікаря. Після закінчення медичного училища у Первомайську Миколаївської області ***працював з 1941 до 1943 у Помічнянській залізничній поліклініці.*** Підпільник, партизан, фронтовик. Брав участь у штурмі Берліна. Після ВВВ з відзнакою закінчив Одеський медичний інститут. Доктор медичних наук (1968). Професор (1973). Автор 150 наукових робіт; двох монографій „Хірургічне лікування тромбофлебітів” (1964) та „Тромбоз і емболії в хірургії” (1972), визнаних класичними. Живе і працює в Одесі. З 2000 – президент Асоціації хірургів півдня України.

30 – 65 років від дня народження (м. Київ) **Маргарити Миколаївни Борисової,** педагога.

Закінчила Кіровоградську СШ № 11 (1961), факультет педагогіки початкового навчання КДПІ ім. О. С. Пушкіна (1966) та Дніпропетровський інститут мистецтв за спеціальністю „мистецтвознавець-психолог” (1971). У ***СШ № 11 працює з 1962, директором – з 1986 по 2007. У 1998 на базі школи, розміщеної у приміщенні Єлисаветградської приватної гімназії М. К. Крижановського, створила Кіровоградський державний колегіум суспільно-природничо-гуманітарної спеціалізації, з 2004 – НВК „Кіровоградський колегіум”. У колегіумі відкрито музей поета Арсенія Тарковського – випускника гімназії Крижановського (1918). З 1997 по 2008 у колегіумі влаштовано чотири міжнародні науково-практичні конференції, присвячені славетній родині Тарковських.*** Заслужений працівник освіти України (2003).

Травень - 70 років від дня народження **Юрія Петровича Кунченка**(1939-2006),

математика, педагога. У 1962 закінчив Томський університет. Працював науковим співробітником Томського університету, Сибірського фізико-технічного НДІ ім. В. Д. Кузнецова. Сфера наукових інтересів – нелінійна статистична радіотехніка. ***У Кіровоградському інституті сільськогосподарського машинобудування працював з 1979 по 1990, завідувач кафедри вищої математики (1985-1990). Доктор фізико-математичних наук (1989), професор***. З 1990 по 2006 – завідувач кафедри радіотехніки Черкаського державного технологічного університету (ЧДТУ). Засновник всесвітньо відомої наукової школи полінаміальної обробки негауссівських сигналів. Автор 8 монографій. У 1998 занесений у книгу „2000

видатних людей 20 століття". Академік Нью-Йоркської Академії наук. Заслужений працівник науки і техніки України (2006). Почесний громадянин м. Черкаси. У 1998 при ЧДТУ відкрито унікальний музей історії радіотехніки імені професора Ю.П.Кунченка. У травні 2009 у Черкасах пройшла 2-а Міжнародна науково-практична конференція „Обробка сигналів і негауссівських процесів", присвячена 70-річчю від дня народження вченого.

2.05.1929 (80 років тому) – На сцені **Зимового театру Зінов'євська** відбувся концерт видатного російського співака, народного артиста Республіки **Л. В. Собінова**.

3.05.1919 (90 років тому) – Українське повстанське військо отамана **М. Григор'єва**, що вчинило антирадянський заколот, захопило **Єлисаветград** і утримувало місто три тижні. Під час єврейського погрому було вбито понад три тисячі чоловік.

8.05.1814 (195 років тому) – З нагоди захоплення російською армією Парижа в **Єлисаветграді** влаштовано громадський бал, на який витрачено 1931 руб. 20 коп.

8.05.1919 (90 років тому) − Отаман **Микола Григор'єв** видав у **Єлисаветграді** свій знаменитий „Універсал", в якому висунув гасло „за радянську владу без комуністів".

13.05.1924 (85 років тому) – В **Єлисаветград прилетів перший пасажирський літак**, що відкрив повітряну лінію Харків-Одеса. Вона мала такий маршрут: Харків-Полтава (120 км), Полтава-Єлисаветград (190 км), Єлисаветград-Вознесенськ-Одеса (250 км). Поштово-пасажирське повітряне сполучення здійснювалося літаком „Дорньє-Комета", розрахованим на 5 чоловік.

15.05.1864 (145 років тому) – Отримано дозвіл на присвоєння генерал-ад'ютанту, графу **Д. Є. Остен-Сакену** звання почесного громадянина м. **Єлисаветграда.**

18.05.1904 (105 років тому) − Освячено та відкрито лікарню **Св. Анни Єлисаветградського комітету Російського товариства Червоного Хреста.**

25.05.1914 (95 років тому) – **З нагоди 150-річчя від дня заснування Єлисаветградського гусарського полку міська дума від міста Єлисаветграда подарувала полку ікону Св. Єлисавети.**

27.05.1764 (245 років тому) – Отримано копію указу **Катерини II**, який починається так: „За благо изобрели мы имеющиеся в Заднепровских местах Наших Новосербское и все при крепости Св. Елисаветы селения назвать ныне Новороссийскою губерниею, определяя в оную командиром Мельгунова..." **З утворенням Новоросійської губернії у фортеці Св. Єлисавети було засновано митницю**.

30.05.1834 (175 років тому) – **Єлисаветград відвідав французький маршал Мармон. У книзі про свої подорожі відзначив наше місто як одне з кращих на півдні Росії.**

Травень 1784 (225 років тому) – В **Єлисаветграді** спалахнула епідемія чуми, померло щонайменше 250 чоловік.

Травень 1799 (210 років тому) – **Територія Олександрійського повіту вперше увійшла до складу Єлисаветградського.**

Травень 1859 (150 років тому) − Споруджено цукровий завод у с. **Могильному Гайворонського району.**

Травень 1879 (130 років тому) − З фортеці **Св. Єлисавети** М. І. Кутузов разом із **Єлисаветградським кінно-єгерським полком** вирушив у похід проти турків.

Травень 1869 (140 років тому) – Введено в дію залізницю **Єлисаветград-**Кременчук.

Травень 1889 (120 років тому) − Поміщик **В. Бракер побудував у с. Комишуватому (нині в складі смт Компаніївки) паперову фабрику**, яка за рік виготовляла з соломи 12 тисяч пудів обгорткового паперу. На ній працювало 200 робітників.

26.05.1899 (110 років тому) − В **Єлисаветграді** за проектом міського архітектора **О. Л. Лишневського** почалося спорудження будівлі **„Пушкінського народного училища"**(тепер ЗШ №7 ім. О. С. Пушкіна).

Травень 1909 (100 років тому) − Вихідцями із сусіднього с. Цибулевого засновано **с. Богданівку Знам'янського району.**

ПАРАСКОВІЯ ЛУПОЛОВА: „КАПІТАНСЬКА ДОЧКА” НАРОДИЛАСЯ В ЄЛИСАВЕТГРАДІ

7 серпня 2004 року в м. Ішимі Тюменської області відкрито бронзовий пам’ятник (скульптор В. Кликов, народний художник Росії) з написом на гранітному постаменті: „Прасковье Луполовой, явившей миру подвиг дочерней любви” (на знімку). Готуються матеріали до її канонізації РПЦ.

Досі, здається, ніхто не робив спроб визначити найвідомішу жінку − уродженку Єлисаветграда. Справа взагалі уявляється безнадійною − так їх багато. Нам є ким пишатися, адже не тільки вродою уславилися жінки Єлисаветградщини. Коли мова заходить про XIX століття, то першою, звісно ж, згадується Марія Раєвська (Волконська), яка разом з декількома іншими відданими дружинами, долаючи всі перешкоди, дісталася до чоловіка-декабриста в Сибір і розділила його долю каторжанина. Їхній подвиг, як відомо, увічнив М. Некрасов у поемі «Русские женщины». Та все ж не Марія Раєвська, принаймні у першій половині XIX століття, стала однією з найпопулярніших жінок в Європі. Нею була інша єлисаветградка.

Незбагненна річ − історична пам'ять людства. Особистості, якими сучасники якихось 150-200 років тому захоплювалися, згодом виявляються повністю забутими. От і в даному випадку лише його Величність Випадок допоміг нам дізнатися про дійсно дивовижну жінку, нашу землячку. Кілька років тому до обласного краєзнавчого музею з міста Ішима Тюменської області надійшов історико-краєзнавчий альманах «Коркина слобода» зі статею Т. Савченкової «Параска Луполова: реальність та художній вимисел». У супровідному листі автор просить наших краєзнавців повідомити хоча б які-небудь подробиці про родину Луполових.

Річ у тім, що Парасковія Луполова народилася 1784 року в Єлисаветграді. Її історія надзвичайно проста − і настільки ж зворушлива.

Батько дівчини Григорій Луполов (молдавською мовою Лупул означає Вовк) належав до знатного, але збіднілого роду молдавсько-українського походження, вихідців із Австро-Угорщини. Він брав участь у багатьох походах проти турків, виявляв хоробрість і був шанованою людиною. Та в 1798 році, коли Парасці виповнилося тринадцять, з батьком трапилося нещастя. Залишилося невідомим, чи його оббрехали, чи він дійсно розтратив казенні гроші, але Луполова було покарано суворо: позбавлено чинів та дворянства і заслано до Сибіру. Так він опинився з родиною в селі Жиляківці Ішимського округу, де й служив у канцелярії земського суду.

Трагедія, яка спіткала батька, глибоко вразила серце дівчини, і вона вирішила будь-що домогтися відновлення справедливості. У Параски визріла думка, як це зробити: дістатися до столиці і виклопотати прощення для батька у самого імператора. Ідея, що й казати, на ті часи − фантастична. Проте у 1803 році дев'ятнадцятирічна дівчина, таки умовивши батьків, вирушає в далеку дорогу, маючи за душею один рубль та ікону Божої Матері. Долаючи численні перешкоди, розраховуючи лише на те, що світ не без добрих людей, пішки Параска дісталася до Єкатеринбурга, де на деякий час зупинилася, щоб навчитися писати. 5 серпня 1804 року після півторарічного перебування в дорозі дівчина прибула до Санкт-Петербурга. Позаду − чотири тисячі верст. Та як домогтися аудієнції у царя, як написати клопотання за батька, щоб переконати государя?

Незвичайний вчинок дівчини був на ті часи настільки вражаючим, що трапилося чудо. Дівчиною зацікавилися високопоставлені чиновники, влаштували їй зустріч з Олександром I. Зворушений подвигом Параски, імператор помилував батька, дозволивши Луполову повернутися в Україну, а дівчину нагородив двома тисячами рублів.

Досягши заповітної мети, дівчина несподівано для всіх присвячує себе Богові: стає черницею Новгородського монастиря, де й помирає від сухот 9 грудня 1809 року. Далі починається друге життя Луполової − уже як героїні літературних творів.

Першою до незвичайної долі нашої землячки звернулася «модна» французька письменниця Марі-Софі Коттен (1770-1807). Її роман, в основу якого покладено життя Парасі Луполової, було надруковано в Парижі 1806 року у двох томах під назвою «Єлизавета, або Заслані до Сибіру». Певно ж, не випадково Параска стала Єлизаветою (чи не натяк на місто, в якому вона народилася?). Роман був перекладений на багато європейських мов, перевидавався до 1840 року.

Та більш вдалою в художньому сенсі вважається обробка історії Луполової французом Ксав'є де Местра (1760-1852) в повісті«Парася Луполова» (1815), яку за «особливу драматичну силу» високо оцінив сам Стендаль. Образ головної героїні, створений Ксав'є де Местром, сприймався як **«чудесное явление в нравственном мире, возвышающее собой душу женщины».**

У 1840 році відомий російський драматург М. Полєвой (1796-1846) написав п'єсу «Параска Сибірячка», яка мала великий успіх на сцені. Сюжет п'єси М. Полєвого ліг в основу лібрето однойменної опери Д. Струйського. Надзвичайною популярністю у Франції користувалася лірична драма, створена за мотивами роману С.-М. Коттен, музику до якої написав знаменитий композитор Г. Доніцетті. С. Глінка в своєму хронографі «Русская история» (1818) відзначає **серед найзнаменніших подій європейського життя 1804 року «подвиг бедной и неизвестной Россиянки, по имени Прасковья Григорьевна Луполова».** «Зразкова дочка» опиняється в одному ряду з Людовиком XVIII і Наполеоном, Олександром І та імператрицею Марією Федорівною. Біографію П. Луполової включає до свого «Словаря достопамятных людей русской земли» (1836) історик Д. Бантиш-Каменський. Відомо, що матеріалами цього «Словаря...» користувався О. Пушкін, коли писав повість «Капітанська дочка». Спорідненість образів Маші Миронової в «Капітанській дочці» та Параски Луполової − факт незаперечний. Дивовижно й те, що в повісті Ксав'є де Местра, створеній значно раніше, ніж твір Пушкіна, Парася Луполова помилково названа... «капітанською дочкою».

Віднесена вітрами безпам'ятства, Параска Луполова повертається в нашу пам'ять, повертається на батьківщину. Хочеться вірити, що назавжди. Будемо сподіватися також, що вдасться знайти якісь сліди перебування Луполових на Єлисаветградщині. Певно ж, не випадково одне із сіл Ульяновського району носить назву... Луполове.

160 РОКІВ ТОМУ ЗАВЕРШЕНО СПОРУДЖЕННЯ КОВАЛІВСЬКОЇ ПОКРОВСЬКОЇ ЦЕРКВИ В ЄЛИСАВЕТГРАДІ

ХРАМ, УСЛАВЛЕНИЙ КРАСОЮ СВОЇХ ІКОН

Навесні 1856 року Єлисаветград відвідав учасник етнографічної експедиції Російського Географічного Товариства Олександр Афанасьєв-Чужбинський, український поет, приятель

Т. Шевченка, М. Костомарова та Є. Гребінки. Свої враження про перебування в нашому місті він виклав у «Подорожній записці». Єлисаветград Афанасьєву-Чужбинському сподобався, а надто його храми −Успенський собор і Покровська церква на Ковалівці, які вирізнялись не лише чудовою архітектурою, а й багатим внутрішнім оздобленням.

Щодо Ковалівської церкви, то мандрівник зазначає: «Ще раніше я був попереджений, що образи для цього храму мальовані у Санкт-Петербурзькій Академії мистецтв». Тому й відвідав його першим і розчарованим не був. Афанасьєв-Чужбинський захоплено розповідає про майстерність художників-академістів, милуючись «ефірним колоритом», витонченим малюнком та чистотою оздоби.

Щось не пригадується іншого випадку, коли б ікони для храму замовлялися не в одній з численних іконописних майстерень, а в самій Академії мистецтв. Можна.лише здогадуватися, що то були не стільки ікони, скільки картини на релігійні сюжети, виконані на полотнах, наклеєних на дерев'яні дошки. Як шкода, що ми не знаємо, хто їх малював!

Автору цих рядків вдалося відшукати.в обласному держархіві «Опис майна Ковалівської церкви» початку XX століття, завдяки чому ми сьогодні принаймні знаємо, що ікон академічної, школи у церкві було вісім: одна у вівтарі − «Вознесіння Бог о м а т е р і» (розмір 328 см х 288 см); п'ять у передвівтарному іконостасі − «Спаситель», «Богоматір», «Архангел Гавриїл»; «Архангел Михаїл» і «Богоматір Всіх Скорбящих Радість»; ще дві ікони − «Покрова Богоматері» та «Святитель Миколай» − розміщувалися з інших місцях храму. До речі, на влаштування іконостасу витрачено 4500 рублів сріблом, за кожну з ікон академічного живопису заплачено 300 рублів.

На ці ікони, щоб не ховати чудовий живопис, навіть не замовляли срібні ризи. Тому вони й вціліли у 1922 році, коли з храмів згідно з декретом Леніна вилучали церковні цінності (вироби із золота, срібла, дорогоцінне каміння). Тоді з Ковалівської церкви забрали понад два пуди срібла. Зникли ікони академічного живопису значно пізніше: можливо, аж у 1963 році, коли церкву офіційно і, як думали, назавжди закрили. Та вона, попри все, у 1989 році відродилася, за винятком ікон, про які мова.

Цей рік в історії храму − особливий, ювілейний. Йому виповнюється 160 років. Тут молились Богові і поет Афанасій Фет, коли відвідував Єлисаветград, і красуня Наталія Пушкіна (дочка поета, дружина начальника корпусного штабу М. Дубельта), і Андрій Достоєвський (міський архітектор, брат Федора Михайловича), і полковник Олександр Самсонов, одна з найтрагічніших постатей Першої світової війни, який з 1896 по 1904 роки був начальником Єлисаветградського юнкерського кавалерійського училища, розташованого неподалік від храму. Слід нагадати, що Ковалівська церква була складовою частиною архітектурного ансамблю військового містечка, що сформувалося в Єлисаветграді у середині XIX століття.

Він включав будівлі палацу, штабу, училища, зимового манежу з кавалерійським плацом та стрільбищем і Покровську і церкву. В «Историческом очерке г. Елисаветграда» зазначається, що у 1847 році імператор Микола I особисто здійснив закладку палацових та штабних споруд у м. Єлисаветграді.

Будівлі виконано у формах пізнього класицизму, за винятком храму, в якому переважає неоруський напрям культового зодчества. У вирішенні зовнішнього образу споруди вдало використано деталі архітектури XVII століття. В цілому, пам'ятка є цікавим прикладом еклектичної архітектури, яка змінювала класицизм і використовувала деталі й форми історичних архітектурних стилів. В інтер'єрі храму збереглись залишки розписів кінця XIX — початку XX століть, імовірно виконаних кимось із талановитих місцевих художників. Фундатор церкви − єлисаветградський купець, колишній міський голова Петро Щедрін (у 1830-1831 рр.), після смерті якого храм добудували за рахунок казни.

Червень

1 – 115 років від дня народження (с. ***Салькове Гайворонського району***) **Павла Юхимовича Заблудовського** (1894- після 1974), лікаря, історика медицини, педагога. У 1919 закінчив медичний факультет Київського університету. У 1922-1928 працював у Наркоматі охорони здоров'я РРФСР. До 1974 був завідуючим кафедрою історії, потім професором-консультантом Центрального інституту вдосконалення лікарів Міністерства охорони здоров'я СРСР. Доктор медичних наук (1963), професор (1964). Автор 250 наукових праць з історії вітчизняної і зарубіжної медицини.

1 – 100 років від дня народження (***м. Златопіль***) **Ярославського Льва Ісааковича**, зв'язківця. Закінчив Одеський електротехнічний інститут зв'язку ім. О.С.Попова. Викладав у Ленінградській академії зв'язку. Учасник ВВВ, полковник- зв'язківець. Співробітник Київського відділення Центрального НДІ зв'язку. Кандидат технічних наук (1935), доцент. З 1948 по 1955 працював завідувачем кафедри Одеського електротехнічного інституту зв'язку ім. О.С.Попова. З 1955 - у Київському науково-дослідному інституті зв'язку, де пройшов шлях від старшого наукового співробітника до начальника відділу. За 50 років наукової діяльності створив свою наукову школу, автор 35 винаходів, 100 наукових праць. Більше 10 нових передових телеграфних стандартів розроблені за його безпосередньої участі. Почесний радист СРСР.

1 – 75 років від дня народження (с. Терноватий Кут Криворізького району на Дніпропетровщині) **Івана Васильовича Кравцова,** актора. Закінчив Харківський театральний інститут (1957). ***У Кіровоградському музично-драматичному театрі ім. М. Л. Кропивницького – з 1961.*** Народний артист України (2001).

2 − 155 років від дня народження (м. ***Єлисаветград***) **Сергія Кириловича Соколова-Бородкіна** (1854-1918), громадського діяча, філантропа. 1868 по 1874 навчався в Імператорському ліцеї у Москві, отримав срібну медаль. У 1879 закінчив фізико-математичний факультет Московського університету зі ступенем кандидата наук. У 1880 одружився з старшою дочкою власника знаменитої Трьохгорної мануфактури Любові Іванівні Прохоровій **(**1857-1881, похована в Новодівичому монастирі в Москві). Мав дочку Любов Сергіївну (1881-1968). Після раптової смерті молодої жінки зі схвалення тещі Анни Олександрівни Прохорової одружився з її третьою дочкою Варварою. У цьому шлюбі народилися Мелісія Сергіївна Соколова-Бородкіна (1892-1960, друга дружина видатного музиканта, уродженця Єлисаветграда Генріха Нейгауза). ***З 1883 – повітовий і губернський гласний, мировий суддя, член правління ЄЗРУ, казначей Єлисаветградського благодійного товариства поширення грамотності й ремесел, попечитель народної бібліотеки-читальні.*** З 1914 − член правління Товариства Прохоровської Трьохгорної мануфактури.

2 – 140 років від дня народження (с***. Табурище, нині м. Світловодськ***) **Андреолетті** (справжнє прізвище **Пагірєв Іван Іванович**) (1869-після 1925), скульптора. Походив із селян. У 1890 його усиновив італійський художник Джованні (Іван Іванович) Андреолетті, який

працював у Росії. У 1894 юнак закінчив Одеську рисувальну школу, а у 1900 – скульптурне відділення Академії мистецтв, де навчався у В. Беклемішева. У 1900 отримав звання класного художника та закордонне пенсіонерство за роботу „Вдалий улов". У 1901 здійснив поїздку в Італію. З 1908 викладав у Рисувальній школі Товариства заохочення мистецтв у Петербурзі. Найвідоміший твір – надгробок М. О. Римського-Корсакова на Новодівичому кладовищі Олександро-Невської лаври, виконаний з мармуру за ескізом М. К. Реріха у 1912 (нині - у Некрополі майстрів мистецтв Росії); автор пам'ятника засновнику Харківського університету В. Н. Каразіну та ін. У квітні 1917 став членом-засновником Спілки художників-скульпторів. Після 1917 жив у Франції, де одружився з художницею Є. Іллінською.

3 – 100 років від дня народження (м.Катеринослав) **Емми Володимирівни Цесарської**(1909-1990), кіноактриси. ***Дитячі роки провела у нашому місті, навчалася у Зінов'євській школі № 6.*** У 1928 закінчила кіношколу Б. В. Чайковського. Перша роль в кіно – Василиса у фільмі „Баби рязанські" (1927). Краща роль актриси – образ Аксинії у першій екранізації роману „Тихий Дон" М. Шолохова. Загалом знялася у понад 20 фільмах. З 1944 по 1963 працювала у Театрі-студії кіноактора. Заслужена артистка РРФСР (1935).

6 – 210 років від дня народження **Олександра Сергійовича Пушкіна** (1799-1837), генія російської літератури. У 1821 та особливо у період південного заслання до Одеси (1824) шлях поета неодноразово пролягав через наш край. ***Посланий на „боротьбу із сараною", він зупинявся в Єлисаветграді на кінно-поштовій станції. Своє 25-річчя відзначив у маєтку єлисаветградського предводителя дворянства Л. Добровольського (село Сасівка Компаніївського району), був у родовому маєтку М. М. Раєвського – Бовтищі (Олександрівський район), гостював у маєтку Шпакове (Новомиргородський район) у поета і перекладача М. І. Гнєдича та інших населених пунктах Єлисаветградщини. Деякий час у Єлисаветграді мешкала коханка Пушкіна Анна Керн. Близько 10 років у місті жила донька поета Наталія – дружина полковника М. Дубельта, тут у неї народилося троє дітей. У 1899 з нагоди сторіччя від дня народження у Єлисаветграді збудована „пушкінська школа" (нині загальноосвітня школа № 7 ім. О. С. Пушкіна), а з нагоди 150-річчя його ім'я присвоєно Кіровоградському педагогічному інституту (1949-1994), нині Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В. К. Винниченка.***

6 – 50 років від дня народження (Ленінградська область) **Михайла Михайлова,** спортсмена, футболіста (воротар). ***Футболом захопився у Кіровограді, навчався в ДЮСШ під керівництвом В. Третякова. Грав за кіровоградську „Зірку" у 1978, провів 20 матчів.*** Був запрошений до дніпропетровського „Дніпра" (1979), з 1980 у київському „Динамо". Виступав також за бакинський „Нефтчі", донецький „Шахтар" та грецький клуб вищої ліги „Аполлон". Зіграв у чемпіонатах СРСР 152

матчі, дворазовий чемпіон СРСР (1981, 1985), володар Кубка Кубків Європейських країн, Кубка СРСР. Заслужений майстер спорту СРСР.

8 – 185 років від дня народження (м. Санкт-Петербург) **Петра Володимировича Жуковського**(1824-1896), військового, державного і громадського діяча, письменника. Після закінчення Першого кадетського корпусу ***служив у Олександрійському гусарському полку, з яким брав участь в угорській та кримській кампаніях, обороні Севастополя.*** З 1861 – у відставці. Ініціатор створення в Росії товариства опіки над тваринами (1867), його незмінний голова до кінця життя. Влаштував лікарню для тварин, домігся заборони півнячих боїв, видавав книги й брошури на захист тварин. Був гласним Санкт-Петербурзької думи, очолював лікарняну та санітарні міські комісії, опікун 18 початкових шкіл. У 1886 видав збірник віршів під назвою "Мои досуги". Камергер Його Величності.

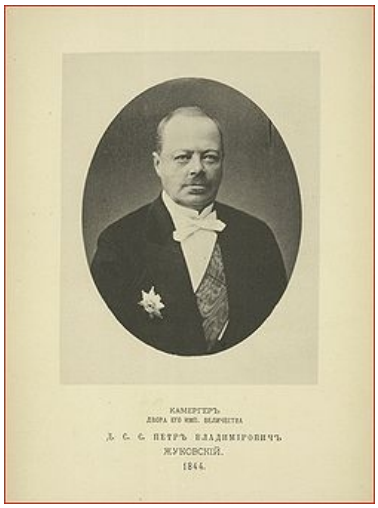

10 – 110 років від дня народження (с. ***Червоне Олександрійського повіту***) **Леоніда Антоновича Усачова**(1899-1965), композитора і диригента. Диригуванню, співу та композиції навчався 1919-1923 у Харкові. ***У 1920-1922 працював співаком у трупі Биковського в Олександрії. У 1921 художник Б. В. Йогансон створив його портрет (зберігається у Дніпропетровському художньому музеї). У 1923-1928 викладав музику та керував хором Олександрійського педагогічного технікуму.*** У 1928-1948 − головний диригент капел у Запоріжжі. Заснував Державну хорову капелу „Дніпрельстан” (1928). Автор опери-балету „Муха-цокотуха” (1945) та інших творів(романсів та пісень, вальсів, поем, од, ораторій), музики до спектаклів Запорізького театру ім. М. Щорса.

12 – 50 років від дня народження ***(м. Олександрія)*** **Віктора Левади,** бізнесмена. У 1982 закінчив Одеський інститут інженерів морського флоту, працював у Естонському пароплавстві. У 1991 заснував фірму «Левадія», основним напрямом діяльності якої був продаж металу і яка з роками стала однією з провідних у Прибалтиці; має філіали в Литві, Латвії, Фінляндії та Росії. Левада – один з найбагатших громадян Естонії. З 1998 по 2008 – засновник і президент футбольного клубу „Левадія”, який під його керівництвом став одним з найсильніших клубів Балтійських країн: 5-разовий чемпіон Естонії, 5-разовий володар кубка країни.

15 – 115 років від дня народження **Миколи Григоровича Чеботарьова**(1894-1947), математика. ***Навчався у Єлисаветградській гімназі (1904-1907),*** закінчив Київський університет (1916). З 1927 – професор Казанського університету, доктор фізико-математичних наук, засновник Казанської алгебраїчної школи. Член-кореспондент АН СРСР (з 1929), лауреат Державної премії СРСР (1947). Президією АН СРСР засновано премію імені М. Г. Чеботарьова, його іменем названо науково-дослідний інститут математики і механіки при Казанському державному університеті, присвячено експозицію музею історії закладу.

19 – 85 років від дня народження **Василя Володимировича Бикова** (1924-2003),

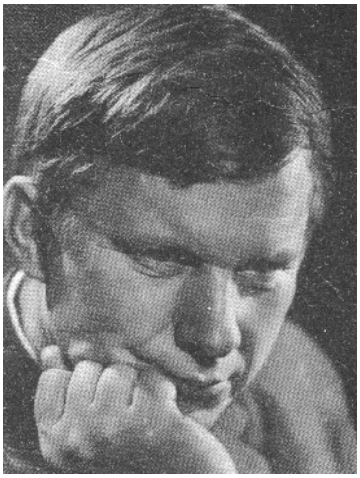

білоруського письменника. Автор повістей „Журавлиний крик” (1960), „Третя ракета” (1962), „Альпійська балада” (1964), „Сотников” (1970), „Обеліск” (1971), „Дожити до світанку” (1972), „Вовча зграя” (1974), „Його батальйон” (1975), „Знак біди”, „Кар’єр” та ін. Повісті „Круглянський міст” та „Мертвим не болить” за радянських часів були заборонені. ***У боях під Кіровоградом(зима 1944) був важко поранений, отримав контузію, вважався загиблим. Тривалий час його ім’я було викарбуване на обеліску Слави с. Велика Северинка Кіровоградського району. Письменник відвідував місце своєї „смерті” та „воскресіння”, листувався з педагогічним колективом Великосеверинівської школи.*** Лауреат Державної премії СРСР (1974). Останні роки життя провів в еміграції (Фінляндія, Німеччина, Чехія).

19 – 80 років від дня народження (с. ***Дмитрівка Знам’янського району***) **Володимира Ілліча Тимохіна,**

оперного та концертно-камерного співака (тенор). У 1951-1955 навчався у Московській та Ленінградській консерваторіях, закінчив Київську консерваторію (1975). У 1956-1980 був солістом Київського театру опери та балету, потім − Укрконцерту (до 1988). Лауреат Всесоюзного і VI Всесвітнього фестивалю молоді і студентів у Москві (1957, золота та срібна медалі), Міжнародного конкурсу вокалістів у Тулузі (1958, друга премія). З 1976 – викладач Київської консерваторії (професор з 1991). Народний артист України (1965).

20 – 55 років від дня народження (м. ***Новомиргород***) **Володимира Васильовича Голінка**,

військового діяча, педагога. У 1977 закінчив Вище прикордонне військово-політичне училище, у 1986 – Військову академію ім. М. В. Фрунзе. З 1977 по 1990 служив у Закавказькому та Середньоазіатському прикордонних округах. Учасник бойових дій у Демократичній Республіці Афганістан. З 1993 у збройних Силах України. У 1995-1998 – начальник кафедри оперативного мистецтва і родів військ Академії Прикодонних військ ім. Б. Хмельницького. Кандидат військових наук. З 2000 − ректор Національної академії Прикордонних військ України ім. Б. Хмельницького.

22 – 85 років від дня народження (Калінінська область) **Володимира Івановича Суворова**(1925-***2004 у Кіровограді***), військового діяча. Розвідник, на його рахунку 17 „язиків". ***Після ВВВ жив і працював у Кіровограді.*** Повний кавалер ордена Слави.

22 – 80 років від дня народження (м. ***Помічна Добровеличківського району***) **Веніаміна Гнатовича Маслова,** лікаря. У 1947 вступив до Одеського медичного інституту, продовжив навчання на військово-медичному факультеті Харківського медичного інституту. Служив військовим хірургом у Заполяр'ї, був головним хірургом Міністерства оборони СРСР. Академік АМН Росії, доктор медичних наук, генерал-майор медичної служби. З 1981 – начальник кафедри хірургічних захворювань військово-медичного факультету Саратовського медичного інституту.

23(6.07) – 105 років від дня народження **Павла Олексійовича Ротмістрова** (1904-1982), військового діяча. Під час ВВВ командував танковою бригадою, корпусом, 5-ю гвардійською танковою армією***. Брав участь у визволенні Кіровоградщини.*** З 1958 – начальник Академії бронетанкових військ. Доктор військових наук (1956), професор (1958). Головний маршал бронетанкових військ (1962). Герой Радянського Союзу (1965). Автор праці „Танки на війні" (1975). ***Почесний громадянинм м. Кіровограда (1973).***

23 – 90 років від дня народження (м. ***Єлисаветград***) **Івана Васильовича Терентьєва** (1919-1991), актора. ***У 1937 закінчив середню школу у рідному місті***. З 1938 по 1940 навчався в Одеському педагогічному інституті. ***З 1945 – актор Кіровоградського обласного російського театру ім. С. М. Кірова. З 1959 по 1961 працював у російському драматичному театрі м. Жданова, куди був переведений з Кіровограда театр ім. С. М. Кірова. У 1961-1991 – актор Кіровоградського обласного українського музично-драматичного театру ім. М. Л. Кропивницького.*** Заслужений артист УРСР (1982).

24 – 90 років від дня народження ***(с. Підгайці Кіровоградського району)*** **Федора Івановича Говорова** (1919-1943), військового діяча. ***Після закінчення школи ФЗН працював на кіровоградському заводі „Червона Зірка".*** У 1942 навчався в Ростовському артилерійському училищі. У битві за Дніпро на території Гомельської області його взвод знищив „фердинанд", артилерійську та три мінометні батареї. Герой Радянського Союзу (1944, посмертно). Похований у Чернігові.

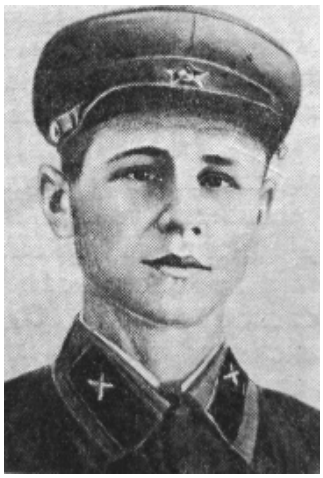

27 – 50 років від дня народження (смт ***Олександрівка***) **В'ячеслава Павловича Пилипенка,** правознавця. У 1981 закінчив юридичний факультет Одеського університету ім. І. І. Мечникова. ***З 1984 по 1985 працював слідчим прокуратури Ульяновського району. У 1985-1988 – прокурор слідчого відділу прокуратури Кіровоградської області. З 1992 по 1996 – прокурор м. Кіровограда.*** З 1997 – головний контролер, директор департаменту правового забезпечення діяльності Рахункової палати Верховної Ради України; головний контролер-директор департаменту контролю за дотриманням законодавства з питань бюджету. Заслужений юрист України (2006).

28 – 65 років від дня народження (м. ***Мала Виска***) **Станіслава Федоровича Кавуна**, військового діяча. Навчався в Одеському морехідному училищі (1961-1963). Після служби в Радянській Армії закінчив Саратовське військове училище, потім військову академію в Москві. З 1999 – заступник Головнокомандувача внутрішіх військ Російської Федерації, генерал-лейтенант. Після виходу у відставку працює у газонафтовому об'єднанні „НОВАТЕК", живе у Москві.

28 – 55 років від дня народження (с. Заліське Тальнівського району Черкаської обл.) **Олексія Дмитровича Брайченка,** історика і педагога. З відзнакою закінчив історичний факультет Київського університету ім. Т. Г. Шевченка. ***З 1981 по 2002 працював у КДПІ ім. О. С. Пушкіна (з 1997 − КДПУ ім. В. К. Винниченка): декан історичного факультету (1994), проректор з наукової (1996) та навчально-виховної (з 1998) роботи.*** Кандидат історичних наук (1989), доцент (1993). ***Керівник Кіровоградського регіонального наукового центру дослідження історії Центральної України Інституту історії України НАН України.*** Упорядник та один з авторів наукового збірника „Центральна Україна за доби класичного середньовіччя: студії з історії XIV ст." (2003) та інших наукових праць (загальним числом понад 80). Заслужений працівник народної освіти України (1997). З 2002 − заступник директора Інституту підвищення кваліфікації керівних кадрів Національної академії державного управління при Президентові України.

28 – 25 років від дня народження (м. ***Кіровоград***) **Андрія П'ятова**, спортсмена, футболіста (голкіпер). ***Починав грати у футбол у рідному місті.*** У 1998 був запрошений у спортінтернат № 1 до футбольної школи „Молодь" (м. Полтава). Після закінчення інтернату почав грати за клуб вищої ліги „Ворскла" (Полтава). Гравець молодіжної збірної України, за яку зіграв 16 матчів. Срібний призер чемпіонату Європи серед молодіжних команд, що проходив 2006 у Португалії. Потрапив до списку 23-х гравців, яких тренер національної збірної О. В. Блохін взяв на чемпіонат світу в Німеччину (2006). Зріст – 190 см, вага – 78 кг. З 2007 − гравець донецького „Шахтаря" та національної збірної України. Майстер спорту міжнародного класу.

29 – 55 років від дня народження (м. ***Гайворон***) **Ігоря Яковича Крутого**, композитора і продюсера шоу-бізнесу. ***Навчався у Гайворонській СШ № 5(„школі Рєзніка"). Закінчив з відзнакою у 1974 теоретичне відділення Кіровоградського музичного училища (клас композиції К. О. Шутенка). Викладав курс баяна у Гайвороні та с. Бандурове.*** Згодом навчався на диригентському факультеті Миколаївського музично-педагогічного інституту та композиторському факультеті Саратовської консерваторії ім. Л. В. Собінова (з 1986). Працював у ВІА „Поющие юнги" і „Голубые гитары". Автор багатьох пісень-шлягерів, створених у співдружності з поетесою Р. Казаковою та співаком О. Сєровим. Лауреат щорічних фестивалів „Пісня року". У 1989 створив продюсерський центр АРС – одну з найпотужніших концертних організацій Росії. Народний артист Росії. У 1998 на Площі Зірок у Москві закладена його іменна Зірка. Автор музики до трьох художніх фільмів, мюзиклу „Снігова Королева" (2003). У 2000 випустив альбом своєї інструментальної музики „...Без слов". ***У жовтні 1999 під час перебування на Кіровоградщині І. Крутой обраний почесним доктором КДПУ ім. В. К. Винниченка.***

30 – 75 років від дня народження **Алевтини Василівни Шеховцової** (1934-1990)**,** педагога. Закінчила Ленінградський педагогічний інститут ім. О. І. Герцена (1962) та Ленінградський інститут живопису, скульптури та архітектури ім. І. Ю. Рєпіна (1975). ***З 1969 по 1990 викладала російську мову та літературу у СШ № 13 м. Кіровограда. 12 років керувала міським літературним клубом „Райдуга"***. Впродовж життя плідно працювала над проблемою „Взаємозв'язок видів мистецтва у процесі викладання літератури" Заслужений учитель УРСР (1983). Мала послідовників у багатьох регіонах України. ***Вихованці та учителі порушували клопотання про присвоєння СШ № 13 її імені. Вони – автори унікальної рукописної книги спогадів та роздумів про легендарну вчительку „Для неї, про неї...".***

1.06.1894 (115 років тому) – Відкрито **Єлисаветградське відділення Державного банку Росії**. Уже наступного року воно мало в обігу до 20 мільйонів рублів.

Початок червня 1919 (90 років тому) – Антирадянський заколот, який охопив значну територію **Єлисаветградського й Олександрійського** повітів, підняв **Нестор Махно**.

6.06.1964 (45 років тому) – **Ансамблю „Ятрань"**присвоєно звання заслуженого самодіяльного ансамблю танцю УРСР.

7.06.1904 (105 років тому) – Засновано сільські кредитні товариства **Єлисаветградського повіту**. Видавали кредити заможним селянським господарствам.

7.06.1954 (55 років тому) – День народження м. **Світловодська**. Того дня бригада мулярів Ф. Ульянова заклала перші камені у фундаменти житлових будинків.

13.06.1784 (225 років тому) – Перша згадка про **міську поліцію Єлисаветграда**. Тоді вона називалася „управой благочиния".

17.06.1814 (195 років тому) – В память про позбавлення **Єлисаветграда** від чуми у місті засновано лікарню для бідних на 10 чоловік.

18.06.1754 (255 років тому) – **Закладено фортецю Св. Єлисавети, День народження м. Єлисаветграда.**
29.06.1754 (255 років тому) − У **фортеці Св. Єлисавети відбувся перший ярмарок**, на який приїхали купці з Росії, Польщі, Молдавії, Криму і Туреччини.
Червень 1924 (85 років тому) – В Єлисаветграді створюється окружна рада фізичної культури і спорту „Спартак”.
Червень 1944 (65 років тому) – Після повернення з евакуації почав працювати в **Кіровограді український музично-драматичний театр імені М. Л. Кропивницького.**
Червень 1949 (60 років тому) – Утворено **Кіровоградське обласне управління лісового господарства**.

155 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

ЙОСИП ШЕВЧЕНКО: НЕБІЖ КОБЗАРЯ

Доля розпорядилася так, що Тарасові Шевченку не судилося створити сім'ю, до чого він особливо прагнув після заслання. У ті часи, влітку 1859 року, він нарешті відвідав Україну − приїхав у рідні місця, побував у родичів. Особливо прихилився Тарас Григорович до родини свого троюрідного брата і свояка Варфоломія Григоровича Шевченка, у якого було шестеро дітей: Каленик, Пріся, Андрій, Ганнуся, Йосип та Софія. Нас зацікавила доля Йосипа Варфоломійовича, бо Єлисаветград у його біографії посідає винятково важливе місце.

На жаль, вкотре доводиться констатувати, що єлисаветградські сторінки життя і творчості визначних діячів вітчизняної історії та культури столичним дослідникам або невідомі зовсім, або недостатньо. Інакше б вони, приміром, не стверджували, що зображень Й.В.Шевченка в Україні не збереглося. Та про це трохи згодом. Народився Йосип у 1854 (або 1855) році в селі Кирилівці. Хлопчику йшов п'ятий рік, коли він вперше побачив Тараса Григоровича. Йосип уже вмів читати, і дядько часто брав його з собою на етюди, а згодом не раз згадував у листах до Варфоломія.

Дивовижно, але факт! Після закінчення реального училища Йосип вступає до Єлисаветградського юнкерського кавалерійського училища − одного з елітарних закладів Російської імперії. Напевне, протекцію йому склав Микола Дементійович Новицький (1933-1906), який у молодості захоплювався народництвом, дружив з М.Чернишевським і М.Добролюбовим. Після закінчення Академії Генерального Штабу Новицький з 1859 року працював викладачем ЄКУ. Перебуваючи в нашому місті, брав безпосередню участь у визволенні з кріпацтва родичів Тараса Григоровича, листувався з ним, опісля написав спогади про свої зустрічі з Кобзарем. Згодом М.Д.Новицький дослужився до генерала кавалерії, члена Військової Ради Росії.

У Єлисаветграді часів навчання Йосипа Шевченка уже існував літературно-мистецький гурток місцевої молоді, який збирався у будинку Тобілевичів на вулиці Знаменській. Звісно ж, Йосип Варфоломійович став завсідником зібрань цього гуртка. Юнаки займалися перекладами творів Гоголя українською мовою, ставили різні вистави, читали й обговорювали власні вірші та оповідання і, звичайно ж, співали українські народні пісні.

Йосип Шевченко вирізнявся гарним голосом. Він закохався у сестру Тобілевичів Марію (майбутню актрису й співачку Садовську-Барілотті), навіть сватався до неї, але отримав відмову. Його поетичний доробок сподобався друзям, і вони вирішили видати збірку віршів небожа Кобзаря. Але де взяти кошти? За цю складну справу взявся викладач ЄКУ Микола Федорович Федоровський (1838-1918), роль якого в історії нашого міста важко переоцінити (мемуаристи називають його "першим українським діячем м. Єлисавета)”. Це з його ініціативи

1867 року в місті було відкрито перше в Російській імперії безплатне ремісничо-грамотне училище, а у 1873-у засновано благодійне Товариство поширення грамотності й ремесел − також одне з перших в Україні. Саме воно й погодилося виділити певну суму на видання збірки поезій Й.В.Шевченка, трохи грошей дав сину батько.

І от 1875 року в Єлисаветграді побачила світ перша в історії міста україномовна книга під невибагливою назвою "Дещо з перекладів і самостійних творів І.Гриненка. Випуск І". Такий псевдонім обрав Йосип Шевченко, аби не дратувати військове відомство. Книга коштувала 30 копійок, мала тираж 1200 примірників. У збірці вміщено 21 вірш Йосипа Варфоломійовича, 9 його перекладів творів О.Пушкіна, О.Полєжаєва, О.Плещеєва, Г.Гейне, П.-Ж.Беранже, Р.Бернса та "рекламу" Єлисаветградського благодійного товариства (витримки із звітів тощо). Присвячувалася книга Варфоломію Григоровичу Шевченку. „Самостійні твори" Йосипа Шевченка − це здебільшого переспіви геніальних поезій Кобзаря. Ось, приміром, початок вірша "Вечір":

Вечір. Тихо вітер віє,
Під горою село мріє,
Обідрані хати.
Іду, людей зустрічаю,
Дивуючись, розглядаю:
На свитинах лати,
Лиця втомлені, понурі,
Запрацьовані та хмурі
І потом политі...

Дослідниця життєпису небожа кобзаря К.І.Колесникова стверджує: "У 1874 році Йосип Варфоломійович закінчив юнкерське училище і в офіцерському чині йде на військову службу. Вищезгадана збірка завдяки турботам друзів вийшла вже після його від'їзду з Єлисаветграда". Насправді все було не так.

Того ж таки 1875 року в Єлисаветграді відбулася ще одна знаменна подія: перша постановка "Вечорниць" П.І.Ніщинського місцевим аматорським гуртком на сцені Громадського зібрання. Тріумф вистави, очевидно, й надихнув її організаторів на створення у 1882 році першої української професійної трупи. Збереглося групове фото 33 акторів-аматорів, учасників знаменитої постановки. Тут і сам П.І.Ніщинський з дружиною та дочкою, М.Л.Кропивницький, І.К.Тобілевич, М.Ф.Федоровський та ще ... 10 юнкерів. І серед них − Йосип Варфоломійович Шевченко!

Отже, твердження, що в Україні не збереглося жодного його зображення, не відповідає дійсності. Йосип взагалі був дуже обдарованою людиною. Крім поезії, він серйозно захоплювався музикою і навіть збирався вступати до консерваторії по класу композиції. Не судилося. Подальше життя небожа Кобзаря склалося трагічно. У 1877 році він потрапляє до Болгарії, бере участь у російсько-турецькій війні на Балканах. У грудні 1878 року Йосипа Варфоломійовича було поранено в руку в боях біля легендарної Шипки. Після одужання Йосип повертається до регулярної армії, до 1879 року командує одним з підрозділів російської армії, організовує загони болгарської міліції для захисту краю від нападів ворогів. Тоді на знак дружби, пишуть біографи Й.Шевченка, він подарував своєму секретареві-перекладачу Георгію Чолокову власний портрет, який тепер експонується в окружному музеї болгарського міста Благоєвграда. На батьківщину у 1879 році повернувся тяжко хворим, потім його розбив параліч.

Лише через десять років здоров'я на якийсь час повернулося до Йосипа Варфоломійовича. Він листується з братами Тобілевичами (Микола Садовський, до речі, теж

брав участь у визволенні Болгарії від турецького іга), М.Кропивницьким та іншими діячами української культури, мріє стати учителем.

Літературознавці вважають, що саме Йосип записав та відредагував "Спомин" свого батька Варфоломія Шевченка − цінне шевченкознавче джерело. Та невблаганна хвороба після короткого полегшення відібрала у нього життя. Трапилося це десь на початку 90-х років XIX ст.

Липень

3 – 100 років від дня народження ***(Хутір Надія)*** **Назара Юрійовича Тобілевича**(1909-2001 у Києві, ***похований на Хуторі Надія***), інженера-технолога. Внучатий племінник ***І. К. Карпенка-Карого. Навчався у Єлисаветградській чоловічій гімназії.*** Закінчив Київський технологічний інститут харчової промисловості, викладав у ньому. Доктор технічних наук, професор. ***Разом з братом Андрієм у повоєнні роки домігся відкриття музею-заповідника Хутір Надія.***

3 – 80 років від дня народження (Кемеровська обл.) **Анатолія Михайловича Тузовського** (1929-1990 у **Світловодську**)**,** інженера-металурга. Закінчив Уральський політехнічний інститут. Працював на Запорізькому титано-магнієвому комбінаті**.** ***З 1961 – перший директор Світловодського заводу чистих металів.*** Доктор технічних наук. Лауреат Державної премії СРСР. Автор книги „Творці чистих металів” (1983). ***Почесний громадянин м. Світловодська (1997).***

5 – 60 років від дня народження (м. ***Кіровоград***) **Георгія Віталійовича Кузнецова**,

ученого, інженера-електрика. Доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри „Електроніка і обчислювальна техніка” Дніпропетровської гірничої академії. Директор Міжгалузевого інституту неперервної освіти. Науковий керівник Придніпровського науково-технічного центру захисту інформації (з 1998). Академік Української академії інформатики. Заслужений працівник народної освіти України.

7 – 85 років від дня народження ***(с. Лаврівка Долинського району)*** **Івана Марковича Шевченка,** військового діяча. Під час тимчасової окупації області брав участь у русі опору. Воював у складі 9-ї повітряно-десантної дивізії, з якою пройшов з боями від Кіровоградщини до Одеру. Особливо відзначився при визволенні Польщі. В районі міста Баранув протягом двох діб утримував зі своїм відділенням залізничну станцію: знищив ворожий десант, кілька танків і бронетранспортерів. Герой Радянського Союзу (1945). Після війни жив і працював у Кривому Розі.

9 – 60 років від дня народження ***(смт Новгородка)*** **Василя Андрійовича Кушніра**, математика, педагога. ***Випускник Новгородківської СШ № 1 (1967). Закінчив фізико-математичний факультет КДПІ ім. О. С. Пушкіна, працював учителем Митрофанівської СШ Новгородківського району.*** У 1979 закінчив факультет прикладної математики й механіки Воронезького університету. ***З 1976 працює в КДПІ ім. О. С. Пушкіна (КДПУ ім. В. К. Винниченка).*** Кандидат фізико-математичних наук (1987). Доктор педагогічних наук (2003), професор кафедри математики КДПУ ім. В. К. Винниченка. Має понад 100 друкованих праць.

10 – 70 років від дня народження (с. Чаплі Придніпровського району Дніпропетровської області) **Аліма Івановича Ситника,** режисера. Закінчив Київський інститут театрального мистецтва (1966). ***У Кіровоградському обласному українському музично-драматичному театрі працював у 1966-1970.*** З 1970 – у Черкаському обласному українському музично-драматичному театрі, художній керівник (з 1994). Народний артист України (2002).

11 – 70 років від дня народження (с. Ярешки Андрушівського району на Житомирщині) **Бориса Андрійовича Нечерди** (1939-1998)**,** поета. ***Дитинство минуло в м. Олександрії. Закінчив Олександрійську СШ № 10, перші вірші опубліковані у районній газеті. Відвідував літературний гурток при редакції газети, яким керував Сергій Гончаров***. Закінчив Одеський інститут інженерів морського флоту. Працював журналістом, був відповідальним секретарем Одеської організації Спілки письменників України. Автор більше 10 книг поезій. Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка (2000) за збірку поезій „Остання книга” (посмертно).

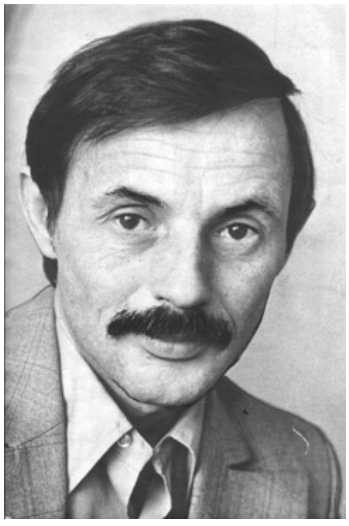

12(25) – 110 років від дня народження (м. ***Новогеоргіївськ, Світловодськ***) **Петра Івановича Кодьєва**(1899-1968), живописця. У 1932 закінчив Київський художній інститут. Працював у галузі історичного жанру, пейзажу та натюрморту. У 1938-1962 очолював Київські науково-дослідні реставраційні майстерні Міністерства культури УРСР. Твори зберігаються у художніх музеях Києва, Дніпропетровська, Сум, Горлівки та ***Кіровограда. Писав вірші та спогади (рукописи зберігаються в Кіровоградському обласному художньому музеї).***

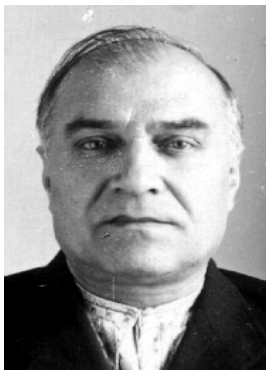

14 – 115 років від дня народження (с. ***Липівка Олександрівського району, за іншими даними с. Любомирка)*** **Георгія Олександровича Поляновського**(1894-1983), музиканта, музикознавця. ***Випускник Єлисаветградської гімназії (1913), удостоєний срібної медалі.*** Закінчив юридичний факультет Московського університету, отримав також музичну освіту. У 1922 в Москві організовує центральний робітничий хор швейників, з яким у 1924 виступає на похороні Леніна. Редактор перших музичних радіопередач, музичний критик газети „Правда". За 60 років лекційно-просвітницької роботи прочитав понад 10 тисяч лекцій музичної тематики. Заслужений діяч мистецтв Російської Федерації (1972). Автор більше 40 книг і брошур, написав мемуари „70 лет в мире музыки".

14 – 40 років від дня народження (м. Усть-Каменогорськ у Казахстані) **Артема Віталійовича Ципіна**, актора. ***Дитинство і юність пройшли в Кіровограді, навчався в СШ №7. Син В. С. Ципіна.*** У 1995 закінчив Санкт-Петербургський державний театральний інститут. У 1993-1996 – актор Малого драматичного театру – Театру Європи. З 1998 – актор театру Сатири на Васильєвському. Заслужений артист Росії. Театральні критики відзначають: „Артем Цыпин - актер глубоко интеллектуальный, необычайно точно проникающий в суть роли и, одновременно, внутренне пластичный, способный работать на острой грани характерности и тонкой философичности. Эти природные качества великолепно отшлифованы школой Льва Додина. Сейчас он занимает одно из лидирующих мест в труппе, играя центральные роли в спектаклях "Женитьба Фигаро", "Будьте здоровы!", "Мое загляденье". Артист способен на серьезный ввод в самой экстренной ситуации. Именно таким образом он сыграл Иванова в "Тане-Тане", и спектакль только выиграл от его участия. Обаятельный, остроумный человек, Артем Цыпин - постоянный автор и участник театральных капустников. Кроме того, обладая несомненным поэтическим даром, он является и автором текста песен для некоторых детских и взрослых спектаклей".

18 – 45 років від дня народження (с. ***Диківка Знам'янського району***) **Валерія Вікторовича Радула**, педагога. ***Закінчив фізико-математичний факультет Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. О. С. Пушкіна*** **(1989).** Доктор педагогічних наук (1998), завідуючий кафедрою педагогіки (з 1999). Професор (2001). Автор монографій: „Фактори соціальної зрілості студентів педвузів" (1994), „Діагностика особистості майбутнього вчителя" (1995), „Соціальна зрілість молодого вчителя"(1997) та ін. ***Ректор Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (2003-2005).***

19 – 60 років від дня народження (с. ***Митрофанівка Новгородківського району***) **Петра Івановича Сидоренка,** лікаря. У 1973 з відзнакою закінчив Дніпропетровський медичний інститут за спеціальністю „Санітарія". Кандидат медичних наук (1981). ***З 1997 – директор Кіровоградського базового медичного коледжу ім. Є. Й. Мухіна.*** Підручник „Медицина катастроф" визнаний видавництвом „Здоров'я" кращою книгою 2000 року. Заслужений лікар України. Лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В. М. Ястребова (2008).

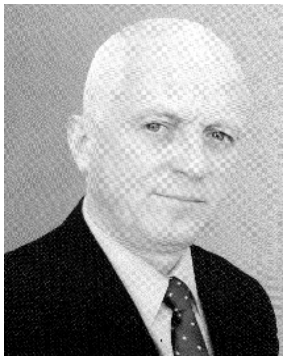

20 – 175 років від дня народження (с. Каменське Дніпропетровської області) **Іллі Петровича Деркачова (Деркача)** (1834-1916)**,** педагога, методиста початкової школи, дитячого письменника. Навчався в Харківському (1855) і Московському (1856-1859) університетах. ***Викладав російську словесність у Єлисаветградському земському реальному училищі в 70-ті роки***. Послідовник К. Д. Ушинського. Автор десятків книжок для дітей, декількох підручників для українських шкіл, у тому числі букваря "Українська граматика" (1861), яку безплатно розповсюджував у школах України. Один з організаторів перших з'їздів народних учителів у Росії.

20 – 60 років від дня народження **Світлани Малишевої,** художниці.

Автопортрет. 1989. Картон, олія. 50×40.
Self-portrait. 1989. Oil on cardboard. 19¾×15¾".

Закінчила художню студію Кіровоградського обласного Будинку народної творчості. Яскравий преставник „наївного мистецтва". Улюблені жанри – портрет і пейзаж. Протягом 2000-2006 влаштовано 15 персональних виставок. Картини зберігаються у приватних збірках України та за кордоном.

23(4.08) – 155 років від дня народження (с. Заньки Ніжинського району Чернігівської області)

Марії Костянтинівни Заньковецької (справжнє прізвище **Адасовська**) (1854-1934), геніальної актриси й театральної діячки. ***27 жовтня 1882 дебютувала на професійній сцені в ролі Наталки („Наталка-Полтавка" Котляревського) в Єлисаветграді. Саме у нашому місті стала Заньковецькою. Коли постало питання, як її подати на афіші, Марія Костянтинівна обрала це сценічне ім'я.*** На 1-му Всеросійському з'їзді сценічних діячів у Москві (1897) вимагала припинити утиски українського театру. Після 1917 працювала у керованому П. Саксаганським Народному театрі у Києві (до 1922). Її мистецтво високо оцінили П. Чайковський, Л. Толстой, А. Чехов, В. Стасов, І. Рєпін, К. Станіславський, М. Єрмолова, М. Нестеров та ін. Першою в Україні удостоєна звання народної артистки Республіки (1923).

23 – 55 років від дня народження (с. ***Ганно-Требинівка Устинівського району***) **Станіслава Олексійовича Довгого,** фізика. Син поета **О. П. Довгого.** У 1976 закінчив механіко-математичний факультет Київського університету. Доктор фізико-математичних наук (1996), професор (1997), член-кореспондент НАН України (1997). Заслужений діяч науки і техніки України. Директор Українського інституту дослідження навколишнього середовища та ресурсів (1997), міністр у справах науки і технологій (1998). Директор Інституту телекомунікацій та глобального інформаційного простору НАН України. Президент Малої Академії наук України. На його честь („Довгий") названа Мала планета №12189.

28 – 65 років від дня народження (м. ***Кіровоград***) **Тамари Болеславівни Буяльської,** педагога і культуролога. Дочка відомого літературознавця **Б. А. Буяльського.** Закінчила Вінницький педагогічний інститут (1966). У 1990-1998 – завідуюча кафедрами історії та теорії культури, культурології, мистецтва та дизайну Вінницького технічного університету, з 1992 – проректор. З 1999 – директор Інституту гуманітарних досліджень. Наукові праці (понад 40) стосуються гуманізації технічної освіти. Заслужений працівник освіти України (1996), професор (1999).

29 – 50 років від дня народження (м. ***Кіровоград)*** **Валентини Миколаївни Сіденко**, природознавця, еколога. Закінчила геолого-географічний факультет Одеського університету ім. І. І. Мечникова. ***З 1984 працювала у відділі природи обласного краєзнавчого музею. З 1995 – викладач природничо-географічного факультету КДПУ ім. В. К. Винниченка.*** Кандидат біологічних наук (2003). ***За її участю складено Каталог природної флори краю, списки рідкісних та „червонокнижних" видів рослин і тварин. Написала низку розділів книги „Заповідні куточки Кіровоградської області" (1999). Лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В. М. Ястребова (2000).***

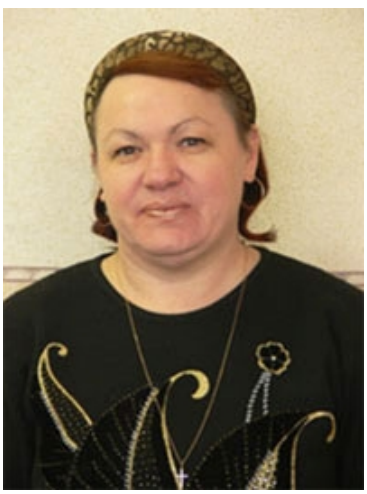

30 – 120 років від дня народження (на Полтавщині) **Олександра Яковича Шульгина** (1889-1960)**,** історика і державного діяча. Син історика **Я. М. Шульгина**. ***Раннє дитинство (1893-1899) пройшло в Єлисаветграді.*** Закінчив Петербурзький університет, де навчався на юридичному (1908), фізико-математичному (1908-1910) та історико-філологічному факультетах (1910-1915). З липня 1917 до січня 1918 – в уряді Центральної Ради, перший міністр (генеральний секретар) міжнаціональних справ УНР. З 1920 – в еміграції. Брав найактивнішу участь у роботі Асамблеї Ліги Націй у Женеві (1920), представляючи у ній Україну до 1939. З 1926 по 1946 – міністр закордонних справ, а у 1939-1940 – голова уряду УНР в екзилі. Засновник і голова Українського академічного товариства в Парижі (1946-1960). Написав низку цінних політологічних праць з проблем генези нації та історії національно-визвольного руху: „Україна і червоний кошмар" (1927), „Україна проти Москви" (1935), „Без території" (1934), „Державність чи Гайдамаччина" (1934), „Політика" та ін. Останню присвятив світлій пам'яті брата Володимира Шульгина та його товаришів, які загинули під Крутами 29.01.1918. У спогадах, виданих 1969, дав таку характеристику нашому місту: **„Не завжди Єлисаветград був пусткою в українському відношенні, не був він таким... і за часів перебування там моїх батьків. А у 80-х роках це був своєрідний, хоч і конспірований, центр виховання українців. Був там таємний гурток, з якого вийшов і сам Євген Чикаленко. Вийшли звідти й брати Тобілевичі... Були й інші, що розсіялися по світу"**. 22.12.2000 у Києві, в День української дипломатії, міністр закордонних справ України А. Зленко відкрив меморіальну дошку першому главі зовнішньополітичного відомства УНР.

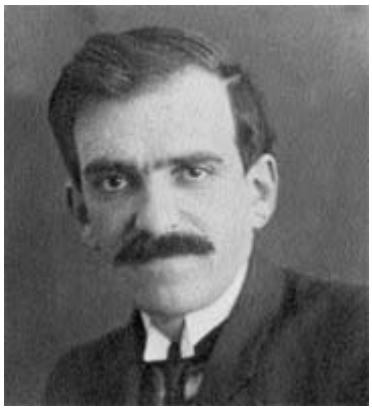

1.07.1874 (135 років тому) – **В Єлисаветграді** за клопотанням міського громадського управління, підтриманим Херсонським губернатором М. С. Абазою, відкрито **окружний суд**. З цієї нагоди у приміщенні Громадського Зібрання влаштовано святковий обід.

9.07.1919 (90 років тому) – **Єлисаветград** відвідав Всеукраїнський староста **Григорій Петровський.**

10.07.1874 (135 років тому) – День заснування **заводу Ельворті в Єлисаветграді.**

10.07.1829 (180 років тому) – Командуючий Кавказькою армією генерал **Георгій Емануель** спорядив першу російську експедицію на Ельбрус (5642м), під час якої черкес Кілар досяг його вершини. Поховано Емануеля – одного з героїв Вітчизняної війни 1812 року – в **Єлисаветграді**, склеп сплюндровано під час громадянської війни.

10.07.1974 (35 років тому) – Президія Верховної Ради СРСР нагородила орденом Жовтневої революції **кіровоградський завод „Червона Зірка"**.

16.07.1834 (175 років тому) – Найбільша **пожежа в Єлисаветград**і: згоріла майже половина міста, збитків завдано на 1 мільйон 364 тисячі 349 рублів асигнаціями.

16.07.1959 (50 років тому) – Ліквідовано Аджамський район, який увійшов до складу Кіровоградського району. Сільські ради ліквідованого Підвисоцького району включені до складу Голованівського та Новоархангельського районів.

20.07.1919 (90 роківв тому) – В Єлисаветграді відділом радянської пропаганди (музичною секцією позашкільного підвідділу відділу народної освіти) влаштовано 2 концерти-мітинги за участю Л. Балановської, Г. Нейгауза, К. Шимановського, В. Дешевова, А. Липянського та інших виконавців.

27.07.1919 (90 років тому) – У **с. Сентове (нині Родниківка) Олександрівського району** махновці, натхнені „батьком" **Нестором Івановичем**, підступно убивають отамана **Миколу Григор'єва.** Після цього радянська влада в Україні встановлювалась без особливих проблем.

1 ЛИПНЯ – 135 РОКІВ ТОМУ ВІДКРИТО ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКИЙ ОКРУЖНИЙ СУД

ПРАВОСУДДЯ АДРЕСУ НЕ ЗМІНЮЄ

З 1874 року і по сьогоднішній день (з невеликими перервами) у цьому будинку здійснюється правосуддя. Щоразу, проходячи повз нього, мимоволі згадуєш безсмертний вислів Гоголя: «Из окон высовывались неподкупные головы жрецов Фемиды». Навіть трохи дивно, що більшовицьке правосуддя успадкувало цю будівлю від царського без зайвих комплексів.

На жаль, точну дату спорудження та ім'я архітектора − автора проекту − поки що встановити не вдалося. За стильовими особливостями будівлю відносять до часів пізнього ампіру середини XIX століття. Нагадаємо, що ампір (фр. Емріге − імперія) − стиль в архітектурі початку XIX століття, яким завершився розвиток класицизму. Для нього характерні масивні монументальні форми, багатий декор, парадна помпезність і т. ін.

Головному фасаду будівлі притаманна симетрична композиція, акцентована портиком. Перший ярус портика прикрашений пілястрами, декоративними напівкруглими нішами з арковими завершеннями. На другому ярусі портика − спарені корінфські колони. Завершує портик еліптична арка.

До заснування у 1874 році окружного суду Єлисаветград підпорядковувався в судових справах Одесі. Тому день його відкриття був відзначений міським управлінням святковим обідом, на який було запрошено, крім юристів, представників інших закладів міста. Єлисаветградський окружний суд розглядав карні та цивільні справи як перша судова інстанція. До його складу входили: голова, товариш голови, прокурор, товариш прокурора, секретарі суду, слідчий у важливих справах та дільничні слідчі по Єлисаветградському та Олександрійському повітах.

До того, як стати «будинком правосуддя», це був особняк, який належав Кирилу Васильовичу Соколову-Бородкіну. Це − представник однієї з найвизначніших єлисаветградських родин. Років 20 тому в держархів Кіровоградської області приїздив кандидат історичних наук з Москви Анатолій Василенко, який на замовлення нащадків Соколових-Бородкіних (нині громадян Франції) збирав матеріали про історію родини. Говорив, що вони мріють відвідати місто, мають цікаві пропозиції щодо співробітництва. Проте щось не чути: напевне, передумали. Натомість сам Василенко у 1996 році опублікував документальну повість про історію роду Соколових-Бородкіних під назвою „Любовь моя, Россия", яка містить багато цікавих фактів з історії нашого краю.

Головою Єлисаветградського окружного суду у 80-і роки XIX ст. був Віктор Костянтинович Анастасьєв (1836-1897) – юрист і меломан. Уродженець Єлисаветграда, від матері успадкував схильність до мистецтв. Віктор Костянтинович вів у Єлисаветградському земському реальному училищі факультатив з правознавства для учнів старших класів. Виступив ініціатором влаштування в Єлисаветграді „исправительного приюта для преступных и порочных детей". Його донька Марія Анастасьєва – випускниця Єлисаветградської громадської гімназії (1880) – у 1884 вийшла заміж за композитора Ф. М. Блуменфельда.

Зустрічався Віктор Костянтинович з М. П. Мусоргським після його концерту в Єлисаветграді 1.08.1879; приятелював також з Римським-Корсаковим, Спендіаровим та іншими композиторами, які часто відвідували його будинок у с. Магарач при Нікітському ботанічному саду (Крим). Найближчим часом тут планується відкрити Музичний музей Криму.

Одним з найвизначніших юристів, які працювали у Єлисаветградському окружному суді, був Амвросій Іванович Єфимовський – потомственний дворянин, слідчий з особливо важливих справ, дійсний статський радник, нагороджений орденом Св. Володимира 4-го ст. Це він організував бібліотеку в суді. Його дружина – відомий єлисаветградський педагог Олександра Никифорівна Єфимовська, засновниця кращої приватної жіночої гімназії у місті (1902). При гімназії вона організувала перший в Єлисаветграді дитячий садок (1910), куди приймались хлопчики й дівчатка з 5 років. Була членом Товариства поширення грамотності й ремесел; керувала секцією „Зелене царство", яка займалась „пропагандой всеми возможными способами бережного отношения к растительному царству и выяснением его значения". У 1920 році разом з донькою Зінаїдою потрапила до списку "активних контрреволюціонерів", складеному єлисаветградськими чекістами. Син Єфимовських Євген Амвросійович (1885-1964) − випускник Єлисаветградської гімназії − став визначним діячем слов'янофільського руху, істориком (улюблений учень В. Ключевського), юристом та публіцистом російської еміграції. За вірність своїм ідеалам, чесність і порядність сучасники називали його „Дон Кіхотом".

Понад 15 років (до 1888 р.) в Єлисаветграді працював юрист (приватний повірений) та літератор, шахіст, історик і теоретик гри в шахи та шашки Михайло Костянтинович Гоняєв (1849-1891) (**на знімку**). Він навчався на природничому факультеті Новоросійського та Петербурзького університетів (1867-1870), як журналіст співробітничав у газеті „Санкт-Петербургские ведомости". У 1870 році, не завершивши навчання, повернувся в Одесу, сподіваючись редагувати „Одесский вестник", але не склалося. Після річної практики у відомого адвоката М. Я. Городецького Михайло Костянтинович присвячує себе юриспруденції. Переїздить до Єлисаветграда, де плідно займається адвокатською практикою. У 1881 році Гоняєв видав у Єлисаветграді фундаментальну працю (400 ст.) „Гражданский процесс в мировом суде", яка здобула визнання фахівців. У 1875 році накладом 500 примірників у єлисаветградській друкарні А. Гольденберга був надрукований переклад німецького шахового підручника А. Гобелера, виконаний Гоняєвим і доповнений його „Очерком истории и литературы шахматной игры" – першою в Росії працею з історії шахів. У 1876 році Михайло Костянтинович обирають старшиною Єлисаветградського Громадського Зібрання, куди він ходив грати в шахи. Живучи в Єлисаветграді, Гоняєв друкувався в „Шахматном листке" (зокрема стаття „Теория шахматных задач", 1877) та „Шахматном вестнике", де було опубліковано оповідання"Заповеди Каиссы" (1886). В Єлисаветграді Гоняєв написав „Очерк истории игры в шашки"(1884) та інші праці.

З 1939 року будинок − резиденція Кіровоградського обласного суду, а радянський суд, як говорив персонаж відомої комедії, «найгуманіший та найсправедливіший у світі».

<u>Серпень</u>

1 –100 років від дня народження (м. ***Єлисаветград***) **Тетяни Олександрівни Жданко,**

сходознавця. У 1930 закінчила етнографічне відділення історико-філософського факультету Московського університету. Працювала науковим співробітником, завідуючою відділом Центрального державного музею Узбецької РСР у Самарканді. З 1936 – завідуюча відділом Узбекистану Музею народів Союзу ССР. З 1944 працює в Інституті етнографії АН СРСР. Доктор історичних наук (1963). Учасниця багатьох міжнародних конгресів і симпозіумів сходознавців, антропологів і етнографів. Автор кількох монографій, брошур, багатьох статей.

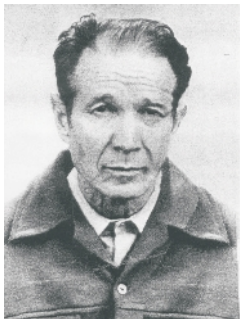

1 – 90 років від дня народження (м. ***Єлисаветград***) **Болеслава Адамовича Буяльського,** літературознавця і педагога. У 1945 закінчив Вінницький педагогічний інститут, де до 1993 викладав курси античної і зарубіжної літератури. У 1993-1996 – професор кафедри культури Вінницького технічного університету. Дослідження присвячені методиці вивчення української та російської літератури в школі. Кандидат філологічних наук (1953). Автор популярних посібників: „Выразительное чтение" (1963), „Поезія усного слова" (1969, 1990), „Курс на мастерство" (1970, 1974), „Искусство выразительного чтения" (1986).

2 – 60 років від дня народження (м. ***Олександрія***) **Анатолія Івановича Литюка**, економіста. Закінчив Дніпропетровський інститут інженерів залізничного транспорту (1976) та Донецький державний університет (1997). Кандидат економічних наук (1997). ***У 1970-1971 працював на комбінаті „Олександріявугілля".*** З 1990 – заступник генерального директора з праці та кадрів Маріупольського металургійного комбінату „Азовсталь". З 1996 – директор з персоналу, член правління ВАТ „Металургійний комбінат „Азовсталь". Народний депутат України (1998-2002).

4 – 70 років від дня народження ***(м. Кіровоград)*** **Олега Борисовича Персіянова**, партійного і державного діяча. У 1963 закінчив Одеський технологічний інститут, працював на керівних посадах системи хлібопродуктів м. Кіровограда. ***Обирався головою виконкому Кіровської районної ради м. Кіровограда, очолював обласне управління харчової промисловості.*** Після закінчення у 1983 Академії суспільних наук працював в апараті обкому партії, ***обирався першим секретарем Світловодського міськкому партії.*** У 1987 призначений заступником міністра хлібопродуктів УРСР, згодом очолював це міністерство.

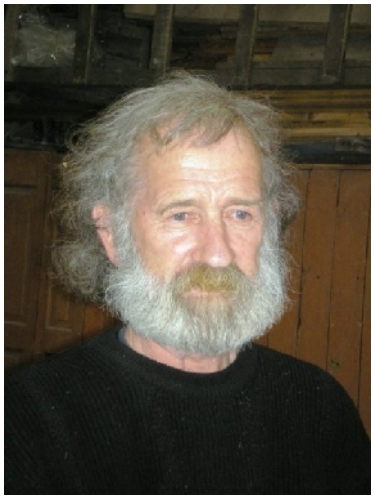

6 – 60 років від дня народження (Тернопільщина) **Віктора Васильовича Френчка**, скульптора. Закінчив Київський художній інститут. З 1973 живе і працює в Кіровограді. ***У творчій співдружності з*** **А. Мацієвським** ***створив понад 30 пам'ятників монументального мистецтва на території області, не менше півсотні меморіальних дошок.*** Лауреат обласної премії у галузі образотворчого митецтва ім. О.О.Осмьоркіна (2009).

7 – 85 років від дня народження (м. ***Знам'янка***) **Раїси Мефодіївни Дякової,** лікаря і педагога. У 1950 закінчила Дніпропетровський медичний інститут. Завідувала кафедрою педіатрії Запорізького медичного інституту. Доктор медичних наук (1970), професор (1971). З 1977 – завідувач кафедри педіатрії Воронезького медичного інституту ім. М. Бурденка. Автор 105 наукових праць.

8 – 190 років від дня народження **Пантелеймона Олександровича Куліша**(1819-1897),

письменника, історика, етнографа. Реформатор української абетки, увів літеру „ї", першим переклав на українську мову Біблію. Автор першого українського історичного роману „Чорна рада" (1843), літературно-наукового двотомника „Записки о Южной Руси" (1857) та інших творів. ***Збираючи матеріали для „Записок...", відвідав польського письменника*** **М. Грабовського** ***в Олександрівці. Написав спогади про спілкування з „українським Вальтером Скоттом".***

8 – 80 років від дня народження (Чернігівська обл.) **Олексія Прокоповича Довгого**,

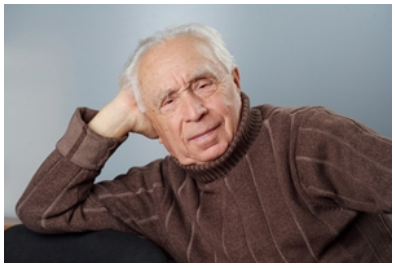

поета і перекладача. ***Вчителював у школах Устинівського, Світловодського та Долинського районів Кіровоградщини. Перебування на Долинщині увічнено у віршах „Мертве поле", „Долинка" та інших, що увійшли до збірки „Пора конвалій"***:

Чебрецями й материнкою
дні осінні одцвіли,
і над тихою Долинкою
дикі бджоли одгули.

Автор поетичних збірок: „Земля співає" (1961), „Кам'яна роса" (1969), „Дереворити" (1971, 1980), „Сівачі" (1973), „Пора конвалій" (1982), „Родина" (1985) та ін.

9 – 65 років від дня народження (м. ***Кіровоград***) **Валерія Поркуяна**, спортсмена, футболіста.

Футболом почав займатися у 1957 (перший тренер В. М. Третяков). ***Грав за кіровоградську „Зірку" 1962-1964. Провів 89 матчів, забив 21 гол.*** У 1965 запрошений до одеського „Чорноморця". Грав за збірну СРСР на чемпіонаті світу 1966 в Англії, став її кращим бомбардиром (4 голи у ворота збірних Чілі, ФРН та Угорщини). Грав за київське „Динамо", одеський „Чорноморець" та дніпропетровський „Дніпро". Всього в чемпіонатах СРСР (вища ліга) провів 208 матчів, забив 43 голи. Тренував сімферопольську „Таврію", керченський „Океан", одеський „Чорноморець" та інші команди. Заслужений майстер спорту України (1991).

10 – 125 років від дня народження (м. Миколаїв) **Наталії Андріївни Лисенко** (1884-1968), артистки театру та кіно. Дочка **А. В. Лисенка**. ***Дитинство минуло в Знам'янці. Сценічну діяльність почала в українському аматорському театрі у Знам'янці (Катря – „Не судилось" М. Старицького).*** З 1901 грала в МХТ, театрі Корша (Москва), 1909-1912 – в

Театрі „Соловцов” (Київ). У кіно – з 1915. Основні фільми: „Катюша Маслова” (1915), „Без вини винуваті” (1916), „Отець Сергій” (1918), „Куліси екрана”, „Голгофа жінки”, „Німий страж” та ін. До 1920 знялася більш як у 40 фільмах. У 1920 з чоловіком І. Мозжухіним емігрувала до Франції, де продовжувала зніматись у фільмах знаменитого кінорежисера Я. Протазанова („Минають тіні”, „Кін” та ін.). Померла у Парижі, похована на кладовищі Сент-Женевьєв-де-Буа.

11 – 155 років від дня народження **Володимира Миколайовича Петерса** (**Камнєва**), військового діяча. Закінчив Петербурзьку військову гімназію, Миколаївське кавалерійське училище та Академію Генерального штабу. ***З 1910 по 1914 – начальник Єлисаветградського кавалерійського училища, генерал-майор. Був головою „Товариства взаємодопомоги колишніх юнкерів ЄКУ”, заснованого у 1913.*** Учасник Першої світової війни, командував бригадою. **Тоді ж, враховуючи антинімецькі настрої в Росії, змінив прізвище на Камнєв (точніше переклав його на російську мову).** ***Дочка вийшла заміж за випускника Єлисаветградської гімназії Г. Лангемака, винахідника „Катюші”. У 1914, коли Петерс залишав ЄКУ, товариші по службі подарували йому пам’ятний жетон у вигляді книжечки із золота з вигравійованими прізвищами.*** У 1916 тимчасово виконував обов’язки начальника Імператорської Миколаївської військової академії. Після 1917 служив радянській владі. Був начальником курсів, навчав червоних командирів військовому мистецтву.

12 – 65 років від дня народження (с. ***Покотилове Новоархангельського району***) **Миколи Андрійовича Янковського,** економіста, педагога. У 1969 закінчив Дніпропетровський хіміко-технологічний інститут. У 1982-1986 – генеральний директор Дніпродзержинського ВО „Азот”. З 1988 по 1998 – генеральний директор, потім президент ВАТ „Концерн „Стирол” (м. Горлівка Донецької області). Кандидат економічних наук (1998). Академік АІНУ (1992) та АЕНУ(1995). Почесний професор Українського державного хіміко-технологічного університету. Член комісії з Державних премій України в галузі науки і техніки (з 1997). Автор трьох монографій.

13 – 105 років від дня народження (м. ***Олександрія***) **Йосипа Зіновійовича Кричевського** (справжнє прізвище **Осипов**) (1904-1972), журналіста і сценариста. ***Навчався в Олександрійській чоловічій гімназії.*** Закінчив літературний факультет Харківського інституту народної освіти. З 1933 по 1948 працював кореспондентом газети „Известия” (Москва). Вважався одним з кращих нарисовців популярної радянської газети. Автор книг: „Сахалинские записки”, „Остров семи кораблей”, „Дальние дороги”, „Земля искателей”, „Впереди – море”, „Всегда в походе” та ін. За його сценаріями знято багато документальних фільмів. Стрічка „Повесть о нефтяниках Каспия” (режисер Р. Кармен) удостоєна Ленінської премії. ***Незадовго до смерті побував у Олександрії зі знімальною групою Центрального телебачення, яка зробила фільм про рідне місто „Вулиці мого дитинства”.***

14 – 105 років від дня народження (м. Бобруйськ, Білорусія) **Миколи Ксенофонтовича Анкудінова,** хореографа, балетмейстера. У 1928 закінчив Київську державну хореографічну студію, якою керував Ростислав Захаров (згодом відомий балетмейстер, народний артист СРСР, професор, доктор мистецтвознавства). ***З 1929 по 1941 працював у Кіровограді керівником танцювального гуртка Палацу піонерів та школярів, очолював балетний колектив Палацу культури заводу „Червона зірка”. Одним з перших в Україні здійснив постановку опери „Кіт у чоботях” в якому діти співали й танцювали у супроводі оркестру та хору.***

14 – 75 років від дня народження (с. Телятин Люблінського воєводства, Польща) **Михайла Васильовича Гіляровського,** режисера. ***Випускник Маловисківської СШ № 4, брав активну участь у мистецькій студії при клубі Маловисківського цукрового заводу.*** Після закінчення 1960 Київського інституту театрального мистецтва працював режисером у театрах Чернігова, Ніжина, Дрогобича, Львова та Києва. ***У 1976-1979 – головний режисер Кіровоградського обласного музично-драматичного театру ім. М. Л. Кропивницького.*** Поставив спектаклі „Дума про Учителя" І. Драча (1977), „Блакитна троянда" Л. Українки (1977) та ін. Заслужений діяч мистецтв УРСР (1969).

15 – 35 років від дня народження (м. Запоріжжя) **Олесі Віталіївни Дудник** – спортсменки-гімнастки, тренера. ***Закінчила Кіровоградський державний педагогічний інститут ім. О. С. Пушкіна (1995).*** Чемпіонка світу (1989), Європи (1989). Володарка Кубка Америки (1989). Заслужений майстер спорту СРСР (1990). ***З 1997 − тренер СДЮШОР „Надія" у Кіровограді.***

16 – 130 років від дня народження (м. Путивль Курської губернії) **Олександра Івановича Мєщанінова** (1879-після 1957), лікаря. У 1904 закінчив медичний факультет Київського університету, брав участь у російсько-японській війні***. Після демобілізації три роки працював ординатором у лікарні Св. Анни Товариства Червоного Хреста в Єлисаветграді. Згодом перейшов на самостійну роботу в с. Петрове, а звідти у повітову лікарню Олександрії. Працюючи у Петрівській земській лікарні, він влаштував у ній водопровід, каналізацію та водяне опалення.*** Виконав багато операцій на шлунково-кишковому тракті. Свій оригінальний метод лікування шлунку узагальнив у доповіді на Всеросійському з'їзді хірургів, надрукував її у фаховому журналі. ***За час роботи в Олександрійському та Єлисаветградському повітових земствах підготував понад 30 сестер милосердя. В Олександрії був організатором і головою Олександрійського наукового медичного товариства.*** З 1919 по 1957 працював у Харківському інституті удосконалення лікарів на посаді завідувача кафедри, де підготував понад 500 фахівців. Доктор медичних наук, професор.

17 – 90 років від дня народження (с. ***Федвар, Підлісне Олександрівського району***) **Анатолія Михайловича Жарського**(1919-1969)**,** економіста. ***З 1924 по 1930 жив з батьками в Оникіївському лісництві Маловисківського району. У 1930-1935 навчався у Зінов'євській залізничній школі.*** Закінчив Ленінградський інститут холодильної промисловості. Займався плануванням розвитку галузей харчової промисловості СРСР. У 1963-1969 – заступник голови Державного комітету з харчової промисловості при Держплані СРСР. Лауреат Державної премії СРСР (1968).

19 – 50 років від дня народження (Тернопільська область) **Василя Михайловича Ожогана,** мовознавця. У 1982 закінчив філологічний факультет Одеського університету**.** ***З 1983 живе і працює в Кіровограді. Доктор філологічних наук (1998), професор кафедри української мови КДПУ ім. В. К. Винниченка. У 2003-2004 – проректор з науково-педагогічної та виховної роботи.*** Автор понад 80 наукових праць. Член координаційної ради з питань мовознавства Національної академії наук України. Відповідальний редактор наукового збірника „Актуальні проблеми граматики".

20 – 90 років від дня народження (с. ***Ольгівка Новгородківського району***) **Євмена Михайловича Доломана,** поета і прозаїка. Навчався в Одеському індустріальному технікумі та Харківському університеті. Учасник ВВВ. Друкуватися почав з 1938. Працював у редакції журналу „Дніпро" (з 1951), згодом – у Держкомвидаві, директором Українського відділення Літфонду СРСР. Автор 13 поетичних збірок; книжок оповідань „Серце – не камінь" (1959), „Васько да Гама" (1965), трилогії „На безіменній висоті (1971), роману „Випробування вірності" (1976), книги для дітей „Проліски прагнуть сонця" (1985) та ін.

21(3.09) – 105 років від дня народження (Смоленська обл.) **Наталії Олександрівни Байкової** (1904-1976), актриси. ***У Кіровоградських театрах працювала з 1939 по 1965***. Заслужена артистка Туркменської РСР (1944).

22 – 90 років від дня народження (с. ***Спаське Маловисківського району***) **Олександра Давидовича Моторного** (1919-1977)**,** педагога і письменника. Закінчив історичний факультет Київського університету. ***Працював учителем української мови та літератури, директором середньої школи у с. Березівці Маловисківського району.*** Друкувався в газеті „Радянська освіта". ***Написав книгу „Щедре серце" про діяльність директора Богданівської СШ І. Г. Ткаченка*** (1963). Автор п'єси „Свіжий вітер" (1958), збірки гумореcок „Слизьке масло" (1961), книжок нарисів та оповідань „Степові світанки" (1962), „Степовий велет" (1966), повісті „Горлиця з яблуневого саду" (1973).

22 – 70 років від дня народження ***(с. Піщаний Брід Добровеличківського району)*** **Людмили Яківни Чижової**, поетеси. У 1959 закінчила Мигіївський технікум-радгосп, що у Первомайському районі Миколаївської області; у 1975 - Київський державний інститут культури. Працювала директором Щербанівського та Дорошівського Будинків культури Вознесенського району. Живе у м. Миколаєві. З 1978 року - заступник директора обласного Будинку художньої творчості працівників народної освіти. Друкується з 1963, відвідувала обласну літературну студію. Перша книга "Барви літа" вийшла у 1994. Протягом 1994-2003 видала книги: "Бабусина казка", "День пророка Наума"(1995), "Окраса життя"(1996), "Ода матері"(1997), "Ємигея"(1999), "Казка на канікулах", "Степова птаха"(2001), "Новорічна казка"(2002), "Із глибини народної криниці"(2003). Відомий український письменник та етнограф В.Скуратівський став хрещеним батьком її книги «Води живої джерело» (1995). Мелодика віршів Л. Чижової привернула до себе увагу багатьох композиторів, зокрема А. Кос-Анатольського, С. Чепеленко, О. Максимця та ін. Лауреат обласної премії ім. М. Аркаса (2000). Член Національної спілки письменників України.

23 – 115 років від дня народження ***(м. Олександрія)*** **Шалома Секунди** (1894-1974 у Нью-Йорку), музиканта, композитора. ***Навчався в Олександрійській гімназії разом з*** Д. І. Чижевським. З 1908 мешкав у США. Закінчив музичну школу, брав приватні кроки у відомого музиканта Е. Блоха; згодом навчався у Колумбійському університеті. Перший музичний спектакль (спільно з С. Шмулевичем) поставив у 1914. У 1920 - 1940-х рр.− музичний директор єврейських театрів Філадельфії, Сент-Луїса та ін. З 1950 по 1961 працював музичним директором Бруклінського єврейського центру. З 1967 викладав музикознавство в Нью-Йоркському університеті, працював у єврейський театрах. Автор опери „Суламіф", понад 1000 пісень, 60 мюзиклів та інших творів. Його пісня „Бай мир бисту шейн" („Для меня ты самая красивая...") визнана кращою мелодією XX століття, перекладена на 80 мов.

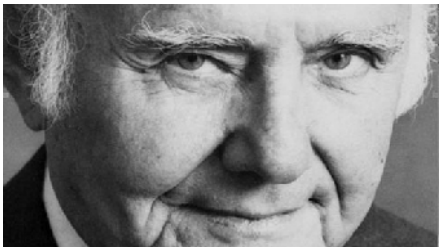

23 – 110 років від дня народження (м. ***Єлисаветград***) **Лаврентія Семеновича Жаренка** (псевдонім **Жей**) (1899-1977), живописця і графіка. Навчався в Одеському художньому училищі (1934-1938) у Д. К. Крайнєва, О. О. Шовкуненка. Учасник виставок з 1935. Виконував переважно пейзажі у техніці акварелі. Твори експонувалися в Марселі (1973). Персональні виставки влаштовувались в Одесі (1964), Миколаєві (1965), Херсоні (1969). Викладав в Одеському художньому училищі (1938-1944, 1945-1949). **П'ять своїх робіт заповів Кіровоградській картинній галереї.**

23 – 110 років від дня народження (Черкащина) **Петра Кириловича Василини** (1899-1941), партійного діяча, ***керівника партизанського руху на Кіровоградщині в роки ВВВ.*** Закінчив чотирикласну школу і двокласне училище. З 1918 – у лавах Червоної Армії. У партію вступив у 1926. З 1928 − на партійній роботі у Кам'янському районі. ***З квітня 1939 – член бюро Кіровоградського обкому КП(б)У, завідувач сільськогосподарського відділу, обирався депутатом Верховної Ради СРСР. З липня 1941 керував підпільною партійною організацією області, організовував рух опору на окупованій Кіровоградщині. Брав безпосередню участь у формуванні партизанського загону ім. К. Є. Ворошилова (командир А. С. Куценко).*** У листопаді 1941 був викритий і в грудні після катувань помер у гестапівській в'язниці м. Черкаси. **У Кіровограді його іменем названо вулицю, встановлено меморіальну дошку на будівлі обкому КПУ.**

25 − 240 років від дня народження **Софії Олексіївни Раєвської** (1769-1844, ***похована у сімейному склепі Хрестовоздвиженської церкви с.Розумівки Олександрівського району)*** **–** дружини героя 1812 М. М. Раєвського. Була дочкою бібліотекаря Катерини II, грека за походженням Олексія Олексійовича Константинова (1728-1798) та єдиної дочки Ломоносова Олени Михайлівни (1749-1772). У шлюбі з Раєвським у неї було 6 дітей: два сини-Олександр (1795-1868) та Микола (1801-1843) і чотири дочки: Катерина (1798-1885) – дружина М. Ф. Орлова; Олена (1803-1853); Марія (1804-1863) – дружина князя С. Г. Волконського й Софія (1806-1883). Князь І. М. Долгорукий так писав про неї: **„Она дама весьма вежливая, приятной беседы и самого превосходного воспитания…Разговор ее так занимателен, что ни на никакую красавицу большого света ее не променяешь».**

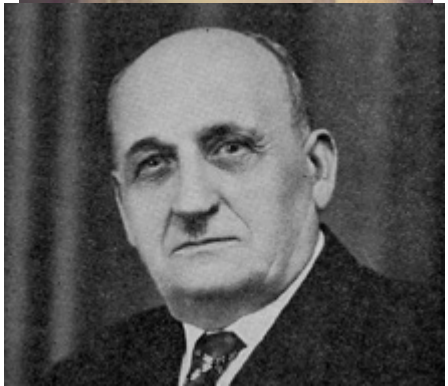

25 – 120 років від дня народження (с. ***Глодоси Новоукраїнського району***) **Фотія Миновича Мелешка**(1889-1970), драматурга, прозаїка, мемуариста.

Брав активну участь у визвольних змаганнях доби УНР. З 1921 – в еміграції (Чехія, США). Доктор філософії Українського університету у Празі. Автор епопеї з селянського життя „Три покоління” (1943), драми „Понад Дніпром” (1921), оповідань, фейлетонів, спогадів.

25 – 90 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Олександра Васильовича Повіренного** (1919-1981), військового діяча. ***У 1939 закінчив Кіровоградський енергетичний технікум. До серпня 1941 працював на заводі „Червона Зірка”.*** У вересні 1943 першим з артилеристів полку досяг правого берега Дніпра. Із своєї гармати знищив 17 танків, 7 автомашин з боєприпасами і живою силою, 4 кулеметні точки та мінометну батарею. Герой Радянського Союзу (1943). Воював на Криворізькому і ***Кіровоградському*** напрямках, визволяв села і міста Молдавії. Після війни працював на Оренбурзькому верстатобудівному заводі.

25 – 85 років від дня народження **Павла Архиповича Загребельного,** письменника і громадського діяча. У 1979-1986 – голова правління Спілки письменнків УРСР. Вважається кращим романістом української літератури 2-ї половини ХХ ст., твори видавались багатьма мовами народів світу. Особливою популярністю користуються історичні романи: „Диво”, „Первоміст”, „Смерть у Києві”, „Євпраксія”, „Роксолана”, „Я, Богдан” та ін. Лауреат Державної премії СРСР (1980) та Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка. ***Часто бував на Кіровоградщині у 70-ті роки ХХ століття: найчастіше в Олександрійському районі, від якого обирався депутатом Верховної Ради УРСР. Допоміг побудувати приміщення середньої школи у с. Шарівці Олександрійського району, приїздив на її відкриття. Кіровоградські враження і прототипи героїв можна віднайти у химерному романі „Левине серце”. Підписав ухвалу президії СПУ про утворення Кіровоградської обласної організації СПУ.***

25 – 50 років від дня народження (м. Макіївка Донецької області) **Василя Вікторовича Білошапки,** журналіста і краєзнавця. Закінчив Ворошиловградський державний педагогічний інститут ім. Т. Г. Шевченка (1982). ***Працював учителем Олександрівської СШ № 1, відповідальним секретарем районної газети „Вперед”, директором державного музею історії Олександрівського району, власним кореспондентом обласної газети „Народне слово”.*** Автор книг: „Олександрівка. Погляд крізь віки” (2001), „У плині часу. Енциклопедія Олександрівщини” (2002), „Олександрівський меридіан” (2003), „Кіровоградщина: історія та сучасність (2005, у 2-х книгах) та ін. – всі у співавторстві з Б. М. Кузиком. Лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В. М. Ястребова. Лауреат обласної премії у галузі геральдики ім. Я. В. Пауленка.

29 – 240 років від дня народження (м. Полтава) **Івана Петровича Котляревського**(1769-1838), письменника, першого класика нової української літератури. У 1796-1808 був на військовій службі, ***брав участь у російско-турецькій війні у складі Сіверського полку , що деякий час перебував у Новомиргороді. Як ад’ютант командира 2-го корпусу***

генерала Мейєндорфа, вів у тут „Журнал военных действий...” Автор „Енеїди” (1809) – першого твору нової української літератури, написаного народною мовою; п’єс „Наталка Полтавка” (1838) та „Москаль-чарівник” (1841), які дали початок новій українській драматургії. У 1903 у Полтаві споруджено „пам’ятник автору „Енеїди”, на відкриття якого з’їхалась вся тодішня українська інтелігенція**. Наш край представляли Л. Мацієвич, М. Федоровський та ін.**

29 – 115 років від дня народження (с. Сосниця на Чернігівщині) **Олександра Петровича Довженка** (1894-1956), геніального кінорежисера, письменника. Фільм „Земля” включено до списку 12 кращих кінострічок усіх часів і народів (1958). В історію української літератури увійшов передусім як автор повісті „Зачарована Десна” (1957) та „Щоденника”. Викладав у ВДІКу (1949-1951), професор (1955). Заслужений діяч мистецтв УРСР (1939). Народний артист РРФСР (1950). Лауреат Сталінської (Державної премії) СРСР (1941,1949) та Ленінської премії (1959). Останній твір – кіноповість „Поема про море”(1956). У 1958 його дружина Ю. Солнцева завершила створення однойменного фільму. ***У 1956 Довженко побував на будівництві Кременчуцької ГЕС, де згодом знімались окремі епізоди „Поеми про море”. Познайомився з будівничим Кременчуцької гідроелектростанції та майбутнього міста Світловодська Миколою Васильовичем Аристаровим, який став прототипом одного з героїв фільму Аристархова.***

30 – 55 років від дня народження (м. Верхній Тагіл Свердловської області) **Олександра Васильовича Нікуліна,** підприємця, державного і громадського діяча. Закінчив Одеський електротехнічний інститут зв’язку за фахом інженер радіозв’язку і радіомовлення. З 1976 по 1988 працював у Кіровоградському ВО „Укрдорзв’язок”. ***У 1991 створив реабілітаційний НВЦ „Горн” – одне з найбільших приватних підприємств Кіровограда. У 1998-2002 − кіровоградський міський голова. Заснував Всеукраїнську газету-тижневик „Украина-Центр”. Ініціатор розвитку в Україні бейсболу. Завдяки йому Кіровоград став бейсбольною столицею країни.***

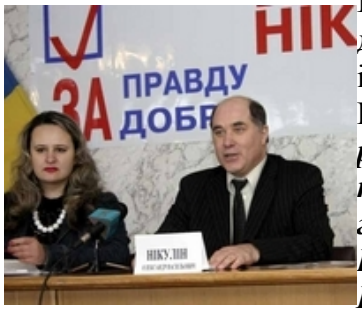

31 – 70 років від дня народження (с. ***Нова Поляна Знам’янського району***) **Віктора Івановича Михайловського,** дипломата. У 1977 закінчив Дипломатичну академію МЗС СРСР. Кандидат економічних наук (1967). З 1961 по 1968 – на науково-викладацькій роботі. У 1977-1984 – радник Посольства СРСР у Лаосі. Дипломатичний ранг – Надзвичайний і Повноважний Посол України (1999). Автор понад 60 наукових праць з питань міжнародних відносин і економічного співробітництва. З 1997 - Надзвичайний і Повноважний Посол України в Латвійській Республіці.

1.08.1879 (130 років тому) – В **Єлисаветграді** відбувся концерт артистки імператорських театрів **Д. Леонової і композитора М. Мусоргського**.

7.08.1884 (125 років тому) – Професор **Володимир Антонович** провів археологічні розкопки декількох курганів поблизу фортеці **Св. Єлисавети**.

16.08.1959 (50 років тому) – В **Олександрії** здано в експлуатацію перший у Радянському Союзі завод гірничого воску.

18.08.1874 (135 років тому) – Початок гастролей у **Єлисаветграді** оперної трупи, у складі якої виступав видатний оперний співак **Федір Стравинський**. Тут він уперше в своїй кар'єрі виконав партію Мельника в опері Даргомижського „Русалка". Виступи в Єлисаветграді тривали до 24 жовтня.

18.08.1919 (90 років тому) – **Єлисаветград** захопила Добровольча армія генерала **А. Денікіна.**

18.08.1919 (90 років тому) – Казенний сад передано **Єлисаветградській думі**.

Серпень1989 (20 років тому) – Вийшов перший номер **газети „Думка" (орган Кіровоградської координаційної ради Руху**), яка нелегально ротапринтним способом друкувалася у Прибалтиці. Редактор **Володимир Кобзар.**

30.08.1914 (95 років тому) – У Східній Прусії після розгрому 2-ї російської армії застрелився її командуючий, генерал **О. В. Самсонов**. Прах „жертви задля врятування Парижа" його вдова розшукала на чужині і перепоховала на батьківщині в **с. Якимівці Маловисківського району.**

110 РОКІВ ТОМУ В ЄЛИСАВЕТГРАДІ ЗАСНОВАНО ЗЕМСЬКУ ПАСТЕРІВСЬКУ СТАНЦІЮ

ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКА „ЯМА"

Навряд чи якась інша споруда в нашому місті має таку дивовижну біографію, як та, що її нині займає обласна санітарно-епідеміологічна станція. На цьому місці, як свідчить меморіальна дошка на фасаді будівлі, у першій половині XIX століття знаходилась Єлисаветградська кінно-поштова станція, на якій зупинялись О. Пушкін(у 1821 та 1824 роках) та А. Міцкевич (у лютому 1825 року).

Про це відомо давно, несподіванка − в іншому: вам нізащо не здогадатися про первісне призначення будівлі. Це − тюрма! Її, як встановила мистецтвознавець С. Лихачова, спорудили у 1889 році як боргову. Неофіційно такі в'язниці називали «ямами», про них часто згадується у творах Ф. Достоєвського та 0. Островського.

Люди тут сиділи не за злочини, а виключно за борги. Як пише визначний знавець старовини В. Гіляровський, за давніми французькими і німецькими законами боржник мав відробити борг кредитору або його арештовували і в кайданах саджали в «яму», а кредитор зобов'язувався ув'язненого «годувати і не калічити». В Росії до Петра І з боржниками поводилися значно жорстокіше: їх спочатку очікував правіж (насильницьке стягування боргу шляхом катування) з наступною віддачею боржника кредиторові, допоки той якимось чином не поверне позичку.

Звичайно, наприкінці XIX століття буквально в «яму» боржників уже не саджали; проте ця назва за борговими в'язницями залишилася. Вирішенням питань щодо боргових зобов'язань займалися комерційні суди. Кредитор підписував указ про ув'язнення боржника і вносив „годувальні" гроші у розмірі 5 рублів 80 копійок на місяць.

Єлисаветградська „яма" проіснувала до 1905 року, потім у ній розмістили політичну тюрму. Саме тут з 9 січня 1906 року поневірявся юний пролетарський поет Олексій Гмирьов (1887-1911), тут він написав більшість своїх поезій. Творча спадщина поета – 96 віршів і 57 листів. Помер від сухот у Херсонській тюремній лікарні.

Пізніше, уже в радянські часи, сюди перевели пастерівську станцію. Сьогодні про ці заклади пам'ятають хіба що люди похилого віку. Хоча років із сорок тому в кожному райцентрі існувала пастерівська станція або пункт. Так (за іменем геніального

французького ученого Луї Пастера) називали санітарно-профілактичні заклади, які займалися профілактикою захворювань на сказ, робили щеплення проти нього, виготовляли вакцини. Перша в Росії пастерівська станція була відкрита у 1886 році в Одесі. Сто десять років тому Єлисаветградське земство заснувало у місті свою пастерівську станцію.

У 1939 році у цій будівлі розмістили обласну санітарно-епідеміологічну станцію. Архітектурне вирішення будівлі являє собою варіант неокласичного напряму еклектики. Зрозуміло, що у зв'язку зі зміною призначення приміщення зазнало внутрішнього перепланування; передовсім, на обох поверхах тюремні двері замінили на звичайні. Збереглися вони лише у підвальному приміщенні.

Фасади підкреслюють строгу утилітарність будівлі, їх оформлення − стримане. Нині головним фасадом є північний, з трикутним фронтоном, композиція якого симетрична. Просторове рішення інтер'єрів, їх оформлення відзначається аскетичністю (тюрма все ж таки!). Парадний вигляд мають лише сходи із сірого граніту з металевою візерунчастою решіткою. Лише в одній з кімнат першого поверху (колишньому кабінеті начальника тюрми) є скромні ліпні прикраси у вигляді розеток з елементами рослинного і геометричного орнаменту. Отаку незвичайну пам'ятку архітектури маємо в місті.

Вересень

2 – 55 років від дня народження (с. Демидівка Любашівського району на Одещині)

Володимира Євгеновича Панченка, літературознавця, критика і педагога. Закінчив Одеський університет (1975). ***У Кіровоградському державному педагогічному інституті працював з 1985.*** Народний депутат України (1990-1994). Очолював обласну письменницьку організацію (1985-1991). Доктор філологічних наук (1998). Лауреат літературних премій „Благовіст" (1996) та імені О. Білецького (1998). Автор сценаріїв документальних фільмів про Володимира Винниченка, Євгена Чикаленка та Леоніда Куценка. Автор більше 10 книг, присвячених творчості Ю. Яновського, В. Винниченка, Л. Костенко та інших письменників. Лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В. М. Ястребова. З 2002 – віце-президент Києво-Могилянської Академії (Київ).

3 – 75 років від дня народження **Марини Арсеніївни Тарковської**, філолога, літератора,

дочки уродженця Єлисаветграда, поета **Арсенія Тарковського**. У 1961 закінчила філологічний факультет МДУ ім. М.В.Ломоносова. З 1963 по 1980 працювала у Видавництві іноземних та національних словників редактором, в.о. зав. редакції словників на романських мовах. Хранителька і популяризатор творчої спадщини батька і брата. Автор книги «Осколки зеркала» (1999, 2006), визнаної одним з кращих зразків мемуарної літератури новітніх часів (лауреат премії Букера). Упорядник поетичних книг Арсенія Тарковського та спогадів про нього „О Тарковском" (1989, 2002). Виступає з лекціями про творчість не тільки батька, а й брата Андрія Тарковського (видатного кінорежисера) у Росії та за кордоном. У 2005 стала членом Спілки кінематографістів

РФ. Чоловік Олександр Гордон – кінорежисер, автор книги про Андрія Тарковського „Не утоливший жажды” (2007). Син Михайло Гордон (1958 р.н.) взяв прізвище знаменитого діда, талановитий поет і прозаїк Михайло Тарковський живе у Сибіру. В 2007 у Красноярську вийшов тритомник його творів. ***Марина Тарковська регулярно відвідує наше місто (Єлисаветград-Кіровоград), яке відіграло виключно важливу роль у житті й творчості Арсенія Тарковського.***

5 – 75 років від дня народження **(м. *Кіровоград)*** **Геннадія Анатолійовича Сухорученка**, письменника. Закінчив Літературний інститут ім. М. Горького в Москві. Член правління Ростовської обласної письменницької організації, співголова літературно-історичного товариства "Шолоховский круг". Редактор обласної газети „Донская искра”. Заслужений працівник культури РРФСР. Член Спілки письменників Росії (1978).

8 – 75 років від дня народження (Свердловська область) **Петра Васильовича Сисоліна,** інженера, педагога, винахідника. У 1958 закінчив Харківський політехнічний інститут, фахівець у галузі конструювання сільськогосподарських машин. Кандидат технічних наук (1964). ***У КІСМі працює з 1963. Створив кафедру та факультет сільськогосподарського машинобудування, його перший декан (1966-1968). З 1972 по 1980 – генеральний конструктор Кіровоградського ГСКБ посівних машин. У 1980 повертається до викладацької діяльності у КІСМі, професор кафедри сільськогосподарського машинобудування (1990).*** Автор 75 наукових праць, 2 підручників, 5 навчальних посібників, 160 винаходів. Заслужений винахідник України.

8 – 130 років від дня народження (с. ***Губівка Єлисаветградського повіту***) **Вадима Петровича Левицького**(1879-1959 ***у Бобринці*)**, актора. Внук **П. Ніщинського**. ***Останні роки жив і працював у Бобринці***. Заслужений артист УРСР (1947).

8 – 45 років від дня народження (смт ***Приютівка Олександрійського району***) **Олександра Васильовича Каєнка,** педагога. ***Закінчив Користівську середню школу (1982) та філологічний факультет Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. О. С. Пушкіна (1988). Працює учителем зарубіжної літератури Новоукраїнської гімназії № 7***. Переможець Всеукраїнського конкурсу „Учитель року” у номінації „Зарубіжна література”, заслужений учитель України (1997). ***Лауреат обласної педагогічної премії ім. В. О. Сухомлинського.***

9 – 105 років від дня народження (м. ***Єлисаветград***) **Віри Харитонівни Розумовської**(1904-1967), піаністки й педагога. ***Початкову музичну освіту отримала в Єлисаветграді, навчаючись у школі Нейгаузів. У 1919 закінчила Єлисаветградську громадську жіночу гімназію. Влітку 1919 брала участь у циклі концертів музичного комітету підвідділу мистецтв Єлисаветградського відділу народної освіти***. У 1921 вступила до Київської консерваторії, одна з перших випускниць Г. Г. Нейгауза. З 1926 по 1931 – солістка Ленінградської консерваторії. Лауреат Першого Всесоюзного конкурсу піаністів (1933), дипломант Міжнародного конкурсу піаністів ім. Ф. Шопена (1932, Варшава). У 1933-1967 – викладач Ленінградської консерваторії, професор (1946).

9 – 75 років від дня народження (м. ***Зінов’євськ***) **Юрія Павловича Луцкевича**(1934-2001)**,** художника. ***Відвідував художню студію***

Кіровоградського Палацу піонерів, якою керував Б. В. Вінтенко. Закінчив Київський художній інститут (1959) і творчі майстерні АМ СРСР (1965). Викладав у Київському училищі прикладного мистецтва й малювання (1959-1962). Учасник багатьох міжнародних, всесоюзних та республіканських виставок. Працює у галузі станкового живопису: „У дні війни" (1965), „Ляльковий майстер" (1966), „Військова музика" (1968), „Бабина хата" (1971) та ін. Твори представлені у збірках провідних музеїв колишнього СРСР та зарубіжжя (Німеччина, Польща, Хорватія, Англія, Франція, Данія). ***Посмертна виставка живописних робіт земляка була влаштована в обласному художньому музеї (2003).***

10 – 85 років від дня народження (м. ***Зінов'євськ***) **Надії Степанівни Ігнатьєвої,** актриси.

У театральних закладах не навчалася. ***Працювала у Кіровоградських театрах (російському ім. С. М. Кірова та українському ім. М. Л. Кропивницького з 1943 до 1996.*** Заслужена артистка УРСР (1971).

11 – 70 років від дня народження (с. ***Жовтневе Новомиргородського району***) **Надії Андріївни Калініченко**, педагога. Закінчила Уманський педагогічний інститут (1964). ***Впродовж 1972-1996 працювала директором Комишуватської середньої школи-комплексу – однієї з кращих в Україні з проблем трудового виховання старшокласників.*** Кандидат педагогічних наук (1984). Автор фундаментальної монографії „Трудова підготовка учнів сільської школи в Україні. Друга половина XX століття" (2007) „Світлий геній школи Павлиша. Збірник статей" (2008) та ін. Упорядник книги „О. В. Гіталов" (1999) та „Павлиська школа імені Сухомлинського сьогодні" (2003). ***З 1996 – завідуюча кафедрою педагогіки і психології Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського.*** Заслужений вчитель України (1983). ***Лауреат обласної педагогічної премії ім. В. О. Сухомлинського.*** Доктор педагогічних наук (2008).

13 – 270 років від дня народження (с. Чижове Смоленської губернії) **Григорія Олександровича Потьомкіна** (1739-1791)**,** державного діяча, фельдмаршала, князя, чоловіка Катерини II, однієї з найвидатніших особистостей XVIII ст. У 70-80-х роках XVIII мав великий вплив на внутрішню і зовнішню політику російської держави, заснував 4 міста: Катеринослав, Херсон, Миколаїв та Севастополь; створив Чорноморський флот. ***У російсько-турецькій війні 1787-1791 був головнокомандуючим Дунайською армією, штаб-квартира якої була в Єлисаветграді. У справах фортеці Св. Єлисавети за 1787 зберігся рапорт на ім'я Потьомкіна з перерахуванням всіх його титулів. Вперше побував у фортеці Св. Єлисавети 27.09.1782, подовгу жив 1787-1788 у спеціально збудованому для нього палаці з 14 кімнат. Видав багато ордерів, зокрема про присвоєння звання полковника війська козацкого єлисаветградцю Івану Красноглазову – будівничому Успенського собору. За його клопотанням на ім'я кошового отамана І. Калнишевського був зарахований до Кущівського куреня Запорозької Січі під прізвиськом Грицько Нечеса. За особистим клопотанням Потьомкіна для єлисаветградських старообрядців, які прийняли єдиновір'я, в 1787 було закладено дерев'яну церкву в ім'я Преображення. У фортеці після смерті князя зберігалась до 1793 залізна скриня з 12-ма внутрішніми замками. Деякий час***

наприкінці XVIII – початку XIX століть Міський сад у Єлисаветграді називали Потьомкінським. На нижній алеї біля річки Сугоклеї ріс так званий Потьомкінський дуб, під яким князь скликав військову раду перед взяттям Очакова. У 1787 князь заснував Єлисаветградську медично-хірургічну школу.

14 – 95 років від дня народження (м. ***Єлисаветград***) **Іллі Григоровича Венецького**

(1914-1981), економіста, статистика, демографа. У 1940 закінчив Московський інститут народного господарства та обліку. Викладав у Московському інституті зовнішньої торгівлі. У 1965-1981 – у Московському економіко-статистичному інституті. З 1973 – завідувач сектору досліджень НДІ ЦСУ СРСР. Доктор економічних наук (1966), професор (1967). Заслужений діяч науки РРФСР (1978). Учасник ВВВ. Автор 25 книг, підручників, монографій: „Основы теории вероятности и математическая статистика" (1968), „Вариативные ряды и их характеристика" (1982), „Статистические методы в демографии" (1877), „Вероятностные методы в демографии" (1981) та ін.

14 – 85 років від дня народження (м. ***Єлисаветград***) **Семена Васильовича Дорогого**

(1924-2004), хорового диригента і педагога. Закінчив у 1954 Одеську консерваторію (учень К. Пігрова). ***Один із засновників Кіровоградського музичного училища, перший керівник хорового відділення (1959-68), фундатор музично-педагогічного факультету Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. О. С. Пушкіна, засновник студентської хорової капели, відомої далеко за межами міста.*** У 1968 очолив кафедру хорового диригування Київської консерваторії, створив першу в Україні чоловічу хорову капелу (з 1974 - ім. Л. М. Ревуцького). Заслужений діяч мистецтв УРСР (1973). ***Серед учнів − народні артистки України Л. Забіляста та Л. Маковецька (уродженки Кіровоградщини).***

14 – 85 років від дня народження (на Житомирщині) **Інни Антонівни Шульги** (1924-2003), педагога і музеєзнавця. У 1951 закінчила історичний факультет Харківського педагогічного інституту ім. Г. С. Сковороди. З 1951 по 1962 – науковий співробітник Харківського державного історичного музею. ***З 1971 мешкала в Олександрії: викладала історію в СШ № 2 ім. М. Горького. У 1985 приступила до здійснення своєї заповітної мрії: створення в Олександрії музею Миру – унікального на теренах СНД. Відкритий у 1987, він визнаний ООН, занесений до каталогу культурних та історичних місць світу. Лондонський центр міжнародного молодіжного туризму включив Олександрійський музей Миру до реєстру найбільш цікавих оглядових об'єктів Європи.*** У фондах – понад 10 тисяч експонатів. У 1991 музею надано звання народного, у 1996 він отримав статус державного музею. ***Шульга – почесний громадянин м. Олександрії (1998).*** У 1999 її ім'я занесено до „Золотої книги України".

15 – 110 років від дня народження (с. ***Калниболота Новоархангельського району***) **Семена Михайловича Лепетенка** (1899-1938, репресований), військового і політичного діяча, дипломата. Закінчивши у Севастополі спочатку школу юнг, потім мінну школу Чорноморського

флоту, у червні 1917 дістав призначення на есмінець ***„Шестаков”***(***названого на честь генерала, героя Вітчизняної війни 1812, уродженця Єлисаветградщини)***. У 18 років стає членом більшовицької партії. Делегат першого з’їзду соціал-демократів Чорноморського флоту. Виконував відповідальні завдання: затоплення Чорноморської ескадри (18.06.1918), ліквідація есерівського заколоту в Кронштадті, створення Волзької флотилії. Зустрічався з ***В. І. Леніним.*** У 20 років командував дивізією. Лариса Рейснер ***у книзі „Фронт” назвала Лепетенка „одним з найсамовідданіших солдатів революції”.*** Кавалер ордена Червоного Прапора. Згодом був начальником оперативного штабу Балтійського флоту. З 1922 по 1931 – на дипломатичній роботі: секретар першого консульства СРСР в Афганістані; потім працював в Ірані. Закінчив східне відділення Академії РСЧА.

16 – 160 років від дня народження (1849-1891) **Михайла Костянтиновича Гоняєва,** юриста та літератора, шахіста, історика і теоретика гри в шахи та шашки.

18 – 145 років від дня народження (м. Одеса) **Дмитра Володимировича Ахшарумова**(1864-1938), диригента, скрипаля, музично-громадського діяча. У 1898 заснував Полтавський симфонічний оркестр, яким керував до 1914. ***Щорічно відвідував з концертами Єлисаветград.*** У 1919 створив симфонічний оркестр у Феодосії. З 1926 до 1929 був диригентом симфонічного оркестру у Воронежі. Останні роки життя провів у Ашхабаді, викладав у музичному училищі. Автор оркестрової сюїти на українські теми та скипкових п’єс.

20 – 70 років від дня народження (м. ***Кіровоград***) **Володимира Кіндратовича Волохова**,

художника. У 1964 закінчив Дніпропетровське художнє училище, де навчався у відомих педагогів, ***уродженців Кіровоградщини*** **Я. Калашника і М. Боровського**. ***Працював помічником декоратора у театрі ім. М. Л. Кропивницького, художником обласного краєзнавчого музею, очолював художню раду обласних художньо-промислових майстерень Художнього фонду УРСР. Виконав багато ікон на замовлення кіровоградських храмів та приватних осіб.*** Твори зберігаються в обласному художньому музеї, багатьох приватних збірках (зокрема в Японії). Автор живописних полотен: „Пам’яті Врубеля”(1982), „Новий рік” (1976), „Віра, Надія, Любов”, „Світ науки”, „Ілона”, „Сон (Т. Шевченко)”, циклу картин „Вершини” та ін.

21 – 95 років від дня народження (м. ***Єлисаветград***) **Миколи Абрамовича Володарського** (1914-1992), поета. Закінчив Запорізьке ремісниче училище, працював слюсарем на заводі, пізніше – у райкомі комсомолу. У 1933 вступив до Літературного інституту в Москві, працював у підмосковній газеті. У 1940 був заарештований, у концтаборах Воркути провів 10 років. Після звільнення працював кореспондентом радіо Комі АРСР і Ухтинського телебачення. Автор 10 поетичних книг: «Светлый родник» (1959), «Радуга над Печорой» (1962), «Экзамен», «Сквозь серебряную стужу», «Верность мечте», «Избранное», «В дороге», «Шумит зеленый полдень», «Свет памяти», «Предзимье» (1991). Представлений в антології „Украина. Русская Поэзия. XX век” (2007).

23 – 150 років від дня народження **Миколи Федосійовича Маркова,** педагога і

літератора Закінчив історико-філологічний факультет Харківського університету. ***Викладач та інспектор ЄЗРУ, автор підручників з російської словесності, секретар комісії з влаштування безплатних народних читань в ЄЗРУ, лектор. Дійсний член Єлисаветградського благодійного товариства поширення грамотності й ремесел (з 1889). Один із засновників Єлисаветградської громадської бібліотеки (1897). У 1896 в Єлисаветграді зробив перший і поки що єдиний в російській літературі поетичний переклад пам'ятки давньоруської писемності „Повести о Горе-Злочастии", писав статті для журналу „Киевская старина". На відкритті пам'ятника В. І. Григоровичу в Єлисаветграді (1892) прочитав свою билину „Пахарь русской земли". Автор нарису про освіту в книзі О. Пашутіна „Исторический очерк г. Елисаветграда" (1897).***

24 – 115 років від дня народження **Романа Купчинського** (1894-1976), письменника, поета-пісняра. Автор повісті „Заметіль", поеми „Великий день" (1921); текстів та мелодій майже 60 стрілецьких пісень. Старшина війська Українських Січових Стрільців (УСС). ***Багато пісень написав у селі Грузькому на Єлисаветградщині, де був розквартирований полк Легіон УСС у 1918, зокрема таку відому, як „Мав я раз дівчиноньку...". Склав прощальну пісню на залишення Єлисаветградщини: „В городі Єлисаветі тужили дівчата..." Про відвідини Хутора Надії розповів в оповіданні „Стрілецькі гості".***

25 – 205 років від дня народження **Міхала Грабовського** (псевдонім **Едвард Тарша**) (1804-1863), польського письменника, критика і публіциста, одного з основоположників „української школи" у польській літературі. Навчався у повітовій школі в Умані, у Рішельєвському ліцеї (Одеса). ***З 1830 протягом 25 років жив у родовому маєтку в Олександрівці. Тут Грабовський написав низку „українських" творів:*** повісті „Коліївщина і степ" (1838), „Станиця Гуляйпільська" (1841), „Пан староста Канівський" (1856), „Заметіль у степах" (1862) та ін. Автор статей „Про українські пісні" (1837), „Про українську школу поезії" (1840), „Про українські народні легенди" (1845), публікацій з історії України тощо.

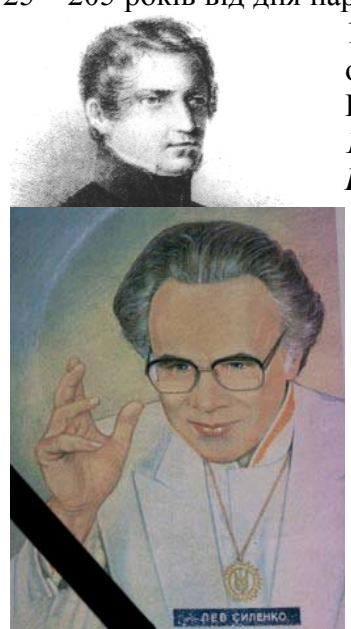

27 – 85 років від дня народження (с. ***Богоявленське, Ратьківка, нині Олександрівка Олександрійського району***) **Льва**

Терентійовича Силенка (1924-2008), Духовного Вчителя, Пророка Рідної Української Національної Віри (РУН Віри): художника, поета, прозаїка, драматурга, кінорежисера. Навчався у Кременчуцькому бібліотечному технікумі. Після Другої світової війни опинився у Західній Європі. Навчався у Гейдельберзькому університеті у професора ***Д. І. Чижевського (уродженця Олександрії).*** У 1953 переїхав до Канади. Автор трилогії „Будні нашої епохи" (1951), кількох поетичних книг, зняв близько 10 кінострічок. Багато мандрував, досліджував духовні пам'ятки Індії, Ірану, країн Близького Сходу. Дав нове життя національній релігії України-Русі Вірі в Єдиносущного Господа Дажбога. Заснував часопис „Рідна Віра" (1964). Своє вчення виклав у Святому писанні „Мага Віра" (1975), своєрідній „Біблії українського народу", яка налічує понад 1000 стор. Перший Собор Об'єднання Синів і Дочок РУН Віри відбувся у серпні 1972 в Чикаго. В Оріяні у Нью-Йорку засновано Храм-Святиню Матері України, організовані релігійні громади в Австралії, Канаді, США, Великобританії, Україні та інших країнах. Включений до книг „Видатні американці за 200 років"(1976) та „100 найвидатніших українців світу" (1992). ***Нині у рідному селі споруджується Храм-Святиня Різдва Пророка Лева Силенка.***

28 – 60 років від дня народження (м. Октябрськ у Башкирії) **Віктора Федоровича Шмідта** – будівельника, підприємця, мецената. Закінчив Павлодарський індустріальний інститут (1983), ***Кіровоградський державний технічний університет.*** Доктор філософії з інженерної психології (1995). Заслужений будівельник України (1999). Академік Міжнародної академії проблем людини (1997). Лауреат Міжнародного рейтингу якості „Золота фортуна" (2000). ***Надав кошти на спорудження у Кіровограді пам'ятника жертвам Чорнобиля (1996), визнаного одним з кращих в Україні.*** У березні 2004 нагороджений орденом Св. Миколая Чудотворця „За примноження добра на Землі". Став 160-м кавалером цього ордена і ***першим уродженцем нашого краю, удостоєним цієї надзвичайно престижної міжнародної відзнаки.*** Відзначений такаж російським орденом Петра Великого (2004). Повноважний представник ООН з прав людини у Росії та країнах СНД (2003).

28 – 50 років від дня народження ***(м. Олександрія)*** **Сергія Миколайовича Ерліка**, філософа. Закінчив Сімферопольське вище військово-політичне училище (1979) та філософське відділення Військово-політичної академії в Москві (1990). У 1990-1995 на педагогічній роботі у Військово-транспортному університеті залізничних військ та на Вищих центральних офіцерських курсах. З 1995 займається науково-дослідницькою діяльністю. Кандидат філософських наук, член-кореспондент РАЄН (1995). Розробник нових наукових інтергративних дисциплін – біофілософії та військової деонтології, захоплюється валеологією.

29 – 90 років від дня народження (с. ***Зелене Петрівського району***) **Івана Євтихійовича Хоменка** (1919-1968), поета. У 1938 закінчив Дніпропетровське театральне училище. Навчався у педагогічному інституті. Учасник ВВВ. Автор драматичної поеми „Маруся Чурай" (1967) та та 7 поетичних збірок, творів для дітей („Казки", 1969 та ін.). Книга вибраних творів „В дорозі до вершин" вийшла у 1969.

8.09.1879 (130 років тому) – В **Єлисаветграді** урочисто відкрито 4-класну чоловічу громадську **прогімназію.**

23.09.1769 (240 років тому) – Указом **Катерини II** дозволено селитися волохам (молдованам) у спустошених татарами слободах **Мурзинці і Бечанці поблизу фортеці Св. Єлисавети**, з переселенців створили Молдавський гусарський полк.

24.09.1904 (105 років тому) – **Викладачем мистецтв Єлисаветградського земського реального училища** зарахований **Феодосій Козачинський**, талановитий художник і педагог.

145 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ Ф.С. КОЗАЧИНСЬКОГО

ТАЛАНОВИТИЙ, АЛЕ БЕСТАЛАННИЙ. НАЧЕРК ЖИТІЯ ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКОГО ХУДОЖНИКА

Із сумним повідомленням вийшла єлисаветградська газета «Червоний шлях» 12 липня 1922 року: **«На Петропавлівському кладовищі поховано художника-академіка Феодосія Сафоновича Козачинського».** До наших днів дійшли чутки, що помер він від голоду, адже саме того року Єлисаветградський повіт охопив перший у ХХ столітті голодомор. Сталося це після того, як син заховав від батька останній кусень хліба. Козачинський ніколи не приховував, що диплому про закінчення Академії мистецтв він не має. Але таким уже великим був авторитет Козачинського у Єлисаветграді як художника і педагога, що вдячні єлисаветградці ще за життя звели його в ранг художника-академіка. У своїх спогадах про Феодосія Сафоновича його учні, зокрема Петро Покаржевський та Олександр Семененко, висловлюють думку, що якби не родинні клопоти (11 дітей − то не жарт!), які примусили його осісти в провінції учителем малювання, то, потрапивши до Петербурга чи Москви, він опинився б там серед перших художників.

Важким і тернистим був життєвий і творчий шлях цього майже невідомого за межами нашого краю митця. Та й посмертна доля прихильною до нього не виявилась. Правду кажуть, якщо вже не щастить, то не щастить до кінця і навіть після нього. Всього 8 живописних творів

Козачинського, можливо й далеко не кращих, відомо на сьогоднішній день. Сім з них зберігаються в обласному художньому музеї, ще одна картина − у приватній збірці відомого кіровоградського підприємця і колекціонера О.М. Табалова.

Пригадую, як відкрила для себе Козачинського, як щиро була захоплена його творами доктор мистецтвознавства Валентина Рубан, яка років 25 тому завітала до Кіровоградської картинної галереї. Аналізуючи твори Козачинського, вона у своїй ґрунтовній монографії «Український портретний живопис другої половини XIX — початку XX століття (1986)" пише: **«Розкутою живописною манерою і потягом до поглибленої психологізації образу позначені нечисленні на сьогодні портрети Феодосія Козачинського. Він писав впевнено й темпераментно, створюючи ефектні поєднання з обмеженою, але гармонійною колірною гамою».**

Наведу іще одне спостереження маститого мистецтвознавця*:* **«Якщо в пейзажних творах Козачинський виявляв чутливість до віянь сучасності і звертався до пленерних мотивів, то камерна композиція і густий пастозний живопис невеличких портретних полотен («Голівка горбатої дівчинки» та «Гімназистка»), що будуються на холоднувато-стриманих чорно-бузкових, коричневато-вохристих тонах, позначені відчутною традиційністю− вони наслідують психологічні портрети другої половини XIX ст.».**

Таке розлоге цитування, може, й подіяло на когось втомлююче, але воно цілком виправдане: адже означає входження нашого земляка в історію українського мистецтва. Протягом багатьох років збираючи архівні матеріали про Козачинського, насмілюсь зауважити: це тільки початок. Його життя і творчість заслуговують монографічного дослідження.

Народився Феодосій Козачинський у 1864 році в селі Глодосах Новоукраїнського району в багатодітній сім'ї дячка. Пізніше Козачинський, переконуючи батьків художньо обдарованих дітей у необхідності навчати їх далі, не зважаючи на бідність, говорив: **«Я син дячка. Батько не міг мені дати ніякої освіти. Я − живий приклад того, як, не маючи ніяких коштів, можна вчитися і домогтися того, щоб стати художником».** І все ж таки хоч початкову освіту, як загальну, так і художню, аби стати професійним митцем, він мав десь отримати! Те, що Козачинський не здобув середньої освіти, відомо; це врешті-решт і перешкодило йому закінчити Академію мистецтв. Він вступив до неї вільним слухачем, а от учнем, або, як іще казали, академістом так і не став, бо не мав достатньої підготовки, щоб успішно скласти іспити із загальноосвітніх дисциплін. Як свідчить його екзаменаційний лист (серпень 1882 року), Козачинський отримав дві незадовільні оцінки з математики й словесності при трьох задовільних із Закону Божого, церковної історії та загальної історії (після переекзаменовки). Для вступу ж вимагалось отримати не менше 3-х балів з кожного предмета. Ось вражаючий документ про умови життя і навчання вільного слухача Академії мистецтв Козачинського 1882-86 років:

«25. XI. 1883 г. В управление Императорской Академии художеств. Проживающий в Васильевской части, I участка в здании Академии художеств вольнослушатель Императорской Академии художеств Феодосий Софонов Козачинский обратился ко мне с просьбой о видачо ему свидетельства о бедности на предмет ходатайства об освобождении от плати за обучение в Академии художеств. Из собранных вследствие сего й представленных мне полицией сведений видно, что проситель 19 лет от роду, поведення и образа жизни хорошого, состояния у него, кроме необходимого носимого платья, другого никакого нет. Отец умер, имеет мать, находяшуюся в бедности, троих братьев и двух сестер (первые проживают в разных местах,а последние − одна замужем, другая живет при старшем брате); проситель

обучается в Академии Художеств, занимается живописью, чем и существует и по-своему бедному положению действительно не может содержать себя собственными средствами. О вышеизложенном имею честь сообщить в Академию. За градоначальника помощник его (подпись)».
«Свідоцтво про бідность», на підставі якого вручався безплатний квиток на відвідування класів, допомогло Козачинському п'ять років протриматись. Так повторювалось із року в рік; клопотання художника і резолюція конференц-секретаря Академії: «Занимался прилежно, можно видать билет». За успіхи у рисувальних класах Козачинського Радою Академії було нагороджено трьома срібними заохочувальними медалями (двома малими та однією великою за етюд з натурщика), а також удостоєно трьох похвальних відгуків.

З 1887 року Козачинський вимушений був перервати навчання в Академії мистецтв. У ті тяжкі роки у пошуках заробітку він звернувся якось до найпопулярнішого часопису «Нива» − ілюстрованого щотижневика літератури, політики та сучасного життя, який заснував та видавав з 1870 року О. Ф. Маркс. Малюнки Козачинського сподобалися, і майже 20 років він співробітничав у цьому виданні як художник-ілюстратор. Перший рисунок Козачинського «Гра в матку» з'явився в «Ниве» у 1889 році (№ 26). Якщо заглянемо до «Систематического указателя литературного и художественного содержания журнала «Нива» за 30 лет» (Спб., 1902), то виявимо, що з 1889 по 1896 роки репродуковано 24 рисунки Козачинського. Якщо зібрати всі роботи Феодосія Софоновича, надруковані «Нивою», матимемо їх понад 40. А коли додамо сюди рисунки Козачинського, виконані для часописів «Север» та «Всемирная иллюстрация», отримаємо ще значнішу цифру.

На замовлення «Нивы» Козачинський виконував рисунки найрізноманітнішої тематики: українські мотиви («Гопак-малоросійський танець», «Катерина» Т. Шевченка), побутові сценки («Багатий жених із купців», «Перед кондитерського», «Циганський табір на Кавказі»), на відзначення свят («Різдвяна ялинка у міській школі», «Торжество мира» − бал, влаштований в Императорській Академії мистецтв»), портрети історичних діячів («Єрмак»), ілюстрації до літературних творів (до віршів І. Нікітіна, В. Жуковського, до повісті «Смерть Івана Ілліча» Л. Толстого). Коли у 1895 році власники «Нивы» вирішили видати, як літературний додаток до часопису, повне зібрання байок І. А. Крилова, то серед художників, залучених до його ілюстрування виявився і Козачинський. Для першого тому він виконав 11 ілюстрацій – більше від усіх. І вони − одні з кращих!

Неабияким майстром-анімалістом, котрому вдається органічне поєднання зображень людей і тварин, постає Козачинський. Вражає його вміння на малому форматі подавати розгорнуті композиції з віртуозно розробленим пейзажним або інтер'єрним тлом. Його ілюстрації до байок Крилова, за ретельністю та витонченістю виконання, нагадують чорно-білі мініатюри. Безперечно, Козачинського, як блискучого рисувальника, ще належить гідно оцінити.

Однак матеріальне становище художника через відсутність постійного заробітку покращилось ненабагато. На той час Козачинський, очевидно, уже завів сім'ю. І у 1892 році, доведений злиднями до відчаю, 28-річний Феодосій звертається до Академії мистецтв з проханням надати йому звання художника. **«Пусть оно, −** пише він, **− облегчит и украсит мою тяжелую жизнь».**

Наступне клопотання Козачинського, цього разу про видачу йому вчительського свідоцтва для викладання рисування в середніх учбових закладах, закінчується на трагічній ноті: **«Убедительно прошу не отказать в моей просьбе, ибо нахожусь в ужасном положении».** Рада Академії своєї постановою від 26 травня 1892 року задовольнила прохання Козачинського, але зазначила, що звання художника він не має.

Треба сказати, що в Академії мистецтв і тут пішли назустріч Козачинському: зробили виняток, враховуючи його незаперечну обдарованість. Адже Феодосій Сафонович не закінчував трирічних Педагогічних курсів Академії мистецтв, які й давали право на викладання малювання в середніх навчальних закладах.

7 липня 1892 року Козачинський востаннє звернувся до Академії мистецтв з проханням **«выдать мне свидетельство как рекомендацию о моих художественных познаниях и о моем умении вести класс чисто художественным путем для представлення в Елисаветградское Земское Реальное училище, при котором имеется школа рисования, куда и требуется художник-учитель. Звание учителя рисования и черчения я имею от Академии».**

Тоді щось перешкодило Козачинському повернутися на батьківщину і зайняти місце засновника Вечірніх Рисувальних Класів при Єлисаветградському земському реальному училищі П. О. Крестоносцева, який залишив наше місто. Якісь зрушення на краще, певно, відбулися (плідне співробітництво з «Нивою» чи щось інше), інакше він не прожив би у Петербурзі ще 12 років.

Твори Козачинського, як видно з каталогів, експонувались на весняних виставках в Академії мистецтв 1900, 1902 та 1903 років і на виставці оригінальних рисунків 1898 року. А дебютував Феодосій Сафонович на виставках 1890 року. На 18-й виставці Товариства передвижників експонувався його «Етюд», який включено до Ілюстрованого каталогу виставки, укладеного та виданого відомим мистецтвознавцем Миколою Собком. Ця виставка ТПХВ, між іншим, експонувалась у Єлисаветграді. Передвижники, слід віддати їм належне, видавали велику кількість різної довідникової літератури. Видали вони «Адреси членів Товариства пересувних художніх виставкок та експонентів». Завдяки цьому дізнаємось, де мешкав Козачинський у Петербурзі: «Васильєвський острів, 8 лінія, будинок 59/23, кв. 162».

У 1904 році Козачинський повертається додому, працює вчителем рисування та креслення Єлисаветградського земського реального училища, а з 1906 року очолює Вечірні Рисувальні Класи, які, попри свою назву, були справжньою школою мистецтв. Діяльність Козачинського на цій посаді знана добре. Його найвідоміші учні О. Осмьоркін, П. Покаржевський , З. Рибак, О. Фойницький та інші, як і він сам, стали не тільки чудовими живописцями, а й визначними педагогами. Відвідував ВРК і один з найвидатніших українських поетів XX століття Євген Маланюк. Більше того, Феодосій Сафонович розгледів у своєму учневі неабиякий художній хист і радив присвятити себе малярству.

Мешкав художник на Ковалівці за адресою: Покровський майдан, буд. Шатилової. І в Єлисаветграді, обтяжений сімейними клопотами, Козачинський, схоже, з боргів не вилазив:

ПРОШЕНИЕ
преподавателя Ф. С. Козачинского от 28 агуста 1914 года в правление Е. З. Р. У. Ввиду болезни дочери моей, требующей долгого и упорного лечения, я, не имея на это средств, покорнейше прошу Правление училища видать мне ссуду в размере 300 рублей, каковую обязываюсь пополнять по 25 рублей в месяц.
І таких прохань Козачинського в архіві реального училища чимало. В 1913 році, будучи членом комітету з влаштування 1-ої Єлисаветградської художньої виставки, Феодосій Сафонович експонував на ній 21 роботу:

1. Портрет доньки. 2. Етюд старої. 3. Приготування Єрмака до походу в Сибір. 4. Околиця Петербурга. 5. Дитяча голівка (пастель). 6. Виступ козаків під Азовом. 7. Портрет. 8. За уроком (пастель). 9. На етюди (карикатура). 10. У садку, 14. Портрет А. Н. К. 15. Портрет. 16. Гімназистка (етюд). 17. Біля книжкової шафи. 18. Профіль. 19. Рисунок олівцем. 20. Малорос. 21. Діти.

Висловлю здогад, що три з названих тут робіт − «У садку», «Квіти» та «Гімназистка» − зберігаються у нашому музеї. Доля інших − невідома. Цікаво, що невеличка картина «Куточок саду» потрапила до картинної галереї від добре нині знаного після вилучення його „скарбів”колекціонера О. Б. Ільїна. Буваючи в картинній галереї, Олександр Борисович не втомлювався нагадувати, що це „його річ”, яку він надав на тимчасове користування для експонування на виставці, а краєзнавчий музей, мовляв, її так і не повернув, то нехай це буде його подарунок. Проте, знаючи вдачу Ільїна, у такий благородний жест з його боку вірилось не

дуже. Залишилось нез'ясованим, що у краєзнавчому музеї він облюбував замість картини Козачинського.

Майже ліричний відступ

А от „ Портрет гімназистки" – шедевр Феодосія Сафоновича – авторові цих рядків (тоді старшому науковому співробітнику картинної галереї) вдалося придбати у 1978 році за 300 радянських карбованців у мешканки Кіровограда М. О. Чвалинської після того, як вона отримала дозвіл на виїзд до Польщі. Зупинимося детальніше на цій дивовижній картині.

Не виключено, що під час роботи над нею Козачинський перебував під сильним враженням від знаменитої „Курсистки" передвижника М. О. Ярошенка, в образі якої органічно поєднано вольове начало з чарівною жіночністю. Проте ми відчуваємо лише зовнішню близкість цих картин, оскільки Козачинському вдалося наповнити притаманний для передвижників образ молодої дівчини оригінальним звучанням. Йому пощастило досягти виняткової безпосередності й невимушеності. В основу роботи над образом лягло перше враження, яке й допомогло художнику створити напрочуд насичений психологічними нюансами образ красуні-гімназистки. Зустріч художника і його моделі, внаслідок чого відбулося народження картини, я уявляю так. Певно, це сталося випадково.

...Осіннього тьмяного ранку, пустотливо підстрибуючи, поспішала в гімназію напрочуд вродлива дівчина. І саме в цю пору, коли сонне місто тільки прокидалось, а тиша й спокій у природі дарували зосередженість і наснагу, особливо любив працювати у сквері Козачинський. Він мимоволі замилувався юним створінням. Погляд, яким воно обпекло його у відповідь на неприховане захоплення та надмірну цікавість до своєї особи, глибоко вразив Феодосія Сафоновича. І він попросив дівчину зупинитись на декілька хвилин, щоб відтворити на полотні те, що його вразило. Схоже, художнику вистачило

одного сеансу з натури, а далі він уже відшліфовував етюд у майстерні. Композиційно картина настільки вдало виконана, що ми майже фізично відчуваємо присутність ще однієї людини, на яку, власне, і звернений погляд дівчини, який і притягує, немов магніт, і відштовхує водночас. Це той погляд, у якому віддзеркалюються „душі мінливої прикмети" – дивний, тривожний, хвилюючий. Ці ледь вловимі відтінки на якусь мить навіть спотворюють гарне обличчя. Таке враження очевидно виникає через надмірно скошені вправо очі.

Та й саме тло картини виглядає похмуро. Побудоване на поєднанні темних фіолетових, коричневих, чорних тонів, воно сприймається як якесь хворобливе марево, в глибині якого розпливчасті контури по-осінньому сумних дерев. Прив'янення природи підкреслює, робить особливо виразною квітучу юність дівчини. До болю загострює цей контраст і змушує в образі дівчини шукати трагічні прикмети.

Власниця картини розповіла, що дівчина-гімназистка – це її двоюрідна сестра Тамара Головченко. Портрет було написано у 1910 році, а всього через 4 роки вона – перша красуня Єлисаветграда – несподівано померла від туберкульозу. Їй тоді ледве виповнилось 20 років. Чи є якийсь зв'язок між трагічною долею дівчини і її зображенням? Скоріш за все в портреті відбилося оте рідкісне і, можливо, навіть самим художником не усвідомлене трагічне передчуття, здогад. Цим даром передбачення природа наділяє мало кого з художників-портретистів.

Та хоч як там було насправді, але давно немає серед живих зображеної на картині дівчини. Однак майстерність і натхнення художника зробили чудо. В одну мить, з останнім дотиком пензля безжалісний час зупинився, смерть пройшла повз дівчину, і вона залишилась жити вічно.

Від того ж Ільїна та міського архітектора А. Сидоренка (нині також покійного) доводилося чути, що в будинку Паученка, в якому розміщено музей Осмьоркіна, висів великий портрет Тараса Шевченка, виконаний Козачинським на замовлення Паученка. Відомо також, що твори Козачинського були в картинній галереї О. П. Русова, якого називають «українським Третяковим» в Одесі.

Один з кращих учнів Феодосія Сафоновича Покаржевський згадує й інші роботи, бачені ним у майстерні учителя. Особливо йому запам'ятались ескізи на історичні теми „Підкорення Казані Іваном Грозним", „Пугачов в Астрахані"; велика кількість пейзажів і портретів, серед яких виділявся майстерно написаний портрет міського голови Олександра Пашутіна. Покаржевський стверджує, що Козачинський розписав стіни Єлисаветградського собору «у нестеровській манері». Однак, відзначає Покаржевський, у розписах Козачинського було багато свого, зовсім нового: всі його роботи були виконані в прозорих голубуватих тонах, що створювало враження чистоти і гармонійності його картин, а також посилювало їхню монументальність.

Свого часу наш відомий краєзнавець у Москві В. В. Петраков звернув мою увагу на один цікавий документ, що потрапив йому до рук − акт реставрації 1979 року ікони XVIII ст. „Пророки Захарія, Іаков та Моїсей", що зберігається у Києво-Печерській лаврі. На зворотній стороні ікони реставратор виявив напис олійними фарбами: **„Эти образа поновлены альфрейщиками Феодосием Козачинским и Иваном Капустиным, 1879 года июля 1-го окончены».** Нагадаємо, що альфрейщик – це фахівець з альфрейного розпису. Технікою альфреско називають живопис водяними фарбами на сирій штукатурці, який використовувався для оздоблення храмів. Якщо це наш Козачинський, то те, чому він навчився в якій-небудь іконописній майстерні Києво-Печерської лаври, знадобилось йому згодом в Єлисаветграді.

У нашому держархіві зберігається ще один цікавий документ, з якого випливає, що Козачинський був одним з фундаторів картинної галереї у Єлисаветграді, її першим завідуючим:

Дворец науки и искусства. 21. VII. 1921 г. Уполитпросвету. Прошу назначить Козачинского-старшего на временную должность руководителя художественной части

музея по отделу изобразительных искусств. Он будет являться три раза в неделю: воскресенье, вторник и четверг, по 2 часа отдавая музею. Нам необходимо составлять каталог и отбирать ценности в учреждениях, для чего требуется художник, на которого мы можем рассчитивать в определенные дни и часы наверняка. Заведующий: Пашковский. Резолюція − «зарахувати».

Чому Козачинський-старший? Річ у тім, що син Козачинського Ігор теж був художником і, в свою чергу, виступив як один із засновників живописно-художньої майстерні „Мистецтво" (1919) в Єлисаветграді, якою керував відомий живописець Семен Ісаакович Данишевський(1870-1944). Він з 1900 по 1912 рік жив і удосконалював свою майстерність у Парижі. З 1912 по 1938 рік мешкав у Єлисаветграді. Разом з Ф. Козачинським був членом оргкомітету з влаштування Першої Єлисаветградської художньої виставки (1913), на якій експонував 17 творів "паризького періоду". Після П. О. Крестоносцева та Ф. С. Козачинського Данишевський − третій визначний художник-педагог Єлисаветградщини. Ігор Козачинський, або, як його називали, Козачинський-молодший обіймав посаду інструктора у майстерні Данишевського. Як склалась його подальша доля, яким він був художником, невідомо.

Дочка художника Ніна Феодосіївна Козачинська закінчила Єлисаветградську громадську жіночу гімназію, у 1918 році намагалась влаштуватися вчителькою у 2-у Кущівську школу. Що було з нею далі, не з'ясовано. Також жодних відомостей не маємо про інших членів цієї великої родини.

...Очевидно, якби по-іншому склалась доля, якби поталанило, Феодосій Сафонович міг би розраховувати на значно більше в житті й творчості, ніж скромна посада учителя в провінційному Єлисаветграді. І мали б ми тоді іще одного відомого, а може й знаменитого художника-земляка у... російському мистецтві. Важко уявити, що було б, коли б усі талановиті митці залишались у столицях, не повертались у рідні краї. Мистецтво просто втратило б своє коріння, життєдайні джерела для існування і розвитку! Хай же будуть благословенні всі, хто подібно Козачинському, „застряли" у провінції і так багато для неї зробили!

Жовтень

1 – 155 років від дня народження (м. Ізюм на Харківщині) **Сергія Івановича Васильківського** (1854-1917), художника. ***У квітні 1913 відвідав І Єлисаветградську художню виставку, на якій експонувалися 18 його творів. Єлисаветградці придбали дві картини Васильківського: „Козак Голота" і „Чумацький Ромоданівський шлях". Крім участі у виставці, до Єлисаветграда його привело бажання зустрітися з давнім приятелем художником І. П. Похитоновим. Під час перебування на Єлисаветградщині виконав акварель „Церква у селі Куцеволівці" (нині Онуфріївського району).***

1 – 70 років від дня народження (м. ***Кіровоград***) **Бориса Григоровича Кокуленка,** танцівника, хореографа, краєзнавця. ***З 1957 по 1968 танцював у Заслуженому самодіяльному ансамблі танцю УРСР „Ятрань" у Кіровограді. Закінчив філологічний факультет КДПІ ім. О. С. Пушкіна. Працював балетмейстером у Кіровоградському обласному музично-драматичному театрі ім. М. Л. Кропивницького, учителем хореографії Кіровоградського навчального науково-педагогічного комплексу; створив музей історії хореографічного мистецтва Кіровоградщини.*** Автор книги „Степова Терпсихора"

(1999). Лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В. М. Ястребова (2000). Заслужений працівник культури УРСР.

2 – 125 років від дня народження (м. ***Єлисаветград***) **Андрія Юхимовича Ратмирова**

(справжнє прізвище **Тимківський**) (1884-1967), актора і режисера. Закінчив Новоросійський університет в Одесі (1908). Сценічну діяльність почав 1904 актором Одеського російського театру. З 1917 перейшов на українську сцену до „Товариства українських артистів під орудою І. А. Мар'яненка, за участю М. К. Заньковецької та П. К. Саксаганського". ***У 1947-1949 очолював Кіровоградський український музично-драматичний театр ім. М. Л. Кропивницького.*** Заслужений артист УРСР (1955).

3 – 70 років від дня народження (с. Немирівське Балтського району на Одещині) **Івана Федоровича Кураса,**

історика, політолога, державного діяча. У 1962 закінчив історичний факультет Одеського університету. ***Працював науковим співробітником Кіровоградського партійного архіву і водночас викладав у Кіровоградському філіалі Харківського політехнічного інституту (до 1964).*** З 1994 до 1997 – віце-прем'єр-міністр України з питань гуманітарної політики. Доктор юридичних наук (1981), професор (1984), академік НАН України (1995). Заслужений діяч науки і техніки України (1998), Лауреат Державної премії України (1999). Автор монографій з проблем національних і міжетнічних відносин.

5(18) – 95 років від дня народження (Сумщина) **Віктора Петровича Яроша** (1914-1993),

краєзнавця, театрознавця. Закінчив Київський педагогічний інститут (1947). Учасник ВВВ. ***Працював завідділом культури газети „Кіровоградська правда" (1948-1966). Протягом двох десятиліть – керівник обласного літоб'єднання. З 1978 – організатор та перший завідувач меморіального музею М. Л. Кропивницького у Кіровограді. Зібрав понад 4 тисячі експонатів.*** Автор книг: „Почесні громадяни міста Кіровограда" (1990), „Стежками завіяними" (1992), путівника „Меморіальний музей М. Л. Кропивницького у Кіровограді" (1990), упорядник „Спогадів про М. Л. Кропивницького" (1990). Лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В. М. Ястребова (1994). Включений до енциклопедичного словника „Митці України" (1992).

5 – 90 років від дня народження (м. Красноярськ) **Леоніда Наумовича Туйгунова**(1919-2001), військового діяча. Здійснив 229 бойових вильотів. 5.11.1944 за виконання завдань з фотографування ворожих об'єктів удостоєний звання Героя Радянського Союзу. Після війни п***рацював інженером відділу головного механіка об'єднання „Олександріявугілля". Згодом переїхав до м. Світловдська, де очолював раду клубу ветеранів.***

5 – 70 років від дня народження (м. ***Новоукраїнка***) **Віктора Петровича Тентюка,**

економіста. У 1964 закінчив Одеський кредитно-економічний інститут***. З 1959 по 1971 працював на різних посадах у Новгородківському та Новоукраїнському райфінвідділах.*** У 1993-1995 – голова правління Пенсійного фонду України. З 1995 по 1997 – заступник Міністра фінансів, начальник Головного управління Державного казначейства України. З 2001 – заст. голови правління акціонерного комерційного „Промислово-фінансового банку". Заслужений економіст України (1999).

5 – 45 років від дня народження ***(м. Світловодськ)*** **Олександра Юрійовича**

Кардакова, фахівця з інформаційних технологій, українського бізнесмена. У 1987 закінчив Київський політехнічний інститут. Автор декількох патентів у галузі области обладнання та елементів для радіоелектронної апаратури. Бізнесом зайнявся на поч. 1990-х. Капітал заробив на інформаційних технологіх. З 1994 - директор компанії "Інформаційні комп'ютерні системи". З 1996 - президент компании "Інформаційні комп'ютерні системи". З 2002 - президент корпорації "Інком". Учасник першого сезону телепроекту «Акули бізнесу» (2006). Голова спостережної ради компанії «Октава Капитал», основний власник компаній «Инком» (надає послуги інтеграції інформаційних технологій), «Датагруп» (займається побудовою корпоративних мереж передачі інформації, супутниковим звязком, надає доступ в Інтернет і т.п.). Обидві компанії перебувають серед лідерів на своїх ринках. Займається спонсорською та благодійною діяльністю у справі благоустрою міста Вишгорода. Посідає 121 місце у рейтингу 130 найбагатших людей України (157 млн. доларів).

7(18) – 145 років від дня народження (Полтавщина) **Сергія Павловича Шелухіна** (1864-1938), юриста, письменника, громадського діяча.

7 – 85 років від дня народження (м. ***Єлисаветград***) **Григорія Яковича Хусіда,** скульптора. У 1952 закінчив Київський художній інститут. Працює у галузі станкової та монументально-декоративної скульптури. Автор пам'ятника академіку Д. Заболотному(бронза, 1965) на його батьківщині у Вінницькій області та інших творів.

7 – 70 років від дня народження (с**. *Красносілля Олександрівського району***) **Ганни Семенівни Пащенко**(1939-1998), актриси. Закінчила театральну студію при Київському українському музично-драматичному театрі ім. І. Франка (1959). Працювала у музично-драматичних театрах Луцька, Рівного, Ніжина та Чернігова. Виконала понад 200 ролей. Народна артистка України (1993).

10 – 115 років від дня народження (м. Катеринослав) **Віктора Домонтовича** (справжнє прізвище **Петров Віктор Платонович**) (1894-1969), письменника, етнографа, археолога, мовознавця. Закінчив історико-філологічний факультет Київського університету (1918). ***Багато років приятелював з М. Зеровим, якого відвідував у Златополі, де той вчителював у 1914-1917. Свої враження про містечко Златопіль виклав у спогадах „Болотяна лукроза, II”.*** Редагував журнал „Етнографічний вісник” АН України. Доктор філологічних наук (1930), професор. У 1941 – директор Інституту фольклору АН України. ***Відвідував окупований Кіровоград у 1943.*** Редагував у Німеччині під час Другої світової війни легальний часопис „Український засів”. До 1949 перебував у Західній Німеччині, за загадкових обставин опинився в СРСР. Таємницею залишається питання, як, коли і чому він став радянським розвідником. Впродовж життя підготував понад 200 наукових праць та 30 літературознавчих розвідок.

10 – 75 років від дня народження (с. ***Глодоси Новоукраїнського району***) **Галини Миколаївни Менжерес (Оксамитної),** громадської діячки, племінниці письменника Т. Масенка. Закінчила Чернівецький університет (1961). У 1975-1991 – заступник голови Київського міськвиконкому. Член Президії Комітету Радянських жінок (1975-1991). Брала участь у Міжнародних жіночих конгресах (1975, 1979, 1983, 1990, 1995), роботі 42-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН (1989). Була членом Комісії України у справах ЮНЕСКО.

10 – 60 років від дня народження (с. ***Новогригорівка Перша Долинського району***) **Анатолія Григоровича Позднякова** (1949-2001), військового діяча. У 1967 закінчив Київське суворовське училище, у 1971 – Харківське вище танкове училище, у 1983 – Військову академію бронетанкових військ, у 1993 – Академію Генерального штабу Збройних Сил Російської Федерації. Служив у Білоруському військовому окрузі. З 1984 – у Головному оперативному управлінні Генерального штабу Збройних Сил РФ. Виконував спеціальні завдання в умовах надзвичайного стану (військових конфліктів) на території Північної Осетії (1994) та Чечні (1999-2000). Генерал-лейтенант. 17.09.2001 після завершення переговорів з чеченським урядом загинув. Нагороджений орденами „За военные заслуги” (1996), „Мужества” (посмертно) та ін.

15 – 80 років від дня народження (с. ***Торговиця Новоархангельського району***) **Надії Василівни Шость,** правознавця. Закінчила юридичний факультет Одеського університету (1967). Кандидат юридичних наук (1974). У 1977-1999 – завідуюча кафедрою Інституту підвищення кваліфікації Генеральної прокуратури, професор. Автор книг: „Енциклопедія сучасного права неповнолітніх” (1969), „Енциклопедія права для кожної сім’ї” (2 томи, 1999). Почесний працівник прокуратури України (1997).

16 – 80 років від дня народження (м. ***Знам'янка***) **Віктора Федоровича Байдака,** правознавця. Закінчив Харківський юридичний інститут (1951) та Львівський політехнічний інститут (1969). З 1973 − проректор Херсонського педагогічного інституту. У 1980-1996 − його ректор. З 1996 − завідувач кафедри правознавства Миколаївського університету. Кандидат юридичних наук (1970), професор (1991). Ініціатор створення правового коледжу в складі Миколаївського університету. Наукові дослідження у галузі моралі та права.

16 – 80 років від дня народження (с. ***Данилова Балка Ульяновського району***) **Вілена Митрофановича Струтинського** (1929-1993)**,** фізика. Закінчив Харківський університет (1952). У 1953-1970 працював в Інституті атомної енергетики ім. І. В. Курчатова (у 1967-1970 – гість-професор Інституту Нільса Бора в Копенгагені). З 1970 – завідуючий відділом Інституту ядерних досліджень АН УРСР. Наукові праці присвячені вивченню структури атомного ядра. Член-кореспондент АН УРСР (1972).

16 – 55 років від дня народження (с. ***Дружелюбівка Добровеличківського району***) **Наталії Миколаївни Хуторян**, правознавця. У 1978 закінчила юридичний факультет Київського університету. З 1983 працює в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, з 2003 – провідний науковий співробітник. Доктор юридичних наук (2003). Лауреат премії ім. М. П. Василенка (2000) – за цикл наукових праць „Проблеми розвитку цивільного і трудового права в умовах формування ринкових відносин".

17 – 65 років від дня народження (Дагестанська АРСР) **Михайла Петровича Щетиніна,** педагога. Закінчив Саратовське музичне училище (1964) і Саратовський педагогічний інститут за фахом „музика і співи" (1973). Викладав у Кизлярській музичній школі та середній школі селища Ясні Зорі Бєлгородської області (1974-1979). Висунув ідею школи-комплексу; школи цілісного багатогранного розвитку дітей, яка мислилась союзом шкіл: загальноосвітньої, музичної, спортивної, художньої, хореографічної з навчально-виробничим комбінатом та клубами юних техніків і натуралістів. Запровадив уроки тривалістю 35 хвилин. Автор статей „Колокола детства" у газеті „Комсомольская правда", „Школа будущего рождается сегодня" у журналі „Новый мир" та інших. ***З 1980 по 1985 продовжив свій педагогічний експеримент зі створення школи-комплексу (за підтримки президента АПН СРСР В. М. Столєтова) у с. Зибкове Онуфріївського району. У книзі „Объять необъятное. Записки педагога" (М., 1986) мова йде і про невдалу спробу втілити свою педагогічну мрію в життя у Зибківській школі.*** Після розвалу СРСР – один з фундаторів Російської Академії освіти, обраний її дійсним членом (1991). Кандидат педагогічних наук. Філіал „школи академіка Щетиніна" відкрито також у с. Нижній Уймон Алтайського краю. Заслужений учитель Росії (1990). За видатні заслуги у вихованні молоді у 2002 став лауреатом премії „Людина року" в Росії.

18 – 145 років від дня народження (м. Лебединь Липецької області) **Сергія Миколайовича Ігумнова**(1864-1942), лікаря, діяча земської медицини. Понад 40 років життя віддав земській медицині. ***Два роки (1900-1901) працював санітарним лікарем Олександрійського повіту.*** Регулярно виступав з доповідями, рефератами та повідомленнями на зібраннях і з'їздах олександрійських лікарів, які друкувалися в „Сборнике Херсонского земства". ***Олександрійська земська управа висловила йому вдячність за корисну діяльність. Сам Ігумнов відзначив***: **„Работа в Александрийском уезде значительно укрепила мои прежние мнения и обогатила знаниями..."** Автор багатьох праць з питань епідеміології, демографії, санітарної статистики. Здобув визнання не тільки як фахівець медицини, а й як громадський діяч, популяризатор медичних знань, історик земської медицини: „Земские врачи теперь и прежде", „К вопросу о кризисе земской медицины", „Общий характер и строй земской медицины" та ін. Дочка стала відомою піаністкою-педагогом, професором Московської консерваторії.

18 – 45 років від дня народження (с. ***Котовське Вільшанського району***) **Петра Миколайовича Кизименка** (1964-1998), краєзнавця. ***У 1988 закінчив історичний факультет КДПІ ім. О. С. Пушкіна. З 1988 по 1997 працював науковим співробітником Кіровоградського обласного краєзнавчого музею. З 1997 по 1998 – головний науковий працівник Державного архіву Кіровоградської області.*** Автор книги „Козаки не за порогами, або сучасна територія Кіровоградщини як невід'ємна складова частина „Вольностей війська Запорозького" (1993). ***У співавторстві з О. М. Бондарем під псевдонімом „Питер К. Олби" написав і видав два художні твори: роман-анекдот „Глубокое внедрение, или момент истины по-кировоградски" (1996) та гостросюжетний пригодницький роман „Шеф, это провинция!: Амур и Психея"*** (1997). **У 2003 побачила світ книга „Пам'ять степів. Історичні нариси з минулого Кіровоградщини".** Лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В. М. Ястребова (1999, посмертно).

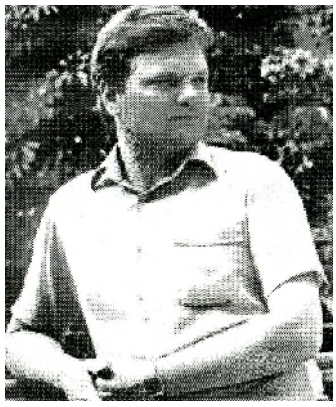

20 – 135 років від дня народження (Полтавщина) **Костянтина Хризанфовича Середіна** (1874-після 1919), військового діяча. ***У 1895 закінчив Єлисаветградське кавалерійське училище.*** Полковник (1914). У роки Першої світової війни – офіцер для доручень при головнокомандувачеві Південно-Західного фронту, командир драгунського Приморського полку (1916). Після проголошення незалежності України – в Армії УНР. За гетьманату – військовий атташе українського посольства в Румунії.

20 – 85 років від дня народження (с. Семенівка Воронезької області) **Миколи Юхимовича Єрещенка** (1924-2009), військового діяча. Учасник ВВВ, на фронті з 1942. Був піхотинцем, танкістом. 14.11.1944 очолив групу з 12 бійців, яка першою форсувала Дунай в районі м. Батин і забезпечила переправу військ. Герой Радянського Союзу (1945). ***Після демобілізації з 1947 живе в Кіровограді. У 1959 закінчив машинобудівний технікум, працював на транспортних підприємствах міста. Протягом багатьох років очолював обласну організацію ветеранів, нині її почесний голова.***

20 – 85 років від дня народження (с. ***Триліси Олександрівського району***) **Володимира Івановича Шаповала** (1924-2001), лікаря. ***Закінчив Триліську семирічну школу***, Чернівецький медичний інститут. Учасник ВВВ. Очолював кафедру урології Харківського медичного інституту, доктор медичних наук, професор, заслужений діяч науки України. Працював генеральним директором клініки „Урологія" (Харків). Автор багатьох наукових праць. У 2009 у Харкові на вул. Чайковського урочисто відкрито пам'ятну дошку видатному лікарю-хірургу, засновнику Харківського обласного клінічного центру урології та нефрології професору Володимиру Івановичу Шаповалу з нагоди 85-річчя від дня народження (на знімку).

22 – 50 років від дня народження (с. Забріддя Черняхівського району на Житомирщині) **Олега Олексійовича Рафальського,** історика, педагога, політолога. Закінчив Київський університет (1983). ***З 1984 до 1998 викладав у КДПІ ім. О. С. Пушкіна (КДПУ імені Володимира Винниченка): завідував кафедрою історії України, був деканом факультету іноземних мов.*** З 2000 – провідний науковий працівник відділу національних меншин Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАНУ. Доктор історичних наук (2001). Автор трьох монографій та інших наукових праць(понад 50).

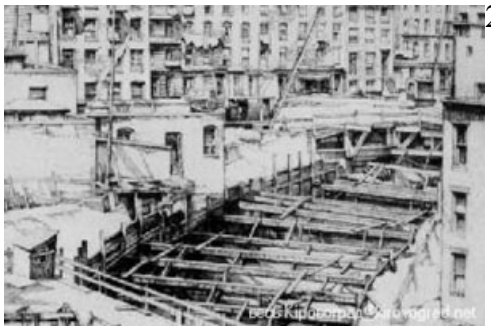

23 – 120 років від дня народження (м**.** ***Єлисаветград***) **Аббо Островського** (1889-1975), живописця і графіка. ***Початкову освіту здобув у Єлисаветграді, відвідував Вечірні Рисувальні Класи при Єлисаветградському Земському Реальному Училищі.*** Юнаком поселився у Нью-Йорку, навчався у Національній академії рисунка та міському коледжі. Улюблені жанри – американський міський пейзаж та вуличні сценки. Персональні виставки відбулись у 1931 (Американський національний музей у Нью-Йорку та Музей мистецтв у Балтіморі) і 1936 (Нью-Йорк). Був членом декількох американських художніх об'єднань, роботи друкувалися у нью-йоркських журналах. Багато років вів рисувальні класи в університетській колонії. Був засновником і керівником Альянсу художніх шкіл Нью-Йорка.

23 – 105 років від дня народження (м. Катеринослав) **Володимира Олександровича Судця** (1904-1981), військового діяча. ***Навчався у Єлисаветградській кавалерійській школі.*** Закінчив курси вдосконалення командного складу при Військовій академії

ім. М. Жуковського. ***На початку ВВВ у червні-серпні 1941 − командир 4-го авіаційного корпусу, який обороняв Кіровоград. Особливо відзначилися у кіровоградському небі льотчики 296-го винищувального полку. На честь героїчної оборони Кіровограда льотчиками полковника В. О. Судця в обласному центрі встановлено пам'ятний знак.*** Потім командував військово-повітряними силами 51-ї армії та 17-ю повітряною армією. Після війни займав високі посади у ВПС та Міністерстві оборони СРСР. Маршал авіації. Герой Радянського Союзу. Народний Герой Монгольської Народної Республіки.

23 – 60 років від дня народження (м. Кременчук) **Віктора Олексійовича Погрібного**, правоохоронця. В органах внутрішніх справ – з 1976. У 1983 закінчив Київську вищу школу МВС СРСР. ***З 1976 по 1997 працював на Кіровоградщині***: державтоінспектором, начальником відділення ДАІ Світловодського МВВС, старшим оперуповноваженим в особливо важливих справах УБОЗ УМВС України у Кіровоградській області. ***У 1997-2000 – заступник начальника УМВС України у Кіровоградській області.*** З 2001 – проректор по заочному навчанню Київського інституту внутрішніх справ при Національній академії внутрішніх справ України. Нагороджений почесною відзнакою МВС України „Хрест Слави" та ін. Генерал-майор міліції.

24(6.11) – 95 років від дня народження (с. ***Станіславове Ульяновського району***) **Дмитра Онуфрійовича Яремчука** (1914-1955), військового діяча. Після закінчення середньої школи працював у колгоспі. Закінчив Харківське військове училище. На фронті − з 1942. Особливо відзначився 6.10.1944 в районі литовського міста Кельме. Його група з чотирьох танків із саперами утримала до підходу військ міст; знищила у бою 12 гармат, близько 50 гітлерівців. Герой Радянського Союзу (1945). Після війни закінчив Військову академію бронетанкових військ ім. Маршала Радянського Союзу Р. Я. Малиновського.

24 – 65 років від дня народження **Марії Іванівни Церни**, художниці декоративно-ужиткового мистецтва. У 1966 закінчила Вижницьке училище прикладного мистецтва. ***Живе і працює в Кіровограді***. Учасниця обласних та республіканських виставок, п'ять персональних вернісажів влаштовано в Кіровограді. Член Національної Спілки художників України. Твори зберігаються в обласному художньому музеї, приватних збірках, прикрашають офіси.

25(7.11) – 130 років від дня народження (с. ***Янівка, нині у складі с. Береславки Бобринецького району***) **Льва Давидовича Троцького**.

25 – 110 років від дня народження (с***. Витязівка Бобринецького району***) **Осадчого Дениса Матвійович** (1899-1944, похований у молдавському місті Бєльци), військовий діяч. ***Після закінчення 5-ї Української кавалерійської школи ім. С. М. Будьонного в Єлисаветграді*** – на керівних посадах у кавалерійських частинах. Перед війною закінчив курси при Військовій академії ім. М. В. Фрунзе. Відзначився у Ясько-

Кишиневській операції, командував мотострілецькою бригадою, полковник. Герой Радянського Союзу (1945).

25 – 85 років від дня народження (с. ***Хмельове Маловисківського району***) **Сергія Олексійовича Пильненького,** критика і літературознавця. Закінчив трирічні державні курси іноземних мов (1948), Київський медичний інститут, факультет журналістики Київського університету (1953). Працював завідуючим відділом критики журналу „Вітчизна", завідуючим київським кореспондентським пунктом „Медицинской газеты", заступником головного редактора Держлітвидаву України, головним редактором видавництва „Здоров'я". Автор книги „Крізь десятиліття" (1973) та ін.

26 – 120 років від дня народження (м. Київ) **Марка Алданова** (справжнє прізвище **Ландау Марко Олександрович**) (1889-1957), письменника. ***Під час громадянської війни у 1918 бував у Єлисаветграді.*** У 1919 емігрував до Франції. Автор історичної тетралогії „Мыслитель" (1923-1927), романів про російську революцію („Ключ", „Бегство", „Пещера" та ін.), книги нарисів „Современники" (1928) та „Портреты" (1931). ***Єлисаветград згадується у романі „Бегство".***

1.10.1884 (125 років тому) – В **Єлисаветграді** створено Товариство шанувальників образотворчого мистецтва для надання матеріальної допомоги вихованцям **Вечірніх Рисувальних Класів земського реального училища**, які вступили до Імператорської Академії мистецтв.

1.10.1924 (85 років тому) − Заснований обласний шкірно-венерологічний диспансер.

3.10.1899 (110 років тому) – Запрацював **Маловисківський** цукровий завод. Уже першого сезону він виробив цукру на 320 тисяч рублів.

3.10.1959 (50 років тому) – **Кременчуцьку ГЕС** відвідали українські письменники **Олександр Корнійчук і Ванда Василевська.**

7-20.10.1884 (125 років тому) – В Єлисаветграді перебувала XII виставка Товариства пересувних художніх виставок (ТПХВ) з Санкт-Петербурга, яку відвідало 1730 мешканців міста. Експонувалося 99 творів 29 митців: картини художників В. Васнєцова, І. Крамського, М. Ге, В. Маковського, М. Маковського, І. Рєпіна, В. Сурикова, М. Ярошенка та ін. Відгуки про виставку були надруковані в газеті „Елисаветградский вестник" 10 та 19 жовтня 1884 р.

9.10.1934 (75 років тому) – Відкрито університет культури при **Зінов'євському** міському будинку працівників освіти.

Жовтень 1859 (150 років тому) – В Єлисаветграді засновано телеграфну станцію.

Жовтень 1929 (80 років тому) – Розпочалося будівництво МТС у **Шостаківці, Плетеному Ташлику, Помічній, Шарівці й Трепівці.**

Жовтень 1959 (50 років тому) – Припинив існування **Кіровоградський обласний державний російський театр імені С. М. Кірова**, який було засновано у 1944 році на базі Луганського театру юного глядача.

Жовтень 1934 (75 років тому) – На базі місцевого радгоспу „Індустрія" засновано **Олександрійський кінний завод.**

Жовтень 1974 (35 років тому) – В **Олександрії** відкрито Палац урочистих подій Його автори – київські художники І. та М. Литовченки, скульптор В. Прядко.

21.10.1849 (160 років тому) – В **Єлисаветград** на посаду міського архітектора прибуває **Андрій Достоєвський** (1825-1897), брат геніального письменника. Тут він одружився з Домникією Федорченко, в Єлисаветграді народилися дві доньки (Євгенія і Марія). Андрій Михайлович написав книгу спогадів, у якій розповів про майже 10-річне перебування у нашому місті.

З 28.10 по 7.11.1899 (110 років тому) – В **Єлисаветграді** експонувалася XXVII Товариства передвижників, яку відвідало 1420 чоловік.

7 ЖОВТНЯ – 145 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ С.П. ШЕЛУХІНА

...І БУВ ФАКТИЧНИМ РЕДАКТОРОМ „ЕЛИСАВЕТГРАДСКОГО ВЕСТНИКА"

Треба знати істину про наше національне ім'я „Україна" й „Українці" та при потребі вміти пояснити походження, зміст і значення його.

Сергій Шелухін.

Після здобуття Україною незалежності до нас повернулись імена та праці видатних діячів національно-державного й культурного відродження, ще донедавна приречені на забуття – штучне й примусове. Одне з найпочесніших місць у цьому реєстрі посідає Сергій Павлович Шелухін (1864-1938), правознавця і громадського діяча, поета, публіциста, історика, політичного емігранта.

Майже одночасно ще у 1992 році побачили світ факсимільні видання двох книг, які репрезентують Шелухіна досить повно: „Українська муза. Поетична антологія. Од початку до наших днів. Під редакцією Олекси Коваленка. Випуск 7. Київ, 1908 р." та „Україна – назва нашої землі з найдавніших часів. Прага, 1936 р."

Звісно, у жодному українському радянському довідниковому виданні марно шукати це прізвище. Зате у соціалістичній Чехословаччині Шелухіна включено до енциклопедичного довідника „Чехословацькі праці про мову, історію і культуру слов'янських народів від року 1760), виданого у 1972 році. Як бачимо брати-слов'яни не погребували українцем-вигнанцем, який був професором Українського університету в Празі.

Народився Сергій Шелухін у с. Деньги Золотоніського повіту в родині офіцера-поміщика. Не інакше, як сама доля послала йому в дитинстві вчителів та вихователів, які й сформували з нього свідомого українця. Спочатку хлопець закінчив народну школу, де його вчителем був небіж Тараса Шевченка І. Ф. Бойко (син Орини). Великий вплив на Шелухіна мала тітка-українка, яка готувала його до вступу в Лубенську гімназію, а там директором був визначний український діяч Симонов, більше відомий під псевдонімом Номис – укладач знаменитої книги „Прислів'я українського народу".

А далі був Київський університет, навчання на юридичному факультеті, робота суддею у різних містах України, у тому числі й Єлисаветградському окружному суді. В українській літературі Шелухін дебютував віршем „Весна" у 1887 році, надрукованим у львівському журналі „Зоря". Свої твори, як поет, перекладач та літературний критик, він підписував або власним іменем, або псевдонімами: Сергій Павленко, С. Полтавець, Подорожній, Кіндратенко, С. Просвітянин та ін. Співробітничав з часописами „Батьківщина", „Діло", „Літературно-науковий вісник", „Киевская старина", „Україна", „Розвага", „Рада"та ін.

Особливо плідний і цікавий період журналістської діяльності Шелухіна пов'язаний з газетою „Елисаветградский вестник". Більше того, як дізнаємось з біографічної довідки, він **„...з 1891 року був фактичним редактором „Елисаветградского вестника", в який вніс багато українського елементу, друкуючи передовиці і фельєтони по українознавству".** На превеликий жаль, в обласному державному архіві зберігається незначна кількість примірників газети, що не дозволяє проілюструвати цей епізод біографії Шелухіна. Дослідження з історії місцевої преси, а головним чином часописів „Елисаветградский вестник" та „Голос Юга", − конче необхідні.

Деяке уявлення про „Елисаветградский вестник" часів його редагування Шелухіним можна скласти з листування академіка-мовознавця Ф. Корша з А. Галкіним, його учнем, що працював у Херсонській губернській земській управі. Приміром, у листі до Учителя з міста Ананьєва від 2 листопада 1901 року Галкін відзначає:

„...Лучше похвастаюсь перед Вами недавним успехом: с октября мои малорусские стихи печатаются в газете „Елисаветградский вестник", и четыре из них (№ 310 и № 330) уже помещены, редакция отнеслась к ним с глубокой симпатией и просила меня присылать их и на будущее время. Это единственное отрадное явление в моей настоящей жизни. Три недели я не брался за перо, вчера же, вероятно, после такого долгого молчания и бездействия, я залпом написал следующее стихотворение, которое, чтобы быть помещенным в „Елисаветградском вестнике", требует значительных исправлений, но Вы-то и в неисправленных меня поймете.

...Серце жде лиху годину,
Смерть вже в вічі позира,
Думи ж линуть на Вкраїну,
До глибокого Дніпра.
І встають його високі
Кучеряві береги,
Буцім бачу я широкі
Вже покошені луги.
Сонце з неба ясно сяє,
Жито гнеться до землі
І свій хутір оживає
У далекій, рідній млі.
Там на призьбі, біля хати
З сумом тяжким у очах
Безнадійно бідна мати
Позирає все на шлях.
Чи повернеться, чи вбитий,
Між далеких домовин,
У чужім краю заритий
Буде спати милий син?
Сльози душать, в серці лихо,
Та надія на Христа,
І молитву шепчуть тихо
Її праведні вуста.

На відміну від Грушевського, Винниченка та Петлюри Шелухін став на шлях самостійництва України ще в юності і жодного разу не зійшов з нього. Нам сьогодні навіть важко уявити, з якими труднощами пробивала право на існування назва нашої держави. Будучи юристом, Шелухін завів цілу справу про назву нашої держави – „справу про Україну". Одним з перших він проаналізував Переяславську угоду 1654 року під історико-правовим кутом зору і довів її неспроможність. Наведемо хоча б декілька фактів з біографії Шелухіна як українського самостійника.

12 грудня в Одесі, де Сергій Павлович працював суддею, він склав спеціальний меморандум до російського уряду на захист прав української нації і в січні 1905 року надіслав його до прем'єр-міністра С. Вітте від імені одеських громадян. „Меморандум Шелухіна" разом з українськими самостійниками підписав також одеський міський голова Павло Зелений. Воно й не дивно, адже до переїзду в Одесу Павло Олександрович очолював Єлисаветградську

повітову земську управу, був українофілом, редактором-видавцем прогресивної газети „Одесский вестник”.

Вітте розпорядився надрукувати „Меморандум Шелухіна” й розіслав його як офіційний документ міністрам, членам Державної Думи та вищим адміністративним особам. Не в останню чергу завдяки цьому, Російська Академія Наук позитивно вирішила питання про українську мову, як рівноправну з російською, польською та іншими слов’янськими мовами.

Мало кому відомо, що у 1905 році Шелухін прочитав в Одесі перед двотисячною аудиторією першу в Росії лекцію про злуку України з Москвою. А 7 серпня 1908 року він, знову ж таки вперше, прочитав рідною мовою доповідь про „похоронні голосіння”.

Сергій Павлович вів тяжку боротьбу за українське національне ім’я, за національну свідомість інтелігенції. З 1905 року він прочитав величезну кількість лекцій у провінції та Києві про походження та значення назви Україна. Всюди мав при собі як речові докази літописи, два томи Повного зібрання Законів Російської імперії, книгу Боплана „Опис України” з мапами 1650 року, козацькі думи, народні пісні та інші джерела й наукові розвідки.

Шелухін доводив, що назва „Україна” походить від слова „вкраїна”, яке означає окрему землю, область, територію в посіданні народу, що украяв її собі та обороняє її для себе збройною силою свого меча. „Це слово, - вважає він, - ніколи не було й не могло бути означенням окраїни чи пограниччя ні Польщі, ні Московії.”

Назва „Україна” для Шелухіна була живою істотою, на захист якої він повстав і як людина, і як правник: „В уяві, пам’яті й душі народу Українського слов’янське імя України набрало собі значення імені живої істоти, яка є змістом цієї назви і, як жива людська істота, стогне, журиться, плаче, радіє... Ім’я стало живою персоніфікацією”. Через те він наполягав, щоб похідні від назви Україна словоутворення (Український, Українець) писалися з великої літери, як це заведено у поляків.

Після утворення Української Народної Республіки Шелухін займав високі посаді в її урядах (був зокрема міністром судових справ). З 1921 року – в еміграції, професор карного права в Українському педагогічному інституті в Празі.

25 ЖОВТНЯ – 130 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ Л. Д. ТРОЦЬКОГО

ЕТЮДИ ПРО ТРОЦЬКОГО: НЕВІДОМИЙ І НЕСПОДІВАНИЙ

Троцький – одна з вічних легенд людства, він подібний до Савонароли або Дантона. Майкл Голд

21 серпня 1940 року о 19 годині 25 хвилин у лікарні передмістя мексиканської столиці Койоакані від смертельних ран (кригорубом по голові), завданих йому днем раніше агентом

НКВС Рамоном Меркадером (за цей „подвиг” згодом удостоєного звання Героя Радянського Союзу), помер Лев Троцький. Так завершилась одна з найгучніших спецоперацій НКВД під назвою «Утка»: ліквідація Троцького мала супроводжуватися його дискредитацією. Сталінська газета «Правда» зловтішно повідомила, що Троцького убив розчарований послідовник.

Впродовж п’яти днів Мехіко прощалося з Львом Давидовичем. Повз труну пройшло понад 300 тисяч людей, на вулицях лунала народна балада «Велика корида Льва Троцького» невідомого барда. 27 серпня тіло було піддане кремації, урну з прахом поховали у Койоакані. Над могилою поставили великий білий камінь з червоним прапором. З найближчої рідні Льва Давидовича (дочки Зіна та Ніна від першого шлюбу, сини Сергій та Лев від другого, сестра Ольга − дружина Льва Каменева) йому вдалося врятувати лише онука Всеволода Волкова. Саме він був хранителем музею та могили діда у далекій Мексиці (на знімку).

ІУДА, ДЕМОН ЧИ ПРОРОК?

Шістдесят дев'ять років минуло відтоді. Однак суперечки про Троцького − як про творця більшовицької революції, а згодом засновника цілого політичного руху (IV Інтернаціоналу), названого його іменем, − не вщухають і досі. Хто він: «іудушка», як одного разу, задовго до революції, висловився Ленін, «пророк» чи «демон» революції? Називали Троцького ще й «червоним Бонапартом», визнаючи його величезні заслуги у створенні Червоної Армії, яка під командуванням Льва Давидовича розгромила всіх царських генералів. Сьогодні деякі дослідники схильні вважати його «Нострадамусом XX століття». Троцький геніально передбачив поступове виродження комуністичної партії та крах радянського режиму.

Його найзнаменитіша праця (одна з найвидатніших книг століття) носить назву «Зраджена революція» (1936 рік). Вона сприймається сьогодні як політичний заповіт Льва Давидовича. Троцький вважав і час підтвердив його правоту: ***«Без більш або менш швидкої перемоги пролетаріату в передових країнах, робітнича держава в Росії не встоїть. Залишений сам на сам радянський режим упаде або вироодиться. Точніше сказати: раніше вироодиться, ніж упаде».*** Немов нашим сучасником, описано подальший розвиток подій: ***«Падіння радянського режиму неминуче призвело б до падіння планового господарства, − до скасування державної власності. Примусовий зв'язок між трестами та заводами... розпався б. Більш міцні підприємства поспішили б вийти на самостійну дорогу. Вони могли б перетворитися на акціонерні кампанії або знайти перехідну форму власності, наприклад, за участю робітників у прибутках. Одночасно... розвалились би колгоспи».***

Відлуння думок Троцького відчувається у творах А. Кестлера («Ніч ополудні»), у п'єсі Б. Брехта («Життя Галілея»), у книгах А. Мальро, А. Жида, Г. Уеллса та багатьох інших. «Зраджена революція» справила могутній вплив на Д. Оруелла, загадкового противника Старшого Брата Емануеля Голдстейна в знаменитому романі-антиутопії «1984» він списав з Троцького. На відміну від Джона Ріда, який написав книгу про „Десять днів, що вразили світ", Д. Оруелл попередив людство про те, чим загрожує йому це потрясіння.

А ось яку оцінку дає Троцькому автор книги „История философии" (1997) Мартин Олівер: ***«Наследие Льва Троцкого выдержало проверку временем лучше, чем труды остальных интеллектуальных лидеров русской революции. Он сыграл в революции ведущую роль не только как теоретик, но и как пламенный оратор и организатор Красной Армии. Несмотря на приверженность большевизму, Троцкий держался от революции на достаточной интеллектуальной дистанции, что позволило его идеям сохранить актуальность для последующих поколений революционеров…»***

ЛЮДИНА БЕЗ БАТЬКІВЩИНИ

Вплив Троцького на розвиток новітньої історії людства − незаперечний. Та вражає той факт, що Лев Давидович, по суті, залишається людиною... без Батьківщини. І не він від неї

відмовився, а вона від нього. З дивовижною затятістю Україна продовжує ставитися до Троцького, як до «ворога». Навіть люди, які вважають себе інтелектуалами, називають Троцького не меншим політичним злочинцем, ніж Ленін, Сталін чи Гітлер. Антитроцькістське щеплення, здійснене Сталіним, діє в Україні й дотепер. Тому навіть бажання читати його книги, серйозну літературу про нього у переважної більшості людей не виникає. Історики продовжують в оцінці діяльності Троцького користуватися заяложеними ярликами, називаючи його «злим генієм російської революції», «кривавим диктатором» і т. п.

Та навіть коли б не було вигнання, безпрецедентної боротьби з тоталітарним режимом Сталіна, дивовижних прозрінь, то і тоді Троцький, пише його біограф І. Дойчер, ***«... заслуговує поваги та симпатії, котрі віддають великим утопістам і провидцям, а він був одним із найвеличніших».***

Досить нам сприймати Левка Давидовича винятково у чорних кольорах. Так, він дійсно є однією з найскладніших та найсуперечливіших постатей всесвітньої історії, але й не менш яскравою. Та й де ви бачили у всьому бездоганних чи святих «хірургів історії»? А саме ця невдячна роль дісталася Троцькому: спочатку творцеві Жовтневої революції, а потім борцеві з породженим нею тоталітарним режимом.

А тим часом тема «Троцький і Україна» обіцяє багато несподіваного, чекає на неупередженого дослідника. Чомусь, приміром, сором'язливо замовчується той факт, що значна частина української інтелігенції «розстріляного відродження» на чолі з М. Хвильовим повністю поділяла погляди Троцького під час внутріпартійної дискусії. Про симпатії до Троцького в Україні свідчать «Щоденники» С. Єфремова, мемуари Г. Костюка, поезія та проза тих часів. Не випадково київський історик С. Білокінь робить висновок: ***«Передбачаючи можливість об'єднання української національної опозиції з троцькізмом.., сталінська фракція завдала їм превентивного удару, розкривши низку вигаданих троцькістсько-націоналістичних блоків»***. У «Бюлетені опозиції», котрий Троцький видавав у вигнанні, є його стаття «Про українське питання», написана незадовго до загибелі.

Мусимо нарешті визнати: Троцький − найвідоміший у світі уродженець України, а Єлисаветградщина − земля, яка його сформувала. Адже навіть його псевдонім Троцький, відомий усьому світові, український за походженням. Так би мовити, «українськість Троцького» не викликає сумніву. Про це сам Лев Давидович розповідає у книзі спогадів „Моє життя", перекладеній на десятки мов. Переповідати мемуари Троцького потреби немає. А от прокоментувати та доповнити деякі епізоди, мимохідь згадані Левком Давидовичем, все ж спробуємо. Зрештою, де, як не на батьківщині Троцького, маємо знати про нього якомога більше?

ЯНОВСЬКИЙ

Нині мало кому відомо, що в історію Лев Давидович Бронштейн спочатку увійшов під псевдонімом Яновський, утвореним від назви с. Янівки на Єлисаветградщині, де він народився. У роки першої російської революції 1905 року Яновський − голова Петербурзької ради робітничих депутатів − був відомий всій Росії. 52 дні рада очолювала революційні маси, і він був у центрі подій. Сам прем'єр-міністр Росії С. Вітте змушений був вести переговори з 26-річним Яновським.

Можна лише пошкодувати, що Лев Давидович не залишився Яновським. Втім, рідна Янівка увічнена Троцьким у його книзі «Моє життя. Спроба автобіографії» (1929), визнаної шедевром мемуарної літератури. Її відкриває глава під назвою «Янівка». Цією книгою захоплювались лауреати Нобелівської премії Б. Шоу та Ф. Моріак. Останній писав, що перші глави спогадів Троцького не поступаються книгам про дитинство Толстого і Горького.

І не лише Янівка та її мешканці оживають на сторінках «Мого життя». Чого вартий спогад про Єлисаветград: ***«Жодна із столиць світу − ні Париж, ні Нью-Йорк − не справили на мене згодом такого враження, як Єлисаветград, з його тротуарами, зеленими дахами, балконами, крамницями, городовими та червоними повітряними кульками на нитках»!***

Глибоко зворушує те, що рідною мовою для єврейського хлопчика була українська, що він навіть пробував перекладати байки Крилова на мову Шевченка, а перше і найсильніше театральне враження − п'єса «Назар Стодоля» української трупи в Одесі.

У Янівці, у батьків Троцького, пройшло дитинство його дочок Зінаїди Волкової (1902-1933) та Ніни Невельсон (1903-1927). З часом і Янівка, і Бобринець, і Єлисаветград неодмінно стануть місцями паломництва туристів з усього світу. Залишки Янівки нині прилягають до села Береславки Бобринецького району. А там чудом уцілів пам'ятник на могилі матері Троцького Анни Леонтіївни Бронштейн (померла у 1912 році). Там і маємо спорудити на знак національного примирення пам'ятник жертвам тоталітарного режиму.

P. S. Троцький народився в один день з Жовтневою революцією (25 жовтня 1879 року). Того ж року, лише трохи пізніше, появився на світ його майбутній смертельний ворог Й. Сталін. Сам Лев Давидович містикою не захоплювався і не вважав, що ці дивовжні збіги фатальним чином вплинули на його долю.

ДИТЯЧІ УНІВЕРСИТЕТИ

Народжений в українських степах у єврейській родині, Левко Бронштейн (**на знімку**) мав дитинство, характерне для сільського хлопчика. Рід Бронштейнів − вихідців з Полтавщини − у пошуках кращої долі на початку XIX століття переселився на Єлисаветградщину, щоб зайнятися землеробством. Разом з іншими євреями вони заснували тут сільськогосподарську колонію Громоклій (за назвою місцевої річки, притоки Бугу). Як свідчить Єврейська енциклопедія, у 1898 році тут мешкало 254 євреї-землероби.

1879 рік, коли народився Левко, був особливим у житті його батьків. Саме цього року Давид Леонтійович став власником сільця Янівки, розташованого за чотири версти від Громоклея, та 300 десятин землі. Як і більшість хлопчиків його віку, Левко полюбляв ловити за допомогою розплавленого воску на нитці, що опускалась в нірку, павуків-тарантулів; брав участь разом із водовозом у полюванні на ховрахів. За кожного знищеного гризуна земство платило копійку. Щоб отримати гроші, слід було пред'явити лапки тварини. Спочатку, згадує Лев Давидовим, приймались хвости, але хитруни навчилися вирізати з однієї шкірки до десяти хвостів.

На Пасху Левко отримував від тітки Раїси дві гарні писанки, якими грався з ровесниками у «цок», − чия виявиться міцнішою, а на Різдво були ряжені та вертеп. Тривалий час

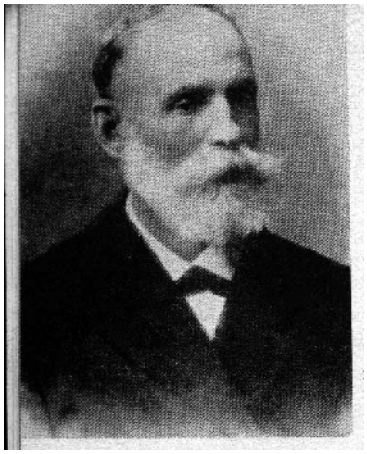

Бронштейни жили у звичайній хаті під соломою з незліченною кількістю пташиних гнізд у стрісі. То вже значно пізніше, коли Левкові виповнилося 17 років, батько побудував двоповерховий цегляний будинок під залізом, новий кам'яний млин. Жовтнева революція застала Давида Леонтійовича багатою людиною. Назавжди у пам'яті Льва Давидовича залишилися улюблені вислови батька українською мовою, які він наводить в автобіографічній книзі: ***«Хай ще полежить, зерно їсти не просить», «Я грошей не люблю, але я не люблю, коли їх нема. Біда, коли грошей треба, а їх немає», «Та я щось не чув, щоб була озима нікополька. Може, у кого є, а в мене нема. У мене − сандомирка...»***

У 1921 році, коли батько, врятувавшись від білих та червоних, дістався до нього в Кремль, Лев Давидович жартома нагадав йому його вислів, що «царських порядків ще на триста років вистачить». На що Давид Леонтійович ***«... лукаво посміхнувся і відповів по-українськи: «Нехай на сей раз твоя правда старіша».***

ПЕРША ШКОЛА

Початкову освіту впродовж кількох місяців 1886 року Левко здобував у Громокліївській школі, де його навчали російській мові, арифметиці та початковим знанням про Біблію. Перший учитель на прізвище Шуфер навчив його читати та писати, за що він зберіг про нього вдячний спомин. Щойно навчившись писати, семирічний Левко почав складати вірші та разом з двоюрідним братом Сенею Ж-ським видавати журнал. Левко навіть спробував записати «ті особливі слова, які чув у майстерні та на кухні і котрих в родині не вживали». Вони спокушали хлопця своєю забороненістю. Та коли його «вправи» помітила старша сестра і мати наполягла, щоб Левко показав написане, він заліз під диван і, палаючи від сорому та давлячись слізьми, розірвав папірець на дрібні шматочки.

У 1888 році Левка відправили навчатися до Одеського реального училища Св. Павла. Вперше за дев'ять років хлопчик надовго полишав рідну домівку. Це була надзвичайна подія. ***«Прощались довго,*** − згадує Троцький, − ***плакав я дуже, плакала мати, плакали сестри, і тут я вперше відчув, як дорога мені Янівка з усіма, хто в ній».*** Це зворушливе, сентиментальне зізнання Лев Давидович зробив на п'ятдесятому році життя у вигнанні. ***„Майже до 18 років,*** − зізнається Лев Давидович, − ***я був міцно привязаний до Янівки..., у перші роки вплив села був всесильним”.***

Згадуючи дитинство й шкільні роки, Троцький розповідав, що він дуже цікавився мистецтвом, малював кольоровими олівцями і вважався майбутнім художником. Однак ніякого таланту в цьому напрямі згодом у себе не виявив. В реальному училищі... понад усе захоплювався писанням творів, мріяв стати письменником, складав, звичайно, й вірші. Перекладав на українську мову байки Крилова.

БРАТИ І СЕСТРИ

Лев Давидович мав старших від себе брата Олександра та сестру Єлизавету, наймолодшою в родині була сестра Ольга. Ще четверо його братиків та сестричок повмирали немовлятами. Олександр Бронштейн навчався в Єлисаветградському реальному училищі, там же впродовж кількох місяців пробував оволодіти грою на скрипці.

Про те, як склалася доля Олександра та сестри Єлизавети, котра, ймовірно, навчалася у Бобринці, нічого певного сказати поки що не можемо. Інша справа − Ольга Бронштейн (**на знімку**). Вона стала дружиною відомого більшовика Льва Каменева (1883-1936), що займав керівні посади в партії та уряді. Як пише історик М. Васецький, «з усіх Бронштейнів вона пішла з життя останньою (розстріляна в Орловському Централі в 1941 році при відступі Червоної Армії)».

Троцький згадує, що коли старші брат і сестра приїздили на канікули, вечорами влаштовувалися домашні читання, вони грали з батьками в карти у підкидного дурня.

ПУТІВКА В ЛІТЕРАТУРУ

Певно, зайве нагадувати той загальновідомий факт, яким неперевершеним оратором був Лев Давидович. Як правило, переважна більшість ораторів позбавлена літературного хисту, але Троцький − виняток. Луначарський вважав Льва Давидовича «найвидатнішим оратором свого часу, а його книги та статті − застиглою промовою». Наш земляк володів даром однією фразою, що тяжіє до афоризму, викласти суть думки. Ось, наприклад, як він коментує весь трагізм стосунків між Сталіном та старими більшовиками, оголошеними «ворогами народу»: ***«Із 12 апостолів Христа один Іуда виявився зрадником. Проте коли б він захопив владу, зрадниками назвав би інших одинадцятьох апостолів».*** Літературна спадщина Троцького (книги, статті, листи) величезна за обсягом і навряд чи вміститься в сотню томів. Є серед них справжні шедеври публіцистики та політичної прози, зокрема «Історія російської революції», що відзначається «кінематографічністю» викладу.

А починалося захоплення літературою у дитинстві. Серед особливо пам'ятних зустрічей, що вплинули на його формування, Троцький детально зупиняється на одній. Родину Шпенцерів, у яких жив реаліст Левко, часто відвідував Сергій Іванович Сичевський, ***«старий журналіст, романтик та відомий на півдні знавець і дослідник Шекспіра. Це була обдарована людина, яку згубив алкоголь».***

Сергій Іванович одного разу запропонував Левкові написати твір, порівнявши поезії «Поет і книгопродавець» Пушкіна та «Поет і громадянин» Некрасова. Через годину Левко удостоївся похвали від справжнього письменника, яка запам'яталась на все життя: «Та ви послухайте тільки, що він написав, який молодчина: «Поэт жил с любимой им природой, каждый звук которой, и радостный, и грустный, отражался в его сердце».

Про людину, що першою оцінила здібності до літератури хлопчика Бронштейна, варто розповісти детальніше. Син чиновника одного з міністерств Сергій Іванович Сичевський (1835-1890) після закінчення гімназії (із золотою медаллю) вступив на історико-філологічний факультет Петербурзького університету. У 1863 році за участь у студентських бунтах був виключений з університету і висланий в Єлисаветград, де займався викладацькою діяльністю. Деякий час був учителем та інспектором в одній з приватних жіночих гімназій в Одесі. Невдовзі йому запропонували місце редактора неофіційной частини "Херсонских Губернских Ведомостей" і Сичевський переїхав у Херсон, де й жив до 1875 року. Там він написав і прочитав (1874 р.) декілька лекцій про Шекспіра, виявивши глибоке розуміння творчості великого драматурга.

Ці лекції вийшли окремим виданням в 1892 році в Одесі під назвою: "Уильям Шекспир. Лекции С. И. Сычевского, с портретом и биографией автора". У тому ж 1875 році Сичевський переїхав в Одесу; став співробітником "Одесского Вестника", в якому завідував літературно-критичним відділом. Як знавець західноєвропейской літератури, яку вивчав в оригіналах, він впродовж майже 25-річної літературної діяльності присвятив велику кількість статей її найголовнішим представникам − Шекспіру, Байрону, Гюго, Золя, та ін. З російської літератури Сичевським було відзначено майже все, що друкувалось у кращих журналах або виходило окремим виданням. Багато критичних нарисів присвятив він корифеям російської

літератури: Толстому, Тургенєву, Некрасову. Нариси про Некрасова Сичевського викликали свого часу в столичних журналах жваву дискусію. Крім критичних статей, він написав низку белетристичних нарисів під псевдонімом "Стрелка".

ПУТІВКА В РЕВОЛЮЦІЮ

Переломним у своєму житті Троцький називає 1896 рік, коли він рік навчався в Миколаївському училищі: «Батько хотів, щоб я став інженером. А я ще вагався між чистою математикою, до якої відчував велике тяжіння, та революцією, котра поступово оволодівала мною». Навесні 1897 року Левко Бронштейн створює в Миколаєві «Південно-російський робітничий союз» − першу соціал-демократичну організацію у Миколаєві, а уже в січні 1898 року його вперше арештовують.

Народницькими та соціалістичними ідеями «перехворіла» майже вся тодішня молодь, та професійними революціонерами ставали одиниці. Хто знає, можливо «одужав» би й 17-річний Лев Бронштейн, коли б слідство у його справі вела інша людина. Її прізвище у спогадах Троцького виринає лише один раз: ***«...Я встиг через вікно дізнатися про отримання жандармами пакета з моїми паперами і тому легко розладнав план підполковника Дремлюги, який намагався влаштувати мені пастку...»*** Знайоме прізвище, чи не так? Це ж він, Дремлюга, відзначився, коли у 1884 році вів справу членів єлисаветградського гуртка «Громади». Одна із його жертв − Олександр Тарковський згодом писав: «Слідство у справі гуртка «Громади» велось надзвичайно довго. Жандармський ротмістр Дремлюга та прокурор окружного суду Сергеєв хотіли вислужитися і створити грандіозну справу, а тому й тягли її, витискуючи весь матеріал, який тільки міг бути". Лише у 1887 році, через три роки після початку, завершилась «єлисаветградська справа». Десять найактивніших громадівців були заслані до Сибіру − хто на три, хто на п'ять років. Цього разу Дремлюга, маючи єлисаветградський досвід боротьби з революційно настроєною молоддю, впорався зі слідством за два роки: Бронштейна зіслали на чотири роки до Східного Сибіру. Ореста Васильовича Дремлюгу, який дослужився до чину генерал-майора і помер у 1910 році, наші сусіди-миколаївці включили до Енциклопедичного словника „Николаевцы"(1999).

„СТОЛИЦЯ СВІТУ" – ЄЛИСАВЕТГРАД

Хто читав роман «Втеча» відомого письменника-емігранта Марка Алданова, напевно ж, запам'ятав глузливо-іронічну репліку одного з персонажів: ***«Я нічого не маю проти найглухішої провінції, але все-таки смішно, що Симбірськ оголосив себе містом-світочем, а Єлисаветград − столицею світу».*** Очевидно, Симбірськ згадано тому, що в ньому народився Ленін, а Єлисаветград, виходить, − шпилька на адресу Троцького? Саме так! Відреагувати таким чином письменника Алданова надихнув сам Троцький, коли у спогадах про дитинство зазначив: ***«Жодна із столиць світу − ні Париж, ні Нью-Йорк − не справила на мене опісля такого враження, як Єлисаветград...»***

Тим прикріше, що зв'язки юного Бронштейна з нашим містом досі не досліджено. Поза сумнівом, Левко бував у Єлисаветграді не раз. Адже його батько «під Єлисаветградом орендував землю у барині Т-кої», тут у місцевому реальному училищі навчався старший брат Олександр. Відвідуючи Єлисаветград, Бронштейни десь же мали зупинятися: можливо, у родичів, а може, навіть мали у місті власний будинок?

Та хоч як там було, настав нарешті час повернути Троцького із вигнання на рідну землю. А навіщо, скажете? Нам ще троцькізму в Україні не вистачало! Не треба Троцького ідеалізувати! Згоден, але й оцінювати сьогодні його особистість на рівні «Короткого курсу 'ВКП(б)» Сталіна означає дивувати весь цивілізований світ. А він його сприймає зовсім не так,

як ми. ***У світовому бестселері Нормана Дейвіса «Європа. Історія», перекладеному також і в Україні, Троцького включено до списку ста п'ятдесяти семи авторів найвидатніших книг людства (так званий «Чиказький канон західної цивілізації»). Навіть вороги Троцького визнавали: «Тричі сучий син, проте найвидатніший єврей з часів Ісуса Христа».*** Тож і не дивно, що музей Троцького у столиці Мексики − один з найвідвідуваніших у світі. Цілком очевидно, коли б у нас з'явилося бажання спорудити на батьківщині Льва Давидовича музей його імені та пам'ятник жертвам тоталітарного режиму, то світова спільнота не відмовилась би допомогти і ми отримали б надзвичайно привабливий туристичний маршрут. . Зрештою, Левко Давидович − не міфічний вампір Дракула, на якому не соромляться заробляти чималі гроші румуни, його співвітчизники.

НАПРИКІНЦІ ЖИТТЯ ВИЗНАВ: УКРАЇНА МАЄ СТАТИ НЕЗАЛЕЖНОЮ СОБОРНОЮ ДЕРЖАВОЮ

Важко й довго йшли до читачів декілька моїх публікацій про нашого, визнаймо нарешті очевидне, видатного земляка Льва Давидовича Бронштейна, відомого світові під псевдонімом Троцький. І викликали вони, скажу відверто, полярні відгуки. Були й такі: мовляв, навіщо взагалі згадувати про найбільшого ворога української незалежності. Адже саме Троцький організував воєнний похід Москви проти УНР, це він, чудово знаючи український менталітет, написав сумнозвісну інструкцію для комісарів більшовицького війська, як краще скористатися сильними та слабкими сторонами нашого національного характеру. Все це так, за винятком одного суттєвого «але». Ми й дотепер в оцінці Троцького чомусь зупинилися лише на його ролі творця більшовицької революції та громадянської війни. А тим часом Троцький, опинившись у вигнанні, багато в чому змінився.

Із книги І. Дойчера «Троцький у вигнанні» я довідався, що незадовго до загибелі він написав якусь статтю про Україну. Відчуття, що вона має бути надзвичайно важливою, не полишало. Та віднайти її ніяк не вдавалося.

...Хто б міг подумати, що стаття Троцького, яка нас цікавить, давно вже надрукована в Україні? З'явилася вона у часописі «Старожитності» − додатку до журналу «Пам'ятки України» − ще у травні 1991 року тиражем 50 тисяч примірників. У часи горбачовської гласності стався такий інформаційний вибух, відбулося повернення стількох заборонених творів та імен, що стаття Троцького «Про українське питання» пройшла непоміченою (була ейфорія − до проголошення Верховною Радою незалежності України залишалися лічені місяці).

А даремно, оскільки після цієї статті якось незручно читати те, що пишуть про Троцького новітні українські енциклопедії. Клеймо «найлютішого ворога України» видається не зовсім справедливим. Все ж таки, очевидно, такі особистості маємо оцінювати за підсумками всього їхнього життя. Тим паче, що деякі думки та передбачення Льва Давидовича не втратили своєї актуальності й після здобуття незалежності. Пропонуємо читачам найцікавіші фрагменти статті «Про українське питання», вперше опублікованої у Парижі в «Бюлетені опозиції» за травень-

липень 1939 року:

«Українське питання", яке багато урядів, «соціалісти» і навіть «комуністи» намагалися забути або засунути у довгу шухляду історії, знову постало з подвійною силою на порядок денний. Нове загострення українського питання найтіснішим чином пов'язане... з наближенням нової імперіалістичної війни. Розп'ята між чотирма державами, Україна нині посіла у долях Європи те місце, котре донедавна займала Польща, з тією різницею, що світові взаємини незрівнянно напруженіші, а темпи розвитку прискорені. Українському питанню належить у найближчий період грати величезну роль у житті Європи. Невипадково Гітлер з таким галасом порушив питання про створення «Великої України» і недаремно, знову-таки, зі злодійською поспішністю зняв його.

...Задум старої більшовицької партії полягав у тому, що Радянська Україна мала стати тим стержнем, навколо якого повинні об'єднатися інші частини українського народу. Незаперечно, що Радянська Україна у перший період свого існування розвивала могутню притягальну силу у національному відношенні і піднімала на боротьбу робітників, селян та революційну інтелігенцію Західної України, загарбаної Польщею. Однак за роки термідоріанської реакції становище Радянської України та постановка українського питання різко змінилися. Наскільки глибокими були пробуджені надії, настільки ж гострим виявилося розчарування. Бюрократія душила та грабувала й народ Великоросів. Однак в Україні справа ускладнювалась розгромом національних сподівань. Ніде зажим, чистки, репресії і всі, загалом, види бюрократичного хуліганства не мали такого убивчого розмаху, як в Україні, у боротьбі із сильними підґрунтовими прагненнями українських мас до більшої свободи та самостійності...

Сталінська бюрократія, щоправда, споруджує пам'ятники Т. Шевченку, однак лише для того, щоб ними ще міцніше притиснути український народ та примусити його мовою Кобзаря прославляти кремлівських ґвалтівників... Від колишньої довіри та симпатій західних українців до Кремля не залишилося й сліду. Від часів останньої розбійницької «чистки» в Україні ніхто на Заході не захоче приєднатися до кремлівських сатрапів, що керують Радянською Україною...

Четвертий Інтернаціонал зобов'язаний усвідомити величезне значення українського питання для долі Європи. Мова йде про народ, який довів свою життєву силу, не поступається за населенням Франції, займає винятково багату територію, надзвичайно важливу у стратегічному відношенні. Питання про долю України постало на повний зріст. Потрібне зрозуміле й чітке гасло. Я думаю, що ним має стати тільки одне: єдина, вільна й незалежна робітничо-селянська Радянська Україна.

...Але ж незалежність об'єднаної України означає відокремлення Радянської України від СРСР, − хором вигукнуть «друзі» Кремля. − Що ж тут такого аж занадто жахливого ? − заперечимо їм. Священний трепет перед кордонами нам не притаманний. Ми не стоїмо на позиції «єдиної та неподільної». Адже й Конституція СРСР визнає право націй, що складають федерацію, на самовизначення, тобто на відокремлення. Навіть нинішня кремлівська олігархія не може заперечувати цей принцип. Щоправда, він існує тільки на папері. Найменша спроба відкрито порушити питання про незалежну Україну означала б негайний розстріл за звинуваченням у зраді...

За такого внутрішнього становища й мови не може бути про добровільне приєднання Західної України до СРСР. Об'єднання України, таким чином, передбачає звільнення так званої Радянської України з-під сталінського чобота... Але ж це означає воєнне послаблення СРСР? − заволають «друзі» Кремля. Послаблення СРСР, відповідаємо ми, викликане центробіжними тенденціями, породженими бонапартистською диктатурою... Незалежна Радянська Україна, навпаки, стала б уже через власні інтереси могутнім південно-західним оплотом СРСР. Відокремлення України означало б не послаблення зв'язків з трудящими Великоросії, а лише послаблення тоталітарного режиму...

Зрозуміло, незалежна робітничо-селянська Україна могла б потім вступити до Радянської Федерації, однак добровільно, на умовах, котрі сама визнає прийнятними, що, у свою чергу, передбачає революційне відродження самого СРСР.

Дійсне визволення українського народу немислиме без революцій на Заході, які мають, врешті-решт, народи спонукати до створення Радянських Сполучених Штатів Європи. Незалежна Україна могла б увійти і, безсумнівно, увійшла б до цієї Федерації як

рівноправний член... Найтісніший зв'язок Союзу Радянських Сполучених Штатів Європи та відродженого СРСР став би неминучим і надав би неосяжні вигоди для європейського та азіатського материків, і для України зокрема.
Такою уявляється мені правильна політика в українському питанні. Це моє власне бачення української проблеми...»

P. S. Маємо нагадати, що Троцький вважав себе «класичним марксистом», фанатиком світової революції, без здійснення якої побудова соціалізму в СРСР неможлива. Так воно, зрештою, і сталося. Інші європейські країни побудували соціалізм та утворили Сполучені Штати Європи («Європейський Союз»), про що мріяв Троцький, але уникнувши революційних потрясінь.

ЗАГАДКА ПСЕВДОНІМА

Серед прізвищ членів Єлисаветградської Громадської Бібліотеки, заснованої 110 років тому, мою увагу привернуло одне з найвідоміших у світі – Троцький! Причому, у першому звіті про заснування ЄГБ за 1898 рік зазначено, що ***"большие услуги библиотеке оказала А.Б.Троцкая".*** А ще один носій цього прізвища Б.М.Троцький з 1902 по 1908 роки був членом ревізійної комісії ЄГБ.

Саме під цим псевдонімом увійшов у всесвітню історію Лев Давидович Бронштейн. До речі, мало кому відомо, що Троцький – суто українське прізвище. Воно фігурує у п'ятитомнику "Малоросійський родослівник" найвизначнішого знавця української генеалогії В.Модзалевського. У цій видатній праці Троцькі представлені як український шляхетний рід. Походить прізвище від слова ***"трок - широкий ремінь для закріплення сідла або попони на коні, попруга"***.

Це ще один важливий штрих до надзвичайно цікавої теми "Троцький і Україна".

Впродовж життя Лев Давидович користувався й іншими псевдонімами: Львов (утворено від імені), Антід Ото (від взятого навмання із словника італійського слова antidoto), Перо (натяк на журналістський хист), Яновський (за назвою рідного села). Було й таке (під час І російської революції 1905 року): ***"В Совете я выступал под фамилией Яновского, по имени деревни, в которой родился. В печати писал как Троцкий".***

Троцьким Бронштейн став уперше в 1902 році, коли готувався до втечі із сибірського заслання: ***"В руках у меня был Гомер в русских гекзаметрах Гнедича. В кармане – паспорт на имя Троцкого, которое я сам наудачу вписал, не предвидя, что оно станет моим именем на всю жизнь".*** Щодо походження цього псевдоніма, то після того, як ми виявили Троцьких серед членів ЄГБ, є всі підстави засумніватися у достовірності версії, за якою Лев Давидович став Троцьким "на честь" колоритного наглядача Одеської в'язниці, в якій перебував у юності. Прізвище Троцький було відоме Бронштейнам не з чуток і задовго до арешту Левка. Адже Троцькі були землевласниками Єлисаветградського повіту. Приміром, у 1914 році дворянка Євдокія Миколаївна Троцька володіла 135 десятинами землі у селі Воскресенське Ганнівської волості. Тим більший інтерес викликає ось цей фрагмент з книги спогадів "демона революції":

"Под Елизаветградом отец нанимал землю у барыни Т-цкой. Это вдова лет под сорок, с характером. При ней состоит батюшка, тоже вдовый, любитель музыки, карт и многого другого. Барыня Т-цкая со вдовым батюшкой приезжает в Яновку пересматривать условия аренды. Им отводят зал в соседнюю комнату. К столу подают курицу в масле, вишневую наливку и вареники с вишнями. После обеда я остаюсь в зале и вижу, как батюшка подсаживается к барыне Т-цкой и что-то очень смешное говорит ей на ухо. Отвернув полу рясы и вытащив из кармана полосатых брюк серебряный портсигар с монограммой, батюшка закуривал папиросу и, ловко пуская кольца дыма, рассказывает в отсутствие барыни, как она в романах читает одни только разговоры. Все улыбаются из вежливости, но воздерживаются от суждений, так как знают, что батюшка все передаст барыне, да еще и присочинит.

Висловимо припущення: бариня Т-цкая, яка так добре запам'яталася Льву Давидовичу, і благодійниця ЄГБ А.Б.Троцька – одна й та сама особа! А член ревізійної комісії бібліотеки Б.М.Троцький – якийсь її родич, можливо син? Чому Лев Давидович, хоча й досить прозоро, та все ж зашифрував це прізвище? Очевидно ж, з гуманних міркувань. Всі, хто були Троцькими насправді, як і Бронштейни, наражались на смертельну небезпеку. Радянські каральні органи

звісно ж не переймались, що головний ворог Сталіна Троцький – у дійсності Бронштейн. До речі, й це прізвище фігурує у звітах про діяльність ЄГБ. У 1903 році якийсь І.Г.Бронштейн подарував бібліотеці 3 книги.

Більше того, в будинку цього Бронштейна на вул. Нижньо-Донській (Тимірязєва) в 1905 році була явочна квартира місцевої організації соціал-демократичної партії. А на розі вулиць Миргородської (Калініна) і Гоголя ще в середині XX століття, як згадують старожили, стояв будинок з табличкою на фасаді "Имение Троцкого". Тобто, принаймні до 1917 року в Єлисаветграді мешкали як Бронштейни, так і Троцькі. Перше прізвище – популярне серед євреїв, друге – поширене серед українців.

Одночасно з Львом Бронштейном, який вирішив стати Троцьким, в Україні жили й діяли справжні Троцькі. Навіть особливо не заглиблюючись в пошук, авторові цих рядків вдалося натрапити на двох. У монографії Надії Шип про українську інтелігенцію XIX ст. зокрема повідомляється: ***"На Полтавщине активно действовали громадовцы во главе с Н.И.Троцким..."***

Інший Троцький фігурує у щоденнику В.Винниченка за 1911 – 1920 роки. Інформація подається така: ***"Троцький Микола (псевдонім М.Данько) (1883 - ?) – журналіст. Член УСДП, під час І світової війни співпрацював з СВУ у Відні, з 1920 – секретар українського посольства у Відні, пізніше – співробітник часопису "Діло". З 1931 – редактор місячника німецькою мовою у Відні "Die Volkerbrucke".*** Згодом жив у Женеві, де й помер. Цікаво було б дізнатися, чи не перетиналися шляхи й долі Миколи Троцького і Льва Троцького (Бронштейна)? Або як почувався Лев Давидович, знаючи про наявність Троцьких серед військових діячів УНР?

P.S. На честь Троцького хотіли перейменувати Єлисаветград, але випередило місто Гжатськ, а Єлисаветград став Зінов'євськом. Натомість його іменем назвали місцевий театр. Деякий час у 20-ті роки рідне село Льва Давидовича офіційно називалося Троцьким. Відомо, що у 1926 році у селі Троцькому Бобринецького району мешкало 244 українці, 18 молдаван і... жодного єврея.

Листопад

1 – 100 років від дня народження (с. ***Фурманівка Новоукраїнського району***) **Михайла Івановича Пойченка** (1909-1992), кінооператора. Фронтові сюжети Пойченка використано в кіноепопеї „Велика Вітчизняна війна" (1978-1980, 20 серій; художній керівник і режисер Р. Кармен). У 1962-1986 працював на „Укркінохроніці". Фільм „На всю широчінь душі" завоював почесний диплом журі XIX Міжнародного фестивалю у Лейпцигу (1976). Заслужений діяч мистецтв УРСР (1988).

5 – 170 років від дня народження (м. Керч) **Миколи Миколайовича Раєвського III** (1839-1876, вбитий у бою при Верхньому Андроваці у Сербії), першого вітчизняного бавовняра, полковника, онука героя війни 1812 року генерала **М. М. Раєвського**. Закінчив Московський університет кандидатом природничих наук у 1862. На військовій службі з 1863.

5 – 90 років від дня народження (м. ***Єлисаветград***) **Віктора Яковича Кузьменка** (1919-1997), поета. Навчався у Київському університеті. Учасник ВВВ. Вчителював у школах Херсонської області, був на

журналістській роботі. Автор збірок: „Степові самоцвіти” (1958), „Земля обітована” (1960), „Вічний вогонь” (1966), „Журавлині ключі” (1969), „Іду землею” (1974), „Серцем з тобою” (1979), „Вахта” (1985).

5 – 70 років від дня народження (м. ***Кіровоград***) **Ігоря Аркадійовича Бродського**, композитора. У 1963 закінчив Московську консерваторію по класу композиції В. Г. Фере. З 1963 по1967 викладав на кафедрі історії та теорії мистецтв Далекосхідного інституту мистецтв (Владивосток). З 1970 − викладач Музичного училища ім. Жовтневої революції в Москві. Автор двох симфоній („Російської”, 1959 та „Пам’яті Хемінгуея”, 1961), сюїти „Примор’є” (1964), двох увертюр та інших творів.

7 – 95 років від дня народження (с. Братське Миколаївської області) **Сергія Григоровича Максютіна** (1914-1997), педагога. Навчався у Кіровоградському педагогічному технікумі та інституті (до 1940). Учасник ВВВ. Закінчив географічний факультет Одеського університету (1960). ***Багаторічний директор Созонівської середньої школи Кіровоградського району (1945-1978). Створив у Созонівці зразкову школу подовженого дня.*** Автор 18 книг, навчальних та методичних посібників, 140 статей. У 1974 Президія АПН СРСР відзначила його дипломом переможця Всесоюзного конкурсу вчительських доповідей. Нагороджений орденом Леніна та багатьма іншими відзнаками. Заслужений вчитель України. ***Нарис про Максютіна під назвою „Школа радості” для збірника „Окрилені” (1980) написав Б. Хандрос. У Созонівській СШ створено музей історії школи з експозицією, присвяченою Максютіну.***

7 – 85 років від дня народження **Дмитра Юхимовича Стельмухова**, педагога, організатора освіти. Учасник ВВВ. Закінчив фізико-математичний факультет Кіровоградського педагогічного інституту. 18 років очолював відділ народної освіти облвиконкому (1962-1980). Цей час називають „золотим десятиліттям” в історії освіти Кіровоградщини. Кандидат педагогічних наук (1982), професор КДПІ ім. О. С. Пушкіна (1995). Нагороджений медаллю А. С. Макаренка. Написав спогади про В. О. Сухомлинського.

7 – 70 років від дня народження ***(с. Новоселиця Ульяновского району)*** **Сергія Дмитровича Романенка**, будівельника, державного діяча.

У 1971 закінчив Одеський інженерно-будівельний інститут за фахом "промислове і цивільне будівництво". З 1978 по 1986 працював управляючим трестом "Кримрадгоспвин буд". У 1986-1994 года – первий заступник голови, голова об'єднання "Кримоблагробуд". З 1994 по 1998 – міністр будівництва Автономної Республики Крим. З 1999 – директор, голова ВАТ "Кримагробуд". Нагороджений орденами Дружби народів (1986), „За заслуги" III (1995) і II (2005) ступенів та ін. Заслужений будівельник України (1991). У 2001 включений у „Золоту книгу „Видатні інженери України". Депутат Верховної Ради АРК (з 2006). Академік Академії будівельних наук України, почесний професор Кримської академії природоохоронного і курортного будівництва.

9 – 100 років від дня народження (с. ***Димине Новоукраїнського району***) **Миколи Далекого**

(справжнє прізвище **Алексєєв Микола Олександрович**) (1909-1976), письменника. Закінчив сценарний факультет Інституту кінематографії у Москві (1935), працював на Київській кіностудії. Учасник ВВВ. Писав українською та російською мовами. Автор популярних пригодницьких повістей: „Не открывая лица" (1950), „Пропащий ангел" (1952), „Практика Сергея Рубцова" (1957), „Ромашка" (1959), „Голка в сіні" (1971), „Охота на тигра" (1974); пригодницького роману „По живу і мертву воду" (1968) та інших творів.

9 – 95 років від дня народження (м. Андижан в Узбекистані) **Олексія Семеновича Єгорова** (1914-1970 у ***Кіровограді***), військового діяча, національного Героя Словаччини.

У 1943 у партизанському з'єднанні О. Ф. Федорова був заступником командира. З серпня 1944 очолював партизанський загін на території Словаччини, який відіграв головну роль у Словацькому національному повстанні: пущено під укіс 20 ешелонів, підірвано більше 20 мостів. Герой Радянського Союзу (1945). ***У Кіровограді його іменем названо одну з вулиць, встановлено меморіальні дошки на фасадах ПТУ №2 та СШ №9 імені О. С. Єгорова.*** У 1964 на відзначення 20-річчя Словацького національного повстання уряд Чехословаччини заснував незвичайну нагороду – „Зірку Єгорова". Почесний громадянин м. Банська-Бистриця та ще трьох міст Словаччини. Іменем Єгорова названо гірський перевал на Дюмб'єрі.

10 – 155 років від дня народження **Георгія Ієронімовича Садзегелова,** церковного діяча, архієпископа Мцхетського і Тбіліського, Католікоса-Патріарха всієї Грузії **Кіріона** (1854-1918). Закінчив Тифліську духовну семінарію (1876), Київську духовну академію зі ступенем кандидата богослов'я (1880). Працював помічником інспектора Одеської духовної семінарії (до 1883). Викладав у Кутаїському та Тифліському духовних училищах (1890-1896). 6.11.1896 прийняв чернецтво з іменем Кіріон. 23.08.1893 рукопокладений в єпископи. ***З 3.05.1903 по 23.04.1904 – єпископ Новомиргородський, вікарій Херсонської губернії.*** Після Лютневої революції 1917 повернувся на батьківщину, відновив автокефалію Грузинської Православної Церкви, обраний Католікосом-Патріархом. Автор багатьох праць про історичну долю Грузинської церкви та її святинь.

10 – 95 років від дня народження (м. ***Єлисаветград***) **Ізраїля Ілліча Фісановича**(1914-1944), військового діяча. ***Навчався у Зінов'євській школі № 7 ім. О. С. Пушкіна та школі ФЗН***. Закінчив Вище військово-морське училище ім. М. В. Фрунзе в Ленінграді (1936). У роки ВВВ був командиром підводного човна М-172 на Північному флоті. За перші два роки війни здійснив 18 бойових походів і потопив 13 ворожих кораблів. Герой Радянського Союзу (1942). Автор книг: „Записки подводника" (1943), „История „Малютки" (1956); пісні „Строевая подводная" (музика Є.Жарковського) та інших поетичних творів. Про його подвиги писали В. Каверін, М. Асеєв; адмірали А. Головко, А. Чабаненко та ін***. Іменем Героя названо вулицю у Кіровограді, встановлено меморіальну дошку на фасаді школі № 7 ім. О. С. Пушкіна***. Його ім'я навічно занесено до списків особового складу Північного флоту.

11 – 100 років від дня народження (с. ***Піщаний Брід Добровеличківського району***) **Івана Прокоповича Безпечного** (1909-1994), мово- та літературознавця, педагога. ***З 1926 по 1929 навчався в Олександрійському педагогічному технікумі.*** У роки окупації працював у Львові літературним редактором в українському видавництві, де друкувалися часописи „Вечірня година", „Наші дні", „Дорога", „Малі друзі". З 1945 − в еміграції. Викладав українську мову та літературу в українській гімназії Відня. З 1950 жив у Канаді. Чверть століття працював робітником в автомобільній компанії „Дженерал моторс". Вільний час присвячував літературним студіям. Писав огляди, рецензії, полемічні статті в українських часописах Німеччини, Канади, США. Земляки шанобливо називали його професором. У 1984 в Торонто видав підручник „Теорія літератури"− перший в українській діаспорній науці посібник такого роду.

13 − 205 років від дня народження **Івана Івановича Фундуклея** (1804-1880), державного та громадського діяча, археолога, статистика. ***Син єлисаветградського міського голови (1818-1819) Івана Юрійовича Фундуклея,*** грека за походженням. Був Волинським віце-губернатором (1838), Київським губернатором (1839-1852), членом Державної Ради Росії (з 1867). Створив першу в Росії жіночу гімназію – „Фундуклеївську" у Києві. Автор книг: „Обозрение Киева и Киевской губернии по отношению к древностям" (1847), „Обозрение могил, валов и городищ

Киевской губернии" (1848) та ін. ***Мав маєтки у селах Нова Осота, Стара Осота та Янівці Олександрівського району (16916 десятин). У 1860 заснував у Старій Осоті ЦПШ. Іменем Фундуклея у 1876 названо залізничну станцію за один кілометр від Олександрівки. У 1839 після смерті батька подарував Єлисаветграду свої землі у центрі міста (так звану Фундуклеївську площу), на яких у 1848-1850 споруджена кам'яна двоповерхова будівля присутственних місць: дума, міська управа, сирітський суд, поліцейське управління, громадський банк і т.д. Одна з двох на всю Херсонську губернію у середині XIX ст. бібліотек розміщувалась у Бобринецькому повіті у маєтку таємного радника Фундуклея. З 1873 і до самої смерті був почесним членом Єлисаветградського благодійного товариства поширення грамотності й ремесел, якому пожертвував 750 руб. У 1875 замовив виготовлення у Петербурзі коштовної скриньки для вручення диплому почесного президента Товариства герцогині Едінбурзькій Марії Олександрівні, дочці імператора Олександра II. У Єлисаветграді на Петропавлівському кладовищі поховані дві сестри Фундуклея Олександра (за чоловіком Жеванова) (1801-1819) і Марія (1808-1843***). Почесний громадянин м. Києва (1872). До революції одна з центральних вулиць Києва була названа Фундуклеївською.

14 – 100 років від дня народження (с. ***Юр'ївка Добровеличківського району***) **Івана Івановича Гуржоса** (1909- 2004 у смт **Вільшанці**), педагога і краєзнавця. У 1931 закінчив Первомайський педагогічний технікум. До початку ВВВ учителював у школах Добровеличківки і Карбівки, був директором Добрянської неповної СШ. У 1939 закінчив Одеський учительський інститут, був на комсомольській і радянській роботі у Вільшанському районі. З 1941 по 1943 – на фронтах ВВВ: політрук роти, комісар батальйону, майор. Брав участь у битві на Курсько-Орловській дузі (липень 1943). У жовтні 1943 під час форсування Десни отримав важке поранення, комісований з армії. У 1960 заочно закінчив історичний факультет Одеського університету. ***З 1952 по 1967 − учитель історії Вільшанської СШ. Автор нарису про Вільшанський район в „Історії міст і сіл УРСР. Кіровоградська область" (1972) та кразнавчої розвідки „Краткий очерк истории поселка Ольшанка и сел Ольшанского района"(1998). Фундатор Вільшанського районного краєзнавчого музею, його директор (1970-1980). Почесний громадянин смт Вільшанки (2001).***

16 – 60 років від дня народження (смт ***Новоархангельськ***) **Володимира Федоровича Демішкана**, інженера, державного діяча. У 1987 закінчив механічний факультет Донецького політехнічного інституту. У 1998-1999 − заступник міністра транспорту України. Потім – начальник Київського обласного управління з питань будівництва, ремонту та експлуатації автомобільних доріг. З 2001 − голова Української державної корпорації з будівництва, ремонту та утримання автомобільних доріг. Кандидат технічних наук (2000). Автор 14 наукових праць.

17 – 95 років від дня народження (м. ***Златопіль***) **Арона Абрамовича Тростянецького** (1914-1986), критика і літературознавця. Закінчив Київський педінститут (1939). Працював у журналі „Літературна критика", газеті „Література і мистецтво", старшим науковим співробітником Інституту літератури АН України. Доктор філологічних наук. Автор десяти літературознавчих книг: „Маяковський і Україна" (1946), „Юрій Яновський" (1959), „На бистрині часу" (1985) та ін.

21 – 60 років від дня народження (с. ***Войнівка Олександрійського району***) **Володимира**

Петровича Подкопаєва (1949-2002)**,** педагога і культуролога, організатора культурно-дозвіллєвої справи. У 1975 закінчив факультет культурно-освітньої роботи Харківського державного інституту культури. До 1980 – директор Куп'янського районного будинку культури на Харківщині. У 1980 переїздить до Києва, викладав у Київському державному інституті культури. Кандидат педагогічних наук (1987), засновник і перший директор з 1991 по 2002 Українського центру культурних досліджень (раніше заклад мав назву Республіканський науково-методичний центр народної творчості і культурно-освітньої роботи, згодом УЦНТ – Український центр народної творчості). Автор понад 50 праць з проблем розвитку української національної культури, ініціатор проведення і організатор низки загальноукраїнських та міжнародних культурно-мистецьких заходів, присвячених українській традиційній культурі та художньому аматорству. У 2009 в Києві пройшли VII Культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаєва та Всеукраїнська науково-практична конференція.

23 – 50 років від дня народження (м. Миргород на Полтавщині) **Олександра Яковича**

Перлюка, гумориста і сатирика. Закінчив Харківський інженерно-будівельний інститут (1981). ***Живе і працює у Кіровограді.*** Регулярно друкується у київських та московських часописах. Автор книжок: „Афоризми" (1989), „Розовый юмор" (1989) та ін.

25 – 130 років від дня народження (с. Негневичі у Білорусії) **Платона Івановича**

Цесевича (1879-1958), співака (бас). Вокальну освіту здобув приватно. Сценічну діяльність почав 1901 в українських трупах Д. Гайдамаки, І. Ярошенка, О. Суслова. ***Часто виступав у Єлисаветграді***. З 1904 співав у театрах Росії та України. У 1925-1926 і 1932 співав в оперних театрах Франції та Італії. З 1933 по 1948 виступав переважно в концертах. Серед кращих партій – Борис Годунов, Кочубей та ін. Народний артист РРФСР (1947).

26 – 70 років від дня народження (***м. Кіровоград***) **Моріса Шльомовича Бонфельда** (1939-2005 у Вологді), музикознавця і композитора. Трудову діяльність почав у 1956 як учитель співів у

школі. У 1968 закінчив теоретико-композиторський факультет Ленінградської консерваторії. Жив і працював у Вологді: викладав у музичному училищі та педагогічному інституті (з 1978). Був організатором і першим завідувачем кафедри історії і теорії музики та музичних інструментів (1982-1987). Професор (1994), доктор мистецтвознавства (1993). Член Спілки композиторів Росії (1985). Створив свою школу мистецтвознавців. Читав лекції у Петрозаводській консерваторії, Володимирському педагогічному університеті, Астраханській консерваторії, Архангельському вищому педагогічному колледжі, Нижегородській консерваторії. За дорученням Спілки композиторів Росії регулярно вів семінари молодих музикознавців. Автор понад 200 наукових праць, деякі видавались за кордоном. Писав музику до лялькових спектаклів, автор дитячої опери, циклу пісень, фортепіанної музики. Сфера наукових інтересів: музикознавство, літературознавство, лінгвістика, музична естетика, музична психологія. Особливу увагу надавав системному дослідженню музичної мови.

27 – 205 років від дня народження (Естляндія) **Павла Максимовича Воротникова** (1804-1876), композитора, педагога, військового і музичного діяча. Навчався у Петербурзькому кадетському корпусі, після закінчення якого ***служив у Єлисаветграді ад'ютантом командира Другого резервного кавалерійського корпусу Д. Є. Остен-Сакена; став керівником хорів військових частин у Єлисаветграді. У нашому місті збирав народні пісні, робив хорові обробки***. З 1843 після виходу у відставку − учитель півчих Придворної капели і Катеринінського інституту. ***З 1848 до 1863 – знову в Єлисаветграді на капельмейстерській службі, веде у місті плідну музично-просвітницьку діяльність з організації загальнодоступних концертів і вистав.*** З 1863 викладає спів у другій Московській гімназії, пише статті з музичної педагогіки й теорії церковної музики. З його духовно-музичної спадщини широковідомі триголосні та чотириголосні твори: „Ныне силы небесные", „Разбойника благоразумного", „На реках Вавилонських", „Свете тихий", „Ныне отпущаеши", „Благообразный Иосиф" та ін.

28 − 180 років від дня народження (Харківська губ.) **Костянтина Львовича Штейна** (1829-1888), військового діяча. Після закінчення Новгородського кадетського корпусу та Костянтинівського артилерійського училища біля 12 років (з 1848) служив у Кірасирському пруському полку. ***Вступив екстерном до Єлисаветградського кавалерійського училища і закінчив курс першим, за що був нагороджений почесною шаблею*** і переведений до Гродненського гусарського полку. ***Прослуживши тут недовго, отримавши призначення у чині підполковника до Єлисаветградського гусарського полку.*** Через 4 роки Штейн – начальник Тверського кавалерійського училища, полковник. З 1872 – генерал-майор, начальник навчального кавалерійського ескадрону Лейб-гвардії драгунського полку, з 1875 – член Головного комітету по реорганізації та формуванню військ. Генерал-лейтенант (1881).

28 − 60 років від дня народження (с. ***Мечиславка Гайворонського району***) **Михайла Михайловича Поплавського,** діяча культури, співака. У 1967-1971 – учень ПТУ у Горлівці (Донецька область), машиніст електровоза на шахті. Працював директором ***Великотроянівського*** сільського та ***Ульяновського*** районного будинків культури (1971-1975). У 1979 закінчив Київський інститут культури за фахом „Організатор-методист культурно-просвітницької роботи". У 1979-1985 – заступник директора Республіканського будинку народної творчості Держкомпрофтехосвіти УРСР. Викладав у Київському інституті культури (до 1993). У 1993-2002 – ректор (з 2002 – почесний ректор) Київського державного інституту культури (з 1999 Київського національного університету культури і мистецтв). Доктор педагогічних наук, професор, заслужений діяч мистецтв України. Автор 8 книг та підручників з менеджменту шоу-бізнесу. У 2004 філіал Національного університету культури і мистецтв відкрив у ***Кіровограді.***

28 − 60 років від дня народження (***м. Кіровоград***) **Бориса Григоровича Ревчуна**, письменника і художника (гумор і

сатира, карикатура). ***У 1970 закінчив факультет англійської мови КДПІ ім. О.С.Пушкіна,*** у 1985 - аспірантуру економічного факультету КДУ ім. Т.Г.Шевченка. ***З 1980 викладає економічну теорію, історію економічної думки та англійську мову у вузах Кіровограда та Києва***. Кандидат економічних наук (1985). Нині працює доцентом кафедри міжнародної економіки Кіровоградського національного технічного університету, автор 37 наукових праць. У 1997 році проводив наукові дослідження в університеті штату Мен, США. Гумористичні і сатиричні твори й карикатури друкувавались у найтиражніших і найпрестижніших газетах і журналах СРСР: "Правда", "Литературная газета", "Комсомольская правда", "Труд", "Студенческий меридиан", "Крокодил"; в українських виданнях: журналі "Київ", газетах "Освіта України", "Правда України", "Смешная газета" (Донецьк), "Украина-Центр", "Ведомости", "Біла ворона" (Кіровоград), "Интересная газета" (Нью-Йорк).

30 − 85 років від дня народження ***(с. Каніж Новомиргородського району)*** **Григорія Матвійовича Петрова**, астронома. ***Навчався у Кіровоградському педагогічному інституті*** та Одеському університеті. З 1950 – співробітник Одеської астрообсерваторії, з 1952 працює у Миколаївській обсерваторії. Доктор фізико-математичних наук (1982). Лауреат Державної премії СРСР. Керував науковими експедиціями на Північний Кавказ, острів Шпіцберген, у Закавказзя. Один з творців релятивістської теорії руху планет. Першим довів, що в умовах полярної ночі можна проводити спостереження без систематичних помилок, характерних для помірних широт.

11.11.1879 (130 років тому) – В **Єлисаветград** для зустрічі з іншим народовольцем **Григорієм Гольденбергом**, учасником замаху на Олександра II, прибуває **Микола Кибальчич,** геніальний учений. Через три дні поліція затримала Гольденберга з вибухівкою на **єлисаветградському вокзалі**, і він видав усіх відомих йому терористів „Народної Волі", після чого повісився.

12.11.1959 (50 років тому) – Ліквідовані Витязівський, Єлисаветградківський та Піщанобрідський райони. Сільські ради цих районів, залежно від розташування, відійшли до Бобринецького, Вільшанського, Знам'янського, Кіровоградського, Новоукраїнського, Олександрівського та Рівнянського районів.

Листопад 1604 (405 років тому) – Вперше в документах Центрального архіву України згадується **с. Перегонівка Голованівського району.**

12.11.1959 (50 років тому) – Здійснено укрупнення Новомиргородського району за рахунок селища міського типу Златопіль і 9 сільських рад колишнього Златопільського району Черкаської області.

13-27.11.1894(115 років тому) – В **Єлисаветграді** експонувалася XXII виставка ТПХВ, яку оглянуло 1435 чоловік.

20.11.1989 (20 років тому) – Створено обласну організацію Спілки художників України.

Листопад 1754 (255 років тому) – У місці злиття річок Помічної і Грузької з Чорним Ташликом засновано фортецю Павлівськ, навколо якої виник населений пункт Новопавлівськ, з 1830 року – **Новоукраїнка**.

Листопад 1909 (100 років тому) – В Єлисаветграді перебувала XXXVII виставка Товариства пересувних художніх виставок з Санкт-Петербурга.

Листопад 1919 (90 років тому) – Родина **Шимановських** виїздить з **Єлисаветграда** до Варшави.

Листопад 1934 (75 років тому) – Створено **Єлисаветградський ливарно-механічний завод** Товариства по землеустрою євреїв-трудівників (ТЗЕТ). Виготовляв пивні насоси, засувки,

розвідні ключі. З 1938 року − це завод дрібного машинобудування імені 15-річчя Жовтня (мотороремонтний), потім – завод тракторних гідроагрегатів, нині – „Гідросила”.

2 ЛИСТОПАДА – 150 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ О. В. САМСОНОВА

ПАМЯТНИК „ВИНУВАТІЙ ЖЕРТВІ”

ЧИ МАЄ ГЕНЕРАЛ САМСОНОВ, ЯКИЙ ВРЯТУВАВ ПАРИЖ 95 РОКІВ ТОМУ, БАТЬКІВЩИНУ І ЧИ ПОВЕРНУВСЯ ВІН ДОДОМУ?

Повною несподіванкою для автора цих рядків було виявити у списку активних єлисаветградських контрреволюціонерів (фонди обласного державного архіву), складеному більшовиками у 1920 році, такої особи, як Самсонова Катерина Олександрівна. І річ не в тім. що вона єдина жінка у суто чоловічій компанії, а в примітці навпроти її прізвища − ***«дружина колишнього генерал-губернатора Туркестану, стягувала при гетьмані контрибуції».*** Цієї навдивовиж скупої інформації, якою й визначалась її вина перед радянською владою, навіть не для знавця історії Першої світової війни цілком достатньо, щоб збагнути, про кого йде мова. Чомусь із великого послужного списку генерала Самсонова Олександра Васильовича, безперечно, добре відомого більшовикам, вони, як його найбільшу провину, обрали посаду генерал-губернатора Туркестану. А от письменник Валентин Пікуль про його перебування у Середній Азії зовсім іншої думки: ***«У 1908 році Самсонова було призначено туркестанським губернатором, і він багато зробив для розвитку цього краю. Освоював нові площі під посіви бавовни, бурив у пустелях артезіанські колодязі, проводив у Голодному степу зрошувальний канал».***

Оцей епізод з біографії О. В. Самсонова змушує пригадати долю іншої людини, також пов’язаної з нашим краєм та Середньою Азією. Це − Раєвський Микола Миколайович III (1839-1876), перший вітчизняний бавовняр, полковник, онук героя 1812 року генерала М. М. Раєвського. З 1870 року він служив у Туркестані, де, вже маючи досвід вирощування бавовни у Криму, переконав начальство в перспективності її розведення в Середній Азії. З цією метою організував дві дослідні ферми, видав брошуру „Руководство по разведению хлопчатника” (1872). Таким чином, Самсонов продовжив бавовняну справу свого попередника. А сам М. М. Раєвський у 1876 році їде в Сербію, де спалахнуло повстання проти турків, і гине в бою. У вересні 1876 року домовину з його прахом перевезли на батьківщину і поховали в селі Розумівці Олександрівського району у родинній усипальні Раєвських. У 1903 році в Сербії на місці загибелі полковника Раєвського, якого вважають одним з прототипів графа Вронського, побудовано церкву Святої Трійці. Але не тільки культивування в Середній Азії бавовни поєднує Олександра Самсонова з Миколою Раєвським. Трапляються інколи в долях людей дивовижні перетини...

Цікаво й те, повертаючись до зловісного списку єлисаветградських чекістів, що Катерину Олександрівну названо у ньому не вдовою, а дружиною генерал-губернатора Туркестану, так ніби її чоловік був живий і десь переховувався.

Є в арсеналі авторів публікацій на краєзнавчі теми безвідмовний прийом, яким і я змушений буду скористатися. А полягає він ось у чому. Є, мовляв, такий знаменитий земляк, якого знає та шанує увесь цивілізований світ за винятком рідного краю, через те й пишу, бо ж прикро, що нічого не зроблено для увічнення його пам'яті. У даному випадку отой добряче засмальцьований прийом виявляється цілком доречним та слушним. Чесно кажучи, писати щось про генерала Самсонова після Олександра Солженіцина, Валентина Пікуля, американського історика Барбари Такман, менш відомого Святослава Рибаса й інших авторів просто незручно.

У серпні цього року виповниться 95 років з дня початку Першої світової війни. Вона охопила 38 держав з населенням понад 1,5 мільярда людей (75 відсотків від загальної кількості). Сучасники називали цю війну і Другою вітчизняною, і просто − Великою війною. На жаль, ми

досі сприймаємо цю війну через вислів Леніна, який охарактеризував її як несправедливу, імперіалістичну, грабіжницьку, як війну двох імперіалістичних угруповань за переділ світу і обгрунтував лозунг переростання імперіалістичної війни у громадянську. І він, як відомо, домігся свого!

Друга світова і Третя (?) Вітчизняна війни в СРСР, на відміну від інших європейських країн, немов затінили собою свою попередницю, і не випадково Першу світову часто називають «невідомою війною». І це при тому, що полягло на ній 10 мільйонів чоловік, а ще 20 мільйонів було поранено!

Уродженцю Єлисаветградщини, командуючому 2-ю російською армією генералу Олександру Самсонову судилося відіграти в ній виняткову роль. Очолювані ним війська на початку війни завдали німцям нищівного удару в Східній Прусії, відтягнули на себе величезні сили і тим самим відвернули захоплення німцями Парижа. Однак невдовзі 2-а армія потрапила в оточення, і її командуючий − людина честі й обов'язку − застрелився. Щоправда, тривалий час доля генерала Самсонова була невідомою. Навіть Радянська Історична Енциклопедія писала про нього: «Загинув за нез'ясованих обставинах (мабуть, застрелився)».

Оцінка того, що трапилось з 2-ю армією та її командуючим, у російському суспільстві, була майже одностайною: Росія повинна була піти на це заради врятування Франції, а отже, Самсонов − герой, мученик і жертва. З іншого боку, хтось же мав відповісти за розгром 2-ї армії, то й зробили винуватцем катастрофи покійного генерала. Письменник Святослав Рибас − автор роману „Жертва", присвяченого Самсонову, − пише: ***«... Його неможливо було ні в чому звинуватити, він і так забрав із собою чужі гріхи. Тоді розділили ім'я Олександра Васильовича на дві половини − Самсонова-лицаря і Самсонова-генерала, піднесли безстрашність і мужність лицаря й засудили нерозсудливість генерала. Таким він і повинен був залишитися в історії, милим, благородним, трохи безпорадним героєм, в якому щось і від Іванка-дурника, щось і від Добрині... Вітчизна споруджувала над невідомою могилою пам'ятник винній жертві».***

Так би воно й сталося, якби не відданість та вірність вдови Самсонова Катерини Олександрівни. Вона одна у цілім світі не змирилась зі смертю чоловіка, більше того, тривалий час сподівалась на чудо, а потім поставила собі за мету будь-що розшукати могилу Олександра Васильовича та перенести його прах на рідну землю. Зі свого маєтку в Якимівці (нині село у Маловисківському районі) вона з дітьми переїхала в Єлисаветград і влаштувалась сестрою-жалібницею до шпиталю Єлисаветградської общини Червоного Хреста. Спочатку Катерина Олександрівна не подавала клопотання про пенсію. Вона лише благала всіх, від кого це залежало, про допомогу у поверненні тіла чоловіка на батьківщину. Однак час минав, матеріальне становище сім'ї погіршувалось, і Катерина Олександрівна написала на ім'я царя клопотання про пенсійне забезпечення. Напрочуд швидко (протягом місяця) воно було вирішене позитивно. Готуючи відповідні документи, військове відомство склало доповідь про службу Самсонова. Подаємо фрагмент із цього документа:

Справка.

Генерал от кавалерии Самсонов на действительной службе 39 лет.

В течение службы занимал, между прочим, должности: начальника Елисаветградского кавалерийского училища, начальника Уссурийской конной бригади, начальника Сибирской казачьей дивизии, начальника штаба Варшавского воєнного округа, войскового наказного атамана войска Донского и Туркестанского генерал-губернатора и командующего Туркестанским воєнним округом.

Участвовал в походах и делах против неприятеля в 1877-78 и 1904 -1905 г.г.

За отличия в сражениях награжден орденами: Святого Великомученика и Победоносца Георгия IV степени, Святого Станислава I степени с мечами, Святой Анны I степени с мечами, золотым оружием с надписью «За храбрость» и произведен в чин генерал-лейтенанта.

Производилось содержание по должности командующего Туркестанским военным округом; жалованья 2940 рублей, столовых 3095 рублей и на прислугу 240 рублей и по должности Туркестанского генерал-губернатора жалованья 11982 рубля 50 копеек и столовых 11982 рубля 50 копеек, а всего 30240 рублей в год.

Семья генерала от кавалерии состоит из вдовы, сына 15 лет и дочери 12 лет. Сын воспитывается в гимназии...

Пенсійне забезпечення родині Самсонова визначили в розмірі 10 645 руб. на рік, які дружина побажала отримувати з Єлисаветградської скарбниці.

Наполегливість та цілеспрямованість Катерини Олександрівни зрештою було винагороджено. В Єлисаветград надійшла телеграма, якою пропонувалось відрядити сестру-жалібницю Самсонову до Німеччини для огляду таборів військовополонених. Понад два місяці тривала виснажлива поїздка. Нарешті, коли жінка була вже в розпачі, німці повідомили, що могила Самсонова знайдена поблизу маленького містечка Вілленберга. Катерині Олександрівні повернули чоловіків золотий медальйон з мініатюрними фото її та дітей всередині і вигравійованим написом: «Помни о нас!». Вона знайшла в собі сили бути присутньою при розкопуванні могили, аби остаточно переконатись: помилки немає. І вона впізнала його та повезла додому. Сталося це 3 листопада 1915 року.

Свій блискучий нарис про трагічну долю генерала Самсонова, самовідданість його дружини письменник Святослав Рибас завершує все ж надто оптимістично:

«У кінці листопада Олександра Васильовича поховали в рідній землі на цвинтарі Якимівської церкви, і батьківщина прийняла його, свого героя і свою жертву, як завжди приймала безліч своїх синів, котрі нічого не відали ні про геройство, ні про жертовність».

Так, земля прийняла його, а люди? Давно знищена більшовиками церква в Якимівці, а на місці цвинтаря розташували школу, і десь лежить прах генерала Самсонова.

Написано у 1994 р.

ВІДОМИЙ СВІТОВІ – ЗАБУТИЙ БАТЬКІВЩИНОЮ

Образ Світлого Єлисаветграда, де Олександр Васильович був у злагоді із собою, своїми обов'язками та особистим щастям, навіявся раптово...

Святослав РИБАС.

Людська пам'ять − на диво примхлива дама, однак тому, як вона повелася з генералом Самсоновим на його батьківщині, раціональне пояснення знайти важко. Схоже на те, ще нас вразила амнезія у невиліковній формі.

Про Олександра Васильовича Самсонова, командуючого Другою російською армією, пожертвуваною задля врятування Франції на самому початку Першої світової війни, після чого він − невольник та заложник честі − застрелився у Східній Пруссії, відомо всьому цивілізованому світу. Статті про нього містять енциклопедії Англії, Франції, США, Німеччини, Росії та багатьох інших країн. Самсонов − безперечно одна з найтрагічніших постатей у воєнній історії людства XX століття. Він взяв на себе вину за помилки Генерального Штабу, що призвели, по суті, до загибелі 2-ї російської армії (150 тисяч убитих, поранених і полонених вояків!). Вичерпно точно оцінив самогубство Самсонова полковник Кримов: ***"Он был благородный человек, каких мало. Чисто русский, отечестволюбивый офицер... Александр Васильевич роковым выстрелом взял на себя мужество отвечать за всех. Отечество и высшее руководство остались незапятнанными..."***

Не знають, не пам'ятають, не шанують його лише там, де він... народився й похований, − на Кіровоградщині! П'ять років тому автор цих рядків, вперше написавши статтю про генерала Самсонова, зробив спробу привернути увагу громадськості до цього прикрого факту. Тоді не вдалося! «Подумаєш, якийсь царський генерал та ще й з російським прізвищем, навіщо він нам?»− доводилося чути й таке. На превеликий жаль! Адже мова йде про особистість, яка належить світовій історії. А таких серед уродженців України і Єлисаветградщини зокрема, повірте, − одиниці!

Звісно, розраховувати, що недоторканною збереглась родинна усипальня Самсонових у селі Якимівці Маловисківського району, навіть не мріялося. Та іскорка надії на чудо все ж жевріла: а що, коли повне забуття пішло на користь могилі, що, як завдяки цьому, вона (або принаймні її рештки) вціліла? Дзуськи! Усипальню, виявляється, пограбували й зруйнували ще під час громадянської війни. Згодом знищили й саму церкву на честь святих Анни та Іоакима, на погості якої був похований нещасний генерал.

На місці храму спорудили школу, а там, де приблизно мав бути склеп, у 1994 році почали рити котлован... для туалету. Ледве не сталося непоправне − вершина святотатства й глумління над Самсоновим. Лише втручання працівників обласного краєзнавчого музею, які надіслали землякам Самсонова застережливого листа, змусило їх відмовитися від свого задуму. Замість пам'ятника − убиральня на могилі. Щось ганебніше важко придумати!

А тим часом в обласній універсальній науковій бібліотеці імені Д. Чижевського можна прочитати не тільки роман О. Солженіцина «Серпень 14-го», історичну новелу В. Пікуля «Зате Париж було врятовано», а й книгу С. Рибаса «Жертва. Роман про генерала Самсонова»; більше того у бібліотеці навіть є знаменита монографія американської письменниці Барбари Такман «Серпневі гармати» − улюблена книга президента Джона Кеннеді. Це − видатна книга, яка посприяла відверненню Третьої світової війни. Вона побачила світ дуже своєчасно: у 1962 році, напередодні Карибської кризи. Президента США вразив блискучий аналіз прорахунків, хибних уявлень та помилок державних діячів того часу, що й спричинило Першу світову війну. Джон Кеннеді зробив усе для того, щоб їх уникнути. Зрозуміло, що чимало сторінок книги Б.Такман присвячено нашому землякові − генералу Самсонову. Уже в серпні 1914 року після загибелі його армії, доводить американський історик, війну слід було припиняти, оскільки цілей, які ставили перед собою воюючі країни, уже неможливо було досягти. Одним словом, сьогодні про історію його життя, великого кохання, жертви й самопожертви дізнатися можна без проблем, хоча й загадки залишаються.

Річ у тім, що шановні автори книг про Самсонова, як не дивно, на його батьківщині не побували, у наших архівах не працювали, а через те єлисаветградський період його життя висвітлений недостатньо повно, є й суттєві неточності. Зупинимося хоча б на деяких. От, приміром, дата народження Самсонова. У радянських енциклопедіях подається 2 листопада 1859 року, а тим часом некролог у єлисаветградській газеті «Голос Юга» вважає, що це сталося 2(14) лютого 1859 року.

Глибокі сумніви викликає твердження російського письменника С. Рибаса, нібито Самсонов до одруження «не мав ні кола, ні двора». Навпаки, архівні джерела свідчать, що він володів у Єлисаветградському повіті селами Єгорівка та Андріївка (1044 десятини) Якимівської волості, успадкованими від батька.

Більше того, начальник Єлисаветградського кавалерійського училища (1896-1904), полковник Олександр Самсонов був... гласним Єлисаветградського повітового земства. Кадровий військовий і земський діяч в одній особі − випадок рідкісний. Не менш цікавий і той факт, що батько Самсонова, поручик артилерії, потомственний дворянин Василь Васильович Самсонов, також був гласним Єлисаветградського земства з 1871 по 1880 рік, а, крім того, у 1874-1877 та 1880-1883 роках обирався дільничним мировим суддею.

Мати, Самсонова Надія Єгорівна, володіла 1816 десятинами у с. Надєждіному Верхньодніпровського повіту Катеринославської губернії та 816 десятинами у с. Єгорівці Якимівської волості Єлисаветградського повіту.

Поки що не знайдено документальних даних про місце народження Самсонова. Найімовірніше, це могло статися у Єлисаветграді, де батьки мали власний будинок. Незаперечно одне: Самсонов − уродженець України, і мемуаристи підкреслюють, що розмовляв він у юності «на малоросійський манер», та й у зрілому віці полюбляв наспівувати про себе українські пісні. Навчався він спочатку в Київській військовій гімназії, потім у

Миколаївському кавалерійському училищі в Петербурзі, служив у Лубенському гусарському полку, брав участь у знаменитих маневрах під Новою Прагою у 1888 році у присутності імператора Олександра ІІІ з родиною. Про це сьогодні нагадують залишки пам'ятника, спорудженого у Новій Празі на кошти Херсонського земства архітектором О. Бернардацці.

У 1896 році тридцятисемирічний полковник Самсонов отримує призначення на посаду начальника Єлисаветградського кавалерійського училища (ЄКУ). Закохується у місцеву красуню Катерину Олександрівну Писарєву. В Єлисаветграді у подружжя народились син Володимир і дочка Віра. Закохані гусари у ті часи любили цитувати вірші лубенського корнета Демидова:

Повсюду слышу голос ваш,
В сигналах вас припоминаю
И часто вместо «Рысью марш!»
Я ваше имя повторяю.
Несу вам исповедь свою,
Мой ангел, я вам рапортую,
Что я вас более люблю,
Чем пунш и лошадь верховую!

Певно, й Самсонов тут не був винятком. Триста юнкерів ЄКУ поважали і любили свого начальника. Олександр Васильович наполегливо боровся з таким ганебним явищем в дореволюційній армії, як позастатутні стосунки юнкерів (так званий „цук", попередник сучасної „дідівщини"), що виливалося у відкрите знущання старших курсантів над молодшими.

Вісім років до початку російсько-японської війни Самсонов служив у Єлисаветграді. Він був членом місцевого комітету Російського Товариства Червоного Хреста, брав участь у багатьох визначних громадських заходах, зокрема в урочистому відкритті лікарні Св. Анни, заснованої на кошти А. Дмитрян. Роки, проведені в Єлисаветграді, Самсонови вважали найщасливішими.

...Блискучий послужний список, звання, нагороди... Серед них є навіть орден Почесного легіону. Поки що не вдалося з'ясувати, коли й за які заслуги Олександр Васильович отримав найвищу нагороду Франції. То вже значно пізніше, у серпні 1914 року, ціною загибелі армії Самсонов врятує Францію від розгрому кайзерівською Німеччиною.

...Вирушаючи на російсько-японську війну, Олександр Васильович просив дружину, якщо загине, поховати його в Якимівці. Через 10 років вона, у розпал Першої світової війни, зуміла у Східній Прусії відшукати тіло чоловіка. Прах Самсонова Катерина Олександрівна перевезла на батьківщину і виконала його заповіт. Та щасливого кінця в трагедіях не буває.

Не судилося Самсонову знайти вічний спочинок у рідній землі.

Написано у 1999 р.

Є ОБЕЛІСК НА ЧУЖИНІ, А ЩО – ВДОМА?

Після наших публікацій була надія, що земляки нарешті прозріють і вшанують пам'ять видатної людини скромним обеліском або принаймні хрестом. Тим паче, відвідання місця поховання О. Самсонова могло б стати одним з найпривабливіших туристичних маршрутів Кіровоградщини. Та де там! Поки що, вибачте, ніхто ні кує, ні меле. Схоже, земляків ніскільки не зворушує історія життя, кохання та смерті бойового генерала, якою захоплюється світ. Привід нагадати про цей ганебний факт маємо більш ніж вагомий. Автор цих рядків отримав статтю «Обеліск на чужині» в московському часописі «Цейхгауз» нашого земляка Віктора Петракова. Віктор Васильович щиро захоплюється історією Єлисаветградщини, зокрема після багаторічних пошуків розшукав штандарт Єлисаветградського кавалерійського училища. Часто буваючи у закордонних відрядженнях, він працює в архівах та відвідує місця, пов'язані з видатними єлисаветградцями. Нещодавно, про що й розповідає у згаданій статті, Петраков

побував на території колишньої Східної Прусії (нині Ольштинське воєводство Польщі), де після того, як була оточена Друга російська армія, її командуючий Олександр Самсонов застрелився, щоб не потрапити у полон. Через рік його дружина Катерина Олександрівна здійснила справжній подвиг: ціною неймовірних зусиль у розпал війни через Міжнародний Червоний Хрест зуміла знайти місце загибелі чоловіка та перевезти його останки на Єлисаветградщину. Вона всіх тоді переконала: у генерала Самсонова є батьківщина, і він має туди повернутися.

4 грудня 1915 року буквально весь Єлисаветград на чолі з юнкерами Єлисаветградського кавалерійського училища, котре у 1896-1904 роках очолював Олександр Васильович, зустрічав на вокзалі прах свого земляка. Наступного дня 0. Самсонова з почестями поховали в сімейному склепі біля церкви святих Іоакима та Анни у селі Якимівці. Та під час громадянської війни склеп, прикрашений чудовою алегоричною скульптурою з мармуру, було сплюндровано. Що було потім − відомо... Завдяки нашим публікаціям, вдалося лише відвернути будівництво шкільного туалету на місці склепу знаменитого генерала − кавалера ордена Почесного легіону, найвищої нагороди Франції, задля врятування якої пожертвували його армією.

Та, виявляється, повідомляє В. Петраков, німці спорудили на місці першого поховання Самсонова пам'ятник, який зберігся до наших днів у первісному вигляді! (**на знімку**). На невисокій піраміді напис німецькою мовою***: «Генералу Самсонову − противнику Гінденбурга у битві біля Таненберга. Загинув 30.08.1914».***

До пам'ятника Самсонову нині трепетно ставляться поляки, яким зрештою відійшла ця земля. Ось що В. Петракову вдалося дізнатися: ***«Ідея та проект обеліска належали єгерю місцевого лісництва Крейцу − колишньому солдату німецької армії. Пам'ятник споруджено у вигляді зрізаної піраміди, придавленої округленим пруським валуном. За задумом автора, такий вигляд обеліска символізує військову кар'єру Самсонова, яка обірвалася на шляху до вершини. У підніжжя пам'ятника вмуровано пляшку, в якій міститься лист із викладом історії створення обеліска...»***

Як нам стало відомо, стаття В. Петракова викликала значний резонанс у Москві. Збираються пожертвування для гідного вшанування пам'яті 0. Самсонова... у нас на Кіровоградщині. Це водночас і приємно, і надзвичайно прикро. Одним словом − дочекалися..

Народ, який не знає та не шанує своєї історії, своїх видатних синів та дочок, навряд чи може розраховувати на повагу європейської спільноти. Все це дуже і по-справжньому сумно, панове!

Написано у 2001 р.

У ГЕНЕРАЛА САМСОНОВА Є БАТЬКІВЩИНА!

Нарешті це сталося! Байдужість у ставленні до генерала Олександра Васильовича Самсонова − однієї з найтрагічніших постатей в історії Першої світової війни − поступово зникає. Принаймні у це хочеться вірити! У лютому 2002 року в селі Якимівці Маловисківського району на подвір'ї місцевої школи, де знаходилась могила командуючого Другою російською армією, встановлено пам'ятний знак у вигляді гранітного хреста.

Спорудження пам'ятного знака генералу ініціювало обласне історико-культурологічне товариство «Ойкумена», яке об'єднало групу ентузіастів, глибоко стурбованих долею нашої історико-культурної спадщини. Їх підтримав та організував збір пожертв за кордоном наш земляк у Москві Віктор Петраков − невтомний дослідник історії Єлисаветградського

кавалерійського училища (Самсонов був його начальником) та інших старожитностей нашого краю. Знак було урочисто відкрито в Якимівці в присутності учителів та учнів місцевої школи, жителів села

Це лише початок великої роботи з гідного вшанування Олександра Самсонова. Кошти пожертвували відомий російський письменник Кір Буличов, громадяни Франції Мішель Давінча, Жерар Горохов та інші.

Гранітний хрест для Самсонова безкоштовно передав «Ойкумені» Фольксбунд (Народний союз Німеччини з догляду за військовими похованнями) завдяки клопотанню його координатора в Україні В. Дорофеєва (м. Київ). І знову ж таки, зверніть увагу, німці вдруге (уже на батьківщині!) споруджують пам'ятний знак Самсонову. Чи дочекається Олександр Васильович чогось подібного від нас, своїх земляків? Хоча б меморіальної дошки на будівлі Єлисаветградського кавалерійського училища, яке він очолював 8 років?

У 2004 році наш відомий художник-земляк у Москві П. П. Оссовський написав портрет О. В. Самсонова, який подарував обласному краєзнавчому музею; за ініціативою В. Петракова було надруковано листівку-подяку із зображенням генерала та відкритого йому пам'ятного знака для відзначення всіх, хто сприяв відновленню історичної справедливості.

Написано у 2002 -2004 рр.

<u>Грудень</u>

1 – 280 від дня народження **Джузеппе Сарті** (1729-1802), композитор, за походженням італієць. Музичну освіту отримав під керівництвом Мартіні. З 1756 по 1765 був придворним капельмейстером у Копенгагені(Данія); з 1770 − директором венеціанської консерваторії, з 1779 по 1784 був капельмейстером у міланському соборі. У 1784 запрошений на театральну службу в Росію із зарплатою 3000 руб. на рік та щорічним бенефісом. У 1786 після виконання у придворному театрі опери Сарті "Арміда і Рінальдо", яка дуже сподобалась імператриці Катерині II, композитор було пожалувано дворянське звання. Внаслідок закулісних інтриг Сарті змушений був на деякий час залишити службу в театрі. Князь **Г. О. Потьомкін**, який проектував тоді влаштування "музичної академії" у Катеринославі, запросив Сарті її директором. **Сарті перебував у свиті Потьомкіна під час російсько-турецької війни, деякий час у 1788 жив у Єлисаветграді. Француз на російській службі Роджер Дама** ***у своїх „Записках" про перебування в Єлисаветграді, змальовуючи резиденцію князя, пише: „...В першій після зали кімнаті знаходились ад'ютанти і офіцери свити князя; у другій − кращі музиканти-італійці виконували чудовий концерт під керуванням знаменитого Сарті". Він, зокрема, створив унікальний оркестр із мисливських ріжків, кожен з яких давав тільки по одному звуку.*** В Росії Сарті жив і працював ло 1802. Всього композитор написав 42 опери та велику кількість духовно-музичних творів. В історію російської музики Сарті увійшов передусім завдяки тому, що одним з перших капельмейстерів-іноземців почав писати музику для російської сцени і на російські тексти. Учитель знаменитого композитора Керубіні.

1 – 125 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Антоніна Васильовича**

Флоровського (1884-1968), історика. Закінчив історико-філологічний факультет Новоросійського університету. Спеціалізувався на історії Росії XVIII ст. Викладав у Новоросійському університеті, професор (1917). У 1922 висланий з СРСР разом з іншими представниками російської інтелігенції. З 1920-х років працював у Карловому університеті у Празі, досліджував російсько-чеські зв'язки. З 1933 – доктор філософії. Був також професором Російського юридичного інституту в Празі. Вважався одним з кращих знавців історії слов'янських народів. Головна праця – „Чехи и восточные славяне" (1935-1947).

1 – 60 років від дня народження (с. ***Лікареве Новомиргородського району***) **Михайла Георгійовича Романенка,** лікаря. У 1975 з відзнакою закінчив стоматологічний факультет Дніпропетровського медичного інституту. ***З 1976 до 1983 працював лікарем-методистом, завідуючим відділенням, заступником головного лікаря Кіровоградської обласної лікарні.*** З 1983 – головний лікар Мирнинської центральної лікарні Республіки Саха (Якутія). Кандидат медичних наук (2003). Автор наукових праць з питань організації охорони здоров'я. Обирався депутатом Верховної Ради Республіки Саха (Якутія) у 1990-1993. Заслужений лікар Російської Федерації (1996).

2 – 85 років від дня народження ***(с. Жовтневе Новомиргородського району)*** **Леоніда Михайловича Петрушенка**, військового діяча. На фронтах ВВВ – з березня 1944. Воював у складі 2-го Українського фронту. З боями пройшов від Південного Бугу до Праги. Повний кавалер ордена Слави. ***Після війни працював на Кіровоградщині.***

3 – 70 років від дня народження (с. ***Бокове, Кірове Долинського району***) **Миколи Глущенка** (1939-2004)**,** поета. У 1959 закінчив Криворізький гірничий технікум. Працював гірничим майстром та маркшейдером на шахті „Північній" рудника ім. С. М. Кірова. Учасник Всеукраїнських літературних семінарів і нарад в Ірпені, Дніпропетровську, Києві. **На його вірш композитор Едуард Ханок написав популярну пісню „Біля твого двору три тополі...", що увійшла до української пісенної класики минулого століття.**

5 –110 років від дня народження (с. ***Могильне Гайворонського району***) **Григорія Силовича Костюка** (1899-1982), психолога. Закінчив Колегію Павла Галагана (1919) та філософсько-педагогічний відділ

Київського Вищого інституту народної освіти (1923). ***З 1919 до 1930 вчителював у рідному селі Могильному*** та Києві. У 1945-1973 – директор науково-дослідного інституту психології України. Доктор психологічних наук, професор. Дійсний член АПН СРСР (з 1967), заслужений діяч науки і техніки УРСР (1970). Автор підручника „Психологія" для педагогічних інститутів, „Нарисів з історії вітчизняної психології" (у 4-х томах) та багатьох інших праць, присвячених проблемі психічного розвитку дітей, формуванню й розвитку їхніх здібностей і мислення**.** Дійсний член АН СРСР. **У 1995 його ім'я присвоєно Інституту психології АПН України.**

5 – 100 років від дня народження ***(м. Новомиргород)*** **Михайла Миколайовича Тургеля**

(1909-1975), військового діяча. Трудову діяльність почав на Дніпропетровському заводі ім. Г. І. Петровського. У 1937 закінчив Ленінградський інститут водного транспорту, до початку війни працював інженером-конструктором на заводі. До лав Червоної Армії призваний у березні 1942, закінчив курси молодших лейтенантів. У ніч з 25 на 26.09.1943 першим висадився на правий берег Дніпра на чолі штурмового загону і утримував плацдарм, за що удостоєний звання Героя Радянського Союзу. З 1954 жив у Ленінграді, працював головним інженером проектного інституту. ***Почесний громадянин м. Новомиргорода.***

6 – 75 років від дня народження ***(с. Березівка Устинівського району)*** **Вадима Григоровича Решетилова**, письменника. У 1957 закінчив факультет журналістики Київського університету. Завідував відділом публіцистики і прози журналу „Вітчизна", був начальником Українського республіканського відділення ВААП, зав. відділом публіцистики журналу „Київ". Автор повістей: „Сповідь дивної душі" (1970), „Бути!" (1973), „Вогонь" (1974); збірок оповідань та повістей „По той бік обличчя" (1970), „Сучасники" (1976).

8 – 145 років від дня народження (с. Бєлгородка Рівненської області) **Юзефа Конрадовича Пачоського**

(1864-1942), ботаніка та зоолога. Закінчив Київський університет (1894). Завідувач природничо-історичного музею у Херсоні (1897-1920), професор ботаніки Політехнічного інституту в Херсоні (1918-1922), завідуючий ботанічним відділом заповідника „Асканія Нова" (1922-1923), керівник науково-дослідної роботи заповідника „Біловезька пуща" (1923-1925). У 1925-1939 – професор Познанського університету. ***Впродовж 15 років (1898-1913) збирав гербарії природної флори в Єлисаветградському та Олександрійському повітах, позначав місцезнаходження рідкісних видів рослин нашого краю.*** Одним з перших описав рослинні угрупування українських степів, виступив ініціатором їхньої охорони. Розробив поняття про „біоекологічний потенціал виду" (1925). Автор першого підручника по фітосоціології „Основи фітосоціології" (1921). Його іменем названо декілька видів рослин.

8(21) – 105 років від дня народження (м. ***Олександрія***) **Петра Кириловича Кошового** (1904-1976), військового діяча. ***Навчався в Олександрійському педагогічному училищі***. У 1920-1922 брав активну участь у громадянській війні у складі 8-ї дивізії Червоного козацтва. ***У 1925-1927 навчався в Українській***

кавалерійській школі ім. С. М. Будьонного в Єлисаветграді (колишнє Єлисаветградське кавалерійське училище). Закінчив Військову академію ім. М. В. Фрунзе (1939). Двічі (16.05.1944 і 19.04.1945) удостоєний звання Героя Радянського Союзу, відзначений 15-а орденами. Маршал Радянського Союзу (1968). По війні – перший заступник і головнокомандуючий Групою радянських військ у Німеччині (1955-1957, 1965-1969), командуючий військами Сибірського та Київського військових округів (1957-1965). ***Почесний громадянин міста Олександрії, у 1949 споруджено пам'ятник. На фасаді колишнього ЄКУ в Кіровограді встановлено меморіальну дошку з барельєфом Кошового.***

10 − 130 років від дня народження ***(м. Новомиргород)*** **Олександра Григоровича Таратути (**справжнє ім'я **Овсій-Меєр Гершкович**)(1879-1937), політичного і державного діяча. У революційному русі – з 1895. У 1900-1901 навчався в Київському університеті, звідки був виключений за участь у студентській демонстрації. З 1903 живе в Швейцарії, де приєднався до анархістів-комуністів. У 1904 веде революційну пропаганду в Росії. Учасник Першої російської революції 1905-1907. Декілька разів заарештовувався, перебував на каторзі. З 1911 по 1917 живе у Франції. У травні 1917 повертається в Росію, редагує газету анархістів „Голос труда". Після Жовтневої революції 1917 видавав і редагував зібрання творів М. Бакуніна, П. Кропоткіна та інших теоретиків анархізму. У 1929-1932 працював у Всесоюзній раді колгоспів та НДІ колгоспів, розробляв теорію аграрно-індустріальних комбінатів. У 1934 заарештований і через три роки розстріляний.

11 – 150 років від дня народження **Миколи Івановича Тезякова** (1859-1925), лікаря, громадського діяча. Закінчив медичний факультет Казанського університету (1884). ***З 1889 до березня 1897 – земський санітарний лікар Єлисаветградського та Олександрійського повітів. Здійснював нагляд та дослідження сезонних робітників, розробив програму допомоги безпритульним, домігся створення у Знам'янці лікувально-продовольчого пункту. Велику наукову та практичну цінність являють праці з вивчення дитячої смертності та організації дитячих ясел на селі. Регулярно друкував звіти про стан земської медицини в Єлисаветградському повіті. У 1890 відкрив у Єлисаветграді земську аптеку. У 1892 підготував і прочитав на зібранні наукового Товариства Єлисаветградських лікарів доповідь „О рождаемости и смертности в Елисаветградском уезде".*** Науковий доробок складає понад 85 друкованих праць. Серед них **−*„Земская медицина, заболеваемость и смертность населения в Елисаветградском уезде в 1895 году"; „Земские школы Елисаветградского уезда в санитарном отношении" (1895), „Глазные болезни в Елисаветградском уезде Херсонской губ."(1890). Написав фундаментальну працю „Материалы для истории земской медицины в Александрийском уезде Херсонской губ. с 1865 по 1890" (1890) та ін. Написана у Єлисаветграді робота „Сельскохозяйственные рабочие и организация за ними санитарного надзора в Херсонской губернии" (1896) удостоєна премії (500 руб.) Херсонського земського банку і Харківського університету.*** Організатор та учасник багатьох з'їздів лікарів. З 1920 жив і працював у Москві. Відновив діяльність курортів, заснував журнал „Курортное дело". У Кіровограді встановлено меморіальну дошку.

12 – 90 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Давида Львовича Златопольського,** правознавця. У 1938 вступив до Юридичного інституту Прокуратури СРСР, закінчив Військово-юридичну академію Червоної Армії в 1942. Учасник ВВВ, офіцер контррозвідки „Смерш" (Смерть шпигунам"). З 1954 працював у МДУ ім. М. В. Ломоносова: професор юридичного факультету, доктор

юридичних наук. Заслужений діяч науки РРФСР. У 1996-1997 брав участь у роботі над проектами законів про уряд РФ, про федеральні органи виконавчої влади, про забезпечення цілісності й недоторканності території Російської Федерації. Автор 210 наукових праць: 5 монографій, 8 підручників. Академік Міжнародної академії наук вищої школи. Заслужений професор МДУ ім. М. В. Ломоносова.

13(25) – 150 років від дня народження (с**.** ***Георгіївка Єлисаветградського повіту***) **Євгена Федоровича Будде** (1859-1929), мовознавця. Професор Казанського університету (1894), член-кореспондент АН Росії (з 1916). Займався проблемами діалектології та історії російської літературної мови, питаннями методики. Досліджував творчість В. Бєлінського, М. Гоголя, А. Чехова та інших класиків російської літератури, усну народну творчість.

13(25) – 115 років від дня народження (с. ***Єлизаветівка Новоукраїнського району***) **Спиридона Петровича Добровольського**(1894-1977), письменника. Учасник Першої світової, громадянської й Великої Вітчизняної воєн. Автор історичних романів „Очаківський розмир" (1956) та „Карасунський кут" (1968), ***спогадів „Про моє дитинство і братову юність" (1971).***

14 – 60 років від дня народження (с. ***Торговиця Новоархангельського району***) **Володимира Васильовича Севернюка**, організатора промислового виробництва**.** У 1982 закінчив Київський автомобільно-дорожний інститут, у 1998 – Державну металургійну академію України. З 1984 по 1992 – заступник начальника управління матеріально-технічного забезпечення Криворізького металургійного комбінату «Криворіжсталь». У 1992 - 1993 – директор фірми «Криворіжстальпостач». З 1993 по 1995 – генеральний директор

спільного україно-швейцарського підприємства «України-Стіл» (Кривий Ріг). У 1996-1998 – генеральний директор Криворізького державного гірничо-металургійного комбінату „Криворіжсталь”. Голова правління Криворізького представництва УСПП. З 2007 – заступник міністра промислової політики України.

15 – 70 років від дня народження **Віталія Семеновича Ципіна** (1939-2004), журналіста, поета, педагога. Закінчив Дніпропетровський університет. ***У Кіровограді – з 1966. Був авторм і ведучим низки популярних телепрограм: „Театр і час”, Зворотний зв'язок”, „Суботні зустрічі”. Водночас у 1993 став першим редактором новоствореної газети „”Украина – центр”. Викладав журналістику в Кіровоградській філії університету „Україна”. Вийшли дві книги поезій. У 1996 першим серед телевізійників області став заслуженим журналістом України.***

16 – 90 років від дня народження (с. ***Ялинівка Олександрійського району***) **Клавдії Василівни Чумак,** музейного працівника. Закінчила Об'єднаний український університет у м. Кзил-Орда у Казахстані (1942). Учасниця ВВВ. Після війни працювала науковим співробітником Львівського філіалу Інституту літератури НАН України та Львівського літературно-меморіального музею І. Франка (до 1948). З 1952 – головний хранитель фондів Державного музею Т. Г. Шевченка у Києві. Брала участь в упорядкуванні та коментуванні „Мистецької спадщини Т. Шевченка” (4 томи, 1961-1964), його шеститомного зібрання творів (1-2 томи, 1963), була науковим консультантом художніх і документальних фільмів про життя і творчість Кобзаря. Заслужений працівник культури України (1982).

16 – 95 років від дня народження (м. Вінниця) **Віталія Івановича Петльованого** (1914-1989), письменника. Навчався у Харківському педагогічному інституті. Друкуватися почав з 1935. Учасник ВВВ, від першого й до останнього дня, ***визволяв Кіровоградщину***. ***Одружився на фронті (влітку 1941) з уродженкою Кіровограда, випускницею місцевого медичного училища Ольгою Іванівною Яготиною, з якою прожив 48 років.*** Автор багатьох романів („Дівчина з передмістя”, „Аміго” та ін.), повістей („Антонів огонь” та ін.), збірок оповідань. ***Найпопулярніший твір - роман „Дівчина з передмістя”(вперше опублікований у 1956), в якому відчутний „кіровоградський колорит”. Місто змальоване під назвою Ясноград.*** На знімку: В. Петльований з поетом С. Гудзенком (1945, Будапешт).

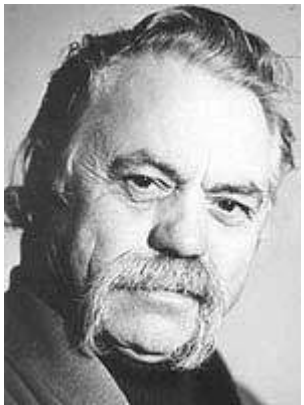

16 – 90 років від дня народження(с. ***Дмитрівка Знам'янського району***) **Василя Георгійовича Єременка** (1919-2002), театрального художника. Закінчив Херсонське училище мистецтв (1939). ***З 1944 по 1980 працював у Кіровоградському музично-драматичному театрі ім. М. Л. Кропивницького*** (декоратором, завідуючим постановочною частиною, художником-постановником), з 1969 - головний художник

театру. Оформив понад 250 вистав. Виготовив ескізи костюмів для заслуженого ансамблю танцю України „Ятрань". Заслужений діяч мистецтв УРСР (1979).

17 – 75 років від дня народження (с. ***Витязівка Бобринецького району***) **Бориса Павловича Хижняка,** педагога, організатора освіти. Закінчив фізико-математичний факультет КДПІ ім. О. С. Пушкіна (1957). Понад 30 років керував освітою Кіровоградщини на посадах заступника та завідуючого облвно (до 1994). Всіляко підтримував та сприяв втіленню в життя педагогічних та дидактичних ідей В. О. Сухомлинського, І. Г. Ткаченка, О. О. Хмури та інших освітян-новаторів. У 1971 започаткував в області школу передового педагогічного досвіду директорів опорних шкіл. У 1983 закінчив Академію суспільних наук у Москві. Автор понад 300 статей у всесоюзних та республіканських часописах з проблем виховання та історії освіти. Заслужений працівник народної освіти України (1994). Відзначений медаллю А. С. Макаренка (1987). Лауреат обласної педагогічної премії ім. В. О. Сухомлинського (2003).

18 – 90 років від дня народження (м. ***Олександрія***) **Миколи Федоровича Герасюти** (1919-1987), ученого-механіка. ***Випускник Олександрійської СШ №1***. Закінчив математичний факультет Одеського університету (1941). Учасник ВВВ. Після війни був направлений у групу академіка С. П. Корольова. З 1952 працює у Дніпропетровському університеті. З 1966 - завідуючий кафедрою автоматики; проводив дослідження в галузі ракетобудування, одночасно викладав у Дніпропетровському відділенні Інституту механіки АН України. Доктор технічних наук, професор (1962). Герой Соціалістичної Праці (1961). Лауреат Ленінської (1972) – за розробку проблем життєзабезпечення перших космонавтів − та Державної (1967) – за успішне розв'язання проблем польоту перших космічних кораблів − премій СРСР. Член-кореспондент АН України (1967). Основні праці в галузі динаміки складних механічних систем і ракетобудування.

18 – 105 років від дня народження (м. ***Єлисаветград***) **Володимира Володимировича Треніна**(1904-1941), критика й літературознавця. Навчався на архітектурному факультеті ВХУТЕМАСу в Москві. Літературну діяльність почав у 1928 у журналі „Новый Леф". Автор книг: „В мастерской стиха Маяковского" (1937), „Поэтическая культура Маяковского" (видана 1970 у співавторстві з Харджиєвим). Брав участь у редагуванні творів Маяковського. Загинув на фронті.

20 – 180 років від дня народження **Іоанна Кронштадського** (справжнє прізвище **Сергеєв Іван Ілліч**) (1829-1908), видатного діяча Російської Православної Церкви, протоієрея, настоятеля Андріївського собору в Кронштадті. ***Справив величезний вплив на духовне формування М. О. Анисимова (митрополита Кіровоградського і Миколаївського Нестора) та отця Миколая (настоятеля церкви с.Іскрівки Петрівського району) – першого святого нашого краю (канонізований у 2000). На запрошення дружини власника Трьохгорної мануфактури Анни Олександрівни Прохорової, тещі уродженця Єлисаветграда С. К. Соколова-***

Бородкіна, відвідував Єлисаветградщину; був почесним членом Єлисаветградського благодійного товариства. Святий праведний (канонізований у 1990).

21 – 170 років від дня народження (м. ***Єлисаветград***) **Федора Михайловича Депрерадовича** (1839-1884), військового діяча і письменника. ***Хрещений у Єлисаветградському Успенському соборі, хрещеним батьком у метричній книзі записаний знаменитий мореплавець, відкривач Антарктиди, головнокомандуючий Чорноморським флотом адмірал М. П. Лазарєв (1788-1851).*** У 1876-1878 за покликом серця і крові (нащадок хорватських переселенців) добровольцем воював у Сербії проти турецьких поневолювачів, командував бригадою болгарського ополчення. З 1882 і до смерті – начальник 2-ї Східно-Сибірської бригади. Генерал-майор. Автор „Этнографического очерка Южного Сахалина" (1877) та мемуарів „Из воспоминаний о русско-турецкой войне 1877-1878 гг. (1881).

21 – 150 років від дня народження (м. Саранськ Мордовської АРСР) **Петра Миколайовича Діатроптова** (1859-1934), мікробіолога і гігієніста, бактеріолога і громадського діяча. Один з перших організаторів санітарно-бактеріологічної служби в Україні та Росії. Закінчив Московський університет. ***У 1886-1889 працював земським санітарним лікарем Єлисаветградського повіту. Склав перший медичний і санітарний звіт по Єлисаветградському повіту. Дійсний член наукового Товариства Єлисаветградських лікарів (1886, 1887).*** З 1889 - в Одесі, завідуючий першою в Росії бактеріологічною станцією (1892-1907). Організував виготовлення протидифтерійної та інших сироваток, зокрема проти холери і чуми. З 1910 – професор Вищих жіночих курсів у Москві, потім 2-го Московського медичного інституту (1917-1925). З 1920 очолював Санітарно-гігієнічний інститут Державного інституту народного здоров'я.

21 – 55 років від дня народження (м. ***Кіровоград***) **Валерія Давидова**, живописця і педагога.
Закінчив Одеське художнє училище і Санкт-Петербурзький державний академічний інститу живопису, скульптури і архітектури ім. І. Ю. Рєпіна. ***З 1994 по 2001 працював заступником директора з наукової роботи, директором обласного художнього музею. Нині викладає на художньо-графічному факультеті КДПУ ім. В. К. Винниченка. Започаткував щорічні вернісажі кіровоградських художників після творчих поїздок у різні регіони області; спільні виставки зі своїми вихованцями.*** Твори: ***ікона Св. Єлисавети – небесної покровительки нашого міста (Свято-Преображенський собор)***, картина „Дама з собачкою" (2005) та ін. Член Національної Спілки художників України.

24 – 195 років від дня народження (м. Васильків на Київщині) **Степана Даниловича Карпенка** (1814-після 1886), письменника, актора, співака, композитора. ***У 1828 закінчив Єлисаветградське повітове училище,*** навчався у Київській гімназії. Склав екзамен на учителя словесності, був домашнім вчителем. З 1839 – актор театрів у Києві, Полтаві, Мінську, Вільні, Петербурзі та ін. Разом з братом Григорієм Карпенком брав участь у випуску літературних збірників „Барвінок України" та „Ландыш Киевской Украины". Писав українською, російською та польською мовами. Автор збірки пісень на власну музику – „Жаворонок киевских полей"

(1852). Пісня „На захід сонце вже хилилось” стала народною. Як співак, мав у репертуарі понад 500 українських пісень і романсів.

25 – 125 років від дня народження (м. ***Єлисаветград***) **Георгія Едуардовича Бострема** (1884-1977), художника, іконописця.

25 – 90 років від дня народження (с. Лебяже Землянського району Воронезької області) **Івана Миколайовича Жаркіх,** літературознавця. З відзнакою закінчив Воронезький університет (1950). Кандидат філологічних наук (1954), доцент. Учасник ВВВ, капітан у відставці. ***У КДПІ ім. О. С. Пушкіна працював з 1954 до самої смерті.*** Викладав історію радянської літератури, захоплювався поезією, очолював літературну студію.

27 – 75 років від дня народження (на Дніпропетровщині) **Вадима Васильовича Смотренка,** краєзнавця, педагога, поета. ***З 1943 мешкає у Кіровограді. У 1958 закінчив історико-філологічний факультет КДПІ ім. О. С. Пушкіна.*** З 1965 по 1980 викладав давньоросійську літературу та російську літературу XVIII ст. у Кіровоградському педінституті. Член обласного літоб’єднання „Степ”. Знавець єлисаветградських старожитностей, автор та ведучий радіо і телепередач з історії рідного краю. Дослідник місцевого ковальського мистецтва, створив унікальну колекцію малюнків художньої ковки будівель Єлисаветграда XIX-XX ст., підготував книгу. У 1994 побував в Англії, де вивчав листування й документи Роберта Ельворті. Головний консультант книги В. Петракова „Маленький Париж. Елисаветград в старой открытке” (2005).

28 – 125 років від дня народження (м. ***Олександрія***) **Володимира Наумовича Біль-Білоцерківського** (1884-1970), письменника. Працював кочегаром, матросом, побував у багатьох країнах світу. Повернувся в Росію у 1917. Учасник громадянської війни. Вибрані твори у двох томах видані у 1976. Найвидатніший твір − драма „Шторм”, яка витримала 20 видань; перекладена на болгарську, німецьку та румунську мови.

28 – 85 років від дня народження (с. ***Новоустинівка Устинівського району***) **Миколи Івановича Камінного,** художника (графік). У 1957 закінчив Харківський художній інститут, де навчався у В. Мироненка, Г. Бондаренка та І. Дайца. З 1963 викладає у Харківському художньо-промисловому інституті. Працює у галузі станкової, книжкової та промислової графіки; рекламного плаката, переважно в техніці гравюри на лінолеумі та акварелі.

29 – 300 років від дня народження **Єлизавети Петрівни** (1709-1762), російської імператриці

(1741-1762), дочки Петра І. У період її правління Михайлом Ломоносовим був заснований Московський університет. З її іменем пов'язаний перший злет російської науки, народження російської літератури нового часу. Була єдиним російським монархом, хто відмінив смертну кару. **Дослідники російської літератури називають Єлизавету „першою російською поетесою".** У цій якості вона представлена у „Библиографическом словаре русских писательниц", укладеному князем М. П. Голіциним (1899). До наших днів дійшло чотири твори імператриці (три пісні „Во селе, селе Покровском", „Всякий рассуждает как в свете жить", „Чистый источник! всех цветов красивей..." та акровірш). З великою прихильністю ставилася до України, її народу та пісні. Вступила у таємний шлюб із співаком придворного хору ***Олексієм Розумом (з 1744 графом Розумовським) (1709-1771)***, відновила гетьманство (1750). ***14.01.1752 видала указ про заснування фортеці Святої Єлисавети (закладена 18.06.1754), від якої веде свій початок місто Єлисавет – Єлисаветград (з 1784) - Зінов'євськ (1924-1934) – Кірово (до 1939) – Кіровоград.*** У XVIII столітті українські іконописці писали ікони Святих Єлисавети та Параскеви П'ятниці – небесних покровительниць цариці – у вигляді її портретів.

Єлисавета − свята праведна, мати Іоана Предтечі. Належить до найвищої категорії святих (свідків дива), яким була довірена таємниця Богоматеринства на землі. Крім Єлисавети, це: Йосиф Обручник, Симеон Богоприїмець і пророчиця Анна. Єлисавета − перша людина на землі, яка назвала Діву Марію Матір'ю Господа. ***Небесна покровителька міста Єлисаветграда, названого її іменем(від фортеці Святої Єлисавети, заснованої 18 червня 1754).***

31 – 275 років від дня народження **Федора Івановича Глєбова**(1734-1799), військового діяча. На військову службу записаний у 1742. ***З 1751 перебував як інженерний офіцер у Новій Сербії, брав участь у спорудженні фортеці Св. Єлисавети. 25.04.1753 отримав чин підпоручика.*** З 1755 – флігель-ад'ютант генерала графа П. І. Шувалова. У 1757 – капітан. Брав участь у багатьох війнах другої половини XVIIIст. Дослужився до чину генерал-аншефа (1782), був сенатором (1781). **Поет князь І. М. Долгорукий присвятив його памяті два вірші: „На кончину Ф. И. Глебова" і „Надгробное".**

3.12.1984 (25 років тому) – Створено Кіровоградську обласну організацію Спілки письменників України. В установчих зборах взяли участь члени СПУ Микола Смоленчук, Володимир Панченко, Тамара Журба, Федір Непоменко, Григорій Клочек, Валерій Гончаренко, Юрій Камінський, Іван Черкашенко. Першими головою обрали Г. Д. Клочека.

5.12.1959 (50 років тому) – Перший струм у Дніпровську енергосистему дала **Кременчуцька ГЕС** (на рік раніше встановленого урядом строку).

Грудень 1754 (255 років тому) – Видатний український іконописець **Алімпій Галик** пише ікони для Троїцької церкви **фортеці Св. Єлисавети**.

20.12.1909 (100 років тому) – Відбулось установче зібрання Єлисаветградського товариства шанувальників повітроплавання. Його заснували викладачі кавалерійського і реального училищ, інженери заводу Ельворті та ін. Головою обрано О. Волохіна.

24.12.1939 (70 років тому) – Проведено перші вибори **Кіровоградської обласної ради** депутатів трудящих.

<u>27.12.1934 (75 років тому)</u> – місто Зінов'євськ перейменовано в Кірово.
<u>31.12.1959 (50 років тому)</u> – У Кіровограді відкрито широкоекранний кінотеатр „Мир".

25 ГРУДНЯ – 125 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

ГЕОРГІЙ БОСТРЕМ: НАРОДЖЕНИЙ НА РІЗДВО

Аби не публікація про Георгія Бострема в Одеському літературному альманасі "Дерибасовская-Ришельевская" (№ 10, 2002), то невідомо, коли б ми дізналися про ще одного видатного уродженця Єлисаветграда. А тим часом, повідомив цей часопис, нещодавно у Сімферополі відкрито музей сучасного християнського мистецтва імені Георгія Бострема (1884-1977). Його називають "видатним православним художником, іконописцем та реставратором". Отже, серед художників-земляків маємо нині чотирьох, на честь яких засновано музеї. Це, крім Бострема, Олександр Осмьоркін (1892-1953) – художньо-меморіальний музей у Кіровограді (1994); Захар Рибак (1897-1935) − художній музей „Дім Рибака" в ізраїльському місті Батям (1962) та Петро Оссовський − картинна галерея „Світ і Вітчизна" при Кіровоградському обласному художньому музеї (2007).

Авторові цих рядків прізвище Бострем, яке запам'яталося завдяки своїй унікальності, зустрілося лише одного разу, коли збирав матеріали про визначні пам'ятки архітектури нашого міста. Однією з найцікавіших споруд, вирішеній у перехідних стильових формах пізньої еклектики та раннього модерну, визнано двоповерховий особняк на вулиці Двірцевій (нині вул.Леніна, № 23, магазин "Паляниця", згодом „Формула смаку"). Ось яку інформацію вдалося про нього зібрати: "Точна дата побудови та автор проекту − невідомі. Вперше згадується в архівних документах 1889 року. **Фундатор − Бострем.** У 1890-1917 роках будинок орендувала відома в регіоні земська аптека".

Наважимося припустити, що в цьому будинкові 25 грудня (за старим стилем) 1884 року на свято Різдва Христового й народився Георгій Едуардович Бострем. Певно, навчався він у Єлисаветградській чоловічій гімназії, відвідував Вечірні Рисувальні Класи при земському

реальному училищі, що являли собою громадську художню школу − єдину в Російській імперії. Художній хист хлопець успадкував від матері, яка добре малювала та була вправною музиканткою. Не виключаємо й того, що батько Георгія мав архітектурну освіту. Відомо, що подружжя Бострем мало ще й дочку, котра була на початку XX століття досить знаним скульптором, але померла у похилому віці забутим митцем. Після закінчення гімназії 1902 року Георгій Бострем вступає до Одеського художнього училища, потім навчається в Мюнхенській Академії мистецтв. Тут він потрапляє під вплив свого приятеля Василя Кандинського − основоположника абстрактного живопису у світовому мистецтві, бере участь у численних виставках абстракціоністів, вивчає філософію, займається музикою. Що раптом подвигло молодого художника на відречення від того, чим захоплювався, на відмову від спокус світського життя, залишилося загадкою. Він спалює свої живописні полотна і стає паломником, відвідує святі місця Німеччини, Франції, Греції, Персії та Росії.

Після кількарічної духовної подорожі Бострем вирішує присвятити себе служінню православній церкві. Він поселяється в Загорську, реставрує шедеври іконопису Троїце-Сергієвої лаври, проповідує Слово Боже, веде аскетичний спосіб життя. Відтоді Георгій Едуардович не з'їв жодного шматка м'яса та риби, лише двічі на рік дозволяв собі випити склянку молока та на світле свято Воскресіння поласувати однією крашанкою. Серед його співрозмовників були видатні філософи Павло Флоренський і Василь Розанов, письменник Михайло Пришвін та інші. У 1937 році після закриття лаври Георгія Бострема за релігійні переконання було репресовано, у концтаборах та на засланні у Середній Азії він пробув майже чверть століття.

У 1967 році Бострем поселяється у селі Зарєчному під Сімферополем, де жила його прийомна донька, яка глибоко шанувала його за подвижництво та святість. Жив художник у напівзруйнованій хатині з вибитими вікнами та дірявим дахом, серед густих хащів лопуха та бузини. Це "помешкання" відразу стало центром паломництва всіх, хто прагнув духовного просвітління.

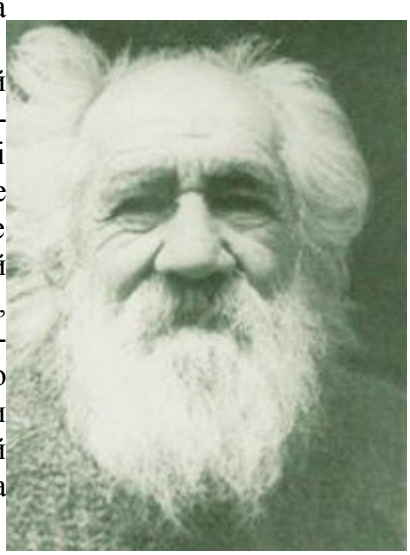

Ось як змальовує першу зустріч зі старцем молодий художник Георгій Когонашвілі (нині директор Сімферопольського музею сучасного християнського мистецтва імені Г.Бострема): "Крізь брудні у тріщинах скляні двері на мене дивилося вражаюче, ні, якщо тільки Господь не відбере у мене пам'ять, незабутнє обличчя древнього патріарха з пронизливими й водночас добрими очима, з непропорційно великим лобом, осяяним, ніби ореолом, довгим сивим волоссям, що спадало на плечі, та широкою бородою... Як зараз пам'ятаю низький, вуркітливий, дивовижно добрий, із старовинними зворотами та книжковими інтонаціями минулих часів голос Бострема. Я не буду розповідати про чудесний дар передбачення та цілительства, яким володіла ця незвичайна людина".

Всі, хто хоч раз зустрічався з Георгієм Едуардовичем або бачив його релігійні картини, зазнавали благотворного впливу. Відомий кримський композитор Алендар Караманов сказав про це вичерпно точно: "Якби не він, ніхто б з нас не став тим, ким він є сьогодні". Серед шанувальників Георгія Едуардовича − видатний співак XX століття Іван Козловський. Мешкаючи на своїй дачі в Алушті, він часто на кілька годин приїздив поспілкуватися з Бостремом, якого називав "людиною найвищої та найчистішої душі".

Мемуаристи відзначають, що цих геніальних людей об'єднувала любов до музики, захоплення українською піснею та поклоніння перед іконописом. Бострем вважав Козловського кращим співаком світу новітніх часів. У свою чергу, Іван Семенович не сумнівався, що релігійні картини та ікони Бострема − шедеври християнського мистецтва (**на знімку: одна з ікон майстра**). Декілька творів Георгія Едуардовича зберігаються в будинку-музеї Козловського у Москві, він написав також портрет співака, який належить доньці художника Галині Бострем.

Вона згадує такий випадок. Якось Козловський завітав до Георгія Едуардовича, хатина якого перетворилась на руїну, через дірявий дах було видно небо. "Дорогий Георгію Едуардовичу, − не витримав Козловський, − дозвольте я потурбуюсь, щоб вам відремонтували дах або спорудили новий будинок, врешті-решт, дозвольте я сам придбаю для вас нормальне житло".

"Навіщо, любий Іване Семеновичу, − щиро здивувався Бострем, − де ще я можу бачити небо та зірки, не встаючи з ліжка?".

Ерудиція Георгія Едуардовича вражала: теологія, філософія, музика, живопис, історія, життя тварин. Особливо він любив котів. Досконало вивчивши їх звички, поведінку та роль у східних релігіях, він натхненно міг розповідати про кішок годинами. Бострем захоплювався їх граціозністю, незалежністю, таємничим зв'язком з Місяцем. Його життєве кредо було таким: хоч би як тяжко було на серці, хоч яке б лихо випало на твою долю − посміхнись, подякуй Богові за випробування − і все здолаєш.

До останньої миті життя Бострем нарікав на свою гріховність. Він помер зі словами молитви на вустах: "Навчи мене, Господи, виправданням твоїм".

Безумовно, єлисаветградський період життя великого майстра та релігійного подвижника потребує ретельного дослідження. На жаль, його кримські та одеські біографи припускаються прикрих неточностей. Вони, зокрема, твердять, що Бострем народився 25 грудня 1884 року в Єлисаветградській губернії у родині зросійщеного шведа. Їм невідомо, в якому конкретно місті чи селі це сталося, чим займався його батько.

Подумалося й про те, що варто було б кіровоградським художнім музеям спробувати домовитися з кримчанами про влаштування виставки ікон та картин Георгія Бострема, відзначивши таким чином 125-річчя від дня народження художника на його батьківщині.

Джеймс Джойс

Дни всех времен таятся в дне едином –
Со времени, когда его исток
Означил Бог, воистину жесток,
Срок положив началам и кончинам,
До дня того, когда круговорот
Времен опять начнется к вечно сущим
Началам и прошедшее с грядущим,
В удел мой – в настоящее − сольет.
Пока закат придет заре на смену,
Пройдет история. В ночи слепой
Пути завета вижу за собой,
Прах Карфагена, славу и геену.
Отвагой, Боже, не оставь меня,
Дай мне подняться до вершины дня.
Хорхе Луис Борхес

Роки

255 років тому (1754):

− Засноване **село Сентов (нині Родниківка Олександрівського району**) як військове поселення, **шанець Могильний Нової Сербії.**

− Вперше згадується село **Вершино-Кам'янка Новгородківського району** як слобода Новослобідського козачого полку, підпорядкована фортеці Св. Єлисавети.

– Закладено Успенську дерев'яну церкву в селі Липняжці**,** з 1798 – на кам'яному фундаменті.

− У посаді Петриківці (згодом **Новій Празі**) відкрито Миколаївську церкву.

250 років тому (1759):

– У селі **Калнишському Бобринецького повіту** засновано церкву на честь Трьох Святителів.

− Храм в ім'я Зішестя Святого Духа споруджено у с. **Сентов (нині Олександрівського району).**

245 років тому (1764):

− З Новосербських поселень та поселень Новослобідського козачого полку утворено **Єлисаветинську провінцію** у складі Новоросійської губернії.

− На р. Сугоклеї за розпорядженням головного командира Нової Сербії **О. Мельгунова** закладено **міський сад.**

− Селянами-втікачами з Лівобережної України та Білорусії, також запорозькими козаками засноване село **Іванківці Знам'янського району.**

− Перша письмова згадка про село **Шепилове Голованівського району.**

− Засновано село **Іванівку Петрівського району.**

− Виникло село **Бовтишка Олександрівського району**.

− Вперше згадується **Голованівськ**.

235 років тому (1774):

− **Єлисаветград** відвідав академік **Йоган-Антон Гільденштедт**, який зробив грунтовний опис Єлисаветградської провінції. **У місті тода проживало 2400 чоловік**.

− Болгарські переселенці заснували селище **Вільшанка.**

− Біля слободи **Ковалівки** збудовано **цегельний завод**.

− Перша згадка про село **Червона Кам'янка Олександрійського району** як шанець Єлисаветградського пікінерського полку.

− Засноване село **Капітанівка Новомиргородського району**.

– Прем'єр-майором Василем Лобовим в **с. Оситняжці** споруджено Миколаївську церкву.

230 років тому (1779):

− Засноване село **Іванівка Новоукраїнського району.**

– У с. **Верблюжці** освячено Успенську церкву.

225 років тому (1784):

− **Фортеця Св. Єлисавети** разом із передмістями почала називатися **Єлисаветградом**, а провінція Єлисаветинська – **Єлисаветградським повітом.**

− В **Єлисаветграді** засновано **поштову контору**, у 1885 році вона об'єдналася з телеграфною станцією, утворивши поштово-телеграфну контору Одеського округу.

− **Роззброєно фортецю Св. Єлисавети**, гармати перевезено до Херсона та на кримські кордони.

− Споруджено Миколаївську церкву в с. **Петрове** Олександрійського повіту.

– У с. **Злинці** на прохання місцевих старообрядців, що приєдналися до єдиновірців, з їхньої каплиці влаштовано Богородицьку церкву.

− Поселення **Усівка (Бечея)** отримало статус **повітового міста** і нову назву – **Олександрійськ** (пізніше Олександрія).

220 років тому (1789):

− Виникло **село Бежбайраки (з 1965 − Кропивницьке) Новоукраїнського району.**

– У с. **Чечеліївці** замість старої Покровської церкви споруджено нову.

215 років тому (1794):

− В **Єлисаветграді** засновано міську християнську **богадільню.**

210 років тому (1799):

− Засновано **Новомиргородську єпархію** з семінарією, у 1804 її переведено до Катеринослава.

180 років тому (1829):

− Повітове місто **Єлисаветград** за височайшим повелінням передане **управлінню військових поселень**.

175 років тому (1834):

− Засноване село **Інгулець Устинівського району.**

170 років тому (1839):

− Виникло село **Розсохуватець Новоархангельського району**.

160 років тому (1849):

− **В Єлисаветграді** завершено будівництво **Ковалівської церкви** на честь Покрови Пресвятої Богородиці.

155 років тому (1854):

− В **Єлисаветграді** збудована **Лютеранська церква** (кірха).

150 років тому (1859):

− Засноване **Єлисаветградське благородне зібрання.**

− Населення **Єлисаветграда** складало 27 820 чоловік.

140 років тому (1869):

− Засновано **місто Знам'янку.**

− Виникло село **Світлопіль Олександрійського району.**

− Відкрито земську **школу** в **с. Семенастовому.**

145 років тому (1864):

− Засновано село **Куцівку Новгородківського району.**

135 років тому (1874):

− При **Єлисаветградському земському реальному училищі** засновано **метеорологічну станцію.**

− Почала виходити перша міська **газета „Елисаветградский листок".**

− У примішенні **Єлисаветградського Громадського Зібрання** влаштовано **театральну сцену** для аматорських спектаклів.

− У **Бобринці** відкрито жіночу прогімназію.

− Відкрито земську школу в **с. Велика Виска**.

− Засновано міністерське училище у **Добровеличківці.**

− Відкрито школи в селах **Каніж, Кальниболота та Панчеве Новомиргородського району, у Новоархангельську і Плетеному Ташлику.**

− Школу засновано в с. **Любомирці.**

− Засновано міністерське училище у **с. Ганнівці Устинівської волості**.

130 років тому (1879):

− В **Єлисаветграді** штабс-ротмістр Л. Ф. Долинський побудував **спиртзавод**.

− Засновано **Межиріцький вітамінний завод.**

− Відкрито земську **школу** в с. **Піщаний Брід**.

125 років тому (1884):

− Завершено закладку **Онуфріївського парку**.

120 років тому (1889):

− Відкрито школу в с. **Іванівці Якимівської волості (Маловисківський район).**

115 років тому (1894):

− У **с. Федварі (тепер Підлісне) Микола Левитський** організував першу в Росії землеробську **артіль-кооператив**, склав і віддрукував артільний договір.

110 років тому (1899):

− В **Єлисаветграді** засновано **земську Пастерівську станцію.**

− Великий паводок в **Єлисаветграді**, вода з Інгулу дійшла до Преображенської вулиці.

105 років тому (1904):

− В **Олександрії** відкрилась чоловіча гімназія.

− В **Єлисаветграді засновано міське початкове училище ім. О. М. Пашутіна**, в якому навчалося 275 дітей.

100 років тому (1909):

− **Населення Єлисаветграда − 81 959 чол.: православних у місті мешкало 49 458, євреїв – 30 104**

−Створено **Товариство шанувальників кінного спорту,** яке влаштувало в **Єлисаветграді** іподром для змагань.

− В **Єлисаветграді** затверджено статут **гімнастичного товариства „Сокіл".**

− Відомий лікар та учений-антрополог **С. А. Вайсенберг** заснував у **Єлисаветграді Товариство поширення давньоєврейської мови (івриту)**, в яке записалося 70 чоловік.

− Відкрилося **Катранівське міське початкове училище**. Попечитель **Ф. Ф. Шрейтель.**

− На Банній площі **в Єлисаветграді закладено сквер ім. І. І. Макеєва.**

− В **Єлисаветграді** запрацювала **єврейсько-російська бібліотека,** завідувач **Я. Шульман.**

− В **Єлисаветграді** почала виходити **газета „Южный листок".**

95 років тому (1914):

− **В Єлисаветграді побачив світ „Земский календарь на 1914 год".**

− У видавництві „Труд" **м. Єлисаветграда** вийшла книга „Правдивые речи дида Мыколы: Новые малорусские и русские стихотворения». (Авт. Пулевич Н., дид Мыкола).

90 років тому (1919):

− В **Єлисаветграді** протягом року виходили **газети: „Революционер-республиканец. Социалистическая газета", „Набат. Орган конфедерации анархистских организаций Украины", „Народ и армия", „Война и мир!, „Наша жизнь"** та ін.
− Утворено **Єлисаветградський повітовий військовий комісаріат**.
− **В Єлисаветграді** перейменували вулиці**: Велика Перспективна –** К. Маркса, **Верхньодонська і Двірцева –** Леніна, **Вокзальна** – Жовтневої революції, **Олександрівська** – Володарського.

85 років тому (1924):

− Засноване село **Верхньо-Інгульське Бобринецького району.**
− Утворено **Єлисаветградський окружний комітет сприяння жертвам інтервенції.** Вів облік збитків, заподіяних інтервентами; надавав матеріальну допомогу потерпілим, Ліквідований у 1926 році.
− Створено **Єлисаветградський** окружний, міський та районні комітети Міжнародної організації допомоги борцям революції (МОДР). Організовували матеріальну, моральну та юридичну допомогу жертвам революційно-класової боротьби в капіталістичних країнах і національно-визвольного руху в країнах Сходу та їхнім родинам, а також політичним емігрантам. Проіснували до 1948 року.
− Утворена **Єлисаветградська окружна житлова спілка**. Організовувала житлові кооперативи. Керувала будівництвом, ремонтом, орендою житлових будівель.
− У **Єлисаветграді** перейменували вулицю **Болотяну** на честь Каменєва.

80 років тому (1929):

− На **Єлисаветградщині** почали створювати **машинно-тракторні станції (МТС).**
− Виникло село **Пролетарське Олександрійського району.**
− В **Олександрії** та її околицях почала працювати геологорозвідувальна партія Українського геологічного управління, яка виявила великі поклади бурого вугілля.

75 років тому (1934):

− У **Кіровограді** перейменували вулиці: **Іванівську** на честь Луначарського, Зінов'єва (кол. Михайлівську) на честь Кірова, вулицю Каменєва (кол. Болотяну) назвали Пролетарською.

70 років тому (1939):

− **Населення Кіровограда складало 100 000 чол.**
− Утворено Кіровоградський обласний інститут удосконалення кваліфікації вчителів (нині **Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського**).
− Засновано обласне літературне об'єднання „Степ".
− Відкрився обласний театр ляльок.

60 років тому (1949):

− Створено ансамбль танцю „Ятрань".

55 років тому (1954):

− У **Кіровограді** замість провулка **М'ясного** з'явився провулок Можайського.

50 років тому (1959):

− У **Кіровограді** мешкало 128 000 чол.
− Відкрито **Кіровоградське музичне училище**
− Засноване смт **Побузьке Голованівського району.**
− **Створений Бобринецький краєзнавчий музей.**
− **Засновано обласне відділення Всеукраїнської національної музичної спілки України.**

25 років тому (1984):

− **При Кіровоградській обласній філармонії створено новий колектив – театр народної музики, пісні й танцю „Зоряни".**

20 років тому (1989):

− Відкрився санаторій „Гусарське Урочище" (біля с. Піддубного Новоукраїнського району).

15 років тому (1994):

− Розпорядженням представника Президента України в області створено **комісію у справі вирішення долі колекції О. Б. Ільїна**;
− **Кіровоградська обласна рада народних депутатів заснувала премію імені В. М. Ястребова за науково- дослідницькі праці в галузі краєзнавства;**
− У Кіровограді відкрито **художньо-меморіальний музей О. О. Осмьоркіна**;

− Відкрився **міський літературний музей І. Карпенка-Карого**;
− В обласному центрі відбулися **наукові читання „Діалог культур”**, присвячені **100-річчю від дня народження Д. І. Чижевського.**
− При Кіровоградській обласній філармонії створено новий колектив − камерний оркестр „Єлисавет”.

<u>10 років тому (1999)</u>:

− Започатковано День відкритих дверей місцевих органів виконачої влади та органів місцевого самоврядування **Кіровоградщини.**
− **Кіровоград** відвідали учасники культурно-освітнього рейсу „Україна. Зоряний шлях”, організованого аерокосмічним об’єднанням „Сузір’я”. Серед гостей був перший космонавт України Леонід Каденюк.
− В **обласному центрі** пройшла VI Міжнародна конференція Асоціації піаністів і педагогів „Золоті сторінки історії України. Ференц Ліст”.
− Повертаючись з **Кіровограда**, в автомобільній катастрофі загинув лідер НРУ **В. Чорновіл.**
− Відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція **„Кіровоградщина на зламі тисячоліть: стан, проблеми, перспективи”.**
− в обласному музично-драматичному театрі ім. М. Л. Кропивницького відкрито музей хореографії степового краю (нині переміщений на Хутір Надію).
− З сольним концертом у Кіровограді виступила наша землячка, солістка Національної опери, народна артистка України **Л. Забіляста.**
− Головою обласної державної адміністрації призначено В. К. Моцного, головою обласної ради обрано М. О. Сухомлина.
− Намолочено один мільйон кіровоградського хліба.
− Створена обласна організація Спілки архівістів України

Сыну

Не мной ты создан – всеми, кто доныне
сменялись бесконечными родами,
И лабиринт, что начат при Адаме,
Вели братоубийственной пустыней
С тех зорь (теперь мифических потемок)
До нас, передавая как наследье
Кровь, текшую в моем отце и деде
И вновь ожившую в тебе, потомок.
Все это я. Мы все. Тысячелетний
Единый ряд с тобою и сынами
Твоими. Все, кто за и перед нами.
От красной глины до трубы последней.
Я переполнен ими. Сущность вечна
Во временном, чья форма быстротечна.
Хорхе Луис Борхес

<u>Століття</u>

XVIII

1754 − 255 років тому народилася **Браницька (**до заміжжя **Енгельгардт) Олександра Василівна**(1754-1838) , графиня, улюблена племінниця **Г. О. Потьомкіна**). Після піднесення Потьомкіна, завдяки його протекції, швидко освоїлась і почала відігравати помітну роль при імператорському дворі. У 1777 була призначена камер-фрейліною імператриці. У 1781 з багатьох претендентів на її руку і серце Потьомкін обрав графа Ксаверія Браницького, великого коронного гетьмана польського, який мав великі маєтки в Україні. Олександра з нагоди весілля була пожалувана в статс-дами. Олександра Василівна стала повновладною господаркою Білої Церкви, яку граф Браницький подарував їй. Домоглась того, що у маєтках чоловіка вироблялась стільки сільгосппродукції, що її вивозили не тільки в Росію; одним з кращих в імперії вважався влаштований нею у Білій Церкві кінний завод. **Браницька відвідувала Потьомкіна в Єлисаветграді, де під час російсько-турецької війни знаходилась штаб-квартира Дунайської армії (1788-1789). Зокрема, у травні 1788 вона приїхала до дяді в Єлисаветград, але несподівано захворіла так, що всі боялись за її життя. Потьомкін повідомляв імператриці Катерині II з Єлисаветграда 19 травня: «У нас Александра Васильевна отошла было на тот свет, но вдруг и неожиданно Бог помог». Вдруге графиня відвідала місто 1 січня 1789, про що повідомляє в своєму щоденнику Р. Цебриков: «Ночью выехал светлейший из Елисаветграда при пушечной пальбе, отобедав в доме, где стояла квартирою графиня Браницкая, приезжавшая поздравить князя со взятием Очакова». Володіла величезним багатством, яке оцінювалось у 28 мільйонів.** Була щедрою благодійницею.

1759 − 250 років тому народився **Обрєсков Михайло Олексійович**(1759-1842), військовий і державний діяч. ***З 2.06.1788 – ад'ютант князя Г. Потьомкіна, прем'єр-майор; квартирував у Єлисаветграді, де під час російсько-турецької війни розміщувався штаб Дунайської армії.*** Під час облоги Очакова був поранений в руку, отримав чин підполковника. ***У 1789 переведений в Єлисаветградський кінно-єгерський полк, брав з ним участь у битвах при Каушанах та Аккермані, у блокаді та взятті Бендер.*** З 1806 – генерал-лейтенант, виконував обовязки генерал-крігскомісара діючої армії у війнах з Наполеоном. Був сенатором, директором Державної комісії відшкодування боргів, директором Департаменту зовнішньої торгівлі, таємним радником.

1784 – 225 років тому народився **Кудашев Микола Данилович**(1784-1813), військовий діяч, князь. Був одружений з донькою М. І. Кутузова **Катериною Михайлівною Кутузовою** (1787-1826), ***яка народилася в Єлисаветграді.*** Учасник військових кампаній 1805-1813 проти Наполеона. У 1812 – ад'ютант головнокомандуючого російської армією **М. І. Кутузова**. Учасник Бородінської битви, командир одного з партизанських загонів. Помер від ран, отриманих в Лейпцизькій

битві (жовтень 1813). Портрет Кудашева, виконаний Д. Доу, прикрашає Військову галерею Зимового Палацу (тепер Ермітаж). Його брат **Кудашев Сергій Данилович** (1795-1862) – землевласник Єлисаветградського повіту.

1794 – 215 років тому народився (с. ***Червона Кам'янка Олександрійського району***) **Сухина (Сухинов) Іван Іванович**(1794-1828)**,** декабрист. ***Після закінчення з відзнакою училища в Олександрі, 16-річним юнаком добровільно записався в Лубенський гусарський полк (1810).*** Досконало, крім української та російської, володів молдавською і французькою мовами. Неодноразово відзначався за хоробрість у війнах з наполеонівською Францією (1812-1815). Член таємної організації „Товариство об'єднаних слов'ян" (1818). Служив поручиком Чернігівського полку в батальйоні підполковника **С. І. Муравйова-Апостола**. ***У 1825 був переведений до Олександрійського гусарського полку.*** Організатор повстання Чернігівського полку в останніх числах грудня 1825. Був засуджений на довічну каторгу, після невдалої спроби підняти повстання на Нерчинському руднику повісився. Йому присвятив повість „Чернігівського полку поручик" письменник **Ф. Бурлачук** (1979). ***У рідному селі встановлено пам'ятник.***

1799 – 210 років тому народився ***(Олександрійський повіт)*** **Романов Василь Павлович**(1799-1874), військовий діяч. Брат контр-адмірала і декабриста В. П. Романова. Навчався у Морському Кадетському корпусі. З 1812 по 1849 служив на флоті. У 1849-1860 – член Кораблебудівного Департаменту Морського Міністерства. Генерал-лейтенант (1860). Брав участь у діяльності Російського товариства пароплавства і торгівлі, писав про нього для різних періодичних видань.

XIX

1804 – 205 років тому народився **Толстой Михайло Дмитрович** (1804-1891), граф, землевласник, меценат. ***Власник сіл Онуфріївка, Камбурліївка, Лозоватка, Іванівка та Омельгород (з 1831). Дістались йому як посаг дружини Катерини після смерті батька Михайла Камбурлея*** (13 тисяч десятин землі). ***В Онуфріївці на кошти Толстих були збудовані церква, земська управа, школа, лікарня, паровий млин та інші споруди. На початку 20-х років XIX століття граф заклав присадибний парк („старий Онуфріївський парк") – взірець садово-паркової архітектури. Керували спорудженням дендропарку німецькі та чеські майстри. Узимку граф жив в Одесі, весну і літо проводив в Онуфріївському маєтку, який вважався одним з кращих у Херсонській губернії. Сюди регулярно влаштовувались екскурсії учнів Херсонського сільськогосподарського училища.***

1814 – 195 років тому народилася **Рєзанова Анна Михайлівна**(1814- після 1875), благодійниця. Батько Михайло Васильович Касинов ***мав землеволодіння у с. Василівці Богоявленської волості Олександрійського повіту.*** Вийшла заміж за майора Андрія Романовича Рєзанова **–** ***власника с. Лозуватки Олександрійського повіту (неподалік Єлисаветграда). 15.10.1867 разом з дружиною полковника*** Некрасова Анною Іванівною ***та викладачем Єлисаветградського кавалерійського училища*** М. Ф. Федоровським ***заснувала в Єлисаветграді безплатне ремісничо-грамотне училище „в память избавления драгоценной жизни Государя Императора Александра II от опасностей 4.04.1866 и 25.05.1867". Виступила також одним з ініціаторів заснування Єлисаветградського благодійного Товариства поширення грамотності й ремесел (1873).***

1814 – 195 років тому народився (Вітебська губ.) **Кравчинський Михайло Тадейович**(1814-1865), військовий лікар, батько **С. М. Степняка-Кравчинського**. Закінчив Петербурзьку медико-хірургічну академію (1833), вступив на військову службу. З 1835 працював ординатором Гельсінгфорського військового шпиталю. У 1837 на Кавказі вивчав лікувальну дію мінеральних вод. З 1837 - старший лікар Стародубського кірасирського полку, ***з 1848 – головний лікар військового шпиталю у Новому Стародубі (нині Петрівського району Кіровоградської області). Лікував місцеве населення від очних хвороб, робив кістково-суглобні операції, лікував грязями, застосовував народну медицину. Запропонував і описав мазеву пов'язку при гнійних ранах, фізіотерапевтичні методи лікування.***

1829 – 180 років тому народився **Емануель Микола Георгійович**(1829-1875 в ***Єлисаветграді***), військовий діяч. Син героя Вітчизняної війни 1812 **Г. А. Емануеля**. На початку 50-х років був поручиком лейб-гвардії Кінного полку, потім – майором Маріупольського гусарського полку. З 1870 – полковник. Залишив помітний слід в історії російської дуелі – 12 разів виходив на поєдинок. Надто запальна вдача, певно, й перешкодила йому здобути генеральський чин. ***Перебуваючи у відставці, обирався гласним Єлисаветградського повітового земства (1865-1868). Похований поруч з батьковою усипальнею, в окремому склепі.***

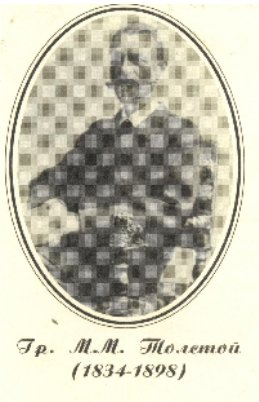
Гр. М.М. Толстой (1834-1898)

1834 – 175 років тому народився **Толстой Михайло Михайлович** (1834-1898), старший, син **М. Д. Толстого**, граф. ***У другій половині XIX століття завершив будівництво „нового парку". До 1917 Онуфріївський парк займав 150 десятин. Парковий комплекс включав нижній і селянський ставки (загальною площею 83 десятини), острів, сінокісні луки, розсадник, фруктовий сад. У парку росло понад 200 видів дерев та кущів. Пам'ятка відноситься до парків ландшафтної архітектури англійського типу. Володів з братом Онуфріївкою, Камбурліївкою, Омельником, Іванівкою, Деріївкою, Верхньою Лозуватою, Омельничком та ін. − 12334 десятини.***

1834 – 175 років тому народився **Стуллі Федір Степанович,** письменник і публіцист. ***Був першим директором Єлисаветградського земського реального училища (1870-1871).*** Автор повістей: „Праздные люди" (1862), „Из записок женщины-врача" (1883), „Моя женитьба" (1885). У 1890 вийшло „Собрание повестей и рассказов".

1844 − 165 років тому народився **Неверовский Олександр Федорович** (1844-1892), військовий діяч і письменник. Чотири роки прослуживши прапорщиком у 8-му драгунському Астраханскому полку, вступив до Миколаївської академії Генерального штабу. ***У чині капітана був призначений у Єлисаветградське кавалерійське училище викладачем військових дисциплін.*** Друкуватися почав з 1872 в „Военном Сборнике". ***У 1874 в Єлисаветграді побачила світ його праця "Воспитание и обучение кавалерии. Книга для кавалерийских офицеров и юнкеров".*** З 1889 − генерал-майор Генерального штабу, начальник Терського козачого війська.

1844 – 165 років тому народився **Постников Володимир Юхимович**(1844-1908), економіст-статистик. Навчався у Петровській землеробській академії в Москві. Працював у Міністерстві землеробства і державних маєтностей у справі влаштування казенних земель. Член Вільного економічного товариства. Автор праці „Південноросійське селянське господарство" (1891), де зібрав і обробив дані земської статистики по Катеринославській, Таврійській і Херсонській губерніях. **Про цю працю Ленін писав: „В литературе о крестьянском разложении это сочинение должно быть поставлено на первое место».** ***Неодноразово***

відвідував Єлисаветградський повіт, бував у с. Рівному Новоукраїнського району та с. Дмитрівці Знам'янського району. Наводив статистичний матеріал про класову диференціацію селянства, застосування найманої праці. Статистичні дані Постникова використав В. І. Ленін у праці „Розвиток капіталізму в Росії" (1896-1899).

1854 – 155 років тому народився **Майданський Лейба (Лев) Йосипович**(1854-1879), народоволець. ***У 1875 примкнув до Єлисаветградського народницького гуртка. У 1876 разом з І. Дроб'язгіним, Л. Дейчем та іншими брав участь в організації терористичного акту (замах на М. Гориновича).*** Невдовзі після цього був схоплений, засуджений до страти через повішення.

1859 – 150 років тому народилася (м. ***Єлисаветград***) **Бракер Наталія Аркадіївна** (дівоче прізвище **Шафонська**) (1859-1933), педагог, публіцист, перекладач, краєзнавець, меценат, мемуарист. ***Навчалась у приватних гімназіях Єлисаветграда*** та Одеси. Була вільним слухачем Женевського та Берлінського університетів. ***Перший літературний твір - запис спогадів про видатного філософа, уродженця Єлисаветграда*** **Африкана Шпіра** (1837-1890), творчість якого справила помітний вплив на світогляд Л. Толстого, Ф. Ніцше, Р.- М. Рільке. Авторка низки праць з питань дошкільного виховання, етики стосунків учителя й учня, ***фундаторка перших дитячих садків у Єлисаветграді. Заснувала й утримувала на свої кошти Компаніївську (з 1900) і Антонівську (з 1914) навчально-ткацькі майстерні, які підготували до 1918 понад 100 майстринь. З 1914 − член Єлисаветградського лекційного бюро з влаштування народних читань і дитячих майданчиків при міській управі (була головою комісії з влаштування дитячих розваг). Підготувала доповідь „Народные детские площадки как средство внешкольного образования" (1915).*** З 1919 − член-кореспондент історико-філологічного відділення ВУАН, член комісії з дослідження Південної України (з 1929). Будучи українофілкою, активно друкувалась на сторінках редагованого М. Грушевським часопису „Україна" (***спогади про видатних єлисаветградців О. Михалевича, М. Федоровського, В. Ястребова*** та ін.), що виходив у 1924-1930, як орган історичної секції ВУАН.

1864 – 145 років тому народився (м. ***Єлисаветград***) **Орлов Полікарп Давидович** (1864-після 1914), оперний і камерний співак (бас-баритон***). Сценічні псевдоніми Орлов і Долматов***; ***справжнє прізвище Кульчинський або Кульчицький***. Виступав у Великому театрі (1894-1900), Маріїнському театрі (з 1902); співав у Харкові, Одесі, ***Єлисаветграді (1905***), Смоленську, Єкатеринбурзі, Томську, Іркутську та інших містах. Партнери по сцені: Л. Собінов, Ф. Шаляпін. Записувався на граммплатівки. З 1914 жив у Києві.

1864 – 145 років тому народився (м. ***Єлисаветград***) **Агулін Мойсей Давидович** (справжнє прізвище **Агульник**) (1864-після 1899), співак (лірико-драматичний тенор). На початку 1880-х навчався співу в Московському музично-драматичному училищі (клас М. Андреєва), з 1885 − у Московській консерваторії. Удосконалював вокальну майстерність в Італії, виступав у Мілані та Неаполі. У 1888-1889 та 1897-1899 працював у Казанському оперному театрі, співав також у Києві та Вільно. З 1893 виступав (переважно в італійських операх) у Петербурзі (театр „Аркадія": 1894, 1898), Тифлісі, Баку, Саратові, Харкові. Відзначався винятковою музикальністю, володів голосом м'якого тембру й широкого діапазону. Користувався у публіки великим успіхом.

1869 – 140 років тому народилась **Скарська Надія Федорівна** (1869-1958), актриса. Молодша сестра знаменитої актриси В.Ф.Комісаржевської. Дружина і соратниця актора і театрального діяча П.П.Гайдебурова. У 1899-1900 працювала у Московському художньому театрі. Потім протягом всього − життя з чоловіком. ***Драматична трупа Гайдебурова грала в Єлисаветграді у Зимовому театрі***

Кузьмицького з 20.09.1901 по 24.02.1902. 21.12.1901 відбувся бенефіс Н.Ф.Скарської, вона зіграла у прем'єрному показі спектакля „Ганнеле" за п'єсою Г.Гауптмана (другому в Росії після постановки у театрі Суворіна в Петербурзі). Збереглася фотографія Скарської в ролі Катерини в „Грозі" Островського, зроблена в Єлисаветграді у 1902 (на знімку). Разом з Гайдебуровим написала спогади „На сцене и в жизни: страницы автобиографии" (1959). Заслужена артистка РРФСР (1927).

1869 – 140 років тому народився (м. ***Єлисаветград***) **Ширман Натан Ісаакович** (1869-1944), лікар, педагог. ***Випускник Єлисаветградської гімназії 1888.*** Закінчив з відзнакою медичний факультет Київського університету (1894). ***Отримав свідоцтво домашнього вчителя, серед його учнів був і майбутній пролетарський поет Дем'ян Бєдний.*** У ***1900-1904 – лікар на заводі братів Яскульських у Єлисаветграді***, під час російсько-японської війни служить полковим лікарем на Далекому Сході, потім ***працює в Єлисаветградському комерційному училищі. У 1928-1935 – викладач анатомії, фізіології та латині Зінов'євської фельдшерсько-акушерської школи. З 1935 по 1941 викладає гігієну, анатомію та фізіологію у Кіровоградському педагогічному інституті.*** Написав підручник з латинської мови для медиків, багато статей, наприкінці життя „Спогади".

1874 – 135 років тому народився (м. ***Новоархангельськ***) **Квартін Савелій (Звулун)** (1874-1953) – співак, кантор. У дитинстві співав у синагогальному хорі. Виступати як кантор почав 1896. Музичну освіту здобув у Відні. Співав у синагогах Одеси, Будапешта, Відня, Петербурга. З 1919 – в еміграції. Був кантором у Брукліні та Нью-Джерсі. У 1936-1937 співав у Єрусалимі й Тель-Авіві. Був не тільки співаком, а й літургійним композитором, виступав з концертами. Залишив багато грамофонних записів, у тому числі власних творів. Володів лірико-драматичним тенором рідкісної краси. Тембр голосу був настільки насиченим, що деякі слухачі сприймали його за баритон. Твори видані у збірниках „Напевы Звулуна" (1928), „Молитвы Звулуна" (1938). Написав спогади на ідіші „Моє життя" (1952).

1879 – 130 років тому народився **Петіпа Віктор Маріусович**(1879-1939), актор, режисер. Сценічну діяльність почав наприкінці XIX ст. Працював у театрах Москви, Тбілісі, Києва, Харкова, Одеси – переважно в трупі Синельникова***. У травні 1918 гастролював у Єлисаветграді.*** У 1925-1926 працював у театрі ім. І. Франка у Харкові, де ***його партнерами були наші земляки І. Мар'яненко та М. Садовський.*** У „Камінному господарі" Лесі Українки, приміром, Петіпа грав Дон Жуана, а І. Мар'яненко – Командора. ***Після цього у 1928 Петіпа грав у Зінов'євську, був режисером місцевої трупи, сформованої з харківських акторів.*** Серед кращих ролей на російській сцені: князь Мишкін („Ідіот" за Ф. Достоєвським), Фердінанд („Підступність і кохання" Ф. Шіллера) та ін. Заслужений артист РРФСР (1930).

1879 – 130 років тому народився ***(хутір Сочеванов поблизу Мар'янівки Бобринецького району)*** **Сочеванов Микола Іванович**, актор. ***Син сестри М. Кропивницького Ганни. Після закінчення повітового училища в Бобринці грав у трупі М. Л. Кропивницького. Після 1917 створив перший на Єлисаветградщині радянський театр,*** організовував сільські драматичні гуртки. Працював у єлисаветградських, харківських, донецьких, сумських,

ростовських, одеських та київських театрах. Бандурист. Зіграв ролі бандуриста у фільмах „Іван Франко” та „Дорогою ціною”. Народний артист України.

1884 – 125 років тому народився (с. ***Йосипівка, до 1946 Юзефове Ульяновського району***) **Жуковський Олександр Тимофійович,** військовий та громадсько-політичний діяч. Полковник російської армії, який перейшов на бік УНР (1917). Член Української партії соціалістів-революціонерів. У 1917-1918 входив до складу Центральної Ради та Українського Генерального військового комітету. З січня 1918 виконував обов’язки військового міністра в уряді ЦР (у березні 1918 затверджений на цій посаді). У кінці 1918 – на початку 1919 – командир Окремого кордонного корпусу і начальник залоги у Кам’янці-Подільському. У вересні 1919 працював ревізором військових місій УНР у Празі, Відні, Берліні. Секретар президії Закордонної делегації УПСР у Відні. Улітку 1920 разом з М. Грушевським написав листа до ЦК КП(б)У з пропозицією про співпрацю. У серпні 1921 побував у Харкові, де вів переговори з більшовицьким керівництвом про можливість повернення віденської групи УПСР в Україну. Подальша доля невідома.

1884 – 125 років тому народився ***(с. Тернівка Новоархангельського району*** у родині болгарського селянина) **Цвітко Сергій Ілліч**(1884-1946), педагог, фольклорист, етнограф. ***Після закінчення історико-філологічного факультету Новоросійського університету викладав історію, географію, українську мову і літературу в навчальних закладах Єлисаветграда,*** Ольвіополя та Миколаєва. З 1922 по 1931 працював у Одеському сільськогосподарському інституті. Член етнографічно-діалектологічної секції Одеської комісії краєзнавства при Всеукраїнській АН з 1923. Автор низки статей-досліджень про побут, культуру та фольклор болгар півдня України. У 1925 брав участь у роботі зі збирання предметів матеріальної культури села для створення музею Степової України. У 1931 за підозрою в приналежності до”Спілки визволення України” арештований. У 1932 через відсутність доказів звільнений. До 1941 працював науковим співробітником Миколаївського історичного музею**.** ***Під час окупації був директором Тернівської початкової школи, перекладачем німецької мови***. Після звільнення деякий час працював інспектором обласного відділу народної освіти в Миколаєві. У 1946 був арештований і засуджений за звинуваченням в антирадянській агітації і пропаганді.

1894 – 115 років тому народився (м. ***Новогеоргіївськ, нині Світловодськ***) **Литвиновський Пінхас** (1894-1985), живописець. З 1912 навчався в Одеському художньому училищі. У 1913-1916 під час навчання у Санкт-Петербурзькій Академії мистецтв близько зійшовся з В. Маяковським, А. Ахматовою та ін. У 1919 емігрував до Палестини. У 1924-1928 брав участь у перших виставках Асоціації єврейських художників, працював для театру Габама. Зазнав впливу творчості А. Матісса, П. Пікассо, Ж. Руо, індуїстської філософії та дзен-будизму. Персональні виставки влаштовувались у Національному музеї Бецалел (1935, 1955) та Музеї Тель-Авіва (1960). **У 1980 став лауреатом Державної премії Ізраїля. Написав спогади про дитинство та юність.**

1894 – 115 років тому народився ***(с. Велика Виска Маловисківського району)*** **Цесарський Семен Григорович** (1894-1968), інженер-енергетик. Делегат VIII з’їзду Рад (1920), що затвердив план ГОЕЛРО. Працював у системі Міністерства енергетики СРСР. З початку 1951 – начальник управління будівництва ГЕС Ковдинського каскаду. З 1963 – начальник „Севгидрострой” по спорудженню ГЕС на Кольському півострові. З 1967 – заступник

директора Енергетичного інституту ім. Г. Кржижановського у Москві. Герой Соціалістичної Праці (1963). Заслужений будівельник РРФСР (1967).

1899 – 110 років тому народився (с. ***Грузьке Голованівського району***) **Бабій Роман** (1899-1922), отаман. ***У 1919 командував загоном Повстанської армії Н. Махна. У 1919-1922 очолював повстанський загін, який діяв у Голованівському,*** Первомайському, Балтському та Уманському районах ***на території Кіровоградської,*** Одеської, Миколаївської та Черкаської областей. Загинув у бою з чекістами.

1899 – 110 років тому народилася (м. Лубни на Полтавщині) Піонтек Люціана Карлівна

(1899-1937), поетеса, прозаїк, педагог. Навчалася у Харківському інституті народної освіти. Вчителювала, працювала журналісткою. Разом з І. Куликом жила в Канаді (1923-1927), брала участь у роботі української колонії, викладала в робітничих школах, була членом заокеанської філії „Гарту", з 1927 – ВУСПу**.** ***Після повернення в Україну працювала в газеті „Червоний шлях" (Зінов'євськ).*** Окремими виданнями вийшли збірки поезій „Тихим дисонансом" (1927) та оповідань „Балаклава" (1929).

XX століття

1904 – 105 років тому народився (с. ***Тернівка Новоархангельського району***) **Коверга Анатолій Софронович** (1904-1989), природознавець. Закінчив Ленінградський університет, кандидат біологічних наук (1939). З 1939 по 1989 – директор Нікітського ботанічного саду неподалік від Ялти. У роки ВВВ організував експедиції по збиранню лікарської сировини, з якої виготовлено мільйони доз рятівних препаратів. Після війни домігся повернення з Німеччини унікального гербарію кримської флори. Перетворив Нікітський ботанічний сад в один з найбагатших у Європі: більше 1700 видів рослин, понад 30 тисяч дерев та чагарників. Автор десятків наукових праць. За внесок у дендрологію удостоєний звання лауреата Державної премії СРСР (1952). Помер на своєму робочому місці, у ботанічному саду.

1904 – 105 років тому народився (м. ***Єлисаветград***) **Блінков Самуїл Михайлович** (1904-після 1990), лікар-невропатолог. Закінчив медичний факультет Берлінського університету. З 1926 по 1930 − ординатор клінік нервових хвороб у Баку і Пермі. З 1931− асистент клініки нервових хвороб Інституту фізіотерапії і ортопедії у Москві. З 1932 по 1952 − науковий

співробітник, завідувач відділень, заступник директора з наукової роботи Інституту мозку АМН СРСР; завідувач лабораторії нейрохірургії та експериментальної неврології Інституту нейрохірургії ім. М. Бурденка. Автор 14 монографій: „Особенности строения мозга человека. Височная доля человека и обезьян» (1955), „Смещения и деформации головного мозга (1957), «Мозг человека в цифрах и таблицах» (1964), «Атлас нейрохирургической анатомии"(1990) та ін.

1914 – 95 років тому народився **Безпалко Осип** (1914-1947), діяч Організації Українських Націоналістів (псевдоніми Зенон Матла, Остап, Андрій, Задорожний, Маріян Мартин). ***З 1942 перебував на посаді Провідника ОУН по Кіровоградській області. У 31 сільському та двох міських районах області організував 4 окружні та 12 районних проводів ОУН. У 648 населених пунктах наприкінці 1942 діяли 341 підпільна ланка, в лавах яких налічувалося 1100 чоловік.*** У 1943 створює перші бойові загони УПА. ***Націоналістичним підпіллям на Кіровоградщині було зібрано солідний архів про злочини більшовиків, про розстріляних і депортованих; про звірства німців в Україні часів окупації. У Кіровограді з кінця серпня до кінця грудня 1941 націоналісти видавали газету „Український голос" (редактор Василь Пасічник). У 1943 у Новоукраїнській друкарні підпільники ОУН перевидали „Історію України" І. Крип'якевича, до якої він написав передмову.*** Після важкого поранення повернувся в Західну Україну. Застрелився 23. 08. 1947 на Тернопільщині, аби не потрапити у полон до радянських каральних органів.

1919 – 90 років тому народився ***(м. Єлисаветград)*** **Склярський Ісаак Ізраїльович** (1919-1982), правознавець. У 1940 закінчив Московський юридичний інститут. У 1941-1943 працював у Наркоматі юстиції РРФСР. Брав участь у підготовці Основ цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік. Заслужений юрист РРФСР (1972).

1919 – 90 років тому народився ***(м. Олександрія)*** **Почепцов Валентин**, лікар.
Професор Харківського медичного інституту, завідувач кафедри терапії. Автор понад 40 праць, переважно з проблематики запобігання та лікування серцево-судинної недостатності та алергії.

1924 – 85 років тому народився (м. ***Єлисаветград***) **Бонфельд Семен Маркович,** учитель, краєзнавець. ***Середню школу закінчив у 1941 із золотою медаллю. Під час війни працював на заводі „Червона Зірка", евакуйованому в Пензенську область***. Закінчив фізико-математичний факультет Пензенського педагогічного інституту. ***Працював учителем фізики у Помічнянській школі Добровеличківського району та у школах Кіровограда***. Має п'ять авторських свідоцтв на винаходи навчальних приладів з фізики. ***Автор статей та нарисів про педагогів Єлисаветградської чоловічої гімназії та Єлисаветградського земського реального училища (ЄЗРУ), про видатних учених*** (**І. Тамм, Ю. Кондратюк, Є. Лангемак** та ін.) та ***діячів культури*** (**В. Канделакі, Морфессі** і т.д.). ***З багатьма видатними земляками листувався***. За науково-популяризаторську діяльність науковою радою Центрального музею космонавтики нагороджений медаллю ім. К. Е. Ціолковського. Почесний член Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. ***Спогади Бонфельда про дитинство та юність, перебування в евакуації використав у романі „Дев'ятий вал"*** **Ілля Еренбург.**

1924 – 85 років тому народився (с. ***Гертопанове Бобринецького району***) **Козлов-Качан Вулкан Миколайович,** письменник. ***До 1941 жив у Кіровограді, навчався у середній школі та аероклубі,*** звідки був направлений в Одеську військову авіаційну школу льотчиків. Учасник ВВВ. З 1946 по 1970 працював в органах державної безпеки СРСР. У видавництві

„Карпати” вийшли його книги: „Люди і вовки”, „Пробуджений пострілом”, „Кальмар”, „Секунди віку”, **„В степах Громоклії”.**

1934 – 75 років тому народився **Ахто Леві** (справжнє прізвище **Ліппу Леві Ахтович**), естонський письменник. У тюрмах та колоніях провів понад 14 років. Вийшов на свободу і покінчив з кримінальним минулим у 1969. Надзвичайною популярністю користувалася його перша автобіографічна книга „Записки Сірого вовка” (український переклад 1972). ***У ній розповідається зокрема й про перебування у кіровоградській в'язниці (1954), де він зробив один з важливих кроків до відродження в собі людини.*** У наступні роки написав романи „Посмішка фортуни”, „Тікати від своєї тіні”, які теж мали успіх у читачів.

1939 – 70 років тому народився (с. ***Липняжка Добровеличківського району***) **Васильченко Микола Петрович** (1939-1993), лікар. У 1962 закінчив Одеський медичний інститут**.** ***З 1963 по 1965 працював головним лікарем Липнязької лікарні.*** З 1965 і до кінця життя завідував кафедрою акушерства і гінекології Московського медичного інституту ім. М. Семашка. Доктор медичних наук, професор. Автор близько 20 наукових праць

1939 – 70 років тому народився ***(с. Тишківка Кіровоградської області)*** **Урсуленко Василь Іванович,** лікар. У 1968 з відзнакою закінчив лікувальний факультет Кримського медичного інституту. З 1968 по 1971 працював хірургом у Таджикикистані. З 1971 займається серцево-судинною хірургією в Інституті серцево-судинної хірургії. Головний напрям наукової та хірургічної діяльності – ішемічна хвороба та набуті вади серця. Одним з перших в Україні почав виконувати операції аортокоронарного шунтування. Здійснив понад 5 тисяч операцій на серці. Автор 225 наукових праць і 8 винаходів. Доктор медичних наук, професор. Один із перших в Україні освоїв операції аорто-вінцевого шунтування. Головний науковий співробітник Інституту серцево-судинної хірургії АМН України, академік Національної академії проблем людини. Лауреат Державної премії України (1988). Заслужений діяч науки й техніки України (2006)**.** З 1997 працює у ТОВ "Клініка нових технологій" на базі Національного Інституту серцево-судинної хірургії імені М.М.Амосова Академії медичних наук України.

Іменний покажчик

А

Аболмасова О.
Агулін М.(Агульник)
Алданов М.(Ландау М.)
Андреолетті (Пагірєв І.)
Анкудінов М.
Антонович В.
Архангородський О.
Ахто Леві (Ліппу Л.)
Ахшарумов Д.

Б

Бабич В.
Бабій Р.
Байдак В.
Байкова Н.
Барбович І.
Безпалко О.
Безпечний І.
Березняк Є.
Бершадський Р.
Биков В.
Білоус В.
Білошапка В.
Біль-Білоцерківський В.
Блінков С.
Бойко В.
Бондаренко М.
Бондарь В.
Бонфельд С.
Борецький М.
Борисова М.
Бострем Г.
Брайченко О.
Бракер Н.
Браницька (Енгельгардт) О.
Брешко-Брешковська К.
Бровар Я.
Бродський І.
Будде Є.
Буяльська Т.
Буяльський Б.

В

Ванеєва-Труховська Д.
Василина П.
Васильківський С.
Васильченко М.
Венецький І.

Вертинський О.
Володарський М.
Волохов В.
Воротников П.

Г

Гайдамака (Вертепов) Д. А.
Гайстер А.
Гамарник Г.
Герасюта М.
Гілевич Ю.
Гіляровський М.
Глєбов Ф.
Глібовський Ю.
Глущенко М.
Гмиря-Нові В.
Гнєдич М.
Говоров Ф.
Гоголь М.
Голінко В.
Гоняєв М.
Горбенко А.
Грабовський М. (Едвард Тарша)
Грінштейн І.
Гуржос І.
Гуценко К.
Гуцол О.

Д

Давидов Вол.(Горєлов І.)
Давидов Вал.
Далекий (Алексєєв М.)
Дараган Ю.
Демішкан В.
Депрерадович Ф.
Деркачов (Деркач) І.
Дешевов В.
Діатроптов П.
Діонео (Шкловський І.)
Добровольський С.
Довгий О.
Довгий С.
Довженко О.
Довженко С.
Доломан Є.
Домонтович (Петров В.)
Дорогий С.
Дорошенко М.
Дудник С.
Дякова Р.

Е

Емануель М.

Ерлік С.

Є

Єгоров О.
Єлизавета Петрівна (імп.)
Єлисавета (св. прав.)
Єременко В.
Єрещенко М.

Ж

Жаренко Л.(Жей)
Жаркіх І.
Жарський А.
ЖданкоТ.
Желіба В.
Жидельов М.
Жук О.
Жуковський О.
Жуковський П.
Журба Т.

З
Заблудовський П.
Завало С.
Загребельний П.
Заньковецька М. (Адасовська)
Златопольський Д.
Зубицький Д.

І

Івашкевич Я.
Іващенко Ю.
Ігнатьєва Н.
Ігумнов С.
Іткіс М.
Іщенко В.

К

Кавун С.
Каєнко О.
Казаріна Т.
Калініченко Н.
Канчельскіс А.
Карєв Г.
Карпенко С.
Квартін С.
Кизименко П.
Климов М.
Ковачевич А.
Коверга А.

Кодак М.
Кодьєв П.
Козаков О.
Козачинський Ф.
Козлов-Качан В.
Колесников С.
Кокуленко Б.
Комаров А.
Кононенко В.
Коротков А.
Костюк Г.
Котляревський І.
Кохно Б.
Кошман М.
Кошовий П.
Кравцов І.
Кравченко В.
Кравчинський М.
Кравчук А.
Красота Г.
Кричевський Й. (Осипов)
Кронштадтський (Сергеєв І.)
Крутой І.
Кувіка І.
Кудашев М.
Кузнецов Г.
Кузьменко В.
Куліш П.
Кунченко Ю.
Купчинський Р.
Кушнір В.
Курас І.

Л

Лактіонов-Стезенко М.
Лапідус В.
Левитський М.
Левицький В.
Лепетенко С.
Лисенко Н.
Литвиновський П.
Литюк А.
Луполова П.
Луцкевич Ю.

М

Майданський Л.
Максименко П.
Максютін С.
Малишева С.
Марголіна Р.
Марков М.
Маслов В.
Мелешко Ф.
Мельниченко О.
Менжерес (Оксамитна) Г.

Мєщанінов О.
Миронович В.
Михайлов А.
Михайлов М.
Михайловський В.
Моторний О.
Мунтян В.
Мусоргський М.
М’ягкий В.

Н

Народовий Л.
Неверовский О.
Нечерда Б.
Нещадименко М.
Нікітін Ф.
Нікулін О.
Новиков В.
Носуленко В.

О
Обрєсков М.
Ожоган В.
Оксанич Ф.
Олексієнко О.
Олеша Ю.
Орищенко В.
Орлов П.
Осадчий Д.
Островський А.
П

Павловський К.
Падалка Л.
Панченко В.
Пастушенко А.
Пачоський Ю.
Пащенко Г.
Перекрестов Г.
Перепічай В.
Перлюк О.
Персіянов О.
Петерс В. (Камнєв)
Петіпа В.
Петльований В.
Петров М.
Петрушенко Л.
Пильненький С.
Пилипенко В.
Пилипчук С. (єп. Севастіан)
Піонтек Л.
Повіренний О.
Погрібний В.
Подашевська Т.
Подкопаєв В.

Поздняков А.
Пойченко М.
Покаржевський П.
Полонська-Василенко Н.
Поляновський Г.
Поплавський М.
Поркуян В.
Постников В.
Потьомкін Г.
Почепцов В.
Пушкін О.
П’ятов А.

Р

Радул В.
Раєвська С.
Раєвський М. ІІІ
Ратмиров А. (Тимківський)
Рафальський О.
Рейзвіх Е.
Решетилов В.
Рєзанова А.
Рєзнік А.
Рєпнін М.
Рибачок Л.
Розумовська В.
Романов В.
Романенко М.
Ротмістров П.
Руданський С.

С

Савенко І.
Савицький М.
Садзегеллі Г.(архієп. Кіріон)
Саксаганський П.
Самсонов О.
Сарті Д.
Севернюк В.
Секунда Ш.
Семенюк О.
Середін К.
Сиволап П.
Сидоренко П.
Силенко Л.
Симоненко О.
Ситник А.
Сисолін П.
Сичов М.
Сіденко В.
Склярський І.
Смотренко В.
Соколов В.

Соколов-Бородкін С.
Сорокін В.
Сочеванов М.
Смотренко В.
Стельмухов Д.
Стойков В.
Струтинський В.
Стуллі Ф.
Суворов В.

Судець В.
Сусло Д.
Сухина (Сухинов) І.
Сухорученко Г.

Т

Талєєв О.
Таранець О.
Таратута О.
Тезяков М.
Тентюк В.
Терентьєв І.
Тимохін В.
Ткаченко А.
Ткаченко І.
Тобілевич Н.
Толстой М. Д.
Толстой М. М.
Торчинський М.
Трегубенко А.
Тренін В.
Тростянецький А.
Троцький Л.(Бронштейн)
Тузовський А.
Туйгунов Л.
Тупиця Ю.
Турбай (Федосеєва) Р.
Тургеля М.
Тюленєв М.
Тьомкін Д.

У
Урсуленко В.
Усачов Л.
Усенко І.
Ф

Федоровський П.
Федорус Г.
Федорченко А.

Фісанович І.
Флоровський А.
Френчко В.
Фундуклей І.

Х

Хижняк Б.
Хоменко І.
Хороманський М.
Хрущов М.
Хусід Г.
Хуторян Н.

Ц

Цвітко С.
Церна М.
Цесарська Е.
Цесарський С.
Цесевич П.
Ципін В.

Ч

Чеботарьов М.
Чернов Л. (Малошийченко)
Чигрін М.
Чижевський Д.
Чуднов О.
Чумак К.

Ш

Шаповал В.
Шевелуха В.
Шевченко В.
Шевченко І.
Шевченко Й. (Гріненко)
Шевченко Т.
Шелестов В.
Шелухін С.
Шеховцова А.
Ширман Н.
Шкода В.
Шмідт В.
Шость Н.
Шполянський Г.
Штейн К.
Шульга І.
Шульгин Вол.
Шульгин О.

Щ
Щетинін М.

Ю
Юра Т.

Я

Янковський М.
Яремчук Д.
Ярош В.

ЛІТЕРАТУРА

1. Русский Биографический Словарь. Репринтное воспроизведение дореволюционных изданий. – М.: Аспект-пресс, 1991-2000.
2. Энциклопедический словарь Брокгауз и Ефрон: Биографии в 12 т. – М.: Сов. энцикл, 1991.
3. Енциклопедія Сучасної України (ЕСУ): том 1-5.- К.: − 2003-2007.
4. Босько В. Визначні постаті Степової Еллади: ч. 1. − Кіровоград, 2004; ч. 2 (рукопис).
5. Гусейнов Г. Господні зерна: у 8-ми книгах. − Дніпропетровськ, 2000-2005.
6. Кизименко П. Пам'ять степів. Історичні нариси з минулого Кіровоградщини. – Кіровоград, 2003.
7. Кіровоградський національний технічний університет. Історія в особистостях (1929-2004). – Кіровоград, 2004.
8. Кузик Б., Білошапка В. Кіровоградщина: історія та сучасність центру України: в 2-х томах. – Дніпропетровськ, 2005.
9. Куценко Л. „Народу самосійні діти..." Українська доля Дикого Поля. – Кіровоград, 2005.
10. Матівос Ю. Місто на сивому Інгулі. – Кіровоград, 2004.
11. Николаевцы. 1789-1999. Энциклопедический словарь. – Николаев, 1999.
12. Перебийніс Г. Відомі люди Маловисківщини. – Кіровоград, 2007.
13. Петраков В. Маленький Париж. Елисаветград в старой открытке. – М., 2005.
14. Шевченко С. Українська доля Нової Сербії. – Кіровоград, 2004.
15. Шевченко С. Старі стіни: Єлисаветградська громадська жіноча гімназія 1860-1920 рр. – Кіровоград, 2007
16. Янчуков С. З іменем Володимира Ястребова. – Кіровоград, 2006.

ЗМІСТ

Вірш Г. Гессе „Скарга".....
Стихотворение Х.Л. Борхеса „Конец года".....

Доля малих батьківщин.....
Пам'ятні дати січня.....
„... Року 1754 малював ікони для церкви фортеці Св. Єлисавети".....
Кролики для диктатури пролетаріату, або єлисаветградський Фауст у місцевій катівні.....
Пам'ятні дати лютого.....
Ярослав Івашкевич: „Це земля, яка мене сформувала".....
Митрополит Микола Борецький: Замучений за Українську Автокефальну Православну Церкву..
Пам'ятні дати березня.....
Модест Мусоргський: „Рішучий крок, зроблений мною, виправдовується...".....
Микола Левитський: Єлисаветградська епопея „артільного батька".....
Пам'ятні дати квітня.....
Міхал Хороманський: „Волію віддатися життю...".....
Помилка Миколи Реріха, або „без вини винуватий" Яків Бровар.....
Пам'ятні дати травня.....
Парасковія Луполова: „Капітанська дочка" народилася в Єлисаветграді.....
Храм, уславлений красою своїх ікон.....
Пам'ятні дати червня.....
Йосип Шевченко: Небіж Кобзаря.....
Пам'ятні дати липня.....

Правосуддя адресу не змінює.....
Єлисаветградська яма.....
Пам'ятні дати вересня.....
Феодосій Козачинський: Талановитий, але бесталанний. Начерк життя єлисаветградського художника.....
Пам'ятні дати жовтня.....
Сергій Шелухін: „...І був фактичними редактором „Елисаветградского вестника".....
Етюди про Льва Троцького: Невідомий і несподіваний.....
Пам'ятні дати листопада.....
Генерал Самсонов: Триптих „Відомий світові – забутий батьківщиною".....
Пам'ятні дати грудня.....
Георгій Бострем: Народжений на Різдво.....
Стихотворение „Джеймс Джойс" Х.Л. Борхеса.....
Роки: від 1754 до 1999.....
Стихотворение „Сыну» Х.Л. Борхеса.....
Пам'ятні дати XVII – XVIII ст. (1654-1794).....
Пам'ятні дати XIX ст. (1804-1899).....
Пам'ятні дати XX ст. (1904-1959).....
Іменний покажчик.....
Література.....